BORBÉLY LÁSZLÓ

«HALÁLRAÍTÉLT!»

«GYAKRAN ELLENŐRIZENDŐ!»

ROMA - 1958

BORBÉLY LÁSZLÓ

«HALÁLRAÍTÉLT!»

«GYAKRAN ELLENŐRIZENDŐ!»

ROMA - 1958

Copyright
by Anonymus
1958

Azoknak a bajtársaimnak emlékére akik a legsötétebb terror idején életük és szabadságuk feláldozásával a bitófák árnyékában és az ÁVO kinzókamráiban is magyarok, emberek és keresztények tudtak maradni és így táplálták azt a parazsat, amely 1956 október 23-án lángralobbant.

I. FEJEZET.

Még az álom és ébrenlét határán gondolkoztam, hogy valóban csengettek-e, mikor meghallottam a következő berregést. Ösztönösen kattintottam fel a kis olvasólámpát és pillantottam az órámra: 1/2 1 éjfél után. Tehát már 1950. április elseje van.

Edit a harmadik csengetésre nyöszörögve fordult meg mellettem, de nem ébredt fel. Miközben csendben belebújtam a papucsomba és elindultam az előszoba felé, ezen a lehetetlen éjszakai látogatáson gondolkoztam: « Ki a csuda lehet ez? Talán a gyárban történt valami és az apósomat akarják behívni? ».

Az előszobában nem gyújtottam villanyt és az üvegajtón keresztül több férfi sziluettjét pillantottam meg.

— Ki az? — szóltam ki.

— Itt lakik Borbély László? — hallottam egy parancsoláshoz szokott hangot.

— Itt.

— Itthon van?

— Én vagyok az.

— Akkor azonnal nyissa ki! Államrendőrség!

Őrült gyorsasággal kergették agyamban egymást a gondolatok: « Mit tudhatnak? Miért jöttek értem? Ki bukott le és mit beszélt? ».

— Na mi lesz? Nyissa ki! Azt akarja, hogy betörjük az ajtót? A ház körül van véve, úgy sem tud elmenekülni!

— Rögtön hozom a kulcsot. — igyekeztem nyugodt hangon válaszolni.

— Gyorsan, gyorsan! Ha valami disznóságban töri a fejét, velünk jön a felesége is!

Azonnal megértettem, hogy tehetetlen vagyok. A revolveremet két hónappal ezelőtt, amikor anyámat letartóztatták, a lakáson kívül dugtam el, hogy az egy várható házkutatás esetén ne keverjen bajba. De még ha meglenne, akkor sem kezdhetnék tűzharcot, amikor itt vannak a lakásban a feleségem és a szülei.

Siettem a kulcsért. Edit már ébren ült az ágyban és álomtól zavaros szemmel kérdően nézett rám.

— Az ÁVO! — szóltam oda.

És most, ebben a pillanatban, a feleségem arcára futó rettegés láttán, a rémülettől elcsukló suttogását hallván értettem meg igazán helyzetem komolyságát.

— Érted jöttek?

Csak bólintottam és siettem ki a kulccsal.

Öt férfi nyomult be a kivilágított előszobába: kádersapka, felhajtott kabátgallér, előreszegezett revolver.

— Maga az? — förmedt rám a parancsolóhangú, aki szemmelláthatóan a vezetőjük volt.

— Én.

— Ki van még a lakásban?

— A feleségem és a szülei.

— Fegyver?

— Nincs.

— Na, menjen csak előttünk, — bökött a revolverével a szobaajtó felé. — gyorsan felöltözik és velünk jön!

Összeszedtem minden bátorságomat:

— Láthatnék valami igazolványt, ami feljogosítja Önöket erre az éjszakai látogatásra?

Összevigyorogtak, majd a vezetőjük egy papírt vett elő a zsebéből:

— Persze, maga még civil. Még nem tudja, hogy ha

valakiért mi eljövünk, azt el is visszük. Maga még ragaszkodik e formaságokhoz.

— Majd bent leszoktatjuk róla! — röhögött az egyik kísérője.

Átfutottam a papírt. Szabályos előállítási és házkutatási parancs volt Borbély László újságíró (született 1922-ben Budapesten, lakik Bp. XII. Csörsz u.15.1.9.) nevére kiállítva. A fejbélyegzőn az « Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága » volt, de ez egy pillanatra sem tévesztett meg: tudtam, hogy ÁVO-sokkal állok szemben.

Visszaadtam a papírt és szó nélkül indultam a szoba felé. Mikor beléptem, Edit rémült pillantása tapadt rám és ijedtségében még az utánam nyomuló öt idegen férfi láttára is elfelejtette vállára húzni a paplant. Ott ült kócosan, dermedten a rémülettől, világoskék hálóingében az ágyban 21 éves fiatalsága minden szépségében, mintha érezte volna, hogy ezeknek az utolsó pillanatoknak emlékéből hosszú évekig kell élnem.

Hátrapillantva láttam, hogy az ÁVO-sok zsebredugják a revolvert, de a kezük a zsebükben maradt. A csöndet a vezetőjük törte meg:

— Elvtársnő, a nyomozás szükségessé tette, hogy a férjét kihallgassuk. Legyen egészen nyugodt, legkésőbb holnapra itthon lesz.

Magamon éreztem Edit reménykedő pillantását és csak a fejemmel mertem inteni. De ő ebből is megértette, hogy nem huszonnégy óráról van szó.

— Megmosakodhatom? — kérdeztem.

— Hogyne, csak kérem siessen! — válaszolt a főnök és szemének egyetlen intésére árnyékként szegődött a nyomomba az egyik ÁVO-s. A fürdőszobában ismét elővette a revolverét és a fegyver csöve előtt kellett mosdanom.

Mire visszatértem a szobába, már ott állt hálókabátban az apósom és az anyósom is.

— Valami formaságról van szó. — igyekeztem megnyugtatni őket. — Holnap jövök haza.

Magamra kapkodtam a ruhámat. Úgy éreztem magam, mintha egy élőkép közepén mozognék: mindenki dermedten állt a szobában, s még a ruháim suhogása is hallatszott. Végül az anyósomban ébredt fel a praktikus háziasszony és törte meg a csendet:

— Vígy magaddal szappant, törülközőt és pizsamát.

— Nem szükséges. — szólt közbe az ÁVO-sok vezetője. — Mindent megkap nálunk, amire szüksége lesz.

Kérdezés nélkül letettem az asztalra minden pénzemet, töltőtollat, öngyújtót, s egy pillanatig haboztam, hogy a noteszemet, melyben sok ártatlan cím között pár kényes is volt, otthon hagyjam-e. Végül úgy döntöttem, hogy magammal viszem, hiszen a házkutatásnál úgyis megtalálják. Aztán odaléptem az ágyhoz és éreztem, hogy Edit meztelen karjai görcsös szorítással fonják körül a nyakam.

— Imádkozni fogok érted! — lehelte alig hallhatóan a fülembe.

Nem tudtam szólni, csak bólintottam. Aztán egy utolsó csók a homlokára, utolsó szoritása karjainak és elszakadva egymástól utóljára kapcsolódott egymásba a pillantásunk. Óh, azok a könnytelen, száraz szemek több rémületet, töményebb kétségbeesést fejeztek ki, mint bármilyen hangos zokogás, bármilyen áradó könnyhullás!

Gyorsan megöleltem az apósomat és az anyósomat is:

— Ha tovább tartana, kérlek vigyázzatok nagyon Editre.

És már nem volt erőm hátranézni, mikor kimentem a szobából.

Az előszobaajtó előtt éreztem, hogy egy amerikai bilincs kapcsolódik a csuklómra. Szótlanul mentünk le a lépcsőn és a házmester is egyetlen szó nélkül nyitotta

ki a kaput. A ház előtt sötét autó állt. Ekkor vettem észre, hogy a jobb csuklómon lévő bilincsnek, mely minden mozdulatomra szorosabban feszült a karomra, a másik fele az egyik ÁVO-s bal csuklójára van erősítve. Hangtalanul ültettek be az autóba: mindkét oldalamon egy-egy ÁVO-s, a harmadik a soffőr mellett. Ketten ottmaradtak a lakásban.

Halk berregéssel ugrott neki az autó az éjszakának. Agyamban kán-kánt jártak a gondolatok: « Mit tudhatnak rólam? Mi ellen kell védekeznem? » A családomért különösebben nem aggódtam. Nekik fogalmuk sem volt semmiről. Nem tudták, hogy én illegálisan riportokat küldtem ki nyugatra a magyarországi eseményekről, hogy most gyűjtöttem egy cikkem számára adatokat a magyarországi titkos építkezésekről és éppen most kellett volna megkapnom az egyik építkezés tervrajzát. Nem. Ők erről semmit sem tudnak. De mit tud az ÁVO? Hiszen egyetlen magyar újságíró van Pesten, aki ismeri munkámat, s még az informátoraim sem tudják, hogy miért van szükségem az adatokra. Ki bukott le? Vagy tényleg csak valami nevetséges ügyben visznek be? Mondtam volna valahol valamit és valaki feljelentett?

Közben az autó már a Duna fölött a Lánchidon suhant át. Most kell eldőlnie, hogy hazudott-e a papír. Ha balra fordulunk, valóban a főkapitányságra visznek, ha egyenesen továbbmegyünk, akkor a hirhedt és rettegett ÁVO-központba, az Andrássy-út 60-ba kerülök. Csak pár pillanatig tartott a remény: a kocsi gyors tempóban fúrta bele magát az Andrássy-út csendjébe. És amikor a Nagykőrút kereszteződésénél lassított az autó, fiatal szerelmespár lépett le mellettünk a járdáról: a fiú mondhatott valamit, mert a lány hátravetett fejjel, villogó fogsorral, boldogan nevetett bele a tavaszi éjszakába. S számomra, aki búcsúztam a boldogságtól és a szabadságtól, ez a nevető női arc lett so-

káig a szimbóluma annak a másik életnek, ahova elszoruló szívvel vágytam vissza.

Mire magamhoz tértem, hangos dörrenéssel csapódott be mögöttem az ÁVO-központ kapuja. Éreztem, hogy fájó csuklómról leveszik a bilincset, aztán kacskaringós sötét udvaron lökdöstek végig. Végül egy nagyobb szobán haladtunk át, ahol ÁVO-s katonák röhögve nézték érkezésemet.

A belső szobában fiatal főhadnagy elé kerültem. Hatalmas íróasztal mögül, mely telefonkészülékekkel volt megrakva, gúnyos kíváncsisággal nézett végig rajtam. Kisérőm súgott valamit neki, aztán elvonultak. Kettesben maradtunk a tiszttel.

— Hogy érzi magát? — kérdezte halk, udvarias hangon, de ez a hang kellemetlenebb volt, mintha ordított volna.

Megvontam a vállam.

— Voltam már jobban is.

— Azt elhiszem. — bólintott meggyőződéssel és egy nyomtatványt fűzött az előtte lévő írógépbe. Elkezdődött a személyi adatok felvétele: száraz kérdések, száraz válaszok.

Közben megszólalt a telefon.

— Nem, nagyon sajnálom, — mondta a főhadnagy — nem tudok adni. Ma nagy a forgalom, minden kocsi munkában van.

Láttam az arcán, hogy büszkévé teszi ez a nagy forgalom, s akaratlanul az jutott eszembe, hogy ma éjjel hány család marad apa, hány feleség férj és hány szülő gyermek nélkül, hogy ez a nyalka főhadnagy ilyen megelégedett lehessen.

— Miért van itt? — hallottam a következő kérdést.

— Mert idehoztak.

— Azt tudom. De miért hozták ide?

— Nem tudom.

Egy pillanatig elgondolkozva nézett rám és lassan bólogatott a fejével.

— Ne féljen, majd eszébe fog jutni! Itt nálunk mindenkinek visszatér az emlékezőtehetsége. Álljon a falhoz!

Szótlanul engedelmeskedtem, s a hátamat a falhoz támasztottam. Láttam, hogy rosszallóan néz rám és megnyom egy csengőgombot. Vigyorgóképű fiatal ÁVO-s legény lépett be és feszes vigyázzállásba merevedett.

— Elvtárs, — szólt oda neki a tiszt — mutasd meg neki, hogy kell a falhoz állni!

Kaján pofával lépett felém a legény és csak annyit éreztem, hogy erős kézzel a fal felé fordít, az orrom és a homlokom fájó koppanással ütődik a falnak, cipőim szinte belefúródnak a bokámat ért goromba rúgástól a vakolatba, s a vesémet ért kemény ökölcsapás után ösztönösen rásimulok a szoba falára.

— Tapadj a falhoz te piszok fasiszta, amíg fínoman magyarázom! — sziszegte a legény a fülembe.

Tapadtam. Lassan múlt az idő. A lábam kezdett görcsöt kapni a feszes állásban, a szemem előtt két centire vakító fehér falon bolondos karikák kezdtek ugrálni. S aztán, mikor már szédülni kezdtem, anélkül, hogy magam mögött valami zajt hallottam volna, hirtelen erős marok ragadott meg. Ijedten fordultam hátra, s egy civilruhás, majomszerű, természetellenesen szélesvállú alak rosszindulatú arcába néztem. Lábán vastag gumitalpú cipő volt.

Intett a fejével és engedelmesen indultam előtte. Először egy csapóajtón mentünk át, majd meredek falépcsőn kanyarogtunk a mélybe. Körülöttem halálos csend, csak a saját lépteimet hallottam. Hirtelen erős vasajtó zárta el útunkat. Kísérőm valami kulccsal kinyitotta előttem, s mikor átléptem rajta, a félhomályos folyosón kísértetként lépett két oldalamra valahonnan

a semmiből két újabb gorilla. Szótlanul mutattak egy kivilágított ajtó felé, ahol öreg, egyenruhás törzsőrmester fogadott.

— Levetkőzni!

Engedelmeskedtem. A három gorilla az ajtóból figyelt. Rövidesen alsóruhában álltam.

— Mindent levenni!

«Nem akarják, hogy a verés alatt véres legyen a ruhám!» — futott át az agyamon, miközben meztelenre vetkőztem. Éreztem, hogy szinte pillanatonkint váltakozva önt el valami forróság és rázza a testemet a hideg, s pattanásig feszült idegeim szinte kívánták az első ütést. Csak ennek a feszült csendnek, melynek ki tudja mi lesz a folytatása, végeszakadjon!

Az öreg altiszt kényelmes mozdulatokkal vette kézbe sorra a ruhadarabjaimat. Gondosan végigtapogatott mindent, a zsebeimből kiszedte az apróságaimat, alaposan megvizsgálta még az inggombjaimat is, majd egy ollóval levágta a nadrágom csatjait, egy harapófogóval kitépte a cipőm sarok- és spiccvasait, kihúzta a cipőfűzőmet, a nadrágszíjjamat, s végül meztelen karomról az órát szedte le. Mindezt néma csendben, hang nélkül csinálta, a gorillák pedig az ajtóból néztek minket. Aztán sorban kezdte visszadobálni a ruhákat és én remegve szedtem magamra őket. Végül mindazt, amit nem adott vissza, egy zacskóba tette és ráírta a nevemet.

— Fázik? — szólalt meg végül és mintha a hangjában valami emberi is lett volna.

Nem válaszoltam. Mit tudtam én, hogy fázom-e!

Egyetlen mozdulattal egy pokrócot dobott oda és fejének intésére a gorillák némán engedtek útat. Újabb ajtón mentünk át és egy gyengén megvilágított folyosóra értem, melynek kétoldalán sűrűn egymás mellett ajtók nyíltak. Körülöttem fojtó, néma csend.

— Pszt! Pszt! — hallottam a hátam mögül egy

hangot, mintha kigyó sziszegne. És valahonnan, a pince mélyéből hasonló sziszegés válaszolt. Váratlanul ért rúgástól pár lépést bukdácsoltam előre, majd egyensúlyomat visszanyerve elindultam a néma folyosón a bizonytalanság felé. Talán húsz lépés után jobbra kanyarodott a folyosó és egy hangtalan árnyék suhant mellém. Újra hallottam fülem mellett a kígyósziszegést, valahonnan a választ és egy újabb rúgás indított tovább.

Rövidesen balra fordult az út. Billegő deszkákon egyensúlyoztam keresztül, melyek alatt a gyenge lámpafényben piszkos talajvíz csillogott. Újabb kísértet, újabb sziszegés, újabb rúgás és botorkáltam tovább. Már végképpen elvesztettem a tájékozóképességemet ebben a félelmetes labirintusban, amikor szinte a falból lépett elém egy újabb árnyék és kinyitott előttem egy ajtót. Egy, talán két méter széles, három méter hosszú betonzárkába léptem be, melyet vakító fénnyel világított meg az ajtó fölé helyezett erős villanykörte. Bent egy fapriccs, semmi más.

— Arccal mindig az ajtó felé, kezek a pokróc fölött! — hallottam a fenyegető suttogást és a mögöttem becsukódó ajtó kattanására az átélt idegfeszültségtől félig ájultan roskadtam le a kemény priccsre.

II. FEJEZET.

Nem tudom, mennyi ideig feküdtem így. A földalatti betoncellában kegyetlen hideg volt és amint kimerült idegeim az álom határára kerültek, ösztönösen húztam magamra a vékony pokrócot, fordítottam el fejem a lehúnyt szempilláimon is keresztülvakító fénytől. De abban a pillanatban kinyílt az ajtón egy kis ablak és félelmetes hang sziszegett be:

— Forduljon az ajtó felé! Kezeket ki!

Ez így ismétlődött szinte percenkint. Végül arra riadtam fel, hogy gorombán rugdalják az ajtót.

— Felkelni!

Testileg és lelkileg összetörve tápászkodtam fel. Fogalmam sem volt, hogy nappal van-e, vagy éjszaka, csupán a valahonnan messziről ebbe a földalatti betonlukba szivárgó hangokból következtettem arra, hogy reggel lehet.

A zárka falán kövér cseppekben szivárgott le a víz, s a cipőim percek alatt átnedvesedtek. Kívülről, szinte percnyi pontosságú időközökben, gyors lépteket hallottam. A lépéseket halk ajtónyitások kísérték. Hamarosan kitaláltam, hogy fogolytársaim lépteit hallom: a lassúbb, nehezebb lépések a férfiaké, a gyors, apró, könnyű léptek a nőké.

Végre felpattant az ajtó, s egy gumicipős ÁVO-s szólt be:

— W.C.-re!

Elindultam. Újabb kigyósziszegések. Jobbra, balra kanyarogtam. S ugyanígy jutottam vissza. Aztán ismét

eltelt egy óra. Akkor egy söprűt löktek be. Megpróbáltam a vizet az egyik sarokba söpörni, de nem ment sehogyse. Végül feladtam a küzdelmet és eredmény nélkül adtam vissza a söprűt. Újabb félóra múlva ismét kinyílt az ajtó:

— Mosakodni!

A folyosó egyik részén hosszú mosdóvályú fogadott. Fölötte legalább tíz csap, de persze én teljesen egyedül voltam. Szappan, törülköző sehol. Úgy, ahogy tudtam, megmosakodtam és az ingembe törülköztem meg. Mikor visszamentem, egy ócska, foghíjas fésűt nyomtak a markomba. Fésülködés után én is kitörtem egy fogát, legalább lesz mivel a körmömet kitisztítani. Mire elkészültem, egy horpadt csajkában langyos rántottlevest és egy szelet kenyeret löktek be. Ez volt a reggeli.

S aztán ismét síri csend. Cuppogó léptekkel sétálgattam ebben a betonkalitkában és közben a nedvességtől penészes falat néztem. Tele volt karcolásokkal, nem egy közülük alig volt már olvasható; a dátumok szerint 4-5 évesek is voltak közöttük. Olvasgattam sorstársaim hátrahagyott üzeneteit: «Hazámért halok meg!», « Ártatlan vagyok », « Annám, csak téged szeretlek », « Évikém, drágám, mi lehet veled? », « Isten veled fiacskám! »...

De egyszerre földbegyökerezett a lábam. Egészen friss felírást olvastam: « Éljen a Párt! Éljen Sztálin! Éljen Rákosi! A Párt győzni fog! ». Micsoda aljas opportunista, vagy elvakultan fanatikus ember kaparhatta ezeket a szavakat a vakolatba?

Percről percre jobban éreztem, hogy teljesen átfázom a nyirkos hidegben. Zsebkendő helyett az ingem alját kellett használnom, de felfázott vesém is egyre kínosabban jelezte rendkívüli működését. Már kiütött a veríték a homlokomon, mikor kikopogtam. Azonnal kinyílt a kisablak:

— Mit akar?!

— Kérem, szeretnék W.C.-re menni.

— Megőrült?! Mit gondol maga, szállodában van?! Majd délben!

— De kérem, nagyon felfáztam. Sürgős.

— Akkor csinálja össze magát!! — csapta be az ablakot.

A fogaimat összeszorítva igyekeztem kihúzni az időt délig, de nem sikerült. Végül megfogadtam a tanácsot. És nedves nadrágban, fehérneműben vacogtam tovább.

Délben bablevest és krumplifőzeléket löktek be. Jéghidegen. Mit nem adtam volna egy forró teáért!

Aztán nemsokára felpattant az ajtó.

— Gyerünk!

Most ketten voltak az ajtó előtt.

— Ez az? — röhögött az alacsonyabb nedves ruhámra nézve.

— Ez! Na, vidd az ürgét!

Goromba rúgás jelezte, hogy induljak el. Végigkanyarogtunk a folyosókon, felmentünk a falépcsőn, aztán újabb folyosók következtek. Mindenfelé párnázott ajtók, vastag szőnyegek, halálos csend. Egy lelket sem láttam, mintha csupán mi ketten lettünk volna az egész házban. Végre kinyílt előttem egy ajtó. A szobában fiatal nő és idősebb férfi fogadott. Némán mutattak egy emelvényen álló forgatható székre. Leültem. Lefényképeztek előről, oldalról, majd az ujjlenyomataimat készítették el. Mindezt egyetlen szó nélkül. Aztán újabb kanyargások, lépcsők után visszakerültem a cellámba.

A vacsora hideg lencse volt. Utána nemsokára beszólt egy hang:

— Lefeküdni!

Tíz perce sem fekhettem, mikor felpattant az ajtó:

— Gyerünk!

Elindultam. A szívem a torkomban dobogott. Érez-

tem, hogy most kezdődik a dolog komolyabb része. A falépcső alján már várt egy kísérő és némán indult el velem fölfelé. Aztán végiglépkedtünk a vastag szőnyegeken, kinyitott előttem egy párnázott ajtót és belökött rajta. Mögöttem az ajtó halk kattanással csapódott be.

Tökéletes sötétségbe kerültem. Az orrom hegyét sem láttam. Az idegeim pattanásig feszültek. Aztán egyszerre szemben velem, alig pár méterre, vakító reflektor gyulladt fel és a fény szinte fájdalmat okozva vágódott a szemembe.

— Jó estét. — szólalt meg valahonnan egy gúnyos hang. — Hogy érzi magát nálunk?

Hunyorogva, némán álltam.

— Miért van maga itt? — folytatta a rejtélyes hang.

— Nem tudom. — válaszoltam.

— Mégis! Mit gondol?

Tudtam, hogy most nagyon kell vigyáznom. Ha most elszólom magam, mielőtt tisztába jönnék azzal, hogy mit tudnak, nemcsak magamat, hanem másokat is súlyos veszélybe sodorhatok.

— Nem tudom.

— Gondolkozzék! Gondolkozzék, mielőtt mi segítünk, hogy minden eszébe jusson!

— Talán valahol mondhattam valamit... — próbálkoztam.

Gúnyos nevetést hallottam.

— Azt hiszi, hogy mi mindenkit behozunk, aki mond valamit? Jól néznénk ki!

— Olyan sokan mondanak valamit? — érdeklődtem a legártatlanabb képpel.

— Ne szemtelenkedjék! — csattant fel láthatatlan kihallgatóm és éreztem, hogy javul a helyzetem. Ha ki tudom hozni a nyugalmából, akkor talán elszólja magát.

— Talán feljelentett valaki? — kérdeztem.

Újabb gúnyos nevetés.

— Ide figyeljen Borbély! Ne játszék itt szinházat nekem! Maga nagyon jól tudja, hogy miért van itt. Én is tudom, de magától akarom hallani. Itt van a kezem mellett a telefon. Ha okoskodik, egy szavamba kerül és félórán belül itt van a felesége is. Akarja?

Kivert a verejték. Tudtam, hogy nem tréfál. Ezek mindenre képesek. De megpróbáltam mégegyszer időt nyerni:

— Kérem, mondja meg, hogy mit akar tudni, s ígérem, hogy őszintén fogok válaszolni.

Pár másodpercig néma csend volt. S aztán hirtelen rámcsapott a hang:

— Kivel beszélt tegnap?

Éreztem, hogy komoly a dolog. Délelőtt találkoztam Padossal, aki egyedül tudja, hogy mit csinálok.

Elkezdtem időrendben lassan sorolni a neveket. Köztük Padosét is. Hagyta, hogy végigmondjam az egész napi névsort.

— Miért pirult el, amikor Pados nevét mondta?

Tudtam, hogy nem pirultam el. De még nem adtam fel a küzdelmet. Nem válaszoltam.

— Ki ez a Pados?

— Egy kollégám.

— És miről beszélgettek?

— Politikáról.

— Persze szidták a rendszert.

Nem feleltem.

— Nézze Borbély, ha valakinek volt bátorsága olyan goromba cikkeket írni ellenünk, akkor legyen bátorsága vállalni a felelősséget is érte!

Bár a legrosszabb következett be, amitől féltem, mégis egyszerre megnyugodtam. Már nem ismeretlen veszéllyel álltam szemben. Tudtam, hogy a cikkekről van szó és Padostól tudják a dolgokat.

— Kérem, én vállalom a felelősséget is azért, amit tettem és meggyőződhet róla, hogy semmit sem tagadok le.

A reflektor hirtelen elaludt és helyette egy kis íróasztallámpa gyulladt ki. Az íróasztal túlsó oldalán fiatal, értelmesarcú férfi ült ÁVO-s századosi egyenruhában.

— Lássa, ez már egészen más! Üljön le, — mutatott egy székre — és mondjon el mindent.

Lázasan gondolkoztam. Mit tudott Pados? Mindent el kell mondanom, amit ő tud, s a biztonság kedvéért azt is, amit Pados nem tudott, de ami csak rám terhelő. Pár év ide, vagy oda, az ítéletnél nem számít. S csak úgy tudom elkerülni, hogy mások is belekeveredjenek ebbe a dologba, ha sikerül a teljes őszinteség, a töredelmes beismerés látszatát keltenem.

Elkezdtem hát a történetet. A háború után kezdtem és folyamatosan elmeséltem mindent, amit a terveim szerint el kellett mondanom. Percről-percre mind nagyobb megelégedéssel hallgatott. Amikor olyasmit mondtam el, amit Pados nem tudott, láttam szemének felcsillanásán, hogy ez újság neki és azonnal jegyzett. Egyszer sem szólt közbe, amíg beszéltem. Mikor befejeztem a történetet, elgondolkozva nézett rám.

— Milyen tárgyú cikkeket írt?

— A legkülönfélébbeket a magyarországi eseményekről.

— Például?

Elsoroltam párat.

— És még?

Folytattam a tartalmi ismertetést.

— De írt maga az ÁVO munkájáról is.

— Írtam.

— Honnan szerezte az adatokat? Kitől?

Habozás nélkül bemondtam egy ismerős rendőrtiszt nevét, aki fél évvel azelőtt disszidált. Felírta.

— írt az ipari szabotázsokról is. Igaz?

— írtam.

— Többek között a Ganz Villanygyárban történt « üzemi balesetek » — ről?

— Igen.

— Hol dolgozik a maga apósa?

Kezdett melegem lenni.

— A Ganz Villanyban.

— És mi köze volt az apósának ezekhez az « üzemi balesetek » — hez?

Kétségbeesetten tiltakoztam:

— Semmi kérem! Higyje el, semmi!

— Nem tartja különös véletlennek, hogy ezek a balesetek abban a műhelyben történtek, ahol az apósa dolgozik?

A hideg szaladgált a hátamon. Szegény Edit, ha a férje után még az apját is elveszti!

— Az lehet kérem, de én biztos vagyok benne, hogy az apósomnak semmi köze sem volt hozzá.

Felállt.

— Hát én nem vagyok biztos benne. Jöjjön velem!

Elszoruló szívvel mentem mellette. A folyosó végén egy párnázott ajtón keresztül egy szobába léptünk. A következő ajtó felől állati nyöszörgés, kétségbeesett jajgatás hallatszott.

— Kezelik? — kérdezte halkan kísérőm a szobában lévő főhadnagyot.

— Igen. — bólintott — De nagyon makacs.

A százados keskeny résnyire kinyitotta az ajtót. Egyenesen rámtört a jajveszékelés.

— Nézzen be!

Szédülő fejjel pillantottam be. A földön egy tépett-ruhájú, véres, ismeretlen férfi vergődött összekötözött kezekkel és lábakkal. Körülötte öt-hat ingujjravetkőzött ÁVO-s dolgozott: meztelen talpát, veséjét, fejét verték gumibotokkal.

— Maga is ezt akarja? — csukta be a százados az ajtót, majd a főhadnagyhoz fordult. — És a nő?

Az csak a fejével intett a másik szoba felé. Oda is be kellett néznem. Talán 25 év körüli fiatal nő ült egy székhez kötözve. A ruha derékig le volt tépve róla, szoknyája felhasítva, mezítláb, előrecsukló fejjel, ájultan, véresen.

— Vagy így akarja látni a feleségét?

Magam sem tudom, hogyan kerültünk vissza a szobájába.

— Na, beszéljen!

— Kérem, engem kerékbetörhetnek, felakaszthatnak, akkor sem hazudom. Tudomásom szerint az apósomnak semmi köze sem volt a gyári szabotázsokhoz.

— Jó! Majd meglátjuk! — az íróasztal fiókjából fényképeket tett elém. — Ezeket maga írta?

Ha nem ültem volna, biztosan hanyattesem. A riportjaim kéziratainak fotókópiái voltak. Bólintottam.

— Mondja, honnan vette maga például azt a rágalmat, hogy akár mi, akár az oroszok Bécsből erőszakkal magyarokat rabolunk el?

— Onnan, hogy a saját nagybátyám is így került vissza Magyarországra.

— És most hol van?

— A feleségével együtt átadták az oroszoknak, Bádenben elítélték és a Szovjetunióba hurcolták.

Feljegyezte.

— És az apja hol van?

— Ausztriában.

— Ő is ült?

— 23 hónapig. Aztán szabadlábra helyezték és elmenekült.

— Kár volt szabadlábra helyezni. És az anyja?

— Jelenleg a Markó-utcai fogházban van.

— Miért?

— Mert az apám nevét viseli. Már harmadszor fogják el.

— Azért nem fognak el senkit!

— Az lehet. De most egy besúgó feljelentette, hogy disszidálni akar. Jellemző, hogy a lakásán még egy koffert sem találtak.

— Szép kis család a magáé! Igazán nem csodálom, hogy maga is ide került.

Hallgattam.

— Kitől kellett volna ezt a tervrajzot megkapnia?

Tudtam, hogy Pados úgyis megmondta, habozás nélkül válaszoltam:

— Lovass Árpádtól.

— Ki az?

— A katonai építővállalat raktárosa.

— És kitől kapott a MAORT-ra vonatkozó adatokat?

Sajnos Pados ezt a nevet is tudta.

— Barics Páltól. A felesége a MAORT-nál dolgozik.

— Tudott az asszony is a maguk beszélgetéséről?

— Nem hiszem. Legalábbis nem hallotta.

— Barics tudta, hogy maga mire használja fel az adatokat?

— Én nem mondtam neki.

— És kitől kapott még adatokat?

Most kellett tagadnom. A többit Pados már nem tudhatta.

— Kérem, én rendszeresen senkitől sem kaptam adatokat. Az ember itt is, ott is hall valamit. Akik esetleg beszéltek előttem, sejtelmük sem volt hogy én felhasználom azt, amit mondanak.

— Jó, jó! De mégis, kik beszéltek maga előtt?

Hallgattam.

— Nézze Borbély! Maga eddig olyan tisztességesen és őszintén beszélt, hogy meg vagyok magával elégedve. Csak az apósa ügyében okoskodik, meg most nem akar

beszélni. Gondolja át jól ezt a két dolgot, erre még visszatérünk. Értse meg, hogy magán csak a teljes őszinteség segíthet. És most mondja meg, hogy ez mi?

Egy okiratot tett elém. Nyilván a házkutatás hozta el hazulról. A miniszterelnökség okirata volt, mely igazolja, hogy a háború alatt résztvettem az ellenállási mozgalomban.

— Ezt hol szerezte?

— A miniszterelnökség adta.

— Melyik csoportban dolgozott?

— A Magyar Szabadság Mozgalomban. Amelynek a katonai részlegét a Klotild utcában támadták meg a nyilasok és Stollár Bélát és társait ott gyilkolták le 1944 karácsonyán. Ott az emléktábla a falon.

— És amelynek az egyik vezetője Pisky-Schmidt Frigyes volt, később Peyer Károlynak, az áruló munkásvezérnek titkára, nyugatra disszidált és távollétében a népbíróság 15 évi börtönre ítélte. Ismerte őt?

— Természetesen. Együtt alakítottuk ezt az ellenállási csoportot.

— Na, és mondja, miért harcolt maga a németek ellen, mikor a fasizmusban magának nagyszerű lehetőségei lettek volna?

— Mert utálok minden diktatúrát és minden idegen hadsereget, amelyik megszállja az országunkat.

Gúnyosan mosolygott:

— Akkor nyilván a proletárdiktatúrát és az orosz hadsereget is. Hát mi a maga politikai ideálja?

— A parlamentáris demokrácia.

— Ez már idejétmúlt dolog. Most a mi időnk következett el. A népi diktatúráé.

— Minden diktatúra ezt mondta eddig és minden diktatúra megbukott.

— Hát ez nem bukik meg! Majd meglátja!

Hallgattunk egy darabig.

— Szóval a maga apja Ausztriában van. Nyilván jó összeköttetései vannak az ottani fasisztákkal?

— Fogalmam sincs.

— Azt gondolom, hogy ezt nem írta meg levélben magának. De feltehető. És mit gondol, ha maga most megszöknék innen és kimenne nyugatra, mit szólna hozzá az apja?

Bután bámultam rá.

— Nyilván örülne? Nem? És akkor mi történnék?

— Akkor — válaszoltam — egy óra múlva itt volna a feleségem és az egész családom.

— De ha nem lenne itt a felesége és az egész családja? Ha mi mondanók, hogy szökjék meg? Sőt egy autó elvinné a határig? És ha ezért cserében nem kellene mást tennie, mint időnkint egy általunk megadott kinti címre pár sorban megírni, hogy mit látott és hallott az apja ismerősei között?

— És mi történnék akkor, ha én kiérve meggondolnám magam és elfelejtenék írni arra a címre?

— Ez nem valószínű, mert maga nagyon jól tudja, hogy itt van a felesége, az anyja s a testvére.

— Nézze százados úr! Elképzeli maga, hogy van külföldön, vagy itt az országban egyetlen olyan tisztességes ember, aki szóbaállna velem és megbíznék bennem, ha én innen ilyen rövid időn belül kikerülnék?

— Az csak beállítás kérdése. És tisztában van maga azzal, hogy azért, amit csinált, magát fel lehet akasztani?

Akaratlanul is elnevettem magam.

— Ezekért a cikkekért? Hiszen minden szó igaz, amit írtam! Normális világban még pénzbüntetésre sem lehetne ítélni engem ezekért sajtóvétség címén!

— Hát most a maga számára abnormális világ van! — csattant fel. — Nos?!

— Nem. Nagyon köszönöm. Inkább maradok.

— Szóval nem hajlandó dolgozni nekünk? Majd megbánja! De akkor már késő lesz!

Megnyomott egy csengőt.

— Azokat a dolgokat pedig gondolja újra át. — emlékeztetett, mikor átadott a kísérőmnek. — Rövidesen újra találkozunk.

III. FEJEZET.

Egy héten keresztül majdnem minden éjszaka kihallgatásra hurcoltak. A legaprólékosabb részletességgel újra kifaggattak. Volt eset, hogy egyszerre öten kérdeztek ötféle dologról és mindig újra és újra ellenőrizték, hogy nem keveredem-e ellentmondásba. Pár nap múlva már alig álltam a lábamon. Éjjel a kihallgatások folytak, nappal pedig nem engedtek lefeküdni a dohos földalatti lukban. Cuppogó léptekkel tántorogtam négy lépést előre négy lépést hátra, s járás közben aludtam.

Állandó izgalom kínozott azért is, hogy kit hoztak be az ismerőseim és rokonaim közül. Minden erölködésük ellenére, bármilyen kimerült is voltam, nem tudtak hazugságon fogni: ragaszkodtam a teljes igazsághoz, amit első kihallgatásomkor elmondtam, de azon túl nem voltam hajlandó semmit sem mondani. Tudtam, hogy Padoson és az általa is ismert két barátomon, Lovasson és Baricson már nem tudok segíteni, továbbá vállaltam mindent, ami csupán rám volt terhelő, de sem az apósomra, sem bárki másra nézve nem tudtak belőlem semmit sem kiszedni.

Baricscsal és Lovassal egy-egy alkalommal találkoztam. Szembesítettek minket. Szegények, igyekeztek tagadni, de nekem, bármennyire fájt is, velük kapcsolatban ragaszkodnom kellett az igazsághoz. Nem adhattam fel taktikámat: a töredelmes beismerés látszatát. Most már nem rólunk, hanem a többiekről volt szó.

Padost nem láttam.

Aztán, egy hét után, egyszerre megszüntek a kihallgatások. Végre egy teljes éjszakát zavartalanul végigalhattam. De három, négy nap után már ez az eseménytelenség kezdett izgatni. Senki sem szólt hozzám egy árva szót sem. Cipőm, ruhám, fehérneműm már kezdett penészedni a nyirkos hidegben, gyűrött, piszkos holmim szinte fizikai fájdalmat okozott a testemen, kéthetes szakállam pedig szakadatlan viszketésre ingerelte a bőrömet.

Végre a harmadik hét végén újra hívattak. Ugyanabba a szobába, ugyanahhoz a tiszthez kerültem. Gúnyos mosollyal fogadott:

— Sok dolgom volt és kissé elfeledkeztem magáról. De legalább volt ideje gondolkozni. Nos, eszébe jutott még valami, amit el akar mondani?

— Már elmondtam mindent.

— Na jó! Hát figyeljen ide! Most megcsináljuk a zárójegyzőkönyvet. Ebben csak az szerepel majd, ami a maga ügyében fontos, s csak azokra vonatkozó dolgok, akik magával együtt kerülnek a bíróság elé: Lovass és Barics.

Gyorsan lesütöttem a szemem, hogy ne lássa meg benne felvillani az örömet. Nem vett észre semmit, zavartalanul folytatta:

— Pados ügyét elkülönítjük a magáétól. A neve sem fog szerepelni a jegyzőkönyvben és a bírósági tárgyaláson sem ejtheti ki. Megértette?

— De ha a tanácselnök ilyenirányú kérdést tesz fel?

Nevetett.

— A tanácselnök nem fog kíváncsiskodni. Meg fogja kapni erre vonatkozólag az utasítást. De ha valamelyik ülnök esetleg belebeszélne, nyugodtan mondja meg, hogy mi megtiltottuk, hogy erre a kérdésre válaszoljon. Zárt tárgyalás lesz, nyugodtam megmondhatja.

— Értem.

— A jegyzőkönyvben természetesen nem fog szerepelni az sem, hogy maga a háború alatt résztvett az ellenállási mozgalomban. Ez most nem fontos.

Megértettem. És elkezdődött a jegyzőkönyv megszerkesztése. Már hajnalodott, mikor befejeztük. Öt példányban készült és nekem minden példány minden oldalát alá kellett írnom.

— Figyeljen ide! Jegyezze meg jól, magán csak az segít ha pontosan alkalmazkodik ennek a jegyzőkönyvnek minden betűjéhez. A tárgyaláson nem fog egyetlen olyan kérdést sem kapni, amire ettől a szövegtől eltérő választ kellene adnia. De ha önmagától megváltoztatná ezt a vallomását, a tanácselnök azonnal berekeszti a tárgyalást. És akkor visszakerül hozzánk. Mi pedig, tudja jól, tudunk másképpen is viselkedni. S akkor majd itt viszontláthatja a családját is.

— Kérem, alkalmazkodni fogok ehhez a szöveghez.

— Remélem is! Maga holnap reggel elkerül innen. Nagy a forgalom és kell a hely. Csak ennek köszönheti, hogy ilyen gyorsan megúszta. Nekem az a gyanúm, hogy maga tudna még nekünk érdekes dolgokat mondani, ha egy-két hónapig ittmaradna.

— És hova kerülök? — kockáztattam meg a kérdést.

— Még nem tudom. Vagy a katonai fogházba, vagy a polgári bírósághoz a Markó-utcába.

— Ha lehetne, szeretnék a katonai fogházba kerülni.

Elképedve nézett rám.

— A katonai fogház mellett van a Ganz Villanygyár. Ott dolgozik a feleségem. Jóleső érzés lenne tudni, hogy ilyen közel vagyok hozzá.

— Meg van maga őrülve?! Én csak azt tanácsolom magának, ha hisz Istenben, egész éjjel imádkozzék, hogy ne a katonai fogházba kerüljön.

Még a cellámban is utolsó szavain gondolkoztam. Honnan tudhattam volna én még akkor, nem ismerve az ÁVO boszorkánykonyhájának titkait, hogy az életem múlik azon, hogy hova visznek?!

Még másnap reggel is ezen tünődtem, amikor két társammal együtt beraktak minket egy nagy rabszállító kocsiba. Mindegyikünk közé egy ÁVO-s ült, nehogy beszélni tudjunk egymással. Beszállás előtt visszakaptuk a tőlünk elvett holmikat.

Az autón csak egészen kis ablak volt, azon is sűrű rács. De annyira jól ismertem Pestnek ezt a részét, hogy ez a kis üvegszem is elegendő volt a tájékozódásra.

Furcsa, szívszorongató érzés volt, mikor az ÁVO-s pince halálos csendje után a rabomobilt körülfogta a pesti forgalom jólismert lármája: villamosok csilingelése, autók dudálása és berregése, rikkancsok kiáltozása. Körülöttünk, az autó falán túl ott lüktetett az élet és nekünk reményünk sem volt egyelőre arra, hogy ebbe az életbe visszakerülhessünk.

A százados búcsúszavai ellenére is elszorult kissé a szívem a csalódástól, amikor a rabomobil lekanyarodott a Nagykőrútról a Markó-utcai fogház felé. Mégsem kerülhetek Edit közelébe!

A fogháznál pár percig várni kellett az autóban. Fellállt a fegyőrök sorfala az autó és a fogház kapuja között és ezt a pár lépést sűrűn egymás mellett álló őrök között tettük meg. A nagy tolongásban Baricsnak sikerült mellémsodródnia és gyorsan odasúgni:

— A tárgyaláson mondd azt, hogy én nem tudtam semmiről semmit. Kérlek segíts rajtam! Magammal nem törődöm, de Éva a kilencedik hónapban van!

Elszorult a szívem. Ismertem jól családi körülményeit, tudtam, hogy már többéves házassága alatt a felesége mennyit járt orvoshoz, amíg most végre beteljesedik legnagyobb vágyuk: jön a trónörökös. És Pali

nem lehet a felesége mellett a nagy pillanatnál! Ebben a másodpercben boldogan vállaltam volna az akasztást is, ha egyedül lehettem volna két barátom nélkül.

A fogház befogadóirodájában falbamélyesztett benyílóba állítottak minket. Természetesen kezeket hátra, arccal a falnak, beszéd tilos! Órákat kellett ott várnunk. Végre sorrakerültünk. Újra felvették a személyi adatainkat, leltár szerint elszedték tőlünk apróságainkat, aztán körülvettek minket a fegyőrök. Hosszú, újjnyi vastagságú láncokat hoztak. A láncok egyik végét a bal bokánkra, másik végét a jobb csuklónkra erősítették, de úgy, hogy csak meghajolva tudtunk járni. A láncok minden lépésünknél hangosan csörögtek.

Mikor rajtunk voltak a láncok, egy-egy fegyveres őr állt mellénk és intettek, hogy induljunk el. Bementünk a fogházba és nekiindultunk a lépcsőnek. Kíváncsian néztem körül, hiszen soha életemben nem láttam még fogházat belülről. A T-alakú épület négy emelet magas volt. Minden emeleten « trepni » futott körül és arról nyíltak a zárkaajtók. Az ajtókon a rendes záron kívül biztonsági zárak, a « kutyák », egy-egy csajkanagyságú, kulccsal zárható kisablak az étel beadására, és felette a kis kerek kémlelőnyílás, a « cirkli », melyen keresztül az őrök ellenőrizték a zárkák lakóit. A földszintről fel lehetett látni egészen a negyedik emeletig. De az emeleteknél, a körbefutó trepnik között, erős dróthálók voltak kifeszítve, nehogy valamelyik rab öngyilkos lehessen.

Hosszú heteket kellett itt eltöltenem, amíg megismertem ennek a négy emeletnek elrendezését. Megtudtam, hogy a földszint egy részét foglalják el azok a cellák, melyeknek lakóival az ÁVO Markó-utcai kirendeltsége « foglalkozik ». Ez az ÁVO-s különítmény, mely a törvényszéki és ügyészségi épülettömb egy részét foglalta el, talán a legborzalmasabb és leghírhed-

tebb nyomozószerve volt az ÁVO-nak. Kizárólag háborús bűnösök ügyével foglalkoztak, és személyzete, Busztin « mester » vezetésével, válogatott szadistákból állott. Ezek, a legnagyobbrészt testi és lelki nyomorékok, a középkor legvéresebb kínzásait rendkívüli leleményességgel párosították a modern technika vívmányaival és hihetetlen kegyetlenkedésekkel végezték a « kihallgatásokat ». Itt működött a « Szép Magda » is ebben az időben. Ennek az ÁVO-s nyomozónőnek különleges módszere volt. A hátrakötözött kezű és tehetetlen fogoly elé csábító pongyolában állt oda és széttárva a pongyolát, megmutatta, hogy remek alakján semmi más ruhadarab nincs. Aztán a férfinyomozók védelme alatt egy asztalhoz állította a szerencsétlent, s pongyoláját ledobra sajátkezűleg gombolta fel áldozata nadrágját, majd egy vékony üvegcsövet tólt bele annak testébe, amit aztán a szadizmus gyönyörétől vonagló arccal egy gumibot ütéseivel tört szét benne. A férfinyomozók a női foglyokat kezelték: gumibotok benyomásával roncsolták szét a kezükbekerült asszonyok és lányok belső szerveit. Az elkövetkező hónapokban hány szerencsétlen nyomorékká vert, eltört csontú, beszakított dobhártyájú bajtársamtól búcsúztam el a siralomházban, mikor felemelt fejjel indultak a bitófa alá!

De persze mindezt ekkor még nem is sejtettem. Kíváncsian néztem szét. Az első emeleten, mint később kiderült, a közönséges bűnözők voltak elhelyezve. Ezeket fegyőrök őrizték. A második és harmadik emelet ismét az ÁVO birodalma volt. Itt ÁVO-s legénység látta el az őrszolgálatot is és még a fegyőröknek is tilos volt a zárkák közelébe menni. De míg a földszinti ÁVO-s zárkák lakói még nyomozás alatt álltak és éjszakánként egymás után hordták őket « kihallgatás »-ra, ahonnan legtöbbször eszméletlen állapotban, véresen, hordágyon, vagy lepedőben hozták vissza őket,

a második és harmadik emeleten lévők, mint én is, túl voltak a zárójegyzőkönyv aláírásán, ügyükben a nyomozás befejeződött és vagy zárt tárgyaláson, vagy a konstrukciós perek ÁVO-s receptje szerint preparálva, nyilvános tárgyalási cirkuszon kerültek a bíróság elé. Végül a negyedik emeleten voltak elhelyezve a női foglyok: mindenki, akinek ügye nem tartozott az ÁVO hatáskörébe.

A fegyőrök az első emeletre vezettek minket, ahol egy vastag vasajtó nyílt a törvényszéki épületrész folyosójára. Ott már szabad emberek közlekedtek: ügyvédek, hozzátartozók, tanúk, s ezek mind csodálkozó szemmel bámultak ránk, amikor fülsiketítő lánccsörgéssel mentünk el közöttük.

Hányszor jártam én ezen a folyosón! Hányszor siettem a sajtóiroda felé, hogy egy-egy szenzációsabb bűnper, rablógyilkosság, betörés, sikkasztás tárgyalásának szünetében telefonon adjam le az anyagot a szerkesztőségnek! Minden folyosót, minden lépcsőt úgy ismertem ebben a törvényszéki labirintusban, mint a tenyeremet.

A negyedik emeletre mentünk fel. Itt voltak az ügyészség irodái, s ennek a folyosónak a végén, egy csendes, elkülönített részen, a szigorúan titkos politikai ügyeket intéző ügyészségi csoport irodáinak egyik ajtaja előtt álltunk meg. Az ajtón egy tábla volt: « Dr. Gönczi György államügyész. »

Utolsónak kerültem be a szobába. Az ügyész 35-40 év körüli elegánsan öltözött férfi volt, arcán alig látható forradással. Mellette fiatal, szőke lány ült egy írógépnél. Mikor beléptem, unottan lapozgatott az iratok között.

— Üljön le! — mutatott az íróasztal előtt álló székre. — Nemdebáh, a nyomozóhatóságoknál tett vallomása megfelel az igazságnak?

Nagyon mulatságosnak tűnt előttem egy ilyen

elegáns férfi, ruháján a hatalmas vöröscsillagos pártjelvénnyel, s ráadásul raccsolva is, a népügyész szerepében.

Bólintottam.

— Akkoh íhja kéhem Elvíha — fordult a nő felé — Gyanúsított elismehi, hogy az Államvédelmi Hatóságon tett vallomása megfelel az igazságnak és vele szemben semmiféle kényszeht nem alkalmaztak.

Aláírtam.

— Kérem, most már túl vagyok a nyomozati eljáráson és az ügyészi kihallgatáson. Szeretném a családomat értesíteni, mert semmit sem tudnak rólam.

Sajnálkozva nézett rám:

— Nagyon sajnálom, de a táhgyalásig nincs módomban ezt engedélyezni. Szigohúan titkos az ügy és teljes híhzáhlatot kell elhendelnem.

— És mikor lesz a tárgyalás?

— Két-háhom héten belül. Utána azonnal íhhat. Elvtáhs, elvezetheti a gyanúsítottat.

Indultunk vissza. Két társamat már nem láttam. A fogházban a földszintre mentünk és ott egy irodának berendezett zárka mellett a falhoz fordítottak. Az őrök és az adminisztrációs munkát végző rabok között nagy vita alakult ki, melynek végén az első emeleten a 13-as zárkát jelölték ki a számomra. Csak később tudtam meg, hogy az ÁVO-s emeletek annyira tömve voltak, hogy nekem már nem jutott hely.

Levették rólam a láncot és felvezettek zárkámhoz. Mikor becsapódott mögöttem az ajtó, akkor jöttem rá, hogy továbbra is egyedül kell lennem. Körülnéztem a 2x3 méteres helyiségben. Egy vaságy, rajta piszkos szalmazsák, egy pokróc. Ez volt az egész berendezés. De az ajtó mellett a sarokban ott állt egy W.C. csésze. Valódi W.C! Saját W.C! Az ÁVO-s pince megpróbáltatásai után valóságos paradicsomban éreztem magam. Az ajtóval szemben fejmagasságon felül rácsos ablak nyilt

az udvarra, mely a fogházépület és a törvényszéki épület között feküdt. Szemben, a törvényszék folyosóinak ablakai homályos üveggel voltak beüvegezve, nehogy valaki átlásson hozzánk. Innen, a zárkából csak a törvényszék folyosóin járkáló emberek árnyképe látszott.

Alig néztem körül és akasztottam fel a ballonkabátomat egy falból kiálló szögre, már nyílt az ajtó:

— Orvosi vizit. — szólt be az őr.

Magas, 60 év körüli, szemüveges, kopasz, hajlotthátú férfi lépett be fehér köpenyben. Később megtudtam, hogy ez a politikai foglyok részére rendszeresített orvos, akit a foglyok csak « Mengele » néven emlegettek. Különben dr. Lengyelnek hívták.

— Maga most érkezett?

— Igen.

— Honnan?

— Az ÁVO-ról.

Az arca sajnálkozó együttérzést sugárzott:

— Bántalmazták?

— Nem.

— Kár! — csóválta meg a fejét és már ki is fordult. Később hallottam, hogy ha valaki közölte vele, hogy bántalmazták, arra is csak egy szóval felelt: « Megérdemelte! » Igy is látta el orvosi feladatát.

Talán öt perc telt el, amikor halk pisszegést és kopogást hallottam az ajtó felől. Azonnal odasiettem és kipisszegtem.

— Itt a házimunkás! Tehetek valamit magáért?

Végtelenül jól esett ez a teljesen idegentől érkező váratlan segítség.

— Fel tud juttatni egy üzenetet a negyedik emeletre?

— Kije van ott?

— Az anyám.

— Megpróbálom. Hányasban van?

— 21-esben. Borbély Andornénak hívják. Csak annyit, hogy a fia itt van, egészséges. A helyzet komoly, de nem életveszélyes.

— Jó!

Izgatottan vártam. Tudtam, hogy anyám, aki elsőfokon csak egy évet kapott, írhat és beszélhet a családdal, hiszen én is leveleztem vele és beszélőn is voltam nála. Ha megkapja az üzenetemet, Edit hamarosan hírt kap rólam.

Eltelt egy óra is, míg végre újra hallatszott a halk kopogás.

— Mi van? — kérdeztem izgatottan. — Sikerült?

— Nem. A mutterja tegnapelőtt póterra ment!

Nem értettem még a zsivány-nyelvet.

— Hova ment?

— Szabadult. — s már hallottam is a tovasurranó lépteket.

Hosszú hetek óta először éreztem a boldogságot. Legalább anyám szabad! Igaz, hogy szegénynek nem lesz miattam egy nyugodt pillanata sem, igaz, hogy így nem tudok üzenetet küldeni haza, de mégis nagy boldogság tudni, hogy ő már nincs itt.

Végigfeküdtem az ágyon. Nem éreztem sem éhséget, sem szomjúságot. Csak valami nagy-nagy fáradtságot, mikor az ember végre valami borzalmon túljutott. Azon nem gondolkoztam és szerencsére nem is sejthettem, hogy mennyi és milyen borzalom vár még rám.

Már félálomban voltam, amikor hallottam, hogy nyílik az ajtó, de a kimerültségtől nem volt erőm még a szememet sem kinyitni.

— Ez miért fekszik? — hallottam egy mérges hangot.

— Új ember. Ma jött az ÁVO-ról szegény! Még nem volt időm kioktatni a házszabályok felől.

A hangról megismertem, hogy a vezető őr mentegetőzik.

— Hát akkor reggel oktassa ki! — válaszolt a mérges hang és becsukódott az ajtó.

« Ma jött az ÁVO-ról szegény! » — csengett még mindig a fülemben. Hát lehet az, hogy ezek között, akiknek a sapkáján ott virít a vörös csillag, emberek is vannak?!

IV. FEJEZET.

Már amikor a lépcsőn jöttem felfelé, láttam az őrök arcán, hogy valami történt. Nem is csodálkoztam túlságosan, amikor a zárkámban teljes felfordulást találtam: a vaságy felfordítva, a szalmazsák a földön, a szalma szétszórva mindenfelé. Egy pillantás a sarok felé meggyőzött róla, hogy a tintámat és a tollamat elvitték.

Pedig mennyi fejtörésembe került mindezt megcsinálni. Ez a csaknem két hónap sok mindenre megtanított. Az első napok idegfeszültsége lassan elernyedt és beletörődve sorsomba vártam a további fejleményeket. Csak az órák és a napok ne lettek volna olyan borzalmasan hosszúak! A három vezető fegyőrrel, akik váltották egymást, hamarosan megbarátkoztam. De ők sem tehettek semmit érdekemben, hiszen állandóan ellenőriztek az ÁVO-sok. Az orromat sem dughattam ki a zárkából, borotválkoznom is tilos volt és olvasnivalót sem kaphattam. Ez a tétlenség hozzátartozott az ÁVO receptjéhez: idegileg minél kimerültebb rabot állítani a bíróság elé.

A szakaszvezetőtől már az is nagy merészség volt, hogy titokban hajnyírógéppel levágatta a szakállamat, bízva abban, hogy az ÁVO-s ellenőrzés nem veszi észre. Amikor módját ejtette, pár percre besurrant hozzám és rövid beszélgetésekkel igyekezett zárkám magányát ellensúlyozni. De ezt is nagyon ritkán tehette meg.

A zárka falába vésett felírások rövid ideig elszórakoztattak, de hamarosan kívülről tudtam őket. Telje-

sen a gondolataimmal maradtam. Reggel hat órakor, ébresztő után elkezdtem a keringést a zárkában: négy lépés előre, négy lépés hátra. S ezt a szédítő vánszorgást csak a reggeli, ebéd és vacsora beadásának szenzációja törte meg, míg végül a takarodó jelére fáradtan az egész napi járkálástól álomtalan mély alvásba zuhantam a piszkos szalmazsákon.

Az első napokban két kérdés kínzott: mi lehet Edittel és mi lesz az én sorsom? A másodikon hamar túltettem magam. Kapok négy-öt évet, leülök, kettőt, addigra csak megbukik már ez a terror. De az első kérdés állandóan visszatért gondolataimba. A piszkos vakolat árnyképei mintha Edit arcának egy-egy jellegzetes vonását rajzolták volna elém, s amint lehunytam szempillámat, máris megjelent előttem úgy, ahogy utóljára láttam: könnytelen, rémült szemmel búcsúzva tőlem. S az éjszaka csendjében hányszor riadtam álmomból arra, hogy hallom a suttogását: « Imádkozom érted! » S boldogság volt azt hinni, hogy ebben a pillanatban ő is rám gondol.

Hányszor bukkant elém naponta a kérdés: mi lehet most Edittel? Hogy bírja ki? Elveszti-e miattam az állását? Miből fog megélni? És kibírja-e nélkülem ezt a két évet, megvár-e majd?

A zárka falába vésett naptáromon láttam, hogy már két hete vagyok itt. És éreztem, hogy ha nem találok valami más elfoglaltságot, nem sokáig bírom idegekkel. És ekkor fedeztem fel a tintát! Minden nap kis cipót adtak be reggel, melynek az alja rendszerint szénné volt égetve. Lekapartam ezt a megégetett részt és a bádogpoharamban vízzel feloldottam. Piszkos szürke színű folyadék lett belőle.

Most már csak íróeszközről kellett gondoskodnom. Eredménytelenül kísérleteztem különböző vastagságú szalmaszálakkal és már majdnem lemondtam minden

reményről, amikor megtörtént a csoda. Egy hónapi itt-tartózkodás után egyik reggel kinyílt az ajtó:

— Sétára! — szólt be a szakaszvezető és láttam mosolygó arcán, hogy őszintén örül meglepődésemnek.

Mikor kiértem a zárkából, két géppisztolyos őr fogott közre és kísért le a füstös, piszkos sétaudvarra. Az egyik emeleti ablakban golyószóró mögött hasalt a harmadik őr. Az udvar ajtaját kulccsal zárták be mögöttünk. Ebben a kalitkában sétálhattam naponta tizenöt-húsz percet. A két őr az udvar két sarkából rámszegezett géppisztollyal figyelt.

De mégis ki tudtam játszani őket! Már a második sétán észrevettem, hogy az épület fölött repkedő galambok közül az egyik szép hosszú tollat hullatott le. Mikor a tollhoz értem, hirtelen lehajoltam, mintha a zoknimat akarnám megigazítani, s máris a cipőmbe csúsztattam.

— Mit vett fel? — harsant rögtön az egyik őr hangja.

Kifordított tenyérrel mutattam, hogy nincs nálam semmi. De azért végigtapogatta a ruhámat és csak ekkor nyugodott meg.

— Nehogy mégegyszer lehajoljon, mert rögtön félbeszakítom a sétát! — figyelmeztetett.

Mit bántam én a fenyegetőzését, amikor már nálam volt végre az írószerszám is! Alig vártam, hogy visszakerülhessek zárkámba és kipróbálhassam új kincsemet. Nagyszerűen működött! Most már elkezdhettem tervem valóraváltását: egy patience-kártyát akartam csinálni. Papírom volt hozzá, mert azt a durva csomagolópapírt, amit WC-papírként kaptam, egészen apró kockákra szakítottam. Másfél órai munka után készen voltam a két csomag treffel és pikkel. De most új akadály merült fel előttem: hogyan csináljam meg a piros kártyákat? Nem sokat haboztam. Kihúztam a ballonkabátomat tartó rozsdás szöget a falból és addig

karcoltam a bal karomat, amíg kibuggyant az első vér. A többi már könnyen ment: ebbe az élő tintarartóba mártogattam a galambtoll végét és festettem meg a kártyákat.

Végre elkészültem! És háttal ülve az ágyra az ajtónak, a pokrócra raktam ki a «copfot», amit tizenöt évvel ezelőtt első patienceként tanultam anyámtól. S aztán egymás után a többieket: a hajdani családi otthon békés estéit idéző emlékeket.

De boldogságom csak három napig tartott. Akármennyire vigyáztam, a kémlelőnyíláson keresztül észrevették szórakozásomat és kíméletlenül elkobozták a kártyákat. A tehetetlen méregtől könnybe lábadt a szemem: mit ártok én azzal, ha csendben rakosgatom ezeket a kis papírdarabokat?

Hamarosan azonban újabb szórakozást találtam. A sétáról visszajövet felfedeztem, hogy a szomszédos zárkában, ugyancsak magánzárkásként, van valaki. Az ajtóra a neve is ki volt írva: Erőss István. Megkíséreltem a falon keresztül morzéval érintkezésbe lépni vele, de csak értelmetlen kopogással válaszolt. Nem tudott morzézni. Ekkor vettem észre, hogy az ablak alatt a zárkákon végigfutó vastag cső, mely a központifűtés célját szolgálta, azon a helyen, ahol a falba befut, körbe van vakolva. Óvatosan, nehogy az őrség észrevegye, elkezdtem bontani a vakolatot. Egy nap alatt sikerült elég széles lukat csinálnom, s nagy örömmel hallottam a túloldalról áthallatszó zörejekből, hogy szomszédom is ugyanezt teszi. De a fal több mint egy méter széles volt. Végül az ablakpárkány fájából sikerült egy hosszú pálcát lehasítani és annak végébe csíptetve egy rövid levelet, átdugtam a falon. Így kezdődött meg köztünk a levelezés, melynek során megtudtam, hogy szomszédom a háború alatt tábori lelkész volt és most mint háborús bűnöst állítja az ÁVO a bíróság elé.

Közben váratlan esemény zavarta meg egyhangú életemet. Egy héttel ezelőtt kiszólítottak a zárkából és legnagyobb csolálkozásomra ott találtam már Lovasst és Baricsot is. Miután gondosan megbilincseltek minket, közrefogtak az őrök és átmentünk a már ismert vasajtón a törvényszék épületébe. A Jónás-tanács irodáihoz vezettek minket és hamarosan a mindenható és rettegett tanácselnök előtt álltunk. Alacsony, negyvennegyvenötéves, elegánsan öltözött férfi volt.

— Azért hivattam magukat, hogy a törvényes előírásoknak megfelelően ismertessem magukkal az ügyészség által emelt vádat. Tekintettel arra, hogy az ügyben szigorú hírzárlat van elrendelve, a vádiratot itt a helyszinen kell elolvasniuk, és azt nem vihetik magukkal! — Ezzel mindannyiunknak a kezébe nyomott egy-egy gépelt példányt.

Kíváncsian kezdtem olvasni, de már az első mondatok után láttam, hogy itt kár minden próbálkozásért. A tényeknek olyan elferdítése, félremagyarázása és megtoldása hemzsegett minden mondatban, hogy azt sem tudtam, dühös legyek-e, vagy nevessek. Az ügyész engem, mint elsőrendű vádlottat, a magyar népköztársaság kárára elkövetett hűtlenséggel és a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével vádolt és a legsúlyosabb ítélet kiszabását kérte.

— Megértették a vádat?

— Meg.

— Elsőrendű vádlott! Kíván saját védőügyvédet, vagy hivatalból kirendelt védőt kér?

— Ha mód van rá, a saját ügyvédemet kérem.

— Természetesen! A szocialista igazságszolgáltatás minden gyanusítottnak megadja a védekezés jogát és lehetőségét. Kérem az ügyvédje nevét és címét.

— Dr. Berecz Lajos, Budapest, Erzsébet krt. 4. Beszélhetek még vele a tárgyalás előtt?

— Hát az magától értetődik. Haladéktalanul értesíteni fogom őt, hogy keresse fel magát ügyvédi beszélőre.

Most már vidámabban tértem vissza a zárkámba. Legalább a családom megtudja, hogy hol vagyok és mi van velem. Napokon keresztül türelmetlenül vártam az ügyvédemet és számlálgattam a napokat, hogy mikorra jöhet.

Ma aztán becsapott a mennykő. Felforgatták a zárkámat, elvitték a tollat és a tintát. Nyilván észrevették a levelezésünket. Kettőnk közül valaki ügyetlen volt.

Nem sokáig kellett várnom a fejleményekre. A fogház réme, Bikki törzsőrmester egy rabkőművest hozott magával és bevakoltatta a fűtőtest mellett fúrt lukat. Alig pár perc múlva egy sötétképű százados érkezett:

— Maga az a híres, aki kifúrta a falat?

— Én.

— Hogy mert maga ilyesmit csinálni?!

Elfogott a méreg.

— Azért százados úr, mert két hónapja tartanak itt teljesen egyedül, mindentől és mindenkitől elzárva, anélkül, hogy bárkivel egy szót beszélhetnék, anélkül, hogy legalább egy telefonkönyvet olvashatnék! Mit gondol, meddig lehet ezt idegekkel bírni?

— Miért van maga itt?

— Az ügyészség hűtlenséggel vádol.

Teljesen megváltozott az arca és csak úgy sugárzott róla a gyűlölet.

— Hát mit gondol maga?! Miért tartjuk magát így? Egy ilyen csirkefogónak nem is jár más elbánás! Maga nem megtévedt szerencsétlen ember akit lopásért, sikkasztásért, vagy betörésért hoztak ide, akit mi még a társadalom hasznos polgárává faraghatnánk! Maga egy fasiszta csirkefogó, s nekünk az a kötelessé-

günk, hogy magát tönkretegyük! Érti?! Bolonduljon meg! Legyen idegroncs! Haljon meg! Legalább egy gazemberrel kevesebb lesz a földön! Most pedig jöjjön velem!

Először hallottam leplezetlenül a magyar kommunista börtönpolitika célját a politikai foglyokkal kapcsolatban. Nem sok derűlátással indultam el előtte. Az udvaron keresztül egy irodához kísért és pár perc múlva már az intézetvezető alezredes előtt álltam. Vaksin pislogott rám a szemüvege mögül. Az íróasztalán ott feküdtek a bűnjelek: a bádogpohár és a galambtoll.

— Magának mi a foglalkozása? Vegyész?

— Nem. Újságíró.

— Akkor hogy jutott eszébe ez a tintakészítés?

Megvontam a vállam.

— Tisztában van maga azzal, hogy maga szigorú őrizetes?

— Tudom.

— Hogy nem érintkezhetik senkivel?

— Tudom.

Hirtelen mozdulattal ráírt valamit egy előtte fekvő cédulára és átadta a századosnak.

— Tekintettel arra, hogy még nem volt fegyelmi büntetése, hat nap sötétzárkára és félév kedvezménymegvonásra ítélem. Elmehet.

A százados kaján képpel kísért vissza. Mikor megérkeztünk az első emeletre, hivatta a szakaszvezetőt.

— Ez a csirkefogó már nem mehet vissza a zárkájába! Azonnal bedugni a sötétbe! Ellenőrizni fogom a büntetés végrehajtását!

— Miért nem vigyázott jobban? — súgta oda a szakaszvezető, mikor a százados elment. — Kellett ez magának?

— Nem mindegy, hogy világos, vagy sötét zárkában

unatkozom egyedül? Legalább ez is valami változatosságot jelent!

— Na jó, jó, de a félévi kedvezményelvonás!

— Az mit jelent?

— Fél évig nem írhat, nem beszélhet a hozzátartozóival és nem kaphat csomagot.

Elnevettem magam.

— Mert eddig olyan sokat írtam és beszéltem!

— De most már rövidesen meg lesz a tárgyalása. És utána írhatott volna.

Ezt már kellemetlenebb volt hallani.

— És ez akkor is fennáll, ha más börtönbe szállítanak a tárgyalás után?

— Természetesen. A fegyelmi büntetés kíséri mindenhová.

Közben megérkezett Mengele is. Úgy látszik a százados szólt neki, mert a törvények szerint a fegyelmi büntetés végrehajtását mindig orvosi vizsgálatnak kell megelőznie. Öt lépés távolságra megállt tőlünk és undorral nézett rám.

— Ez az? — kérdezte a szakaszvezetőt.

— Igen.

— Mennyit kapott?

— Hat nap sötétet.

— Csak? Kibír ez hatvan napot is! — azzal ráfirkálta a nevét a fegyelmi lapra és már ment is tovább.

A szakaszvezető felnyitotta a fény- és légmentesen lezárt fegyelmi zárka ajtaját. Felgyújtotta a villanyt és kíváncsian léptem be. Ugyanolyan zárka volt, mint a többi, csupán az ablaka hiányzott. Na és az ágy. Mert a W.C. csészén kívül semmi berendezés nem volt, csupán a zárka közepén a földbe erősítve egy nagy vaskarika.

— Ez minek? — kérdeztem.

— Remélem erre magánál nem lesz szükség. —

mosolygott. — Ehhez láncoljuk azokat, akik okoskodnak.

— Enni kapok?

— Persze. Este kap mindig egy szalmazsákot is, de reggel ki kell venni. A napi sétára változatlanul lemehet, ez kell is a szemének, különben órákig nem látna, mikor letelik a büntetés. Na és ne féljen, ha lesz időm, majd mindig felgyújtom kicsit a villanyt. Az étkezéseknél pedig nyitvahagyom az ajtót, hogy levegőhöz jusson, mert itt bent nagyon melege lesz.

— Köszönöm szakaszvezető úr. S ha letelik ez a hat nap, visszamegyek a régi helyemre?

— Persze. Azt a zárkát fenntartom magának. Ma június 14-e van. 20-án délben mehet vissza.

— És ha az ügyvédem beszélőre jön közben, leengednek hozzá?

— Természetesen. De én a maga helyében nem bíznám túlságosan ebben.

— Miért?!

Nem nézett rám, mikor válaszolt.

— Hát, tudja, jobb mindig a rosszabbra elkészülni, akkor csak kellemesen csalódhat az ember.

Egyedül maradtam a sötétben. Az éles nyári napfény után teljesen vakon álltam és hosszú percekre volt szükségem, amíg a szemem megszokta a sötétséget. Ekkor fedeztem fel, hogy a gondosan szigetelt ajtó egyik sarkánál gombostűfejnyi kis résen gyenge fény szivárog be. És ez a kis gyenge fény volt iránymutatóm az elkövetkező hat napban.

Kezdetben nehezen ment a sétálás a vaksötétben. De hamarosan megszokta lábam a zárka hosszát és már nem kellett előrenyújtanom a kezemet, hogy nehogy orommal a falnak ütődjem. Csak arra kellett vigyáznom, hogy a vaskarikába bele ne botoljam.

A szakaszvezető megtartotta ígéretét, s amikor csak tudta, felgyújtotta a villanyt. És még azt is elnézte,

amikor az öreg házimunkás frissen kapott félévi csomagjából pár jó falatot becsempészett hozzám.

— A menyem sütötte! S biztos örülne, ha tudná, hogy egy olyan rabtársamnak is jutott belőle, aki nem kaphat hazúlról csomagot. — súgta oda.

Megkeseredett a számban a sütemény. Az omlós tészta megint az elvesztett otthont idézte fel. Vakon járkáltam a sötétben és talán még soha nem éreztem ennyire tehetetlenségemet, kiszolgáltatottságomat és gyengeségemet, mint most.

A harmadik nap délelőtt szokatlan időben váratlanul kinyílt az ajtó és egy ÁVO-s állt előttem.

— Itt az idézés a tárgyalásra. — adott át egy cédulát. — Junius 22-én 9 órára. Írja alá.

Csak egy pillantást vetettem a nyugtára, de megállt a kezemben a ceruza.

— Kérem, ma, 17-e van, nem 7-e.

— Ne törődjön vele, írja alá!

Aláírtam. Ilyen apróságon már igazán nem múlik. Tudtam, hogy a törvény értelmében 14 nappal a tárgyalás előtt kézbesíteni kell az idézéseket, s úgy látszik a formaságokra legalábbis papíron nagy gondot fordítanak.

Nagyon felizgatott az idézés. Két hónapja vártam türelmetlenül, hogy végre meglegyen a tárgyalás és most, amikor itt van előttem a vizsgálati fogság vége, amikor eldől végre a sorsom, nagyon ideges lettem. Az ügyvédemtől még semmi hír. Pedig abban bíztam, hogy az ügyvéden keresztül a család megtudja a tárgyalás helyét és időpontját, s ha a tárgylóterembe nem is engedik be őket, legalább a folyosón láthatjuk egymást. Micsoda öröm lenne, ha csak egy pillanatra is, újra látni Editet, Anyámat, a családot! Milyen erőt adna ez a találkozás az elkövetkezendőkhöz!

De hiába vártam mind türelmetlenebbül ügyvédemet. Ebben a pár napban minden ajtónyitáskor

reménykedve indultam az ajtó felé. Hiába! S közben szakadatlanul az elkövetkező tárgyalásra, a várható ítéletre gondoltam. Mit mondhatok a bíróság előtt? Mivel védekezhetem? Hátha sikerül könnyebb büntetéssel megúsznom, hiszen mégis nevetséges volna, hogy ezekért a cikkekért, melyeknek minden betűje szín igaz, évekre börtönbe csukjanak! Évekre elszakítsanak a családomtól! Az élettől!

Végigondoltam a jegyzőkönyv minden betűjét, a vádirat mondatait. Kizárt dolog, hogy ezt a vádat a tárgyaláson ne tudjam megdönteni. Olyan elfogult bíróság nincs a világon, aki engem a demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetéséért elítélhetne! Kivel szervezkedtem? És mikor? Kiket vezettem? Nevetséges!

Az biztos, hogy el fognak ítélni. Ezt tudtam. Illegálisan írtam és küldtem el a cikkeket. De mit adhatnak ezért? Ha Mindszenthyt életfogytra ítélték azon a tárgyalási cirkuszon? Mi vagyok én, ki vagyok én a magyar hercegprímáshoz képest? Két-három évnél többet semmi esetre sem kaphatok.

Ezek a kérdések kínoztak akkor is, amikor végre hat nap után visszamehettem a zárkámba és hunyorgó szemmel igyekeztem ismét hozzászokni a világossághoz. Egy napom volt még hátra. Egy nap, amíg a bíróság elé állok. És az ügyvédem még mindig sehol!

— Na, holnap jön a nagy nap! — kacsintott a szakaszvezető. — Csak nyugodtan és okosan!

Végigsimítottam a szakállamat.

— Nem lehetne a tárgyalás tiszteletére végre egyszer megborotválkoznom?

— Dehogynem! Korán reggel behozom magához a borbélyt. Ne féljen, nem fogom elfelejteni.

Pár perc múlva újra visszajött és egy kis papírcsomagot dugott be az ajtón.

— Vigyázzon, nehogy meglássák. Egy kis hazai. Az

asszony pakolta nekem, de nem vagyok éhes. Tudom, hogy ez a mai nap a legrosszabb magának, talán ettől kicsit megnyugszik.

Meghatottan csomagoltam ki az ennivalót. Három tojás, szép szelet sonka és vastag karéj fehér kenyér volt benne. Semmi étvágyam nem volt, de magamba tömtem az ennivalót. Nem akartam, hogy valaki meglássa nálam és a szakaszvezetőt bajba keverjem.

S aztán idegesen sétáltam tovább. Holnap ilyenkorra már rabságomnak újabb fejezete zárul le! Holnap ilyenkorra már túl leszek a tárgyaláson! S talán, a fegyelmi büntetés ellenére is találok valami módot, hogy Editet értesíthessem.

Amikor kimerült idegekkel végre takarodó után megpróbáltam az álom kábulatába menekülni, még akkor is az volt utolsó reménykedő gondolatom: talán holnap reggel a tárgyalás előtt még beszélhetek az ügyvédemmel!

V. FEJEZET.

— A bíróság ítélethozatalra vonul vissza! — állt fel a tanácselnök, és a négy népbíró kíséretében elhagyta a termet. Az ügyész megelégedett arccal dőlt hátra a székén és tudtam, hogy erre a megelégedésre minden joga megvan. Erre a tárgyalási cirkuszra még sem voltam elkészülve.

Most, csendben ülve a vádlottak padján, mégegyszer végiggondoltam ez elmúlt másfél óra eseményeit. Mindkét oldalamon egy-egy fegyőr ült, s a baloldalin túl, ugyancsak őrök között először Lovass, majd utána Barics.

Már amikor alapos késéssel, 11 óra felé felvezettek minket a tárgyalóterembe és a saját ügyvédem helyett egy vadidegen kövér férfit pillantottam meg, mint hivatalból kirendelt védőt, éreztem, hogy nem sok reményem van. Aztán elkezdődött a tárgyalás, melynek elején elsőnek engem hallgattak ki. A tanácselnök nem volt eléggé tájékozva a tárgyalás anyagáról, mert elkövette azt a hibát, hogy élettörténetemet iskoláim befejezésétől és újságírói pályám elkezdésétől 1941-től kérdezte. Így aztán elkerülhetetlen volt, hogy szóba ne kerüljön a háború alatti ellenállási tevékenységem. De már az első mondatnál, mikor észrevette a hibát, közbevágott:

— Jó kérem, ez nem fontos. Menjünk tovább! Folytassa a felszabadulás után!

Rögtön megértettem, hogy mit akar, s nem is próbáltam ellenkezni. Pontosan ragaszkodva az ÁVO-s

zárójegyzőkönyv mondataihoz, adtam elő mindent. Ez már azért is tanácsosnak látszott, mert bár a zárt tárgyalásra senkit nem engedtek be, hátunk mögött az első sorban ott ültek ÁVO-s előadóink s a zárójegyzőkönyv egyik példányából ellenőrizték, hogy pontosan alkalmazkodunk-e rendelkezéseikhez.

Mint jól összeszokott színészegyüttes, játszottuk el a tárgyalást. Úgy látszik a védőügyvédek is régi szereplői voltak a tárgyalási cirkusznak, mert az én védőmnek egész védőbeszéde egyetlen mondatból állott:

— Kérem a bíróságot, vegye tekintetbe, hogy az elsőrendű vádlottnak a tárgyalás során tett vallomása pontosan megegyezik a nyomozóhatóságoknál tett vallomásával.

Csak az egyik népbíró lehetett újonc, mert amikor Jónás feltette a költői kérdést, hogy kíván-e valaki valamit kérdezni a vádlottól, legnagyobb meglepetésemre az egyik ülnök megszólalt:

— Vallomása elején futólag említette, hogy a háború alatt kapcsolatban volt az ellenállási mozgalommal...

Az ÁVO-s tiszt mögöttem idegesen köszörülte a torkát, de a tanácselnöknek nem volt szüksége figyelmeztetésre. Azonnal lecsapott bírótársára:

— A vádlott már mindent elmondott, ami a tárgyhoz tartozik!

— De én ezt szeretném részletesebben hallani. — ellenkezett a naív ülnök.

— Megtiltom a kérdés feltevését! Mondtam már egyszer, hogy nem tartozik a tárgyhoz!

Ezzel aztán vissza is zökkentünk a színielőadás előírásai közé.

Ekkor emelkedett az ügyész szólásra:

— Tisztelt népbíróság! A fasiszta bűnöző prototípusa, a Hortly fasizmus lelkes kiszolgálója áll most a bíróság előtt, aki a dolgozó nép iránti mérhetetlen

gyűlöletétől indíttatva a földesurak, a papok és a nagytőkések rendjét akarta visszahozni a nép nyakára...

Ez már nekem is sok volt és akaratlanul elnevettem magam.

— Az elsőrendű vádlottat rendreutasítom cinikus és illetlen magatartásáért és figyelmeztetem, hogy viselkedését súlyosbító körülményként fogom mérlegelni! — harsant azonnal Jónás hangja.

Az ügyész mennydörgő beszéde után a védők szánalmas dadogása következett s a tanács máris ítélethozatalra vonult vissza. Én pedig gyűrött ruhámban, a vádlottak padján az ítéletet várva, valahogy teljesen nyugodt voltam. Láttam, hogy rajtam semmi nem múlik, semmit sem tehetek, egész sorsomat rajtam kívül álló erők intézik. És most már arra is el voltam készülve, hogy tíz évet is kaphatok.

De ennek a nyugalomnak volt másik forrása is. Most ébredt fel bennem igazán az újságíró, aki második énemként minden szubjektiv veszélyt kikapcsolva, kíváncsian figyelte a körülöttem folyó eseményeket, s az eseményeknek reám gyakorolt hatását.

Hangos csattanással nyílt ki a bírói tanácskozóterem ajtaja, s elsőnek Jónás lépett be. Utána a női népbíró, majd a három férfi. S amikor beléptek a terembe, mindegyikük szeme elsőnek engem keresett, de zavartan kíváncsi pillantásukat azonnal el is kapták rólam. Ebben a másodpercben megéreztem, hogy nagyon komoly a helyzet. Pattanásig feszült idegekkel figyeltem, amikor a bíróság elfoglalta a helyét, majd a fejük fölött függő nagy Sztálin kép alatt Jónás állva kezdte el:

— A magyar nép nevében! A népbíróság bűnösnek mondja ki Borbély László elsőrendű vádlottat a ... § ... pontjába ütköző hűtlenség, a ...§... pontjába és a ...§... pontjába ütköző demokráciaellenes szervezkedés vezetésében, Lovass Árpádot a ...§... pontjába ütköző

demokráciaellenes szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntettében, Barics Pál harmadrendű vádlottat pedig a ...§... pontjába ütköző feljelentési kötelezettség elmulasztásának bűntettében és ezért elsőrendű vádlottat az összes súlyosbító körülmények figyelembevételével összbüntetésként kötéláltali halálra...

— Kötéláltali halálra! — csak úgy robbant a két szó a tárgyalóterem néma csendjében és éreztem, hogy minden szem az arcomra tapad. Szinte hihetetlen volt hallanom, s valahogy annyira torznak, annyira furcsának tünt ez az egész tárgyalási cirkusz, melynek a végén most a halálos ítéletet olvasták a fejemre, hogy éreztem, arcomra valami merev mosoly fut. És miközben agyam gépiesen követte az ítélet további mondatait, mely szerint Lovasst négy évi börtönre, Baricsot pedig két és fél évi börtönre ítélték, Lovass ügyében azonban a hűtlenség bűntettében a katonai bíróságot mondták ki illetékesnek, önkénytelenül arra a tárgyalásra kellett gondolnom, amelyen valamikor 1942-ben itt ebben az épületben hallottam először kimondani egy rablógyilkos cigánybanda két férfi és egy női tagja fölött a halálos ítéletet. Kisérteties pontossággal rajzolta most elém emlékezetem ezt a rémülettől eltorzult és elsápadt női arcot, s akaratlanul arra kellett gondolnom, vajjon én is elsápadtam-e.

A tanácselnök monoton hangon olvasta fel az ítélet hosszú indokolását. Ezt már nem tudtam követni. Ez tehát a vég!... Editnek nem kell várnia évekig rám!... Mit fog érezni ő, s mit fog érezni anyám, amikor megtudják, hogy felakasztottak?... Vajjon fáj-e az akasztás?... Mennyi időm lehet addig?... És most vettem észre először, hogy az utcán a tárgyalóterem ablakához felnyúló fa koronája milyen csodálatosan szép zöld! S milyen gyönyörűen süt kint a juniusi nap!

— Elsőrendű vádlott! Miért nem figyel ide?

— Milyen szép idő van! — mondtam ki önkénytelenül hangosan a gondolataimat.

Bután bámultak rám.

— Megértette az ítéletet? — kérdezte a tanácselnök.

— Meg.

— Fellebbez?

— Természetesen.

— S arra az esetre, ha az ítélet jogerőre emelkedik, kér kegyelmet?

— Kérek.

— Akkor a bíróság kegyelmi tanáccsá alakul át, melynek döntése titkos. A tárgyalásra meghívom az ügyész elvtársat is.

Kimentek. S én üres aggyal, teljesen kimerülve ültem. Fogalmam sem volt, hogy mennyi idő telhetett el. Két perc, vagy félóra? Mikor visszajöttek, a tanácselnök ismét hozzám fordult:

— Van még valami kívánsága, vagy kérdése?

— Szeretném tudni, hogy mikorra kerül sor az ítélet végrehajtására. Ha lehet, szeretnék minél gyorsabban túlesni rajta.

— Gyorsan? — ismételte hitetlenkedve.

— Igen. A nyomozóhatóságok és az ügyész úr megkímélték a családomat az ügyem részleteivel járó izgalmaktól. Szeretném, hogy mire megtudják sorsomat, már a kész tényekről értesülnének és nem kellene ezt a várakozási időt végigszenvedniök.

— Kérem, én nem tehetek mást, mint hogy nyolc napon belül elkészítem az ítéletet az indokolással és megküldöm a Legfelsőbb Bíróságnak. Ott, tekintettel az ítélet súlyosságára, soronkívül kitűzik a tárgyalást. Véleményem szerint három-négy héten belül eldől véglegesen a sorsa.

Aztán elindultunk vissza a börtönbe. Milyen furcsa volt elmenni a szabadon járó emberek között a törvényszék folyosóján, akiknek fogalmuk sem volt, hogy

egy kisértet mellett mennek el. Néztem őket. S arra kellett gondolnom, hogy az a strandtáskás szőke lány aki ott ment el előttem, talán éppen abban a pillanatban fordul majd félálomban a másik oldalára az ágyban, amikor én a hajnali világításban odalépek az akasztófa alá... Vagy az a kopasz kövér férfi azzal a nagy aktatáskával? Éppen így fog szaladgálni továbbra is, amikor én már nem leszek... S az élet majd megy tovább...

Bent a börtönben a zárkám ajtaja elé állítottak. Nem sokat kellett várnom, máris futólépésben jött a szakaszvezető. Ijedt arckifejezéséből kitaláltam, hogy már értesült az ítéletről.

— Kérem, ne mondjon le még minden reményről! Van még egy másodfokú tárgyalás és egy kegyelmi kérvény is!

Jól esett ez az együttérzés és az a buzgalom, amivel meg akart vígasztalni. Savanyú mosollyal válaszoltam:

— Köszönöm szakaszvezető úr! Majd meglátjuk.

— Mit tehetek magáért?

— Ma délelőtt került volna rám a sor a fürdésnél. Szeretnék megfürdeni.

— Azonnal elintézem! — zárta be mögöttem az ajtót és alig két perc múlva már jött is vissza.

— Jöjjön kérem. Itt az őr, aki lekíséri a fürdőbe.

Kövér, fiatal őrvezető várt rám. Szótlanul indultam el előtte és mentem le a lépcsőn a földszinten lévő fürdőbe. Legalább tíz zuhany sorakozott itt egymás mellett, de természetesen nekem egyedül kellet megfürdenem. Alig álltam be a tuss alá, már beszólt az őrvezető:

— Készen van?

Nem is válaszoltam, elkezdtem szappanozni magam. Újabb fél perc múlva megint bedugta a fejét:

— Mit képzel maga, szállodában van?! Azt hiszi nekem nincs más dolgom, mint magát fürdetni?

Egyetlen hang nélkül mosakodtam le és vizes testemre felkapkodtam a ruhákat. Aztán elindultunk visszafelé a lépcsőn. Az őr dohogva követett.

— Azt hiszi minden csirkefogó, hogy én itt inas vagyok! Azt képzelik, hogy órákon keresztül várakozom amíg meg méltóztatnak fürdeni!

Most már megelégeltem a dolgot.

— Figyeljen ide őrvezető úr! Nincs félórája, hogy halálraítéltek. Van nekem éppen elég bajom, igazán felesleges, hogy még maga is szekírozzon.

Megragadta a karom.

— Mit mondott? Mire ítélték?

— Halálra.

Egészen elsápadt.

— De hát miért nem mondta kérem? Honnan találjan én ezt ki?! Mit bánom én, ha egész nap a fürdőben ül! Az a marha szakaszvezető igazán szólhatott volna!

Közben felértünk az emeletre. Alig léptem be a zárkámba, már jött a szakaszvezető.

— Az őrvezető vissza akarja vinni fürdeni. Le akar menni újra?

— Nem, köszönöm. Most már csak azt szeretném tudni, hogy meddig kell még itt egyedül üldögélnem. Most már megvan az ítéletem is és ez után az ítélet után nem a legkellemesebb dolog a magány.

Egy kicsit gondolkozott, aztán látszott, hogy hirtelen elszánja magát.

— Én ugyan nem kaptam semmi intézkedést még, de a saját felelősségemre átteszem egy közös zárkába. Jöjjön velem!

Karomra vettem egyetlen vagyontárgyamat, a ballonkabátomat, s elindultam vele a folyosón. A legutolsó zárkánál állt meg és kinyitotta az ajtót. Ugyan-

olyan méretű helyiség volt, mint az enyém, de már ketten voltak benne. Az ajtónyílásra felálltak.

— Hoztam maguknak egy új embert. — szólt be a szakaszvezető. — Vegyék gondjaikba és szórakoztassák el egy kicsit.

— Demény Miklós. — mutatkozott be az öregebb.

— ..... Imre — nyújtotta a kezét a fiatalabb. A vezetéknevét nem értettem.

Én is bemutatkoztam.

— Te is politikai vagy? — kérdezte Demény.

Bólintottam.

— Ki van már tűzve a tárgyalásod? — érdeklődtek.

— Ma délelőtt volt. Nincs egy órája, hogy megkaptam az ítéletet.

— És mennyire ítéltek?

— Halálra.

Megdöbbent csend szakadt a szobára. Láttam rémült arcukon, hogy teljesen váratlanul érte őket válaszom. Nem tudtak szóhoz jutni. Végül Imre mondta ki dadogva gondolatait:

— Hát... hát... itt ilyesmi is van?

Elnevettem magam.

— Mint a mellékelt ábra mutatja...

Az ajtónyílás oldotta fel a kínos csendet. A szakaszvezető jött.

— Nagyon sajnálom Borbély, de már itt vannak magáért. Most jött az intézkedés, hogy azonnal ki kell magát szállítani a Gyűjtőbe. Jöjjön kérem.

Mikor kezetfogtam a zárka két lakójával, azok még akkor sem jutottak szóhoz. A szakaszvezető bezárta az ajtót, aztán megállított a folyosón.

— Szeretnék elbúcsúzni magától. Ott elől már többen vannak és kellemetlenségem lenne, ha meglátnák. Ugye megérti?

Kezet nyújtott. S amikor hálásan megszorítottam a

kezét, láttam, hogy könnyes a szeme. És éreztem, hogy egy embertől búcsúzom el.

A T-alakú folyosó elágazásánál már egy magas őrmester várt. Körülményes gondossággal szerelték rám újra a vastag láncot: egyik végét a bal bokámra, másik végét a jobb csuklómra. S aztán botorkáló léptekkel, hangos lánccsörgéssel indultam le a lépcsőn.

A kapu előtt kis rabszállító várt. Beültettek a szűk dobozba, az őrmester leült velem szemben, aztán elindult a kocsi. Megint kint voltam az utcán. Csak egy vékony acélfal választott el a szabad élettől. Lehúnytam a szemem, s úgy szívtam magamba a beszűrődő hangokat. Búcsúztam az élettől, s az élet búcsúztatott engem.

— Rágyújt?

Csodálkozva néztem fel a váratlan kérdésre. Az őrmester tartotta elém barátságosan mosolyogva a cigarettatárcáját. Már hónapok óta nem dohányoztam és már nem is kívántam a cigarettát. De nem akartam megbántani. Kivettem egyet.

Csendben szívtuk a cigarettát. Az autó már a külváros felé járt, az utca zaja sokkal csendesebb lett. Az őrmester egy nevekkel sűrűn teleírt papírt vett elő és tanulmányozni kezdte.

— Az mi? — kérdeztem.

— Egy névsor. A legszigorúbban őrzendő politikai letartóztatottak névsora. Ki kell vinnem ezt a példányt a Gyűjtőbe.

— Én is rajta vagyok?

Bólintott. Elfogott a kíváncsiság. Ebből a névsorból biztosan megtudhatnám, hogy tartóztattak-e le még valakit az ismerőseim közül.

— Mutassa egy pillanatra őrmester úr.

Habozott.

— Nem lehet... Szigorúan bizalmas!

— Ugyan! Mitől fél? Én aztán igazán a sírba viszem magammal a titkot!

Ideadta. Mindjárt az első név az enyém volt. Aztán Lovass és Barics következett. Utána Lovass Lóránt nevét olvastam. Ő a bűntársam bátyja volt. Úgy látszik valami más ügyben foghatták le, mert nálunk nem szerepelt a neve a nyomozás során. Azután vagy ötven ismeretlen név. Egy protestáns pap neve volt csak ismerős előttem: Dr. Keken András.

Megnyugodva adtam vissza. A családomból és a barátaim közül nincs bent senki. Csak azon csodálkoztam, hogy Pados neve sem szerepelt a listán. Úgy látszik őt a katonai bíróságnak adták át.

Váratlan zökkenéssel állt meg az autó. A vezető kinyitotta a ránk zárt ajtót és körülményesen másztam ki a nehéz láncokkal. Ismerős rácsos kapu előtt álltunk, mely mögött virágos kert illatozott. Hányszor álltam én itt, ez előtt a kapu előtt a háború után, amikor apám számára csomagot hoztam, vagy beszélőre vártam!

A kapunál két fiatal nő, vékony nyári ruhában, beszélgetett az őrrel. Mindhárman kíváncsian fordultak meg a lánccsörgés zajára és biztos voltam benne, ez a két nő most azt találgatja, micsoda rablógyilkost hoznak ide így megláncolva.

Végigmentünk a kerten és áthaladtunk a belső őrszoba előtt is. A folyosóról nyíltak a börtön irodái.

Az őrmester itt levette rólam a láncokat és úgy léptünk be az egyik szobába. Az íróasztal mögött jóarcú, feketehajú százados ült.

— Százados bajtársnak jelentem, egy elítéltet a Markóból átszállítottam.

— Beteg? — fordult felém a százados. — A kórházba jött?

— Az én betegségem elég komoly. Nem hiszem, hogy gyógyítható.

— Halálraítélt. — szólt közbe az őrmester.

A százados arca komollyá vált.

— Na, azért nálunk sem mindenki hal bele ebbé a betegségbe. Van még másodfok és kegyelem is. — felemelte a telefont. — Jóska kérem, jöjjön fel hozzám, hoztak magának valakit.

Csendben várakoztunk. A százados az irataim között lapozott. Végre felpattant az ajtó és egy alacsony, rókaarcú, negyven év körüli törzsőrmester lépett be. Kíváncsi pillantással mért végig, aztán odahajolt a századoshoz és suttogtak valamit. Mikor befejezték, csak a fejével intett nekem.

— Nyomás!

Elindultunk. A folyosón mintegy húsz méterrel tovább erős vasrácsból készített ajtó állta útunkat. Kísérőm egyetlen intésére feltárult előttünk a kapu és haladtunk tovább. Most már a börtön belső területén voltunk. Őrök kíséretében csíkosruhás rabok közlekedtek mindenfelé, zsákokat, szerszámokat, csomagokat cipelve. Kísérőm egy kis lezárt ajtó előtt állított meg, melyen egy tábla függött: « Belépés csak szolgálati ügyben! » A tőrzsőrmester kulccsal nyitotta fel és mögöttünk gondosan bezárta.

Kis udvarba léptünk. Mindenfelé virágok. Az udvaron körbefutó úton civilruhás emberek sétáltak lassú léptekkel egymás mögött: kezek hátul, fejek lehajtva. Azonnal láttam, hogy ők is rabok.

— Falnak! — harsant fel egy ilyen kis embertől váratlan erejű hanggal a tőrzsőrmester szava.

Az emberkígyó azonnal megdermedt és mindenki hátat fordított nekünk. A tőrzsőrmester siető léptekkel vezetett az udvarban álló börtönépület kapuja felé. Karomon ballonkabátommal, kíváncsian vizsgálva utolsó otthonomat, lépkedtem mellette. Az épület két emelet magas volt. A kapun belépve láttam, hogy a rövidebb keresztfronthoz hosszú rész csatlakozik a T-alak

hosszabbik szárnyaként. Az emeletek között drótháló.

— Eltűnni! — harsogott a tőrzsőrmester és csak suhanó árnyékokat, tompa lábdobogást hallottam. Jobbra fordultunk. S amikor az első zárka elé értem, a nyitott ajtóból megdöbbenve bámult rám Gáspár Jenő, az újságírókamara volt főtitkára.

Kísérőm a következő ajtót kulccsal nyitotta ki. Volt időm elolvasni a felírást: « Osztályvezetői iroda! Belépni csak hívásra! ».

— Bütyök! Ruhát! Táblát! — kiabált a törzsőrmester, majd hozzám fordult. — Levetkőzni!

Engedelmeskedtem. Mikor már teljesen meztelenül álltam, újra vezényelt:

— Hátra arc! Előre hajolni!

Alapos ember volt. Gondosan ellenőrizte, hogy nem dugtam-e el valamit. Aztán kellő vizsgálat után visszadobálta a saját fehérneműmet, zoknimat és cipőmet. Közben egy majomszerű alacsony, rabruhás kis alak lépett be, karján egy öltöny kék-fehér csíkos vászonruhával. Abba bújtattak bele, majd amíg a majomképű felsőruhámat összecsomagolta, a törzsőrmester kikísért a folyosóra. A földszint hosszabbik szárnyának elején megállt és rövid habozás után kiabálni kezdett:

— Második!

— Parancs! — szólalt meg valahol fölülről egy hang.

— Kiüríteni egy zárkát! Megy fel egy fegyelmis! — azzal odaugrott a II-es zárkához és kulcsával feltépte az ajtót. Groteszkül magas, kopaszra nyírt civilruhás fiatalember ugrott fel rémülten a földön fekvő szalmazsákról.

— Nyomás! Fel a másodikra!

A hosszú ijedt kapkodással surrant ki és futott a lépcső felé. A törzsőrmester csak a fejével intett, hogy lépjek be. Közben megelégedett arccal akasztotta fel ajtómra a magával hozott táblát, melyen kék betűk

piros aláhúzással hirdették: Halálraítélt! Gyakran ellenőrzendő!

A majomképű egy csajkában valami kásaszerű ételt hozott oda, aztán bevágták mögöttem az ajtót és hallottam a kulcs csikorgását. Egyedül maradtam új otthonomban. Körülnéztem. A zárka valamivel kisebb volt, mint előző lakhelyem. Ágy nem volt benne, csupán a sarokban a fal mellett feküdt egy piszkos szalmazsák. Rajta egy pokróc. És a másik sarokban egy kb. 50-60 cm. magas rozsdás hengeralakú vastartály. Kíváncsian emeltem fel a fedelét: a belőle kicsapódó penetráns illat azonnal elárulta, hogy ez milyen célt szolgál.

Továbbra is egyedül kell lennem. Talán már soha életemben nem beszélgethetek senkivel.

Kint a folyosókon minden elcsendesedett. Lassan megindultam, mint az inga: négy lépés előre, négy hátra. Valami végtelenül kellemes szédülés ringatott járás közben, fülembe messziről egy réges régen hallott induló üteme kísérte lépéseimet és valaki bennem, tőlem függetlenül ismételgette a szövegét:

« Ferenc Jóska adta ezt a mundért rám... ».

A piszkos fehér falak lassan a semmibe süllyedtek körülöttem és egyszerre már nem voltam egyedül: onnan, valahonnan a sötét sarokból lépett elém Márta, tizennégyéves kamaszkorom első szívetdobogtató diákszerelme és az ő komoly mosolyával búcsúzott ennek a hajdani, számomra oly reménytelen és elérhetetlen, de éppen az elérhetetlenség tisztaságától bennem örökké fényesen maradt érzésnek emlékével.

De lám, máris elmosódnak a vonásai és új arc néz rám az ő huncut, asszonyosan kislányos tekintetével: Rózsi, az első csók emléke.

« Ferenc Jóska adta ezt a mundért rám... » — dobol tovább valahol bennem az induló és nincs erőm megszabadulni tőle. De különben is új látogatóm érkezett:

érzem, amint karjaival átöleli a nyakam, itt ragyog talán két centire arcom előtt a szeme, melyben először láttam meg felcsillanni a beteljesült asszonyi vágy boldogságát. Ilonka nyújtja búcsúcsókra ajkait, de mielőtt hozzá hajolhatnék, Eta fekete hajfürtjei göndörödnek közénk és nagy sötét szeme az első egész életre szóló elhatározás, az első eljegyzés ígéretétől ragyog. Így nyújtja felém búcsúzóul hosszú fehér újjait. Már nyúlok utána, mikor új, tüzes szempár néz a szemembe és feldobogó szívvel ismerem meg Erzsébetet, aki az első asszonyi ölelés, az első teljes harmónia emlékével búcsúzik tőlem. És aztán megint az a könnytelen, rémült szempár, megint Edit utolsó tekintete, a megtalált élettárs, a boldogság elvesztésének kétségbeesésével.

« Ferenc Jóska adta ezt a mundért rám... ».

Az ablakon szinte folyik be a délutáni nyári napsugár. S mintha ezen a fényes létrán csúsznának be hozzám a közeli temetőből a csengő bongó hangok, a lélekharang fájdalmas kongása.

S egyszerre, minden hangot túlszárnyalva, valahonnan az emelet felől kellemes, erős férfihang csendül fel:

« Az utolsó kívánságom halljátok meg emberek! Kalapom szemembe vágom, s bakó elé úgy megyek... ».

. . . . . .

Szédítő hullámokban folynak össze a hangok. S aztán egyszerre megint felzokog az ének:

« Ott túl a rácson egy más világ van,
Amelynek érzem édes illatát... »

Forog körülöttem, bennem minden. Szédülve roskadok le a szalmazsákra és engedem magam a hangok, fények, árnyak ringatásán sodorni az álom kábulata felé.

VI. FEJEZET.

Kellemetlen, éles kerepelésre riadtam fel. Hirtelen kizökkenve az álom önkívületéből ültem fel a szalmazsákon. Hol vagyok? Mi történt velem? Mi ez a hang?

Lassan eszembejutott minden. Az egész tegnapi nap, a tárgyalás, az ítélet és megérkezésem ide. Kint már világos volt. Gyönyörű nyári reggel, mintha a természet mindazt a szépséget még utóljára meg akarná mutatni, amitől búcsúznom kell. A kert fáin vídám csicsergéssel madarak ugráltak. Az élet boldogságát hirdette ez a koncert és abba távolról mélyen bőgtek bele a gyárak hajnali szirénái, mintha az élet keménységét is tudtul akarnák adni a világnak.

Kint a folyosón megindult a mozgás, ebből következtettem, hogy az előbbi zaj az ébresztő lehetett. Felugrottam a szalmazsákról. Még annyi időm volt, hogy az újjaimmal megkíséreljem rendbeszedni a hajamat, máris nyílt az ajtó. Csípőretett kézzel a tegnapi törzsőrmester állt előttem, az ajtóban pedig egy horpadt lavórban víz, mellette egy darab szappan és törülköző. Szótlanul mutatott rájuk.

Gyorsan bevettem mindent a zárkába és ledobálva magamról a csíkos vászonkabátot és az inget, nekiálltam a mosdásnak. Soha életemben ilyen jól még nem esett a hideg víz. Kimerült idegeim, fáradt testem szomjasan élvezte a kellemes reggeli levegőben a friss víz símogatását.

Mire elkészültem, ismét nyílt az ajtó. A törzsőrmes-

ter újra jelbeszéddel adta tudomásomra, hogy a mosdószereket ki kell raknom a folyosóra. Aztán végre megszólalt:

— A kiblit!

Értelmetlenül néztem rá.

— Mit bámul? Azt hiszi én fogom magának kirakni a kiblit?! — s dühösen mutatott rá a sarokban álló tartályra.

Végre megértettem. Undorodva fogtam meg a két oldalt kiálló kampókat és tettem ki a kellemetlen szagú edényt a folyosóra. S mikor pár perc múlva visszakaptam üresen, ugyanakkor egy csajkában mintegy két deci úgynevezett « kávét » adtak be, melyet már az előző börtönből jól ismertem. Kaptam egy szelet kenyeret is.

Magamba erőltettem az ételt. Semmi étvágyan nem volt, de nem akartam ezekben az utolsó hetekben legyengülni. Szükségem lesz minden erőmre azon az utolsó reggelen.

Evés után, mikor kivették a csajkát, elkezdtem bolyongásomat a zárkában. Most, ebben a reggeli világításban mosdástól felfrissült testtel, kipihenten, valószínűtlennek és furcsának tünt, hogy meg kell halnom. Egészségesen, fiatalon be kell fejeznem az életet, melytől az elmúlt huszonhét év alatt a sok gond és kínlódás mellett csak órákig vagy napokig tartó boldogságot kaptam, s amely, úgy éreztem, még annyi mindennel tartozik nekem. És most le kell zárni a főkönyvet. A tartozik rovatban a gyermekkor apró boldogságaival, a kamaszkor félig beteljesült kívánságaival és a felnőtt kor valóravált vágyaival. S most, amint emlékezetemben kutatva idézgettem rövid életem emlékeit, úgy éreztem, hogy a valóra nem vált álmok, a be nem teljesült vágyak talán még többet, még szebbet jelentenek számomra. Most értettem meg azt a régen olvasott Wilde aforizmát: nagy tragédia, ha az ember

kívánságai nem teljesülnek, de még nagyobb, ha teljesülnek.

S mit írhatok be a követel rovatba? Azokat a keserves, csalódásokat és fájdalmakat, melyekkel mindig fizetni kell a pillanatnyi boldogságért? Mégis most a múlt messzeségéből ezek a csalódások és fájdalmak jelentéktelenek, nevetségesek tűntek fel a boldog emlékek mellett. Mit adtam én cserébe az örömökért? Hogy megpróbáltam becsületesen élni, tetteimben is ragaszkodni meggyőződésemhez és hitemhez, hogy nem voltam hajlandó részt venni a színházban, melyben a mindennapi kenyérért, vagy egy öltöny ruháért ezrek és ezrek prostituálták saját lelkiismeretüket? Ha megtettem volna, az is csak szenvedést jelentett volna: a saját lelkiismeretem szenvedését. Mit tettem, mit követtem hát el, hogy ezeknek az utolsó hónapoknak és a még hátralévő heteknek fizikai és lelki kínlódását végig kell élnem? S ha már így kell lennie, miért mindig egyedül? Mennyivel könnyebb volna, ha lenne valaki, akivel beszélhetnék. Beszélni valakivel... elmondani azt a szépet és jót, ami az életemből erőt ad ezekre az utolsó órákra... beszélni a gondolatokról, az érzésekről... s beszélni a nagy kérdésről: mi lesz tovább?

Kóválygó gondolataim között is hallottam félfüllel, hogy már jó ideje lábdobogástól hangos a lépcsőház és időnkint felharsan egy kiáltás:

— Második emelet sétára! Első emelet sétára!... Tüdőbajosok sétára!... Fegyelmisek sétára!...

Talán tíz perc telhetett el az egyes kiáltások között. Könnyű volt kitalálnom, hogy az egyes csoportokat dirigálják. Egyszerre újabb kiáltás harsant fel:

— Szökevények sétára!

Alig hangzott el a vezényszó, idegtépő lánccsörgést hallottam a folyosó felől. Csodálkozva hallgatóztam,

mert nem tudtam elképzelni, mint jelenthet ez. Aztán a földszinten hallottam ajtónyitásokat a szembenlévő oldalról, s hirtelen feltárult az én zárkám ajtaja is.

— Álljon a sor végére! — vezényelt a törzsőrmester.

Mikor kiléptem a folyosóra, láttam, hogy a középen egyes sorban hozzám hasonló csíkos ruhában húszhuszonkét rab sorakozik. Mindannyian kíváncsian fordultak felém és néztek végig. Szótlanul beálltam a sorba. Előttem negyvenöt év körüli magas férfi állt. Hátratett kézzel, mint a többiek, s mikor megindultunk, minden lépésnél furcsán ingatta jobbra-balra a fejét. Amikor az ajtóhoz értünk, mely a kertbe vezetett, kettőnkre rámutatott a törzsőrmester:

— Maguk ketten ott balra sétálnak az udvar sarkában!

Engedelmeskedtünk. S amíg a többiek a nagy virággrupp körül rótták a köröket, mi az egyik kis sarokban keringtünk. De a nagy kör érintkezett a mi utunkkal, s minden fordulóban pár pillanatig a többiek mellett mentünk el.

— Halálos vagy? — szólt hátra alig hallhatóan az első kör után az előttem sétáló társam.

— Igen. Tegnap ítéltek el.

— Vigyázz, halkan beszélj, mert Mihalicska észreveszi.

— Ki az ?

— Az a vadállat. A törzsőrmester.

Ijedten fordultam arra, de megnyugodva láttam, hogy a törzsőrmester az épületbe vezető két lépcsőfok tetején csípőretett kézzel tárgyal a virágokat gondozó rabbal.

— Miért ítéltek el? — hallottam az új kérdést.

— Hűtlenség, szervezkedés.

— Jónás, vagy Olthy?

— Jónás. És te?

— És már másodszor vagyok halálraítélve. Háborús bűncselekmény.

— Hogy-hogy másodszor?

— 1946-ban elítéltek ezért a bűncselekményért három évre. Leültem. Szabadulás után félévvel újra behoztak, halálraítéltek ugyanazért. A másodfok megsemmisítette az ítéletet és visszadobta az elsőfokú bíróságnak. Egy héttel ezelőtt Tucsek tanácselnök újra halálraítélt.

— De hogy lehet ez? Ugyanazért, amiért egyszer már három évet ültél?

— Itt minden lehet. — mondta nyugodtam és tovább lépegetett fejét ingatva.

— Hátha a másodfok megint megsemmisíti az ítéletedet?

— Áh! Most már fel fognak akasztani. Itt a sarkon. Látod azt a kis négyszögletes betonlukat, amely most le van fedve? Abba állítják bele az akasztófát.

Dermedten néztem a luk felé. Alig öt méterre sétáltunk el mellette. Itt fogom hát én is befejezni. Itt fogok végiglépkedni a gondosan elgereblyézett kavicsos úton s utolsó pillantásaimmal ezeket a kopott, piszkosszürke falakat látom majd.

— Hogy hívnak téged? — támadt fel bennem a kíváncsiság.

— Kelemen Józsefnek.

Kelemen?... Kelemen?... Törtem a fejem. De egyetlen háború alatti miniszter, politikus, vagy tábornok neve nem jutott az eszembe, akit így hívtak volna. Pedig fontos embernek kell lennie, ha ilyen cirkuszt csinálnak vele.

— Mi volt a foglalkozásod? — érdeklődtem tovább.

— Villamosellenőr.

Most már végképpen nem értettem a dolgot. De mielőtt tovább kérdezősködhettem volna, más kötötte le a figyelmemet. A törzsőrmester valamiért bement

az épületbe és a nagy körben sétáló társaink azonnal felhasználták az alkamat és kezdtek átbeszélni hozzám:

— Csak fel a fejjel... Nem megijedni... Az első pár nap után már könnyebb lesz... Ne törődj semmivel...

Jól esett ez az együttérzés, de kicsit bosszantott is.

— Könnyű nekik beszélni! — szóltam halkan előre Kelemennek. — Mi vagyunk halálra ítélve, nem ők!

— Ők is halálra vannak ítélve.

— Micsoda? Mind a huszan?!

— Igen. Most elég kevesen vagyunk, mert a bíróságokon nyári szünet van. Igaz, hogy a kivégzések is késnek pár hónapot emiatt.

Szédült a fejem. Hiszen én, aki nem voltam éppen teljesen tájékozatlan, sem naiv a belpolitikai kérdésekben, még én is legfeljebb három-négy halálos ítéletről hallottam az utóbbi évben. Mikor, miért és hol ítélték őket halálra? Ennyi halálos ítéletet, ennyi kivégzést lehet végrehajtani teljesen titokban, az ország lakosságának tudta nélkül?

— Miért ítélték halálra őket? — súgtam előre.

— Kettő kivételével mind háborús bűnös. Majd lassan megismered őket. Az a kettő a sor végén, az a fekete fiú, Kucsera Imre és az az örökké mosolygó gyerek, Marnitz Péter, mindketten hűtlenségért kerültek ide. Te vagy a harmadik. Eddig csak háborús bűnösöket akasztottak itt, a demokráciaellenes bűncselekményekkel a Margit-körúti katonai bíróságra vitték az embereket. Veletek kezdte meg a polgári bíróság ezeknek az ügyeknek tárgyalását.

— A Margit körúton sok kivégzés van?

— Tízszer annyi, mint itt.

Most eszembe jutott előbbi magyarázata. A bíróság nyári szünete.

— Mondtad, hogy a bíróságon nyári szünet van.

— Igen. A felsőbíróság augusztus végéig nem tárgyal.

— Akkor az én ügyem hónapokig eltarthat?

— Légy nyugodt, te még októberben is itt fogsz sétálni.

Most jöttem rá, hogy megint becsaptak. Nem igaz a pár hét, amit a tanácselnök mondott. Hónapokig tart ez a várakozás. És mi lesz, ha közben felfedez a családom és megtudja az igazságot? Az ügyvédem ügyes ember, előbb utóbb megtalál majd.

Idegesen sétáltam tovább, s közben a nagy körben sétálókat nézegettem. Kelemen, mintha csak kitalálta volna a gondolataimat, megállt, lehajolt, mintha a cipőjét igazítaná és én elhaladtam mellette. Így ő került mögém és könnyebben beszélhetett hozzám.

— Látod azt a kis öreget ott a sor elején. Az öreg Kollár. Neki már rövidesen esedékes a kivégzése. A felsőbíróság is helyben hagyta az ítéletét.

— Akkor mire várnak? — súgtam hátra.

— A kegyelmi kérvényre. Három-négy hét az ideje. Általában, ha valakit négy héttel a másodfokú tárgyalása után nem akasztanak fel, akkor kegyelmet kapott. Ez így volt az év első felében. De mióta Szakasitsot becsukták és Rónai a köztársasági elnök, azóta nem nagyon van kegyelem.

— Miért akasztják fel az öreget?

— 1946-ban agyonütött egy oroszt, aki a feleségével erőszakoskodott.

— És most ítélték el érte?

— Most. Mert csak most derült ki. Összeveszett a feleségével és az asszony feljelentette.

— A saját felesége jelentette fel?

— Az.

— De akkor is! Hiszen jogos önvédelem volt.

Kelemen csöndesen kuncogott.

— Jogos önvédelem? Hol élsz te? Majd meglátod.

Oroszokkal szemben nincs önvédelem. Ma a legbiztosabb kivégzés, ha valaki orosz ügyben van elítélve. Látod ott a sorban a másodikat? Az is olyan kis alacsony emberke. Németh bácsi. Altiszt volt az öreg a háború alatt. Neki is valami orosz ügye van.

— És ki az mögötte, az a kopasz pocakos férfi, akinek olyan furcsán állnak a cipői?

— Pápa Nándor. Ezredes volt. A cipőit fordítva húzta a lábára, mert, mint mondja, azt akarja, hogy egyformán kopjanak. Már nincs teljesen rendben az öreg, amit nem is csodálok. Négy éven keresztül tartották a legszigorúbb magánzárkán és nem tudtak ellene vádat emelni.

— De végre mégis elítélték?

— El. Kiderült, hogy az ezred, melynek parancsnoka volt, abban az időben, amikor az öreg a hátországban volt szabadságon, német parancsra biztosította valamelyik lengyel, vagy orosz kisváros zsidóságának deportálását. Erre aztán halálra ítélték.

— De ha ott sem volt?

— Az itt nem számít. A bíróság kimondta, hogy ha ott lett volna, akkor biztosan ugyanez történik.

Kezdtem más szemmel nézni a világot. Hiszen ehhez képest velem nem is történt olyan nagy jogtalanság. Én legalább mégis csak csináltam valamit. Most már szerettem volna minél többet tudni.

— És a többiek?

— Pápa Nándor mögött az a fiatal, de már hízásnak induló magasabb bajuszos férfi Budai Pista, főhadnagy volt. S rögtön mögötte, az az alacsonyabb Király Bandi, a bűntársa, őrmester volt. Szintén orosz ügy, menthetetlenül kötél.

— Mit csináltak?

— Semmit. Pechük van. Ezredük kint volt a fronton és részt vett a partizánok elleni harcokban.

— Na és?

— Ott kezdődött a baj, hogy a volt ezredorvosuk felesége elvált a férjétől és az új férje ÁVO-s tiszt. Az ÁVO-s a felesége régi fényképei között talált egy harctéri képet, melyen egy akasztás látható. Az asszony elmondta, hogy a kép egyik szereplője a volt férje, aki mint orvos vett részt ezen a kivégzésen. Az ÁVO elfogta a volt férjet és megtudta, hogy melyik ezred, melyik százada harcolt ott ebben az időben. Az ezredestől kezdve az őrvezetőkig mindenkit elfogtak, akit csak meg tudtak találni. A század ügyében már ítélkezett a bíróság és hét vádlott közül kettőt halálra ítélt.

— S az ezred parancsnoksága?

— Te valószínűleg még találkozol velük. Még ülnek az ÁVO-n. Majd ha ezeket felakasztották, tárgyalják az ő ügyüket.

— Miért csak akkor?

— Mert Budai és Király vallomása alapján fogják őket elítélni. S a halottak már nem tudnak tiltakozni az ellen, hogy az ő nevükben szerkesztett vallomások hamisak.

Ez bőven elég volt nekem egyszerre. Szinte örültem, amikor felharsant a séta végét jelző vezényszó és visszamentünk a zárkákba. Mikor beléptem a folyosóra, akkor láttam, hogy a többiek zárkáin is ott lóg a tábla.

Megint egyedül maradtam. De most bőségesen volt miről gondolkoznom. Annyi idő után végre pár percig beszélni tudtam valakivel. Így tudtam meg most először, hogy ebben a boszorkánykonyhában, melyben az ÁVO és a kommunista « igazságszolgáltatás » emberek ezreit teszi tönkre, veszi el szabadságukat, vagyonukat, családi boldogságukat és életüket, én csak egy nagyon kicsi és jelentéktelen pont vagyok és a velem történt igazságtalanságok elenyésző apróságok ahhoz mérten,

amit évek óta naponkint és óránkint szakadatlanul őröl ez az embermalom.

Gondolataim ismét visszaugrottak a bíróság nyári szünetéhez. Milyen őrültség volt fellebbezni az ítélet ellen, kegyelmet kérni és ezzel is húzni az időt a kivégzésig. De vannak pillanatok, amikor az emberben mindennél erősebb az életösztön. Tudtam, hogy a magyar jog szerint a vádlottnak, éppen úgy, mint az ügyésznek és a védőnek, a tárgyalást követő három napon belül joga van változtatni a fellebbezésen. De hogy lehet ezt innen megcsinálni? S mintha csak erre a kérdésre jött volna a válasz, megkopogtatták a zárkám ajtaját és beszólt egy hang:

— Kihallgatás van?

— Micsoda?

— Kihallgatás.

— Az mi?

— Ha van valami kérése, panasza, mellyel az intézetvezetőhöz kíván fordulni, akkor most bejelentheti. Most írom össze a heti kihallgatásra jelentkezőket.

Megismertem a házimunkás hangját.

— És ha most jelentkezem, mikor kerülök kihallgatásra?

— Először az osztályvezető úr hallgatja meg, aztán holnap reggel az intézetvezető elé kerül.

— Jó, akkor jelentkezem.

— Milyen ügyben?

— Vissza akarom vonni a fellebbezésemet és a kegyelmi kérvényt. Kérem az ítélet azonnali végrehajtását.

— Mit akar?!

Megismételtem.

— Meg van maga őrülve?!

— Nem. Teljesen épeszű vagyok.

— Én nem bánom, felírom. A többit majd intézze el a törzsőrmester úrral.

Alig pár perc múlva már felpattant az ajtó és megérkezett Mihalicska. Csípőretett kezekkel ordított rám.

— Mit akar maga?!

Teljesen nyugodt hangon válaszoltam.

— Tisztelettel kérem a leggyorsabban közölni a népbíróság Jónás-tanácsával, hogy a tegnapi tárgyaláson bejelentett fellebbezésemet és kegyelmi kérvényemet visszavonom, kérem az ítéletet azonnali jogerőre emelését és végrehajtását.

Gyanakodva bámult rám.

— Azt hiszi maga, hogy nekem van időm ilyen marhaságokra. Csodálom, hogy van kedve ilyen hülye viccekhez!

— Kérem én nem viccelek. Én komolyan kérem ezt. És kérem a személyes kihallgatásomat az intézetvezető úrnál.

— Itt én vagyok az intézetvezető! — csattant fel. — Majd én eldöntöm, hogy teljesíthető-e a kérése. Először azt magyarázza meg nekem, hogy miért ragaszkodik ehhez a marhasághoz? Olyan sürgős magának, hogy felhúzzák?

— A családom még nem tud semmit rólam és nem akarom, hogy ezt az időt velem együtt végigizgulják. És elegem volt már ebből, hogy négy fal között könyv és minden nélkül magánzárkán várjam ezeknek a hónapoknak a múlását. Essünk túl rajta.

Elkomolyodott. Aztán hirtelen nagyot ordított:

— Bütyök!

Jött a házimunkás.

— Az irodámban az asztalon van egy klasz könyv. Hozd ide!

Szótlanul bámult rám, amíg megérkezett a könyv.

— Na itt van. Olvashat. S ha elolvasta, szóljon, majd én kicserélem. S majd utánanézek ennek a magánzárkának is. Addig maradjon nyugton.

— Köszönöm, de ennek ellenére kérem az intézetvezetői kihallgatást.

— Azt még majd meglátjuk! — csapta be az ajtót.

Kezembe vettem a könyvet, amit a szalmazsákra dobott. Annyi idő után végre ismét betű! Találomra kinyitottam. A szemem egy képen akadt meg. Egy rajzon. Fiatal parasztfiú egy magas jegenyefa tetejére hatalmas zászlót tűz föl. És a rajzon jól látszott a zászló is: az amerikai lobogó. A kép alatt szöveg: « ... és feltűzte a legmagasabb fa tetejére a szabadság zászlóját ».

Akaratlanul elnevettem magam. Milyen őrültek ezek! A kommunista börtönben a kommunizmus ellenségeinek ilyen könyveket adnak. Kíváncsian néztem meg az első oldalt és örömmel fedeztem fel, hogy az egyik legnépszerűbb magyar író egyik regényét tartom a kezemben: Tamási Árontól « Ábel a rengetegben ». Ez volt az első könyv letartóztatásom óta, amely a kezembe került. Szomjas szemmel dőltem végig a szalmazsákon és estem neki a betűknek. Faltam az oldalakat. És mire bealkonyodott, az utolsó betűig kiolvasva az egész regényt, csodálkozva vettem észre, hogy ismét elmúlt egy nap.

VII. FEJEZET.

Másnap reggel ismét a kellemetlen kerepelésre ébredtem. A zaj, az események, a mosdóvíz beadása, a « kiblizés », a reggeli, mind ugyanúgy történt mint előző nap. Percnyi pontossággal ismétlődött minden.

Most már nyugodtabb voltam. Bíztam benne, hogy sikerül az intézetvezető elé kerülnöm, a fellebbezés és a kegyelmi kérvény visszavonását elintéznem. De ma már arra is volt gondom, hogy a reggeli tornámat, melyet még a vizsgálati fogságban kezdtem el és minden reggel gondosan elvégeztem, ismét folytassam. Hátha várnom kell. Hátha mégis két-három hónapig tart, amíg sor kerül az ítélet végrehajtására. Nekem nagyon kell vigyáznom lelki és testi kondíciómra: minden erőt biztosítanom kell az utolsó percekre.

Kint ma is elkezdődött a lábdobogás, a kiabálás, mely a sétára induló csoportok mozgását kísérte, s hamarosan ismét hallottam a fülsértő lánccsörgést. És tényleg, alig halkult el ez a zaj, máris nyílt az ajtó, s ott állt az őr:

— Séta!

A többiek már kint álltak a folyosón. De amikor beálltam a sor végére, kinyílt a mellettem lévő zárka ajtaja és egy sápadt 24 év körüli fiú lépett ki rajta. Az őr őt is beállította a sorba. Csak egy pillantást kellett vetnem a zárkaajtóra és könnyen felfedezhettem azon is a táblát: « Halálraítélt! Gyakran ellenőrizendő! ».

Új halálraítélt. Amint az ajtóhoz értünk, az őr

intett, hogy mi hárman sétáljunk külön a többiektől. Már az első lépések után megkíséreltem a beszélgetést.

— Hogy hívnak? — súgtam hátra.

— Kiss Károlynak.

— Mikor ítéltek halálra?

— Tegnap délben. Estefelé hoztak ide.

— Miért ítéltek el?

— Kémkedésért.

Mentünk pár lépést, aztán ő kezdett kérdezősködni.

— Te is halálra vagy ítélve?

Bólintottam.

— S a többiek?

— Ők is.

— És mikor lesz a kivégzés?

— Úgy látszik, egy-két hónap.

Idegesen nevetett.

— S én az előbb, amikor kinyílt a zárkaajtó, már azt hittem, hogy akasztani visznek.

— Mit csináltál, hogy kémkedésért elítéltek?

— Kint voltam Nyugaton. Hazaküldtek, hogy szerezzek pár adatot. Visszafelé magammal vittem egy házaspárt, de az asszony nem bírta az utat és a határon elfogtak minket.

— Vigyázzatok, nagyon figyel az őr! — szólt hátra Kelemen.

Pár percig némán sétáltunk. Aztán sikerült Kelemennel helyetcserélni és ő a hátam mögött lépkedve folytatta az előző napi beszélgetésünket.

— Elmondom neked a többiekről is, amit tudok. Az első kettőt, Kollárt és Némethet már ismered. Ma harmadiknak az a vállas fekete fiú sétál, Varga Tibor. Parasztgyerek. A háború alatt mint leventét beosztották őrségre a munkaszolgálatosok mellé. Másfél éve van jogerősen halálraítélve és bármelyik nap várhatja az akasztását.

— Tegnap azt mondtad, hogy a jogerős ítélet után

pár héten belül elől a kegyelmi kérvény sorsa és végrehajtják az ítéletet. Hogy lehet, hogy neki másfél éve tart?

— Másfél évvel ezelőtt már egy alkalommal beszállították a bíróság elé és kihirdették előtte, hogy az ítélete jogerős, a kegyelmi kérvényét elutasították és másnap reggel hétkor végrehajtják az ítéletet. Hárman voltak. Varga ügyvédje valami csodálatos szerencsével azonnal beadott egy perújrafelvételi kérelmet és azt egy órán belül elfogadták. A másik kettőt kivégezték. Azóta az ügyvéd csak azon iparkodik, nehogy kitűzzék az új tárgyalást, mert akkor Tibor menthetetlen.

— Ezek szerint először új tárgyalásra kerül sor. Azon neki is jelen kell lennie, így egyelőre nem fenyegeti közvetlen veszély.

— Az nem biztos. A kommunista bíróságok jobban szeretik a vádlottak távollétében, sőt tudtuk nélkül megtartani a tárgyalásokat. Ha a vádlott is ott van, esetleg okoskodik és meg találja mondani az igazat. Majd meglátod, hogy a másodfokú tárgyalásokat még halálos ítélet esetében is a vádlott távollétében tartják.

— Akkor minek a tárgyalás?

— Csupán formaság. Az ítéletet úgyis tudják előre. Azt már az ÁVO megszabja. Nézd Varga mögött azt a magas, jóképű barna fiút. Temesváry Ede. Volt tiszt és ráadásul báró is. Az ő tárgyalása az utóbbi évek legnagyobb cirkusza volt.

— Miért?

— Ezelőtt egy hónappal került a bíróság elé. Az ő ügyét is a hírhedt Tucsek-tanács tárgyalta. Már az előzmények rendkívüliek voltak. A háború alatt harcfegyelembiztosító alakulat parancsnoka volt, s ebben a beosztásában csinált egypár kemény dolgot. Többek között a magyarországi harcok során elfogott egy kommunista csoportot, amelyik a magyar katonák háta mögött egy hidat akart felrobbantani. A vezetőt

beküldte a haditörvényszékhez. Ki is végezték. A helyettesének lekent pár pofont és futni hagyta. A kivégzett parancsnok lánya ma kommunista igazságügyi államtitkár, feleségül ment a megpofozott parancsnok-helyetteshez, aki jelenleg tábornoki rangban az ÁVO helyettes főnöke. Gondolhatod a többit.

— Akkor hogy lehet, hogy csak most került bíróság elé?

— Most fogták csak el. És most is nagy pechje volt. A budai kitörésnél 1945 elején fejlövést kapott és hadifogságba került. Neve ott szerepelt a magyar háborús bűnösök listáján, de az oroszoknak a fogolytáborban valahogy elkerülte a figyelmét. Különböző táborokban töltötte ezeket az éveket, s másfél évvel ezelőtt megszökött.

— Honnan?

— Egy moszkva melletti fogolytáborból.

— Hát ezt hogy csinálta?

— Valami NKVD-s nő beleszeretett, szerzett neki hamis papírokat és megszöktette. És neki sikerült a bravúr: végigszökött az egész Szovjetúnión, elérte a román határt és épségben megérkezett Bukarestbe.

— Mi a csudának ment Bukarestbe?

— Mert a román határ volt számára a legkönnyebben elérhető. Így akart tovább menekülni valamelyik nyugati országba. Bukarestben sikerült is újabb hamis papirokat szereznie, s mint egy, a háború után visszamaradt német tiszt élt a németek között a román fővárosban. Úgy beszél németül, mint egy született német és senki sem vette észre a csalást.

— Mégis elfogták?

— Igen. De nem mint a magyar háborús bűnös Temesváryt, hanem mint a német tisztet. Nem fért a bőrébe. Ebben az időben még működött a román hegyekben az Armata Alba, a volt háborús német és magyar katonák partizáncsoportja. Temesváry fel-

vette velük az összeköttetést és a román ÁVO megtudta. Elfogták. Hónapokon keresztül hallgatták ki, hazudott folyékonyan és rendszeresen és már úgy volt, hogy román bíróság elé állítják mint volt német tisztet és kap pár évet.

— Akkor hogy került mégis ide?

— Mondtam már, hogy pechje volt. Mikor a nyomozás végén egy alkalommal felvitték kihallgatásra, a szobában ott ült egy idegen férfi. Mint kiderült, a magyar ÁVO egyik tisztje volt, akit valamilyen közös ügy megbeszélésére küldtek át Bukarestbe a román ÁVO-hoz. És ez a magyar ÁVO-s a háború alatt Temesváry parancsnoksága alatt szolgált egy ideig, mint altiszt. Azonnal felismerte őt és másnap már szállították is Temesváryt Magyarországra. Itt aztán megkapta a szokásos kezelést a Markó-ÁVO-n, sőt magas pártfogói közbenjárására « különleges elbánásban » volt része. Képzelheted! Aztán Tucsek halálra ítélte.

— Az előbb azt mondtad, hogy valami cirkusz volt a tárgyalásán.

— Volt. Láthatod rajta, hogy elég kemény legény. Hiába verték félhalottra az ÁVO-n, miután tudta, hogy számára nincs kegyelem, hihetetlenül szemtelen volt. A viharos tárgyalás végén a bíróság visszavonult ítélethozatalra és három percen belül ismét megjelent. A tanácselnök felolvasott egy nyolc sűrűn gépelt oldalból álló ítéletet, mellyel megindokolta, hogy Temesváryt miért ítélték halálra. Arra nem gondolt az a marha Tucsek, hogy nincs a világnak olyan gépírója, aki három perc alatt nyolc oldalt megír, már pedig a perrendtartás értelmében az ítéletet az indokolással együtt a tárgyalás szünetében köteles a bíróság elkészíteni. De Ede észrevette. És észrevett még egy szarvashibát.

— Mit?

— Hogy az ítélet indokolásában a tanácselnök olyan tanúknak terhelő vallomására is hivatkozik,

akik ugyan meg voltak idézve, de valamilyen oknál fogva nem jelentek meg és ki sem hallgatták őket.

— Na és mi történt?

— Temesváry a legnagyobb nyugalommal felállt és feljelentést tett a tanácselnök ellen csalás és közokirathamisítás címén és felkérte az ő ellene kirendelt ügyészt, hogy hivatali állásánál és kötelességénél fogva indíttassa meg az eljárást Tucsek tanácselnök ellen. A többit képzelheted! Nyilvános tárgyalás volt. A terem tele volt közönséggel.

— És mit válaszolt a tanácselnök?

— Azonnal adott Temesvárynak négy nap sötétzárkát a szemtelenségért, az ÁVO pedig a tárgyalás után visszavitte egy kis utókezelésre.

— Miféle utókezelésre?

— Amikor ideérkezett, még gipszben volt a karja.

Hirtelen elhallgatott és én is rögtön észrevettem, hogy az udvarra nyíló ajtóban, melyen idejövetelemkor átjöttünk, egyenruhás tizedesnő jelenik meg. Hihetetlenül komikus látvány volt. A természet gondoskodott róla, hogy ahol egy nőnek gömbölyűnek illik lennie, ott ez a tizedesnő alaposan ki legyen párnázva. S ehhez az alakhoz hatalmas papagályorral megáldott arc tartozott, körülötte minden élénk pirosra festve, vérvörös rúzs a száján, s ezt a fejet valami lehetetlen színű rikítóan piros haj koszorúzta.

Nem jött be az udvarra, hanem megállt a két lépcsőfok tetején és csodálkozva vettem észre, hogy valami negédes mosollyal figyeli a nagy körben sétáló halálraítélteket. Egyszerre még szélesebbé vált a mosoly az arcán, kacéran megbiccentette a fejét, s amikor társaimra pillantottam, még észrevettem, hogy Temesváry kissé meghajolva köszön oda ennek a madárijesztőnek. Nem bírtam tovább a kíváncsiságommal és hátraszóltam Kelemennek:

— Te, ez a szörnyeteg Temesvárynak köszönt!

Először csak halk kuncogás volt a válasz.

— Persze, hogy neki. Ennek külön története van.

— Ismerik egymást?

— Csak innen. Amikor Temesváry első nap megérkezett, rögtön követelni kezdte, hogy adjanak módot neki ügyvédi levélírásra, mert a törvények értelmében minden nem jogerősen elítélt rabnak joga van ügyvédjével levelezni. Mihalicska az első pillanatban megszerette őt és másnap megkapta az engedélyt a levélírásra.

— Na és?

— Temesváry nekiült és írt egy levelet Zboraynak, az ügyvédjének. Ebben megköszönte fáradozását, mellyel az elsőfokú tárgyaláson védte, aztán közölte, hogy a további erőlködés teljesen felesleges, mert őt úgyis ki fogják végezni. Azt is megmagyarázta, hogy kivégzésére nem azért kerül feltétlenül sor, mintha bármiféle bűnt követett volna el, hanem mert arisztokrata létére egy olyan társadalmi osztály tagja, melyet a kommunisták nyomtalanul ki akarnak irtani.

— Megőrült ez? De mi köze mindehhez ennek a szörnyetegnek?

— Ez a nő az egyik cenzor. Mihalicska nem tud rendesen írni és olvasni, szó nélkül továbbította a levelet a cenzúrának. Szeretőné kapta meg. Amikor elolvasta, magából kikelve rohant ide és már messziről rikoltozott: « Mihalicska bajtárs! Mihalicska bajtárs! Magánál van ez a Temesváry? ». Aztán követelte, hogy azonnal hozzák Temesváryt az osztályvezetői irodába. Ede gyanútlanul ment Mihalicskával, de mikor belépett, a nő mindjárt nekirontott: « Maga az a Temesváry? Maga írta ezt a levelet? ».

— Képzelem milyen lehet ez a nő, ha kinyitja a száját!

— Gondolhatod. De Ede egészen nyugodtan kö-

zölte, hogy az az ő levele. A nő tovább ordított: « Temesváry, mit képzel maga?! Én magát megölöm?! ».

— Szegény Temesváry.

— Na és mit gondolsz mi történt?

— Eltépte a levelet és Temesváryt megbüntették?

— Áh! Ede a legnagyobb nyugalommal összeütötte a bokáját, mosolyogva meghajolt és nyugodtan így válaszolt: « Asszonyom, egy szép asszony kezétől meghalni számomra bármikor élvezet! ». Erre elolvadt a boszorkány.

— Mit csinált?

Elkezdett mosolyogni és fuvolázó hangon érdeklődött: « De Temesváry, hogy lehet ilyesmit írni? ».

— Szép lehet, amikor ez fuvolázik!

— Képzelheted. Ede pedig nyugodtan válaszolt neki: « De asszonyom, mikor ez az igazság! ».

— Erre mit mondott?

— Az ujjával kacéran megfenyegette Edét és kijelentette: « Ejnye, ejnye, azért ilyet nem szabad írni! Ezt most még elküldöm, de többet ne rosszalkodjék! ».

— És Temesváry nevetés nélkül kibírta?

— Úgy látszik. Mert azóta bármikor ír, vagy bármikor kap levelet, Szeretőné mindent soron kívül, az összes szabályok megsértésével elintéz neki. És minden nap, amikor szolgálatban van, itt áll és bámulja Edét, amíg csak véget nem ér a séta.

Kelemen igazat mondott. A nő ott állt mozdulatlanul és szemeivel majdnem felfalta jóképű sorstársunkat.

— Különben miféle nő ez? — súgtam hátra.

— Jobb ha nem kérdezed! Képzelheted, micsoda nő lehet, ha felveszi ezt az egyenruhát és beáll ezek közé. Állítólag a férje orosz hadifogságban halt meg. Most a frissen bevonuló újonc fegyőröket oktatja.

— Mire?

— Fegyvergyakorlatra! — nevetett mögöttem Kelemen.

Közben befejeződött a séta. Először a nagy körben sétálók indultak befelé, mi csak aztán mehettünk be. Sikerült Kiss Károly mögé kerülnöm és odasúgnom neki.

— Csak nyugalom! Amíg a másodfokú tárgyalásod nem lesz meg, addig semmi esetre sem akaszthatnak fel.

— De megőrülök abban a cellában egyedül!

— Kérj könyvet. Én tegnap elkezdtem lármázni és Mihalicska azonnal hozott egy jó könyvet. Már el is olvastam. Most majd szólok neki, hogy cserélje ki.

— Ki az a Mihalicska?

— Az a törzsőrmester, aki ott áll a bejáratnál.

— Az a töpörtyű? Nem sok jó néz ki belőle! Tegnap nagyon goromba volt velem, mikor megérkeztem.

— Ne törődj vele. Kérj könyvet.

Közben odeértünk a bejárathoz, ahol Mihalicska szokásos napoleoni testtartásban szemlélte a halálraítéltek sétájának bevonulását. Odaléptem hozzá.

— Mit akar?! — förmedt rám.

— Tegnap parancsot kaptam törzsőrmester úrtól, hogy jelentsem, ha elolvastam a könyvet, amit kaptam.

— Micsoda?! Már elolvasta?!

— El.

— Na jó! Majd délben kap másikat!

— És azt is ígérte törzsőrmester úr, hogy ma választ kapok a kérésemre.

— Miféle kérésre?

— Az intézetvezetői kihallgatásra.

— Hogy húzzák fel? Be van maga dilizve! Nem engedélyezem!

Gondolkoztam egy pillanatig. A szabályok értelmé-

ben ennek ellenére jogom lett volna követelni az intézetvezetői kihallgatást és Mihalicskának nem volt joga ezt megakadályozni. De azt már megtanultam, hogy a szabályok nem számítanak. Ha elkezdek okoskodni, neki számtalan módja van rá, hogy lehetetlenné tegye ezt a pár hetet, ami még hátra van. Belenyugodtam a dologba.

— Akkor, ha meg kell várnom ezt az időt, kérek valami fehérneműt, mert ezt az inget és alsónadrágot harmadik hónapja hordom.

— Nincs fehérnemű! Mit gondol szálloda ez?

— De kérem, tetves leszek ebben a piszokban.

— Mossa ki!

— Hideg vízben?

— Holnap lesz fürdő, vigye magával és mossa ki. Úgyis meleg van, egy napig kibírja ing és gatya nélkül. A zárkában gyorsan megszárad. Mire hideg lesz, addigra már nem kell magának ing, mert rég a kukacok eszik meg.

— Köszönöm a jóindulatát! — hajtottam meg magam.

Gyanakodva nézett utánam, de nem merte feltételezni, hogy gúnyolódom vele. Nekem pedig, amikor beértem magányos zárkámba, első dolgom volt, hogy a falra a körmömmel ismét megcsináljam a naptárt magamnak. Ha már hetekig kell várnom a halálra, legalább tudjam, hány nap múlik el. Felírtam az első dátumot, ideérkezésem napját: 1950. június 22. És utána húztam két vonalat.

Mihalicska pedig csodálatos módon nem feledkezett meg az igéretéről. Alig egy óra múlva kinyílt az ajtón a kisablak és beordított:

— Adja ki a könyvet!

Rögtön kidugtam és már kaptam is a másikat. Türelmetlenül ütöttem fel és csalódottan olvastam el

a címet: «Lenin: Egy lépés előre, két lépés hátra». Dühösen dobtam a szalmazsákra és kezdtem sétálni fel és alá. Végül azonban mégis ráfanyalodtam a betűkre és belemélyedtem a menseviki és bolseviki párt hajdani polemiájának rejtelmeibe. Honnan tudtam volna még akkor, hogy marxista tanulmányaimnak öt évvel később hasznát veszem majd?

VIII. FEJEZET.

Elmúlt az első hét új otthonomban. Lassan megismertem az itteni egyhangú élet minden részletét, az óramű-pontossággal ismétlődő napi eseményeket: az étkezés, a kenyérbeadás, az ébresztő és takarodó idejét, az egyhangú életben változatosságot jelentő sétát és a heti egyszeri fürdést és borotválkozást.

A sétákon Kelemennel és Kissel továbbra is külön kellett körbe járnunk. Ezalatt az idő alatt Kelemen, mint lelkiismeretes cicerone megismertetett a többi halálraítélttel. Már tudtam, hogy az a magas, jóarcú, de egyik lábára sánta fekete férfi Bugsch Gusztáv, akit a nyilas uralom napjaiban kapuőrnek hívtak be, miután testi hibája miatt katonai szolgálatra alkalmatlan volt. Egy héten keresztül állt puskával a vállán az egyik nyilas pártház kapujában. Most felismerte valaki és feljelentették.

Mint két elválaszthatatlan testvér járt körben az udvaron egymás nyomában a kövér, medvemozgású Bendicsák Emil és társa, a magas, kissé hajlotthátú, szőke Teleki Gyula. Mindketten hosszú ideig éltek a két háború között a Csehszlovákiához csatolt magyar országrészen. A magyar kormány részére minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül rendszeresen adtak információkat a kissebbségi magyarság életéről, gondjairól és problémáiról. Most ugyanez a « magyar haza » halálraítélte mindkettőjüket, mert « munkájukkal előmozdították a Horthy-imperializmus gonosztetteit és vétettek a testvéri csehszlovák nép érdekei ellen ».

A karikalábú Mayering Béla fiatal kora ellenére viharos életet élt eddig. Még gyerekfejjel állt be a nyilas pártszolgálat tagjai sorába, az orosz hadifogságban agitátoriskolát végzett, mint « kádert » küldték haza és rövidesen a Ganz Villamossági Gyár egyik párttitkára lett. Aztán őt is felismerték és feljelentették.

A fürdés és borotválkozás jelentette számunkra a rádiót és az újságokat. Bár szigorú rendelettel tiltották meg, hogy politikai foglyok újsághoz jussanak és bármiféle hírt kapjanak kívülről, ebben az időben még pontosan tájékozódtunk a külvilág eseményeiről. Számomra, aki az elmúlt hónapokat teljesen egyedül, minden hírtől elvágva töltöttem el, nagy szenzációt jelentett a kóreai háború kitörése. A halálraítéltek hírszolgálatának vezetője Temesváry volt. Csak később ismertem meg azt a pontosan működő, nagyszerűen kiépített hírszerző hálózatot, melyet ittartózkodása rövid ideje alatt megszervezett.

Már az első fürdésnél sikerült beszélnem Temesváryval. Ennek a börtönrésznek külön fürdője volt, melyben nyolc tuss működött. Tizenhat elítéltet tereltek egyszerre a fürdőbe és a halálraítélteknek meg volt az a kedvezményük, hogy számukra nem öt, hanem tíz perc volt egy fürdés ideje. Temesváryval egy csoportba kerültem és már a fürdőbe menet mellém sodródott.

— Ne félj, ez az egyedüllét már nem tart sokáig. — szólított meg. — Pár napon belül Mihalicska közös zárkába tesz át.

— Honnan tudod?

— Ma beszéltem vele.

— Olyan jóban vagytok, hogy neked előre bejelenti?

Nevetett.

— Ez valami hallgatólagos üzleti megállapodás közöttünk. Kéz kezet mos alapon megy a dolog.

— Hogyan?

— Mihalicska a leghiúbb állata a földnek. Mint minden buta ember, nagyon szereti, hogyha okosnak tartják. Én nagyjából mindig tudom részben még saját tapasztalataimból, részben az újonnan érkezőktől, hogy milyen ügyek készülnek a Markóban és ismerem annyira a bíráskodást, hogy ki tudjam számítani, kik fognak halálos ítéletet kapni. Tudom a tárgyalási napokat is és Mihalicskát már egy-két alkalommal megleptem vele, hogy napokkal előbb megmondtam neki, hogy mikor, hány halálraítéltet hoznak ide, azokat hogy hívják és mi a bűncselekményük.

— Mit szólt hozzá?

— Először nem hitte el és nagyon csodálkozott, amikor minden úgy történt, ahogy megjósoltam. De amikor rájött, hogy igazam van, már ő jött hozzám érdeklődni. A disznó azzal, amit tőlem hall, bámulatba ejti a feletteseit és kezdik úgy tekinteni, mint a legokosabb és legjobban értesült őrt az intézetben. Amellett nagyon hízeleg a hiúságának, hogyha az új halálraítélteket már úgy fogadhatja, hogy mindent tud róluk és az első percben úgy viselkedhet velük szemben, mint aki előtt nincs titok.

— Rólam is tudtál előre?

— Nem. Ezért szemrehányást is kaptam tőle. De téged biztosan magánzárkán tartottak és az ügyednek nem terjedt el a híre a Markóban.

— Úgy van.

— Különben is, most egy darabig csend lesz. Nyári szünet van a bíróságokon. Legalább egy hónapig akasztás sem lesz. De szeptemberben megkezdődik a dolog. Budaiéknak és Pápának július közepén lesz a tárgyalásuk. Budait szeptember első felében biztosan felhúzzák, mert addig nem tudják a második csoportot tárgyalni.

— Ez az orosz partizánügy. Az ezredparancsnokság van hátra.

— Látom, te sem töltötted eddig hiába az időt. Igen. Réthy ezredes, Draskóczy őrnagy és talán még egy, biztos kötél.

— A neveket nem tudom.

— Majd találkozol még velük. A te tárgyalásodra szeptember előtt biztosan nem kerül sor és legfeljebb októberben akasztanak.

Furcsa érzés volt, hogy ilyen természetes nyugalommal mondja a szemembe ezt. Úgy látszik észrevette megrökönyödésemet.

— Persze a te ügyedet nem ismerem. Eddig a gyakorlatban ilyen ügyek itt nem szerepeltek. Kucsera Imre volt az első, Marnitz Péter a második, te vagy a harmadik és ez az új fiú, Kiss Károly a negyedik, akik demokráciaellenes üggyel kerülnek ide. Eddig az ilyen ügyeket mind a katonai bíróság elé vitték. Ott százával akasztották fel az embereket. Még nem lehet tudni, hogy szerencsétek-e, hogy ide kerültetek, de nekem az az érzésem, hogy jól jártatok és az ÁVO sem tekinti annyira súlyosnak a ti ügyeteket. Lehet, hogy megússzátok a dolgot.

A beszélgetést a fürdőben a zuhany alatt is folytattuk. Egy tuss alá álltunk be. Mihalicska kisért minket és árgus szemmel figyelt, hogy minden rendben folyik-e.

— Nem szól ez ránk, hogy beszélgetünk? — kérdeztem Temesváryt.

— Áh! Nekem szabad beszélnem, mert azt gondolja a gazember, hogy megtudok tőled valami érdekeset.

— De mint mondasz majd neki? Én igazán nem sok érdekeset tudok mondani.

— Ne törődjél vele. Majd azt mondom, hogy kikérdeztelek az ügyedről és véleményem szerint biztosan fel fognak akasztani. Ettől majd megnyugszik.

— Miért? Ennek örül?

— Persze. Majd meglátod, milyen dühös, ha valaki megússza közülünk akasztás nélkül. Minden kivégzés népünnepély a számára. Szadista gazember. De az utóbbi időben Rónai, a köztársasági elnök gondoskodik róla, hogy Mihalicskának ne sok szomorúsága legyen. Aki másodfokon megkapja a kötelet, annak nincs több reménye. A kegyelmi kérvény merő formalitás.

— Na és mondd, mi igaz a koreai ügyből? Tudsz valamit?

— Persze. Ott kitört a cirkusz. De az számunkra nem sokat jelent. Én majd akkor kezdek valamiben hinni, ha már mi is halljuk a lövéseket. Kórea túl messze van.

— De talán lesz belőle valami a mi számunkra is?

— Áh! Ez az örökös raboptimizmus. Életösztön. Akik egy évvel ezelőtt itt voltak, mind csak azt kívánták, hogy még pár hónapig megússzák kivégzés nélkül, mert akkorra biztosan történik valami. És nem történt semmi. S azt hiszem egyelőre nem is történik.

— De akkor miben bízhatunk?

Elgondolkozva nézett rám.

— Elég értelmesnek látszol, hogy neked nyugodtan megmondjam: semmiben. Számunkra nincs mentség. Meg fogunk halni! Itt nem hetekről és hónapokról, hanem évekről van még szó. Ezt a véleményemet persze nem hirdetem hangosan, mert nem lehet elvenni a többiektől a reményt, mely a lelkierőt tartja bennük. Majd meglátod, hogy minél primitivebb valaki, annál nehezebben tud beletörődni a gondolatba, hogy meg kell halnia. Az értelmes embernek nehezebb élnie, és könnyebb meghalnia.

De legalább ne kellene így húzni az időt. Már az első nap jelentkeztem kihallgatásra és kértem a fellebbezésem visszavonásának tudomásulvételét és az

ítélet azonnali végrehajtását, de Mihalicska nem engedélyezte.

— Ne törődjél vele. Hiába is engedélyezte volna. Halálos ítéletnél hivatalból köteles a védőügyvéd felebbezni. Még ha a tárgyaláson belenyugodtál volna az ítéletbe, akkor is továbbküldték volna azt másodfokra. Oh, ezeknek legalitáskomplexumuk van. Annyi törvénytelenséget csinálnak, hogy legalább a formaságokat igyekeznek megőrizni. Ezt az időt végig kell csinálni. De ha akarod, Budaiék kivégzése után, amikor hely lesz a zárkámban, elintézem Mihalicskával, hogy, hozzám tegyen.

Megörültem az ajánlatnak. Ritkán történik meg, hogy az ember első találkozáskor már valami barátságfélét érez valaki iránt. Úgy éreztem, hogy Temesváryval jó barátok lennénk. S mint az idő igazolta, nem tévedtem. Észrevette rajtam, hogy örülök ajánlatának, és így szólt:

— Azt hiszem jól fogjuk érezni magunkat. Már nekem is nagyon hiányzik, hogy értelmes emberrel beszéljek. Ezek mind jó fiúk, de nincs közös témájuk. Szakszerűen elmagyarázzák a birkatenyésztés titkait, vagy a vasesztergályozás rejtelmeit, elmesélik a maguk falujának, vagy kisvárosának életét, de veled végre Pestről is tudok beszélni. Biztos lesz egész csomó közös ismerősünk.

— Nagyon örülnék én is.

— Majd elintézem. És majd meglátod, milyen hírszolgálatom van. Mindent fogsz tudni.

Pár nappal később pedig már kézzelfogható jelét láttam Temesváry jólértesültségének. Séta után teljesen szokatlan időben kinyílt az ajtó és napóleoni pózban ott állt Mihalicska.

— Szedje a holmiját!

Csodálkozva néztem rá.

— Mit bámul, mint egy borjú?! Megy át egy közös zárkába!

Nem akartam hinni a fülemnek. Vége az egyedüllétnek! Az utolsó időt mégis emberi társaságban tölthetem. Nem kell a pár kevés jó könyv mellett marxista filozófia, nyúltenyésztési szakkönyv, vagy unalmas geológiai értekezések lapjai közé menekülnöm gondolataim és emlékeim elől. Nem kell kétszer-háromszor elolvasnom ugyanazt a könyvet, mert nem cserélik ki olyan gyorsan, amilyen gyorsan olvasok. Beszélni lehet!

Nem sokat kellett csomagolnom. Egy darab szappan, a kincstári törülköző és egy könyv volt minden vagyonom. Gyorsan összeszedtem és indultam kifelé.

— Balra menjen a folyosón, szembe a 23-asba!

Engedelmeskedtem és némán megálltam a megjelölt zárka előtt. Mikor Mihalicska kinyitotta, akkor láttam, hogy Kelemen már ott van. És alig pár perc mulva megérkezett Kiss Karcsi is.

— Na végre eszébe jutott ennek az állatnak összerakni minket! — szólalt meg Kiss Karcsi, mikor becsukódott mögötte az ajtó. — Nem vagyok filozófus, hogy állandóan a saját gondolataimmal legyek!

Kelemen nevett:

— Majd ha annyi időt töltesz el te is börtönben, mint én, akkor megtanulsz egyedül lenni.

— Annyi időt nem fogok börtönben tölteni! — mondta Kiss Karcsi — Arról a hóhér gondoskodik! De azt azért nem bánnám, ha legalább egy levelet írhatnék az akasztás előtt, mert a családomnak fogalma sincs róla, hova tüntem el.

— Hol van a családod?

— Az apám és a testvérem Nyugaton, az anyám Szegeden. Útközben fogtak el. Az anyám azt hiszi, hogy kimentem, apámék pedig azt gondolják, hogy még nem indultam el.

— De hogyan tudtak elfogni? Nem ismerted az utat?

— Dehogynem! De voltam olyan marha, hogy egy házaspárt is vittem magammal, akik Nyugatra akartak menekülni. Nem lett volna semmi baj, de még magas hó volt a határon és az asszony nem bírta a gyaloglást.

— Hó? Hát mikor fogtak el?

— Februárban.

— És mostanáig az ÁVO-n voltál?

— Májusig. Nagyon sokat kíváncsiskodtak.

— Hogy fogtak el? — szólt közbe Kelemen.

— Már majdnem a határon voltunk, amikor láttam, hogy az asszony nem bírja tovább. Leült a földre és nyafogni kezdett, hogy egy lépést sem tud tenni. Egy darabig próbáltam a hátamon vinni, de nem ment. Végül elhatároztam, hogy pihenünk. Akkor meg fázni kezdett és sírt, hogy megfagy. Pár kilométerre volt egy falu, s nekiindultam, hogy hozok bort, vagy pálinkát, amitől az asszony életre kel.

— És beleszaladtál a határőrségbe!

— Dehogy szaladtam bele! Bementem a faluba és rátaláltam arra a gazember kocsmárosra. Mondtam neki, hogy egy üveg bor, vagy pálinka kell. Megnyugtatott, hogy rögtön hoz a pincéből, üljek le, pár perc az egész. Tényleg pár perc volt csak. De nem az ital, hanem az ÁVO-sok jöttek meg. Ez a gazember elrohant az ÁVO-sokért, váratlanul felpattant a hátam mögött az ajtó és előreszegezett géppisztollyal már a nyakamon is voltak. Már a pisztolyomat sem tudtam előkapni.

— A házaspárral mi lett?

— Elkapták őket is. Nem volt vicc a hóban az én nyomomat követve rájuk találni. Békésen aludtak, mikor körbevették őket. De azt tudom, hogy az akasztás után az első dolgom lesz éjfélkor megkeresni ezt a gazember kocmárost és ráülök a mellére. Magyar ember

létére képes két háromszáz forint vérdíjért elárulni a menekülőket!

— Az biztosan nem is volt magyar ember. Valami odatelepített alak lehetett! A kommunisták az egész határvidékről igyekeznek a számukra nem megbízható lakosságot áttelepíteni és helyükre mindenféle szedett-vedett népséget visznek, amely boldogan árulja el az idegeneket és veszi fel a vérdíjat.

Ismét nyílt az ajtó. Mihalicska a fejével is intett:

— Borbély! Nyomás!

Nem értettem, hogy mit akar. Csak nem gondolta meg az egészet és ismét visszatesz magánzárkára? Ijedten kérdeztem:

— Minden holmival?

— Fenét! Mit képzel, maga állandóan költözni fog?! Ez nem szálloda! Úgy ahogy van!

Csodálkozva, de kicsit izgatottan mentem vele. A kijáratnál egy tizedes várt, kezében egy cédulával.

— Neve?

— Borbély László?

— Született?

— 1922. Budapest.

Bólintott, aztán intett, hogy induljak. Keresztülmentünk az udvaron. Útközben megkockáztattam a kérdést:

— Hova megyünk?

— Majd meglátja! — mordult rám gorombán. — Ne pofázzon, hanem szedje a lábát. Kezeket hátra, fejet lehajtani és nehogy nekem útközben megpróbáljon valakivel beszélni, vagy jelt adni valakinek.

Láttam, hogy ettől úgy sem tudok meg semmit. Szó nélkül engedelmeskedtem. Mikor beértünk a már ismert széles folyosóra, melyen keresztül érkezésemkor jöttem, balra irányított a kapu felé. Egészen a

vasrácsos ajtóig vezetett, majd ott egy jobbra nyíló ajtón terelt át. Kis szobába értem, melynek közepén teljes szélességben sűrű drótháló húzódott végig. Rögtön láttam, hogy ez valami beszélőterem lehet, mert a háló túlsó oldalán is felfedeztem egy bejáratot, melyről rögtön látszott, hogy a folyosón lévő vasrácsos ajtón túl, a szabadabb börtönrészből nyílik.

A torkomban éreztem a szívem dobogását, mikor megismertem, hogy a beszélőszobában vagyok. Amint beléptem, rögtön négy őr fogott körül és a rács egyik sarkához tereltek. A sűrű hálón keresztül alig ismertem meg a túlsó oldalon állót, s pár másodpercbe telt, amíg rádöbbentem, hogy öreg ügyvédemnek, dr. Berecz Sándornak mosolygó, kissé meghatódott arcába nézek.

— Végre megtaláltam magát! És engedje meg, hogy először én beszéljek, mert az idő rövid és prakszisomból tudom, hogy első alkalommal rendszerint a leglényegesebbet nem sikerül megbeszélni. Először is át kell adnom feleségének, édesanyjának és az egész családnak az üzenetét és üdvözletét. Mindannyian egészségesek, türelmetlenül várnak végre valami hírt magáról. Édesanyját sikerült a másodfokú tárgyaláson felmentetnem és szabadlábra helyeztetni. Remélem magát is hamarosan kihozom.

Éreztem, hogy megnedvesedik a szemem, mikor rádöbbentem, hogy megérkezett az első hír hazulról. Hallani az otthoni neveket, nézni ezt a jólismert arcot, mely hozzátartozott megszokott szabad életemhez, látni a kétségbeesett igyekezetet, mellyel reményt akar belém csöpögtetni és megérteni azt, hogy most már nem lehet tovább titokban tartani a helyzetet a család előtt, keserves érzés volt. De mindennek ellenére utolsó szavait hallva akaratlanul elmosolyodtam.

— Az kicsit nehéz lesz!

— Bízza csak rám. Mindenekelőtt azt szeretném tudni, hogy mivel vádolják és mikor lesz a tárgyalása.

— Hűtlenséggel és a demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével vádolnak és a tárgyalásom már megvolt.

— Micsoda?! Már volt tárgyalása?! Hol volt a tárgyalás?

— A Markóban!

— Hihetetlen! Ezt a disznóságot! Naponta érdeklődtem ott az ügyészségen és állandóan azt a felvilágosítást, kaptam, hogy ilyen ügy ott nincs. Naponta felkerestem az Olthy-tanács titkárságát is, de ott sem tudtak semmiről.

— Azt nem is csodálom, mert a Jónás tanács ítélt el.

— Az sem kellemes. — bólintott, majd kíváncsian hozzátette. — Na és mire ítélték?

— Kötélre.

— Mire?!

— Halálra.

Láttam rajta, hogy nem akar hinni a fülének, még a sűrű hálón keresztül is látszott, hogy elsápad és belekapaszkodik a rácsba. De komoly színészi teljesítménnyel uralkodott magán, ismét helyre parancsolta arcvonásait és még valami nevetésfélét is sikerült kipréselnie a torkán:

— Nevetséges! Micsoda marhaság! Na ne féljen, majd elintézzük a dolgot! Bár tagadhatatlan, hogy ezzel az ítélettel nehezebb lesz az ügy, mint gondoltam. Na és mondja, csinált is valamit?

— Csináltam. De persze nem annyit és nem úgy, ahogy az a vádiratban van.

— El tudja röviden mondani az igazságot?

— Ez ilyen körülmények között nem nagyon megy. Ellenben megkísérelem, hogy engedélyt kapjak egy ügyvédi levél írására és abban részletesen megírok mindent.

Megörült az ötletnek.

— Látja, ez nagyszerű lenne, ha el tudná intézni. A címemet tudja!

— Persze, hogy tudom. És remélem egy héten belül megkapja. Mikor tud legközelebb jönni hozzám?

— Tiz naponként jöhetek. Szeretném a következő alkalomra már ismerni az ügyet. Most feljegyzem a tárgyalás pontos idejét, hogy jelentkezhessem a Jónás tanácsnál és át tudjam venni az ügyet és a védelmet a másodfokú tárgyaláson.

— Ügyvédi meghatalmazás nem kell hozzá?

— Kaptam a feleségétől és az édesanyjától. Ha azonban a maga aláírására is szükség lenne, majd a következő alkalommal megcsináljuk.

— Rendben van. De most, ügyvéd úr, volna három kérésem.

— Halljuk! — vette elő a jegyzettömbjét.

— Először, hogy a családommal minél kíméletesebben közölje az ítéletet.

— Az természetes.

— Másodszor, legyen szives a feleségemnek megmondani, hogy azonnal adja be ellenem a válópert. Kérem beszélje rá, hogy ne okoskodjék. A mai világban egy életre lehetetlenné van téve, ha egy kivégzett politikai fogoly özvegye. Nincs neki semmi kellemetlensége az állásában?

— Úgy tudom nincs. Én átadom az üzenetet, de nem nagyon bízom a sikerben. Természetes, hogy magának van igaza, de tudja, hogy a nők nem mindig

mennek az eszük, hanem sokkal inkább az érzéseik után.

— Tudom, de kérem próbáljon meg mindent. Ez merő formaság és az érzéseken nem változtat. Mondja meg, hogy én kérem rá.

— Rendben van. És a harmadik?

— Ez egy személyes kérésem Önhöz. Én ismerem a családom anyagi helyzetét és most, hogy én ide kerültem, azt hiszem kicsit szűkösen vannak. Kellemetlen érzés volna számomra azt hinni, hogy ügyem erejüket meghaladó anyagi áldozatra kényszeríti őket...

— Kérem ne folytassa. Miattam nem lesznek anyagi gondjaik. Ennek az ügynek az anyagi részét majd mi intézzük el egymásközt, ha ismét kint lesz.

— Nem hiszem, hogy ezen az alapon bizonytalanabb követelése valaha is lett volna. Könnyen lehet, hogy csak ott a felhők fölött tudom majd kiegyenlíteni.

— Ugyan kérem. Majd elintézzük. És én vagyok annyira önző ügyvéd, hogy egyetlen ügyfelemet sem engedem megszökni a tartozással. Láthatja, hogy eddigi kellemes kapcsolatunkon kívül az egyéni érdekem is azt kívánja, hogy ne engedjem ezt az ítéletet jogerőre emelkedni. Most az a legfontosabb, hogy minél hamarabb megkapjam azt a levelet és hozzákezdhessek az ügyhöz. Szerencsénkre most van egy kis időnk, mert nyári szünet van a törvényszéken.

— Ez meddig tart?

— Augusztusig. De én túlzottan óvatos vagyok és arra kérem, ha esetleg közben mégis kapna értesítést a másodfokú tárgyalás kitűzéséről, azonnal értesítsen. És hogy el ne felejtsem, a családja érdeklődik, nincs-e szüksége valamire. Mit küldhetnek?

— Egy fogkefe, meg fehérnemű nagyon hiányzik, de nem ismerem még az itteni szokásokat. A követ-

kező látogatásnál majd mindent megmondok részletesen.

— Rendben van. És arra kérem, legyen egészen nyugodt. Semmi izgalom, majd elintézzük ezt a szamárságot. A feleségével pedig még ma délután beszélek. Majd őt is igyekszem megnyugtatni.

— Kérem mondja meg neki, hogy minden gondolatom az övé és nagyon szeretem.

Nem válaszolt, csak bólintott. És nekem úgy tetszett, hogy mikor elindult az ajtó felé, a szemében egy könnycsepp csillogott.

IX. FEJEZET.

— Na mi van? — fogadott Mihalicska, mikor visszaérkeztem az ügyvédi beszélőről. — Jöjjön be az irodába!

Kíváncsian követtem. Mi a csudát akarhat tőlem?

— Na, mit mond az ügyvédje? — folytatta, amikor négyszemközt maradtunk az irodában. — Mikor húzzák fel?

Tudtam már, hogy Mihalicska a vagánykodást szereti és nagyon utálja azokat, akik a halál árnyékában elérzékenyednek, vagy bármilyen félelem látszik rajtuk. Igyekeztem e szerint viselkedni.

— Sajnos még kell várnom két-három hónapot, mert a bíróságokon most nyári szünet van.

Jóváhagyólag bólintott, majd mintha kis aggodalom vegyült volna a hangjába, mikor tovább faggatott:

— S az ügyvéd szerint mennyi reménye van, hogy megússza?

— Tudja, milyenek az ügyvédek. Biztat, de én tudom, hogy az egész csak vigasztalás és fel fognak húzni.

— Miért van maga tulajdonképpen elítélve?

— Hütlenség és szervezkedés.

— Azt tudom, de mit csinált?

— Irtam egy pár ujságcikket a külföldi lapok számára.

— Miről?

Itt volt a pillanat, amikor ki kellett próbálnom,

hogy Mihalicska milyen határig ismeri el a vagányságot.

— Azokról a disznóságokról, amiket a kommunisták csináltak.

Összehúzta a szemét.

— Hallja! Ha nem tudná, én is kommunista vagyok!

— És Mihalicska úr még soha életében nem csinált disznóságot? Mindenki csinál, csak van aki többet, van aki kevesebbet.

Elnevette magát.

— Nagy gazember maga! Nem is árt ha felhúzzák! Melyik lapnál volt maga újságíró a háború alatt?

— Az « Esti Ujság »-nál. A « Stádium » lapvállalat déli lapja volt.

— Nekem magyarázza?! Jó lap volt. Tudja menynyit adtam én el abból naponta?! Mert ha nem tudná, én abban az időben rikkancs voltam a Nyugatinál.

Láttam az arcán, hogy büszke erre.

— De most jobb? — kérdeztem.

— Fenét! Tudja mit kerestem én abban az időben?! És milyen szabad voltam?! Hogy a fenébe éljek én meg most ebből a fizetésből? És állandó szolgálat!

— De mégis, az egyenruha tekintélye, a hatalom!

Felcsillant a szeme.

— Hát nem mondom! Ez azért mégis csak más. Tudja, ha végigmegyek az utcán, vagy felszálok a villamosra, bemegyek valahová meginni egy pohár bort, látom az embereknél, ahogy rögtön helyet adnak, félreállnak, hogy tisztelik az egyenruhámat, félnek tőlem!

Most értettem meg ennek a kis gnómnak a lelkivilágát. Itt állt előttem az újabb bizonyíték a régi elméletre, mely szerint a terror legvéresebb szereplői mindig testi, vagy lelki nyomorékok, akiket az egészséges embertársaik iránti féltékeny gyűlöletük hajt.

— Akkor most mégis jobb.

— Ebből a szempontból jobb. Mert azelőtt jött egy pasas, egy úriember, vagy egy kikent, kifent úrinő, s csak úgy odaintett: « Hé, egy Pesti Hirlapot, egy Esti Ujságot ». Aztán odadobta a pénzt és ment tovább. Akkor csak « Hé » voltam, most törzsőrmester úr!

— Törzsőrmester úr!

Mintha a visszhang verte volna vissza utolsó szavait, Bütyök, a kis házimunkás lépett be.

— Törzsőrmester úr, itt van az őrsparancsnok.

Mihalicska káromkodott egyet, aztán intett, hogy indúljak vissza a zárkába. Mikor becsukta mögöttem az ajtót, Kelemen és Kiss azonnal nekemestek kérdéseikkel. Pár szóval elmeséltem mindent. Mielőtt befejezhettem volna, a szomszédos zárka felől a falon ütemes kopogás hallatszott.

— Tudsz morzézni? — kérdezte Kelemen. — A többiek érdeklődnek, hogy mi történt.

Rányomtam a fülemet a falra és úgy hallgattam a kopogást: . - . — Állandóan ez ismétlődött.

— Ennek semmi értelme. Állandóan az « R » betűt adják.

— Ez a hivójel. — magyarázta Kelemen. — Én sajnos nem nagyon tudok morzézni, s eddig nem sikerült beszélgetni velük. De ha te értesz hozzá, válaszolj.

— Mivel kopogjak?

Egy aluminium karikát vett elő a zsebéből. Rögtön láttam, hogy valamelyik csajkának a füle.

— Húzd az ujjadra, mint egy gyűrűt, állj háttal a fal felé, hogy a cirklin ne vegyék észre és kopogj ezzel.

Engedelmeskedtem. Visszakopogtam az « R » betűt és figyelni kezdtem. Azonnal megváltozott a kopogás és már összefüggő szöveget hallottam: M-i-t-ö-r-t-é-n-t. Kicsit vártam, s mikor láttam, hogy vége az adásnak, visszakopogtam a választ: Ü-g-y-v-é-d-i-k-i-h-a-l-l-g-a-

t-á-s. Ujabb kérdés: K-i-n-e-k. Erre is válaszoltam. Aztán csend lett.

— Ez remek! — fordultam a többiekhez. — Így bármikor tudunk beszélni a szomszéd zárkával!

Kelemen nevetett.

— Nemcsak a szomszéd zárkával, valamennyi halálraitélttel tudsz beszélni. Mi vagyunk itt erről az oldalról az első zárka, s tőlünk a kijárat felé a másik négy zárkában vannak a többiek.

— Mindegyik zárkában van valaki, aki morzézni tud?

— Mindegyikben van legalább egy. Ezt Temesváry szervezte meg, s ha véletlenül valamelyik zárka összetétele úgy alakul, hogy ott senki sem tud morzézni, akkor valakinek a leggyorsabban meg kell tanulnia. De most jó a póstaszolgálat.

— Mellettünk a 24-esben ki kopog?

— Bánky Laci. A 25-ösben Kucsera Imre, a 26-osban Temesváry, a 27-esben pedig Marnitz Péter. De majdnem minden zárkában van tartalék is. Temesváry azt is kikötötte, hogy ha azt, aki morzézik, másodfokon is halálraitélik, azonnal meg kell tanítania valakit a zárkatársai közül, hogy kivégzése után ne szakadjon meg a vonal.

— Ezek szerint, ha én most Temesváryval akarok beszélni, azt meg lehet csinálni?

— Persze! Átkopogod a 26-os számot. Ez annyit jelent, hogy azzal a zárkával akarsz beszélni. A 24-es a 25-ösön keresztül azonnal meghívja. Rögtön továbbítják a szöveget és kopogják vissza a választ.

S mintha csak a póstaszolgálat gyorsaságát akarnák bebizonyítani, megint felhangzott a hívójel. Rögtön visszakopogtam és hangosan olvastam zárkatársaimnak a kapott üzenetet: T-e-m-e-s-v-á-r-y-k-ö-z-ö-s-s-é-t-a-e-s-e-t-é-n-h-o-l-n-a-p-b-o-r-b-é-l-y-e-l-ö-t-t-m-e-g-y. Visszakopogtam, hogy megértettem.

— Látod, Ede már megkapta a hírt, hogy ügyvédi beszélőn voltál. Kíváncsi, hogy mit beszéltél az ügyvédeddel. És arra számít, hogy ha már Mihalicska egy zárkába rakott minket, akkor megszünteti a külön sétálásodat is és együtt sétálunk a többiekkel.

— De hátha Ede akar nekem mondani valamit?

— Akkor azt üzente volna, hogy *mögötted* sétál. Mert mindig az megy a másik mögött, aki többet akar beszélni. Hátrafelé sokkal nehezebb észrevétlenül beszélgetni.

— Gondoljátok, hogy holnap már a többiekkel sétálunk?

— Temesváry arra számít.

És Edének megint igaza lett. Mikor felsorakoztunk a folyosón, ő a közös séta utolsó emberének állt be, én pedig hármunk közül elsőnek, közvetlenül a háta mögé. Mikor Mihalicska végigsétált a sor előtt, odaszólt felénk.

— Mától kezdve maguk is a nagy körben sétálnak!

Alig értünk ki az udvarra és tettünk meg pár lépést, Ede már hátraszólt:

— Mondd el részletesen az ügyvédi beszélődet.

Igyekeztem úgy beszélni, hogy a szájam ne nagyon mozogjon és mégis érthető legyen, amit mondok. Ede szabályosan hátrakulcsolt kézzel, szótlanul ment előttem és olyan közönyös arccal nézegetett a levegőbe, mintha én egy szót se szólnék. Csak a néha hátrasúgott kérdéseiből láttam, hogy minden szót ért és mindegyikre figyel. Részletesen elmeséltem neki az egész ügyvédi látogatást, majd utána Mihalicskával folytatott beszélgetésemet.

— Ezt jól csináltad. — bólintott. — Így kell bánni ezzel a vadállattal. Egészen biztosan meg fogja adni az engedélyt az ügyvédi levélírásra, már csak azért is, mert kíváncsi az ügyedre és fel fogja magának olvas-

tatni a levelet Gáspár Jenővel, az írnokkal. Ő ugyanis sem írni, sem olvasni nem tud tisztességesen.

— Hiszen rikkancs volt?!

— Na és? Elég volt neki az ujságcímeket elolvasni. A nyomtatott nagybetűket ismeri. És légy nyugodt, a pénzt is meg tudja olvasni.

— Mit gondolsz, várjak a pénteki kihallgatásig?

— Nem szükséges. Erre időd sincs. Most a séta végén állj elé hivatkozzál arra, hogy látod, mennyire emberségesen viselkedik a rabokkal szemben és ezért kéred segítségét. Minden gonosz ember szereti, ha a jóságát dícsérik. De ne felejtsd el hozzátenni, hogy véleményed szerint semmi értelme ennek az ügyvédi levélnek, mert ugyis fel fognak akasztani, azonban nem akarsz szemrehányást tenni magadnak, hogy a családod kedvéért nem próbálsz meg mindent. Vigyáznod kell, nehogy egy pillanatig azt gondolhassa, hogy az ő engedélye segíthet téged ahhoz, hogy életben maradj. Mert akkor nem engedi meg.

— Értem.

— És rögtön kérd meg arra is, hogy az ügyvédi levelet soronkívül vigye fel a cenzurára Szeretőnének.

— Ez a te szerelmed!

— Az. És nézd, ott áll megint az ajtóban! Vigyázz, most következik a Rómeó és Júlia jelenet!

A boszorkány tényleg ott állt. Ede könnyed mozdulattal hajtotta meg magát feléje, mintha a vasárnap déli korzón egy pesti szépasszonyt üdvözölne a Dunaparton. A papagály-arc azonnal nyájas mosolyra torzult és Ede köszönését olyan megilletődött bólintással viszonozta, mint egy tizenötéves kis gimnazistalány első szerelmének félénk üdvözlését. Alig tudtam megállni nevetés nélkül.

Forduló után, mikor háttal sétáltunk a bejáratnak, Ede hátraszólt:

— Látod, mit meg nem tesz az ember az anyjáért!

Képes vagyok minden nap szerelmesen rámosolyogni erre a szörnyetegre csak azért, hogy gyakrabban írhassak szegény édesanyámnak levelet és ebben az utolsó időben gyakrabban kapjon hírt egyetlen fiáról, akit hosszú évek után sem tudott megölelni, mert rács volt közöttünk.

— Találkoztál már vele?

— Igen. Kétszer volt már beszélőm. Hidd el, roszszabb volt, mint amilyen a kivégzés lehet.

— Nekem szerencsére nem lehet beszélnem.

— Miért?

— Mert szigorú őrizetes vagyok.

— Én azt hiszem, hogy ez a rendelkezés csak a tárgyalásig volt érvényben. Itt mindenkinek van beszélője és levélírása.

— De nekem ráadásul félév kedvezményelvonásom is van.

— Hol szerezted?

— A Markóban.

— Akkor nem valószínű, hogy itt is érvényben van.

— Ott azt mondták, hogy ez elkísér mindenhová.

— Igen. De ahogy én a markós őrséget és rabirnokokat ismerem, egy halálraítélt politikai fogolynak elsüllyesztik a fegyelmi iratait. Nagyon csalódnám, ha átküldték volna veled. Kérd meg Mihalicskát, nézzen utána, mert a napokban esedékes a levélírás. Most már úgyis tud rólad a családod, nyugodtan írhatsz.

— De ha én Mihalicskának megmondom, hogy fegyelmim volt és azt esetleg tényleg nem küldték velem, akkor képes rá és utánamhozatja.

— Attól te ne félj. Még nem ismered Mihalicskát. Ő a legboldogabb ember, ha valaki fegyelmit kap, de csak akkor, ha azt a fegyelmit ő csinálja. Sokkal nagyobb úrnak képzeli magát, semhogy a Markó intézetvezetőjének a fegyelmi határozatát tudomásul vegye.

Még ha átküldték veled, akkor is képes rá és eltünteti, mert nem tűri, hogy neki más parancsoljon.

— Szép kis fegyelem lehet itt az őrség körében!

— Majd meglátod! Ha az én beosztottjaim annakidején úgy viselkedtek volna, mint ezek itt, nem is tudom, mit csináltam volna velük. Ez a mi időnkben teljesen elképzelhetetlen lett volna.

Mihalicska most is ott állt szokásos helyén a lépcső tetején. Csípőre tett kézzel. S mintha csak igazolni akarta volna Ede megállapítását, most, mikor eléje értünk, halkan odaszólt:

— Temesváry, függesszék most fel a dumát, mert jön ez a két állat!

Kíváncsian fordultam hátra, hogy kire vonatkozik ez a jelző. Két tiszt közeledett. Az alacsonyabb, őrnagyi vállappal szemmelláthatóan kalauzolta a magasabbat, akinek alezredesi rangjelzése volt.

— Kik ezek? — súgtam előre.

— Az alacsonyabb az intézetvezető. Asztalossegéd volt. Talán még Mihalicskánál is butább. A magasabb Pesti alezredes, az igazságügyminisztérium börtönügyi főosztályának vezetője. Ez nem volt semmi. Annakidején biciklilopásért ült párszor. Igy került a jelenlegi rendszerben mint börtönügyi szakértő ebbe a beosztásába. Az igaz, hogy ismeri a rabéletet és tudja, hogy mi fáj a raboknak. Amint elfoglalta az állását, azonnal megtiltotta a börtönökben a dohányzást, megszigoritotta a levélírás és a beszélő rendszerét. Persze főleg a politikai elítéltekre vonatkozóan. A « csöveseket » szereti, mert ő is közéjük tartozott. Bár azt hazudja, hogy illegális kommunista szervezkedésért volt annakidején letartóztatva.

— És biztos, hogy biciklilopásért ült?

— Persze. Vannak itt olyan öreg csövesek, akik annakidején együtt ültek vele.

— Mi az, hogy csövesek?

— Közbűntényesek. Ez már régi szakkifejezés a zsiványvilágban. Azok után a csavargók után kapták az elnevezést, akik nyáron a hidak alatt, meg a nagy kanáliscsövekben laknak.

— És télen?

— Ősszel csinálnak valami kisebb stiklit, kapnak pár hónapot és a hűvös időt a börtönben töltik el. Itt megvan a fűtött szobájuk, kosztjuk, és ha szétmegy teljesen a ruhájuk, még valami rongyot is kapnak. Nem találkoztál velük a Markóban?

— Magánzárkán voltam.

— Persze! Hát sajnálhatod. De ha bevisznek esetleg a másodfokú tárgyalásra, majd látod őket.

Szerencsémre a séta végére a tisztek elvonultak és odaállhattam Mihalicska elé.

— Na mi van Borbély? — kérdezte majdnem barátságosan.

— Tegnap nem volt időm már osztályvezető úrnak jelenteni, hogy az ügyvédem azt kérte, sürgősen írjam meg egy ügyvédi levélben neki az egész ügyemet.

— Na és?

— Tekintettel arra, hogy osztályvezető úr olyan megértéssel viselkedik velünk szemben, szeretnék engedélyt kapni ennek a levélnek a megírására.

— Pénteken lesz kihallgatás. Kérje akkor.

— Félek, hogy elkésem vele. Tíz nap mulva jön újra az ügyvédem, s addig neki már meg kellene kapnia a levelet.

— S le akarja írni az egész ügyét?

— Igen. Tudom, hogy nem sok értelme van az egésznek, akár megirom ez a levelet, akár nem, mindenképpen felhúznak, de a családom miatt meg kell tennem mindazt, amiről ők azt hiszik, hogy segíthet rajtam.

— Hát nézze! Adok magának papírt és tintát, és megírhatja előre. De nekem a cenzúra számára mellé-

kelnem kell az engedélyezett kérelmi lapot is, amit nemcsak nekem, hanem annak a marha őrnagynak is alá kell írnia. Pénteken megírja a kérelmi lapot. Legyen nyugodt, az egész csak formaság, mert amit én az őrnagy elé teszek, azt ő szó nélkül aláírja.

— De akkor megkérhetem arra, hogy ha megvan a kérelmilap, soron kívül továbbítsa a cenzúra felé?

— Jól van, én magam viszem fel. Most pedig jöjjön velem.

Bevezetett egy üres zárkába és pár pillanat mulva tintával, tollal és több ív papírral tért vissza.

— Mennyit írhatok? — kérdeztem.

— Amennyi szükséges. De arra vigyázzon, hogy csak az ügyével kapcsolatos dolgokról írhat és csakis az ügyvédjének. Nehogy eszébe jusson a családjának üzenetet küldeni, mert akkor nem megy el a levél.

Órákon keresztül írtam. Igyekeztem a legapróbb részletességgel leírni mindent, de persze azt, ami az ÁVO-n nem derült ki, most sem említettem meg. Mihalicska félóránkint benézett hozzám, hogy elkészültem-e már. Nem sürgetett egy szóval sem, inkább úgy láttam, hogy a kíváncsiság és nem a türelmetlenség hajtja őt. Megelégedetten vette át tőlem a sűrűn teleírt oldalakat.

— Figyelmeztessen pénteken, hogy adjak kérelmi lapot. A többit bízza rám. Szombaton az ügyvédje kezében lesz a levél.

X. FEJEZET.

Az ügyvédem pontos volt. Első látogatását követő tizedik napon dél felé ismét kinyílt a zárkám ajtaja és egy szakaszvezető kíséretében elindultam az ügyvédi beszélő felé. Ezen a napon nagy forgalom volt a beszélőszobában. A börtön minden részéből kísérték az őrök a csíkos ruhás, vagy civilbe öltözött rabokat, de nekem, mint halálraítéltnek, várakozás nélkül, azonnal helyet szorítottak.

— Megkaptam a levelét — fogadott Berecz dr. — és tekintettel arra, hogy nem a legkönnyebben tudtam az írását olvasni, odaadtam az egészet a feleségének, aki mégis jobban ismeri a kézírását. Ő volt olyan szives és legépelte számomra.

Megkönnyebbülten sóhajtottam fel. Nem azért, mintha egyetlen percig is hittem volna abban, hogy ügyem ismerete ügyvédem számára lehetővé teszi, hogy védelmemet eredményesebben lássa el, hanem mert Edit végre valami hírt kapott tőlem és legalább az írásomat olvashatta. Igy legalább tudják otthon, hogy miért kerültem ide.

— Volt ideje megcsinálni?

Azonnal elértette a kérdést és látta, hogy az otthoniakról szeretnék tudni valamit.

— Szegény most is változatlanul sokat dolgozik, de természetesen ez mindennél fontosabb volt. Különben gratulálok a feleségéhez. Nagyon bátor asszonyka.

— Tudja az itéletet?

Bólintott.

— Na de azért megnyugtattam, hogy nincs ok a kétségbeesésre. Anyjával együtt volt fent nálam, mindent megbeszéltünk. Az ön édesanyja ugyanis most nincs Pesten, mert hosszas üdülésének fáradalmait most Miskolcon egy barátnőjénél piheni ki.

— Ez nem tartozik az ügyhöz! — szólt közbe az engem kísérő szakaszvezető, aki egész közel dugva a fejét minden szót hallgatott. — Családi dolgokról nem lehet beszélni!

Tudtam, hogy fogalma sincs az ügyemről és nyugodtan válaszoltam:

— Ez igenis hozzátartozik az ügyhöz, mert tudnom kell, hogy a másodfokú tárgyaláson kit lehet tanuként kihallgattatni.

— Szakaszvezető bajtárs — fordult hozzá határozottan Berecz dr. is — én húsz éve vagyok ügyvéd és tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy a védencemmel miről beszélhetek és miről nem. Nincs szükségem arra, hogy kioktasson!

— Én az elítéltet figyelmeztettem.

— Az igaz, hogy én még nem vagyok húsz éve rab, de nem is leszek, mert pár hónap múlva felakasztanak. Most pedig hagyjon kérem beszélni, mert már úgy sem sokáig lesz rá módom.

Erre már elhallgatott a szakaszvezető. Berecz dr. pedig rátért az ügyemre:

— Gondosan áttanulmányoztam a levelét. Amennyiben ez a teljes valóság és az ÁVO kezében nincsenek ezen kívül további terhelő adatok, akkor teljesen nevetséges és tarthatatlan az ítéletnek az a pontja, mely demokráciaellenes szervezkedés vezetésében mondta ki bűnösnek. Én nem látok semmiféle szervezkedést, s főleg nem vezetést.

— Nem is volt.

— Már pedig valószínű, hogy ha ezt a pontot meg

tudjuk dönteni, akkor a Legfelsőbb Bíróság kénytelen lesz az ítéletet is megváltoztatni. Milyen konkrétumot hozhatunk fel a tárgyaláson, mellyel bizonyíthatjuk, hogy nem történt szervezkedés?

— Kérem ügyvéd úr, én negatívumokat nem tudok bizonyítani. Tudomásom szerint a vádnak kell bizonyítania, hogy bűncselekmény történt és nem a vádlottnak, hogy nem követett el bűncselekményt.

— Ebben igaza van. De a mai törvénykezésnek az a sajátossága, hogy nem követeli meg a bizonyítékokat, módot ad a bíróságnak arra, hogy feltételezhetőség alapján mondjon ki ítéleteket és ezek ugyanolyan súlyosak lehetnek, mintha konkrét bizonyíték volna arra, hogy a vádlott elkövette a bűncselekményt. Így gyakran kényszerül arra a védelem, hogy negativumot bizonyítson, vagyis azt, hogy a vádlott nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. Magánál ez a hűtlenség esetében lehetetlen. Az erre vonatkozó terhelő bizonyítékok a bíróság előtt fekszenek. De a szervezkedésre nincs semmiféle bizonyíték.

— Ez természetes is. Ha egyszer nem szervezkedtem, nem lehet azt bizonyítani sem.

— De éppen az a nehéz, hogy nekünk bizonyítanunk kell, hogy ön nem szervezkedett.

— Erre vonatkozólag szerintem az egyetlen bizonyíték, hogy szervezkedés vezetésének vádjával egyedül kerültem bíróság elé. Ha nincsenek bűntársaim a szervezkedésben, akkor nem is vezethettem senkit.

— Két bűntársát miért ítélte el a bíróság?

— Baricsot feljelentési kötelezettség elmulasztásáért. Az igaz, hogy Lovassnál kimondták a szervezkedésben való tevékeny részvételt, de egyetlen olyan szó nem hangzott el a tárgyaláson, mely alátámasztotta volna, hogy itt bármiféle szervezkedés volt. És elképzelhető az, hogy kettesben szervezkedtünk? Mi ketten

meg akartuk dönteni a népi demokráciát? Én vezettem és Lovass volt egyedül az egész szervezetem?

— Nézze kérem, engem nem kell meggyőznie arról, hogy maga nem szezvezkedett. Ezt én tudom. A bíróságot kell meggyőznie. Illetve nemcsak meggyőzni, mert valószínűleg a tanácselnök, amikor az ítéletet hozta, éppen olyan jól tudta, mint mi, hogy itt nem történt semmiféle szervezkedés. Olyan helyzet elé kell őt állítanunk, hogy ne legyen jogi lehetősége ezt a nevetséges vádat továbbra is fenntartani.

— Itt egyetlen probléma merülhet fel. Nem tudom Pados ügyével mi van. Mi ellene a vád, hol tartják letartóztatásban, milyen bíróság foglalkozik az ügyével. Lehetséges, hogy szegény már nem is él. Ha engem halálraítéltek, akkor őt legalább is kerékbe törik.

Berecz dr. savanyúan mosolygott.

— Ha ez megnyugtatja magát, közölhetem, hogy « szegény » Padost nem fenyegeti közvetlen életveszedelem.

Olyan furcsa hangsúllyal mondta ezt, hogy gyanakodva néztem rá.

— Tud valamit róla? Tudja, hogy hol van?

— Tudom. A Markó utca 1/a alatt.

— Hol?! Hiszen az a lakása?!

— Igen. Otthon lakik.

A csodálkozástól alig tudtam szóhoz jutni.

— Hát... hát... kiengedték?!

— Nem.

Most már végképpen értelmetlenül meredtem rá.

— Nem is engedhették ki — folytatta — mert egy pillanatig sem volt letartóztatva.

Forgott velem az egész szoba.

— De nekem a kihallgatás során egész csomó olyan dolgot mondtak a szemembe, amiről senki más nem tudott, csak Pados!

Berecz dr. sajnálkozva nézett rám.

— Még mindig nem érti a dolgot? Az ÁVO-nak nem kellett a maga barátját letartóztatni ahhoz, hogy mindent megtudjon.

Végre rádöbbentem én is az igazságra.

— Szóval Pados az ÁVO spiclije!

— A jelek szerint igen. A maga letartóztatása után napokon keresztül telefonálgatott a feleségének, személyesen ellátogatott a lakásukra és mindenáron azt szerette volna megtudni, hogy a maga családja mit és mennyit tudott ezekről a dolgokról.

— A csirkefogó! Nem volt elég neki, hogy engem ide juttatott, még a feleségemet, és a családomat is az Andrássy út 60 pincéjébe akarja küldeni! De szerencsémre a család nem tudott semmiről semmit.

— Nem. Igy nem is ért el semmi eredményt. És hogy az asszonyoknak milyen jó ösztönük van, arra jellemző, hogy a maga felesége, bár semmi konkrét oka nem volt rá, minden esetben igyekezett kitérni Pados látogatásai és telefonjai elől.

A Pados ügy keserves meglepetés volt számomra. Egyszerre éreztem a nagy csalódást, mikor meg kellett tudnom, hogy egy kollégám, akivel tízéves ismeretség, sőt barátság kötött össze, eladott engem és az ÁVO spiclijeként dolgozik. Ugyanakkor éreztem valami szégyenkezésfélét is, hogy ostobán belefutottam ebbe a csapdába. Nem a sorsom ellen lázadoztam, ezt nyugodtan vállaltam abban a tudatban, hogy legalább tettem valamit a meggyőződésem alapján. De rájöttem arra, hogy mindannak nagyrésze, amit tettem, eredménytelen és értelmetlen volt és hogy külföldre irott cikkeim nagyobb része a címzett helyett Pados kezén keresztül egyenesen az ÁVO-sok dossziéjába került. Ez teljesen felkavart. És nem azért fogott el tehetetlen harag Pados ellen, mert miatta meg kell halnom, hanem mert ő a halálnak minden bennem élő és

nyugalmat, lelkierőt adó mártíromságát nevetségessé és gyermekessé rombolta bennem.

— Szerettem volna látni az arcát, amikor meghallotta, hogy halálra ítéltek.

— Én nem beszéltem vele. De beszéltem a sógorával, Tombor Tiborral.

— Ismerem jól, ő is ujságíró volt.

— Igen. Minden megjegyzés nélkül odaadtam neki elolvasásra a maga levelét. Olyan sápadt lett, mint a fal. Azonnal megértette, hogy ha ezek után Pados szabadlábon van még, csak csirkefogó lehet.

— Remélem az én kivégzésemnek lesz annyi tanulsága, hogy ismerőseink megtanulják, hogy Padostól őrizkedni kell. Legalább annyi hasznomat vegyék, hogy egy ÁVO-s spliclit lelepleztem.

— Azt hiszem ennek hamarosan híre megy. Én viszont arra gondoltam, mi lenne, ha a Legfelső Bíróságon kérnénk Padosnak tanuként történő kihallgatását.

— Nekem az ÁVO-n a legszigorúbban megtiltották. hogy Pados nevét bármilyen bíróság előtt kiejtsem.

— Akkor egyelőre várjunk ezzel. Majd meglátjuk, hogy alakul a tárgyalás menete és ha úgy érzem, hogy baj van, megpróbálkozom akkor követelni ezt a kihallgatást. Most a legsürgősebb az, hogy magát hivatalosan végre megtaláljam.

Azt hittem, rosszul hallok.

— Hogy mondta? Hogy engem megtaláljon? Hiszen itt vagyok!

— Azt csak maga hiszi. És én. De hivatalosan maga szabad ember. Soha nem volt letartóztatva, soha nem állt semmiféle bíróság előtt és soha nem ítélték el. Lehet, hogy meg sem születetett. Már én is kezdek belebolondulni ebbe.

Csak bámultam rá értelmetlen arccal.

— Nem érti? — folytatta dühösen — Nem is csodá-

lom! Én sem nagyon értem! Képzelje el! A magától kapott felvilágosítások alapján azonnal elrohantam a Jónás-tanácshoz. Magával a tanácselnökkel beszéltem. Közöltem vele, hogy át akarom venni a maga védelmét, kérek felvilágosítást, milyen iktatószám alatt adhatom be a kegyelmi kérvényt, hol kísérhetem figyelemmel az akták útját és a másodfokú tárgyalás kitűzését.

— És?!

— Jónás hivatalosan közölte velem, hogy soha nem látta magát, ilyen nevű vádlottról soha nem hallott, és a maga ügyében soha semmiféle ítéletet nem mondott ki.

— Micsoda?!

— Igen, igen! A leghatározottabban megtagadott ezen a címen minden további felvilágosítást. Hiába hivatkoztam arra, hogy június 22-én ő maga hírdette ki az ítéletet. Letagadta.

— Meg van ez őrülve? Hiszen saját magam olvastam az ő aláírásával az idézést, amelyet a tárgyalás előtt kaptam. Talán még most is megvan valahol a ballonkabátom zsebében.

— Hol?!

— Itt a letéti ruhámban.

— Hozzá lehet ahhoz jutni?

— Ezt nem tudom, de meg lehet próbálni.

— Ha ez most sikerülne, az nagy segítség lenne nekem. Az idézésen rajta kell lennie egy számnak is. Ez a birósági iktatószám. Ezen a számon megy végig a dolog a jogerős ítéletig. Ha ezt a számot meg tudná nekem mondani, sokkal hamarabb nyomára juthatnék az aktáinak, mint így.

— Megpróbálhatom, de hogy juttassam el a számot? Tíz napig nem tudunk beszélni egymással, levelet pedig nem tudom írhatok-e olyan gyakran.

— Van még egy harmadik megoldás is. — válaszolt Berecz dr. rövid gondolkozás után. — Én most

visszamegyek a főkapuhoz a tudakozó irodához. Ha maga el tudja intézni, hogy valamelyik őr az osztályról telefonon bemondja nekem ezt a számot, akkor pár percen belül megkaphatom.

Tudtam, hogy minden azon múlik, Mihalicskát milyen hangulatban találom és mennyi dolga van éppen.

— Rendben van. Meg fogom kísérelni. Nem biztos, hogy sikerül. Először a letétemhez kell hozzájutnom, meg kell találnom az idézést és rá kell beszélnem az osztályvezetőt, hogy telefonáljon. Nem lesz könnyű dolog, de most visszamegyek és megpróbálom. Ha fél órán belül nem kapja meg a telefont, akkor annyit jelent, hogy nem sikerült.

— Jó. Mára fejezzük is be a beszélgetést. Pontosan tíz nap múlva újra jövök. S ha közben bármiféle hivatalos értesitést kap, kérem azonnal juttassa el a hírt hozzám.

Izgatottan indultam visszafelé. Ha nem is sok jelentőséget tulajdonítottam ezeknél a népbirósági cirkuszoknál a védelem szerepének, mégis megkönnyebbülést jelentene, ha tudnám, hogy saját ügyvédem intézi a védelmemet. Úgy látszik, mindenképpen meg akarják őt ebben akadályozni.

Az udvarra kiérve rögtön azt figyeltem, van-e már ebédosztás. Mert akkor Mihalicskának annyi dolga van, hogy reménytelen a helyzetem. Szerencsémre mindenfelé néma csend volt, a séták is lezajlottak, és mikor kísérőmmel beléptünk a kapun, Mihalicska szemmelláthatóan unatkozva lődörgött éppen a folyosón.

— Mi van Borbély? — jött rögtön hozzám. — Mikor lesz az akasztás?

— Egy-két hónap.

— Mit mondott az ügyvéd?

— Hogy osztályvezető úrtól függ most minden.

— Tőlem? Ismer engem az ügyvédje?

— Hogyne! Gondolja, hogy van valaki, aki igazságügyi dolgokkal foglalkozik és ne hallotta volna Mihalicska úr nevét?

Büszkén kihúzta magát.

— Hát nem mondom ismernek egypáran! De miért tőlem függ minden?

— Azt mondta az ügyvédem, hogy neki sürgősen szüksége van valamire, amivel hiába menne az intézetvezetőhöz is, az sem tudná idejében elintézni. Mihalicska úr az egyetlen, aki gyorsan tud itt intézkedni, és mikor megtudta, hogy maga van ma szolgálatban, megnyugtatott, hogy mondjam el bizalommal a dolgot, biztos megcsinálja.

— Na és miről van szó?

Elmondtam neki pár szóval a helyzetet, az idézést, mely a ballonkabátom zsebében kell, hogy legyen, a számot és a telefont. Figyelmesen végighallgatott, aztán gőgös mosollyal legyintett.

— Hát igaza van az ügyvédjének. Ezzel tényleg hiába ment volna ahhoz a hülye intézetvezetőhöz. Az nem tudta volna elintézni. De mi majd megmutatjuk, hogy ebben az intézetben ki tud gyorsan intézkedni. Jöjjön velem!

Már indult is az egyik földszinti zárka felé, mely letéti raktárnak volt berendezve. A zsebéből egy köteg kulcsot húzott elő és rövid keresgélés után az egyikkel felnyitotta az ajtót. Polcokkal tömött helyiségbe értünk, a polcokon mindenfelé ruhacsomagok.

— Másszék fel ezen a létrán és itt jobbra a felső polcon megtalálja a saját csomagját. A halálraítéltek ruhái mind együtt vannak a felső két polcon. Kéznél kell lennie, mert az akasztáshoz mindig gyorsan kell visszaöltöztetni őket.

Felkapaszkodtam a létrán és hamarosan rá is akadtam a ruhámra.

— Levigyem az egészet, vagy vegyem ki fent belőle?

— Vegye ki fent, de nehogy valamit még kilopjon a csomagjából! Figyelem innen!

Gyorsan kibontottam a batyut és hozzákezdtem a ballonkabát zsebeinek átvizsgálásához. Már a második zsebben ráakadtam a papírra, és mikor szétnyitottam, rögtön megláttam a fontos számot is.

— Megtalálta?!

— Meg, itt van a kezemben.

— Akkor csomagolja vissza gyorsan a többit és gyerünk a telefonhoz!

Nem vesztegettem az időt és pár pillanat múlva ott álltunk a folyosó falára szerelt telefonnál. Mihalicska tárcsázott, s míg a kapcsolásra várt, összeráncolt homlokkal vizsgálta az idézést.

— Melyik szám kell az ügyvédnek?

Most kezdtem ideges lenni. Eszembe jutott, hogy Mihalicska nem tud olvasni és a végén még valami marhaságot diktál itt be a telefonba.

— Itt fent a bal sarokban van ez a szám.

— Melyik? Ez mind?

Kétségbeesve álltam mögé.

— Sötét van itt a folyosón osztályvezető úr és a papír elég gyűrött. Én már ismerem ezt a számot, majd én olvasom és legyen szíves csak bemondani a telefonba az ügyvédemnek.

Láttam rajta, hogy számára is megkönnyebbülést jelent ez az ajánlat. Szó nélkül kezembe nyomta a papírt.

— Halló... halló... Bajtárs, itt Mihalicska... Van ott magánál egy ügyvéd... valami számra vár... Tud róla... igen?... akkor adja oda neki a kagylót... nem számít... adja csak a kezébe a kagylót... maga marha az ilyesmihez... ez fontos dolog... eltéveszt itt nekem egy számot... adja csak oda... halló... halló... ügyvéd úr?... itt Mihalicska... látja, jól tette, hogy hozzám fordultak... már el is van intézve... honnan ismerjük mi egymást...?

Most kezdtem megint ideges lenni. Szegény Berecz dr.nem tud semmiről és még mond valamit, amitől ez a marha felmérgesedik. De úgy látszik nem hiába volt húsz éve ügyvéd, mert Mihalicska képe mind nyájasabbra torzult a telefon mellett.

— ...az lehet... hát a jövőben is, ha kell valami, csak szóljanak... most vegyen papirt s ceruzát, mert diktálom a számot... hogyan?... készen van... akkor diktálom...

Nem vártam semmi külön bíztatásra, hanem lassan tagolva kezdtem olvasni a számot. Mihalicska, mint értelmes papagály mondta utánam.

— ...hat-per...

— Hogy?!! — bámult rám Mihalicska.

— ...hat-per...

— Mi az hogy « per »? Ilyen szám nincs!

— Dehogy nincs! Mondja csak nyugodtan!

— Nem mondom! Marhaságokat ne mondasson itt velem! Mutassa, hol az a per?

Odatartottam az orra alá a papírt:

— Itt van nézze a hatos után ez a vonal, ez a törtvonal!

Gyanakodva sandított felém.

— És ezt a kis ferde vonalat úgy hívják, hogy « per »?!

— Úgy! Mondja csak nyugodtan!

— Halló... igen... gyűrött kicsit a papír... nehéz olvasni... dehogynem!... egészen biztos, hogy pontos... most pedig jön egy per... hogy?... persze... hát miféle más per lehetne... igen, az a ferde vonal...

— ... per-római-hu-szon-kilenc...

— Miféle huszonkilenc?!

— Római!

— Az miféle szám?!

Kezdtem elveszteni a türelmemet. Újra odaböktem

a papírt az orra alá. Buta képpel vizsgálta, aztán újra a telefonba beszélt:

— ...halló... igen... most jön két nagy kszö.., meg nagy i és megint egy kszö... hogyan?... római huszonkilenc?...

Hevesen bólogattam a fejemmel, ő meg hülyén nézett rám:

— Ő is azt mondja, hogy római huszonkilenc!

— Hát persze! Mondtam magának, hogy ezt úgy kell olvasni!

— ...halló... igen... persze... római huszonkilenc...

— ...per-e-zer-ki-lenc-száz-öt-ven.

Megismételte ő is és végre befejeztük a telefonálást. Zsebkendőjével törölte le homlokáról a verítéket, mert nagyon komoly munkát jelentett számára ennek a feladatnak megoldása. De büszkén is nézett aztán rám:

— Na látja?! Minden el van intézve. Most pedig jöjjön be az irodába és mesélje el nekem, hogy mit mondott az ügyvédje. Hogy áll a dolog?

Szótlanul követtem az irodába. Gondosan becsukta mögöttünk az ajtót, nehogy más is meghallja a történetet, aztán a legapróbb részletekig kifaggatott. Jónás tanácselnök viselkedésén egyáltalában nem csodálkozott, de amikor a Padosra vonatkozó ujságokat meséltem el, azt nem állta meg szótlanul.

— Hát látja, ezt a piszkos munkát azért én nem vállalnám. Én kommunista vagyok, harcolok a nép uralmáért, ehhez a harchoz azonban felvettem az egyenruhát és nem titokban spicliskedem. De azért maga is nagy marha volt, hogy úgy bedőlt neki. De ne búsuljon, ezek előbb utóbb mind idekerülnek. Amikor már nem lehet hasznukat venni, le kell őket buktatni, hogy ne járjon el a szájuk. Legyen nyugodt, nemsokára itt lesz a barátja is.

— Ez engem nem nagyon vígasztal, mert addigra felhúznak. Még csak meg sem köszönhetem neki.

— Az nem baj, majd én megköszönöm maga helyett. Nem fogok elfeledkezni róla! Most pedig menjen vissza a zárkájába és irja meg a levelét.

Azt hittem rosszul hallok.

— Miféle levelet?

— Az e havi soros levelét. Az írnok már beadta a zárkájába. Ott van tinta és toll is. De nehogy valami marhaságot írjon, mert a cenzúra visszadobja. És csak az egyik oldalára irhat a levelezőlapnak.

— De nekem kedvezményelvonásom van.

— Maga csak ne okoskodjék. Ha én azt mondom, hogy írjon, akkor írjon nyugodtan. Mit gondol, nem néztem én meg előzőleg, hogy írhat-e? Ide nem jött magával semmiféle fegyelmi határozat.

Izgatottan mentem vissza a zárkámba. Amint beléptem, láttam, hogy Mihalicska igazat mondott, mert Kelemen vidáman lobogtatta felém az üres levelezőlapot, Kiss pedig a tintásüveget és a tollat tartotta a kezében.

— Na mi volt a beszélőn?! — rohantak meg.

Láttam, hagy addig úgy sem írhatok nyugodtan, amíg nem mesélek el mindent. Igyekeztem röviden elmondani, de alig kezdtem hozzá, már felhangzott a szomszéd zárka felől a hívójel.

— Ők is kíváncsiak! — nevetett Kelemen. — Temesváry tudni akarja, mi újság.

Nekitámaszkodtam a falnak és legalább öt percen keresztül megállás nélkül kopogtam. Csak egész röviden adtam le mindent. Alig fejeztem be, már jött vissza a válasz:

— T-e-m-e-s-v-á-r-y-k-ö-v-e-t-k-e-z-ő-s-é-t-á-n-B-o-r-b-é-l-y-e-l-ő-t-t-m-e-g-y.

Hangosan betűztem a választ, hogy társaim is értsék.

— Temesvárynak kevés volt, amit adtál. — mondta Kiss — A részletekre is kíváncsi.

— Majd a sétán elmesélem neki. De most hagyjatok írni.

Rögtön elcsendesedtek. Szótlanul leültek a szalmazsák sarkába. Már megtanultuk mindannyian, hogy a rab életében a két legszentebb dolog az álom és a hazai levél. Alvás közben és írás közben zavarni a legnagyobb bűn.

Hosszú perceken keresztül sétáltam fel-alá a kis zárkában. Kavarogtak bennem az érzések és a szavak. Ennyi idő után először és talán utoljára írhatok haza. Pár sor, pár szó az egész, ebbe kell beleszorítanom mindazt, amit érzek, amit el akarok mondani. Lassan szavakká, mondatokká formálódtak bennem az érzések és gondolatok, és végül én is odakuporodtam a szalmazsákra és egy térdemre támasztott könyvre rakva az üres levelezőlapot, bemártottam a tollat:

« Editkém édes! A halálvárás hosszú napjaiban sorsomba belenyugodva küldöm Neked hálás szeretetemet mindazért a boldogságért, amit életemben Tőled kaptam. Most érzem igazán, mit jelentettél nekem. Bocsáss meg nekem, hogy tönkretettem az életedet. Ha értesítést kapnátok kivégzésem időpontjáról, kérlek ne gyertek elbúcsúzni, mert ez a találkozás mindazt az erőt elvenné tőlem, amire oly nagy szükségem lesz az utolsó pillanatokban. Szeretném, ha emlékedben szabad emberként maradnék meg. A fájdalom majd elmúlik, és kívánom, hogy megtaláld valaki mellett nyugodt és boldog életedet, aki jobban tud vigyázni rá, mint én. Öntudatom utolsó pillanatáig Rád gondolva küldöm Neked és a család minden tagjának csókjaimat. Áci ».

Amint a betűk egymás után a levelezőlapra rajzolódtak, úgy éreztem, hogy harmatossá válik a szemem. Az aláírás után éppen idejében kaptam félre a lapot, hogy egy felgyűlt könnycsepp ne hulljék rá. Tudtam hogy ennek a nyoma még sokkal több könnyet fakasztott volna az otthoniak szeméből.

XI. FEJEZET.

Másnap reggel sem sejtettem még, hogy ez lesz az utolsó együtt töltött napom Kelemennel és Kissel. Alig ébredtem fel, már megszólalt a táviró:

— K-é-s-ő-e-s-t-e-n-y-o-l-c-ú-j-h-a-l-á-l-o-s-é-r-k-e z-e-t-t.

— Akkor ma Mihalicska szétköltöztet minket, — jelentette ki Kelemen, mikor elmondtam nekik az ujságot.

— Miért?

— Mert az nem valószínű, hogy hat vagy nyolc különböző ügyben egy napon hoznak halálos ítéletet. Ezek közül legalább négy-öt bűntárs. Már pedig a jogerős ítéletig bűntársak nem lehetnek közös zárkában. Új zárkákat kell csinálni és szét fognak minket dobálni. Legalább egyikünket elviszik.

Izgatottan vártam a sétát, mert abban egy pillanatig sem kételkedtem, hogy Temesváry már sokkal többet tud az újakról, mint mi. Mikor kinyílt az ajtó, legutolsónak álltam be a sorba.

— Nem előtted megyek, hanem mögötted. — lépett mellém Ede. — Szeretnék beszélni valamelyikkel az újak közül.

— Ismered őket?

— Már hallottam róluk. Polcz ezredes és társai.

— De Mihalicska biztosan a kis körben sétáltatja őket.

— Nem. Háborús bűnösök, nem volt zárt tárgyalás és nincs az ügyükben hírzárlat elrendelve. Figyelj csak!

Mihalicska szokás szerint végigsétált a sor előtt,

de aztán, ahelyett, hogy kiadta volna a parancsot az indulásra, a szembenlévő zárkasorhoz lépett és felnyitotta az egyiket. A tőle megszokott napóleoni pózban ordított be a zárkába:

— Nyomás! Kifelé!

Idős, hajlotthátú, sasorrú férfi lépett ki a zárkából és nézett kissé riadtan szét a folyosón. Eszembe jutott, hogy pár héttel ezelőtt én is így indultam első sétámra. Mihalicska már a második ajtót nyitotta ki és csak hátraszólt az új jövevénynek:

— Vén marha, álljon be a sor végére!

Új társunk tétovázó léptekkel indult felénk.

— Ezredes úr, — súgta feléje Ede — álljon be mögém. És mondja a többiek nevét, akiket az a vadállat kienged.

Már jött a második. Harminc, harmincötéves magas fiatalember.

— Hetényi István. — hallottam magam mögött az öreg ezredes suttogását.

A harmadik sötétarcú, tagbaszakadt férfi volt.

— Marján István, gépkocsivezetőnk volt.

És most a negyedik zárkából olyan természetes nyugalommal, mintha a Dunaparton indulna egy kellemes sétára, mosolygó arccal, hanyag járással tűnt elő egy ötven év körüli alacsony férfi és barátságos arccal integetett felénk. Szerencséjére Mihalicska háttal állott neki és nem vette észre.

— Hrabák Ignác. — hallottam hátulról. — Altiszt volt nálam.

A következő ajtónyitásra hörcsögképű, magas, negyvenes férfi lépett ki. Arcán semmiféle érzést nem lehetett észrevenni.

— Apagyi Barnabás. Tisztem volt Hetényivel.

Megint alacsony emberke került elénk, de ennek arca már némi ijedtséget árult el.

— Zölde István. Ő is gépkocsivezető volt.

A hetedik imbolygó járású, szemmelláthatóan falusi élethez szokott középkorú magas férfi volt. Félszegen mosolygott ránk.

— Ez nem tartozik hozzánk. Azt hiszem Botos Imrének hívják.

Az utolsó megint fiatalabb volt. Jóképű fekete férfi.

— Radinszky László. Rajta keresztül került Botos ide.

Végre ismét együtt állt a sor. Mihalicska elégedett képpel nézett végig rajtunk.

— Figyeld a pofáját a gazembernek! Hogy örült a szaporulatnak. Ez akkor lenne a legboldogabb, ha az egész börtönben mindenki halálra lenne ítélve és naponta legalább tíz akasztás volna.

Éreztem én is, hogy Edének igaza van. De láttam azt is, hogy Mihalicska beszédhez készül.

— Figyeljenek ide! — szólalt meg. — A sétán a legnagyobb rend és fegyelem legyen. Egy szót sem beszélhetnek egymással! Egyszerre lépni, kezeket hátra, fejet lehajtani! Nincs nézegetés! Akit elcsípek, az megnézheti magát! Azt a pár hetet már kibírják fegyelmezetten is, utána úgyis lógni fognak! Varga, indulás!

Ma Varga Tibi vezette a sétát. Ő már olyan hosszú ideje volt halálra ítélve, neki annyi társát akasztották fel, hogy belefásult a dologba és nem volt kíváncsi semmire sem. Amellett, mert Temesváry zárkatársa volt, úgyis mindent a leghamarabb tudott meg. Mikor kiértünk az udvarra, hallottam hátulról Ede suttogását:

— Csak nyugalom ezredes úr. Még lefolyik egy kis víz a Dunán, amíg ennek a gazembernek a jóslata beteljesedik. Ha pedig úgy kell lenni, majd megmutatjuk nekik, hogy katonák voltunk, és tudunk meghalni is.

— Nem magamért aggódom — válaszolt az öreg ezredes — hanem a családomért. A gyerekeim, az unokáim.

— Mindnyájunknak van családja. Szüleink, feleségünk, gyermekeink.

— Tudom. De milyen életük lesz? A mi családunkban még senkit sem akasztottak fel.

Ede elnevette magát.

— Gondolja ezredes úr, hogy nálunk családi gyász volt, ha egy éven keresztül egyetlen családtagot sem végeztek ki?

— Tudom fiam, tudom, hiszen nem is úgy értettem.

— Legyen nyugodt, ma igazán nem szégyen egy családra, ha valamelyik tagja börtönben van, vagy akasztófán hal meg.

— De értsd meg, hogy ártatlanul ítéltek el!

— Én sem voltam rablógyilkos. Nekünk, akik most itt sétálunk, nincs más bűnünk, mint hogy más életet akartunk, mint ami ma van.

Lehajtott fejjel, szótlanul lépkedtem és feszülten figyeltem, hogy mindent halljak a mögöttem folyó beszélgetésből. Most éreztem meg először, hogy micsoda ereje van ennek a haláltváró kollektivának és milyen szerencsét jelent az új halálraítéltek számára, hogy a régiek közé kerülnek. A hirtelen megdöbbenés, az életösztön elkeseredett fellángolása, a haláltól való emberi félelem csak ilyen körülmények, csak ilyen társak között tud feloldódni, akik egymást váltogatva adják tovább mindig az újonnan érkezőknek az utolsó időkhöz szükséges lelki nyugalmat, a halálba is belenyugodni tudó fatalizmust, mely még az akasztófa árnyékában is meg tudja találni a vidámságot és a jókedvet. Ezért volt érdekes számomra ez a beszélgetés. Ede, ha ösztönösen is, de megtalálta az öreg ka-

tonával szemben azt a megfelelő hangot, mely átsegíti őt az első napok lelki gyötrelmein.

— Azt tudom, ezredes úr, hogy valami háborús üggyel kapcsolatban hozták az ítéletet. Úgy tudom, tábori póstánál szolgáltak. — hallottam Ede hangját.

— Igen. S mint frontmögötti alakulatnak, amely kocsiparkkal rendelkezett, részt kellett vennünk pár alkalommal lengyelországi zsidók szállításában. Ezért kaptuk a halálos ítéletet.

— Igy szokott ez lenni. Én sem gondoltam volna, mikor kint harcoltam, hogy legutolsó kitüntetésként a spárgarendet kapom a nyakamba hálás hazámtól. De hiába, soha sem tudhatjuk, hogy annak, amit csinálunk, milyen következményei lesznek.

— De mi mindent felsőbb parancsra tettünk.

— Gondolja, hogy én egyedül üzentem hadat a Szovjetuniónak?

— De te úgy beszélsz, mintha teljesen jogosnak és helyesnek tartanád, hogy felakasztanak minket!

— Jogosnak!? Helyesnek?! Miért ne? Hogy mondta az öreg Cicero? « Oh tempora, oh mores! » Hát most ilyenek az idők és ilyenek az erkölcsök. Ötezer évvel ezelőtt talán a szomszédunk evett volna meg, a fáraók korszakában sérvet kaptunk volna a fene nagy kövek cipelésétől, Néro minket használt volna fáklyának palotája parkjának kivilágításához, ezer évvel ezelőtt máglyán pörkölődhettünk volna, ötszáz éve a derék törökök a lovuk farkához kötve húztak volna végig a fél országon, a francia forradalom alatt a Grève-tér fűrészporos kosarába gurulhatott volna a fejem, most meg felakasztanak. Minden kornak megvoltak a maga örömei és minden társadalomnak a maga szórakozásai...

Ede hirtelen elhallgatott és én akaratlanul az ajtó felé néztem. Nem tévedtem. Szeretőné jelent meg csábító mosolyával. S mire lezajlott a szokásos Rómeó

és Júlia jelenet, Mihalicska is bevezényelte a sétát. S mikor elindultunk befelé, még búcsúzóul kiadta az utasítást:

— Mindenki összeszedi a holmiját! Mindenki elkészül, mert zárkarendezés lesz!

— Na ugye megmondtam? — volt Kelemen első szava, mikor visszaértünk a zárkába és kezdtük összeszedni az apróságokat.

— Ez most mit jelent? — érdeklődött Kiss.

— Teljesen össze-vissza dobál minket? — kérdeztem.

Kelemen a fejét rázta.

— Nem hiszem. Számára az a fontos, hogy az újak ne kerüljenek össze. Tehát a jelenlegi öt zárkát hétre kell növelnie, mert a nyolcadik jövevény nem « bűntársuk ». Igy két új zárkát kell csinálnia. Azt csak úgy tudja megoldani, ha a mostaniakból kivesz egykét régit és helyükbe újakat tesz.

Még javában latolgattuk a lehetőségeket, amikor kinyílt az ajtó.

— Na Borbély, — szólt be Mihalicska — jöjjön a cuccával.

Nem tudom miért éppen engem választott. Talán csak azért, mert az én nevemet már ismerte. Szótlanul engedelmeskedtem.

— Menjen át oda! — mutatott a szembenlévő zárkára. Ott már ketten vártak. Varga Tibor és a mosolygó új ember, Hrabák Ignác. Az én helyemre bedugta egyik új társunkat, aztán rájuk zárta az ajtót.

Mire Hrabákkal bemutatkoztunk egymásnak, újra ott volt Mihalicska.

— Na Varga, kit hozzak maguk mellé negyediknek?

— Temesváryt. — szóltam közbe.

Varga észrevétlenül oldalba lökött, aztán Mihalicskához fordult.

— Királyt a 24-esből.

Mihalicska bólintott és már indult is. Varga pedig felém fordult.

— Hagyd Edét nyugodtan. Nehogy eszedbe jusson áthozatni! Igaz, hogy úgy sem jönne.

— Miért? Nagyon jól meglettünk volna itt négyen.

— Nem is azért! De az egész hírszolgálat arra a zárkára van felépítve. Mostanig vele voltam, tudom jól, hogy neki ott kell maradnia. A kertész minden reggel, amikor a virágokat locsolja, bemondja az ablakon a legújabb hireket. Azt ezen az oldalon nem lehet megcsinálni, mert itt sétál az őr az ablakunk alatt.

Kezdtem érteni a dolgot. Miután Király is megjött, Tibi tovább magyarázott:

— Itt teljesen el vagyunk vágva a többiektől. A többi halálos zárka mind a túlsó oldalon van. Felénk nem fog működni a morzeszolgálat.

Most vettem csak észre én is, amire eddig nem gondoltam, hogy Mihalicskának ez az új alapítványa teljesen el van szigetelve a többi zárkától.

— Jó kis meglepetés! Itt teljesen süketen kell élnünk.

Király Bandi vígasztalólag szólt közbe:

— Ne félj, nem tart sokáig. Két három héten belül minket Budai Pistával felhúznak, s akkor megürül a túlsó oldalon egy hely. Közben Kollárra és Németh bácsira is sor kerül és ti vissza tudtok menni.

— Igen, Ede már mondta, hogy téged oda akar tetetni magához. — bólintott Tibi.

Hrabák kissé csodálkozva hallgatta beszélgetésünket és most szólalt meg először.

— Mit mondtál az előbb? Kit fognak felakasztani?

— Engem, meg Budai Pistát. — válaszolt nyugodtan Király. — De persze most már megindul hamarosan az őszi szezón és sűrűn lesz kivégzés.

— Nektek már jogerős az ítéletetek? — érdeklődött tovább Hrabák.

— Még nem tudom. Ma délelőtt volt a tárgyalásunk.

— És?

— Talán holnap megjön az ügyvédünk és megmondja. Minket természetesen el sem vittek a tárgyalásra.

— És miért ítéltek halálra?

— Háborús dolog. Partizán história. Sok partizán volt azon a környéken és sokat lelövöldöztek a mieink közül, Aztán mi is csináltunk néha egy kis tisztogatást és ha elfogtunk egy partizánt, felkötöttük.

— Hányan voltatok a bíróság előtt?

— Sokan. Pedig ez csak az első transzport. A század. Voltunk vagy tízen. És most készítik az ezred ügyét. Az ezredparancsnok és a tisztek már bent ülnek az ÁVO-n.

— És a többiek milyen ítéletet kaptak?

— Tizenöt évtől lefelé egy évig.

Erre már Varga Tibi elnevette magát.

— Egy évig? Olyan is volt, aki csak egy évet kapott Jónástól? Akkor az földreszállt angyal kellett, hogy legyen.

— Tóth Zsiga, az egyik zászlós kapott egy évet. A vádirat és az ítélet szerint több alkalommal hangosan káromkodott és ezzel hozzájárult ahhoz, hogy a legénység goromba hangulatba jusson és kegyetlenül bánjon a védtelen orosz polgári lakossággal.

Én már elég edzett voltam, de ez mégis sok volt egy kicsit. Király észrevette arcomon a hitetlenkedést és a csodálkozást.

— Nincs ezen semmi csodálkoznivaló. Ha nem tudnád, a magyar bíróság hivatalosan megállapította, hogy a háború alatt Oroszországban nem voltak partizánok.

— Ne marháskodjál! Minden könyvkereskedés tele van partizánregényekkel, mindenfelé az orosz partizánok hőstetteit hirdetik, filmeket csinálnak, szindarabokat írnak róluk.

— Az lehet. De úgy látszik a tanácselnökök nem járnak moziba és szinházba és nem olvasnak könyveket. Itéletünk indokolásában kimondták, hogy azok a civilruhás oroszok, akiket mi elfogtunk és kivégeztünk, védtelen polgári lakósok voltak, mert oroszok civil ruhában nem harcoltak.

— Gyönyörű. És mi van a káromkodással?

— Az ÁVO túlbuzgalmában elfogta Tóth Zsigát is, aki a kérdéses időben éppen szabadságon volt és akinek az ég világon semmi köze nem volt a partizánügyhöz. Viszont ha már elfogták, akkor el is kellett ítélni. Igy végre sikerült kinyomozniuk, hogy Zsiga több ízben káromkodott és a bíróság szerint ezzel hozzájárult ahhoz, hogy káromkodásának hatására szabadságának idején is durvák legyünk.

— Ez így van benne az ítéletben?

— Igy. Persze Zsiga is, meg a védőügyvédje is azonnal fellebbezett. Azt hiszem ő az egyetlen ember, aki ki tud mászni ebből az ügyből. Az ügyvédje mindenesetre megesküdött a diplomájára, hogy Zsiga a másodfokú tárgyalás napján szabad lesz.

Beszélgetés közben elrendeztük kevés holminkat és lassan kialakult új közös életmódunk. Megbeszéltük a szükséges apróságokat: melyikünk törülközője melyik szögön lógjon, hova tegyük a szappant, a fogkefét, a W. C. papírt, a fogpasztát és hova kerüljön a kis batyu, melyben kincseink voltak. Hrabáknak nem volt még semmije, én már hozzájutottam egy fanyelű fogkeféhez, kaptam egy fél tubus fogkrémet is és volt szappanom, törülközőm. Varga és Király sokkal gazdagabbak voltak. Nekik már volt idejük érintkezni a családjukkal és mindegyiküknek több váltás fehérne-

műje, zsebkendője, zoknija volt, sőt Tibinek a múlt télről sálja, kesztyűje egy saját pokróca és még pulloverjei is maradtak. Elrendeztünk hát mindent, majd letelepedve a szalmazsákra Hrabák Nácit kezdtük faggatni.

Már az első pillanatokban láttuk, hogy mi vagyunk a legszerencsésebbek, mert az új halálraítéltek közül a legvídámabbat kaptuk meg. Ügyéről és az ítéletről alig pár szót beszélt, ellenben szívesen mesélt régebbi dolgokról. Megtudtuk, hogy kispesti szobafestő- és mázolómester, aki szerette az italt és a háború előtt és alatt, mindaddig, míg katonának be nem hívták, kellemes, gondtalan életet élt. Felnevelte és férjhez adta a lányát, szerzett egy kis családiházat, ahol a felségével lakott és ezekben az években már csak két szerelme volt: unokái és a zene. Lelkes műkedvelő zenész, aki mikor csillogó szemmel erről mesélt, máris taktusra dobolt a lábával és pillanatok alatt a legkülönbözőbb hangszerek hangját utánozta. És szinte észre sem vettük, már is dúdoltuk vele együtt mi is az ismerős dallamokat, máris táncoltunk a kis zárka közepén Király Bandival és Varga Tibivel, Náci pedig ott ült a szalmazsák szélén és dagadó arccal zümmögte, brummogta és fütyülte a zenét a siralomházi bálhoz. Csillogott a szeme a boldogságtól és tökéletesen megfeledkezett a halálról.

A takarodó hangja szakította félbe a mulatságot. Gyorsan szétdobáltuk éjszakára a szalmazsákokat, mert ilyesmiben Mihalicska nem ismert tréfát. Pillanatok alatt kellett lefeküdni. Még az volt a szerencsénk, hogy félreeső zárkánk zenebonáját nem hallotta meg.

— Hát gyerekek, — sóhajtott Náci, mikor egymás mellett feküdtünk a földön, — régen mulattam ilyen jól. Ki az ördög gondolta volna, hogy ehhez halálra kell ítéltetnem magam?

Király Bandi kicsit elfogódottan nevetett bele a sűrűsödő alkonyatba:

— Mi igazán elmondhatjuk magunkról, hogy vígan halunk meg!

— Ma áttáncoltam az esti imádkozás idejét. Most már olyan sötét van, hogy nem látom az imakönyv betűit. — mutatott fel Varga Tibi egy valahonnan rejtélyesen elővarázsolt kis könyvecskét.

Ezen már én is elcsodálkoztam.

— Honnan vetted ezt az imakönyvet?

— Óh ez már megvan két éve. Eddig még sikerült minden hipis elől megmentenem.

Már ismertem annyira a tolvajnyelvet, hogy tudtam: a « hipis » zárkamotozást jelent.

— Én soha nem szoktam imakönyvből imádkozni, — szólt közbe Náci, — már rossz a szemem, nehezen olvasok. De hallottam a vizsgálati fogságban egy imát egyszer, amiről azt mondták, hogy Zadravecz, a világháborús tábori püspök írta a börtönben. Azt nagyon szeretném magtanulni.

Varga Tibi nem várt további bíztatást. És ezen az estén hallottam tőle először a « Rab imáját », mely végigkísérte napjaimat hat és féléven át.

« Mindenható Urunk, ki sújtassz és felemelsz embert és népeket, hallgasd meg könyörgésemet. Te egyetlen, akivel a börtön síri falai között őrizetlenül és zavartalanul beszélhetünk, hajolj le hozzánk szenvedőkhöz és enyhítsd gyötrelmeinket. Csordultig a keserű pohár, mit bűneinkért inni adtál. Óh Urunk, vedd el tőlünk ezt a keserű poharat és bocsájtsd meg bűneinket, mert gyarló emberek vagyunk. Adj kegyelmet, hogy erősek legyünk az áldozatra, ha bűntelenek vagyunk, vagy erősek a bűnhődésre, ha bűnösöknek találsz. Szűnjék meg a gyűlölet és váljék valóra a Te igazságod szent igéje, a szeretet. Teremtő Urunk, forditsd

a Te jóságos tekintetedet méltatlanul szenvedő hozzátartozóink felé, enyhítsd szenvedéseit szerető szüleinknek, hűséges hitvesünknek, testvérünknek s árván maradt gyermekeinknek. A Te szereteted fénye melegítse árván maradt otthonunkat és szárítsa fel a könnyeket. Ámen. »

XII. FEJEZET.

Még reggel is tartott a jókedvünk. Fütyürészve, viccelve keltünk fel, végeztük el a mosakodást, fogyasztottuk el a reggelinek beadott löttyöt, s aztán teljes készenlétben várakoztunk a szokásos sétára. De a séta késett. Már én is tudtam, hogy először mindig az emeleteken lévő zárkásokat sétáltatják, aztán a fegyelmiseket, akik közül nem egy éjjel-nappal hatalmas vasgolyót és vastag láncot cipel magán, mely rá van kétbokájára kovácsolva és büntetésének leteltéig 30-60-90 napig soha nem kerül le róla. S csak a végén következtünk mi, halálraítéltek.

De ma nem mozdult meg a ház. Néma csend volt a folyosókon és ennek a néma csendnek volt köszönhető, hogy Varga Tibi egyszerre hegyezni kezdte a fülét és az ajtóhoz lapult. Mi is visszafojtott lélegzettel hallgatóztunk, s hamarosan tisztán hallottuk valahonnan messziről a kéz-lábbilincs ismerős csörgését.

— Új halálost hoznak! — súgtam.

Tibi a fejét ingatta.

— Nem. Valakit visznek közülünk. Az újakról már fent a folyosón leveszik a láncot. Az öreg Kollárnak, vagy Némethnek elérkezett az ideje.

Nácin látszott, hogy nem érti a dolgot.

— Most viszik akasztani?

— Dehogy. — magyarázta Tibi. — Minden jogerős halálraítéltet bevisznek a kivégzés előtti napon a Markó utcába ahhoz a tanácshoz, amely az elsőfokú ítéletet hozta. A tanácselnök kihirdeti előtte, hogy ítéletét a

másodfokú bíróság is jogerőre emelte, kegyelmi kérvényét a köztársasági elnök elutasította és másnap reggel hét órakor az ítéletet végre fogják hajtani.

— Utána visszahozzák?

— Vissza. De nem teszik be közénk. Külön zárkába kerül itt ezen oldalon, ahol vagyunk, csak előbbre. A 10-esbe, vagy a 11-esbe. Ezen az éjszakán egyedül van, csak két őr ül mellette, állandóan nyitott ajtó mögött.

A folyosón ismét elhalkult minden zaj. Tibi felegyenesedett:

— Elvitték! Körülbelül egy óra múlva hozzák vissza.

— Akkor ma nem lesz séta sem? — érdeklődött Náci.

— Dehogynem. De lehet, hogy Mihalicska meg akarja várni, amíg visszahozzák. Különben hirtelen félbe kell szakítania a sétát és mindenkit bekergetni, amikor megérkezik az autó.

Bandi idegesen járkált fel és alá a zárkában.

— Remélem az ügyvédi látogatásokat nem állítják le ma délelőttre. Ma feltétlenül meg kell érkeznie az ügyvédemnek, hogy elmondja, mi volt a tegnapi tárgyalásunk eredménye.

— Légy nyugodt, — biztattam, — ha jön az ügyvéded, téged azonnal kivisznek hozzá. Egy embert nem vicc, ha szükséges, akár egyetlen másodperc alatt bedugni valamelyik sarokba, ha éppen akkor jönne vissza az autó.

Minden jókedvünk elpárolgott. Ez volt az első eset, hogy a halál szele közvetlen közelről érintett meg. Mostanáig ha tudtam is, hogy minden valószínűség szerint hamarosan meg kell halnom, az életösztön erősebb volt idegeimben és egyszerűen nem akartam teljesen tudomásul venni a helyzet komolyságát. Most már nemcsak tudtam, de éreztem is, hogy a sír szélén táncolok.

Kínos lassúsággal múlt az idő. Náci magábaroskadva bámult maga elé a szalmazsák sarkában, mi hárman pedig, akiknek fiatalabb szervezete nem bírta az idegfeszültség mozdulatlanságát, ott keringtünk egymás nyomában a kis zárkában. Most éreztem csak, milyen pech volt ez a zárkaváltoztatás. Teljesen el voltunk vágva a többiektől. A túlsó oldalon biztosan szakadatlanul működik a távíró, azok legalább tudták, hogy melyik társunkra került sor.

A folyosón nem mozdult semmi. Néma csend volt. És megint Tibi volt az, aki a hosszú fogságban kifinomodott hallásával először figyelt fel. Rögtön mi is meghallottuk a lánccsörgést, majd a léptek kopogását a folyosón, a halk beszélgetést és egy zárka ajtajának nyílását. Aztán megint csend lett. Alig pár perc múlva felharsant Mihalicska hangja:

— Második emelet! Sétára!

Elkezdődött az ismerős lábdobogás. Zárkánkban mind jobban fokozódott az idegfeszültség, mert most már biztosan tudtuk, hogy rövidesen megtudjuk a valóságot. Ma Mihalicska is gyorsabban intézte a sétát, kevés ideje maradt és igy az egyes csoportok csak rövid ideig voltak kint az udvaron. Alig félóra telhetett el, s már szembenlévő zárkák ajtajait nyitogatták. Végül felpattant a mienk is.

Amint kiléptem, első pillantásommal a két öreget kerestem. Németh ott álldogált a többi között, de Kollárt nem láttam sehol. Temesváry már sodródott lassan hátrafelé és pár lépés után már előttem állt.

— Kollár? — kérdeztem.

Csak bólintott, s nem is tudtunk többet beszélni, amíg ki nem értünk az udvarra.

— Király Bandinál nem volt még itt az ügyvédje? — kérdezte kint.

— Nem.

— Budai Pistával már alig bírok, olyan ideges. Tegnap volt a tárgyalásuk és még nem tudnak semmit

— Tudom. Bandi is nehezen bírja. Pláne most, hogy az öreg Kollár sorra került.

— Igen. Ilyenkor a legnehezebb. Neked sem lesz ez könnyű, mert ez az első kivégzés, mióta idekerültél. De majd megszokod! És még szerencséd, hogy a túlsó oldalon vagy.

— Miért?

— Mert itt, a mi oldalunkon mindent lehet hallani. Az én ablakomtól alig pár méterre zajlik le az egész.

— De nem látjátok?

— Persze, hogy nem. A kiugró falrész eltakar mindent. Csak az őrszázad szélét lehet látni.

— Miféle őrszázadét?

— Minden kivégzéshez kivezényelnek egy századot. Rendszerint fegyőriskolásokat. Hozzá kell szoktatniok a jámborokat az itteni szépségekhez. Ott állítják fel őket szembe az akasztófával és végig kell nézniük az egészet.

— S hogy bírják.

— Embere válogatja. Van aki vidáman röhög és csúfolódik, de láttam már olyat is, akit a társainak kellett támogatni, mert különben összeesett volna.

— Hol van most az öreg Kollár?

— Nem láttad, amikor kijöttünk? Majd visszafelé figyeld meg. A 11-es ajtaja nincs teljesen betéve. Ott ül az öreg bent két őr társaságában és várja a reggel 7 órát.

Beszélgetés közben hallottuk félfüllel, hogy bent a folyosón megszólal a telefon és most Mihalicska vágtatott ki az udvarra:

— Budai! Ügyvédhez!

Az egész soron végigfutott az izgalom. Budai Pista sápadtan lépett ki a sorból és Mihalicska kiséretében

elindult az udvarból kivezető ajtó felé. Mihalicska még visszaszólt a sétára felügyelő őrnek:

— Bajtárs, még három kör, aztán nyomás befelé!

Szememmel Király Bandit kerestem a sorban, s láttam, hogy fal fehér arccal, a szája szélét rágva néz Budaiék után. Ede is őt nézte.

— Szegény Bandi, — szólt hátra, — három kör túl kevés ahhoz, hogy Budai visszaérhessen. Be kell ülnie a zárkába és ha minden rosszul megy, a holnapi sétáig nem tudhatja meg, hogy mi történt a tegnapi tárgyaláson. Hacsak az ő ügyvédje meg nem érkezik.

— Azt nem hiszem. Úgy tudom a felesége nincs olyan anyagi helyzetben, hogy eléggé megfizethesse az ügyvédet. Az nem fog kezét-lábát törve iderohanni.

— Pláne akkor, ha rossz hírt kell közölnie.

— Nem tudnál csinálni valamit, hogy Bandi még ma megtudja az eredményt?

Ede gondolkozott.

— Hülye dolog ez, hogy ki vagytok kapcsolva a távíróforgalomból. Akkor könnyű lenne minden. Ma más úton nagyon nehéz a dolog, mert szegény öreg Kollár miatt különösen vigyáznak mindenre és állandó ellenőrzés alatt van az egész épület. De azért megpróbálom valahogy eljuttatni az üzenetet.

— Mire gondolsz?

— Azt még nem tudom. Van egypár lehetőség, de persze nem tudhatjuk, hogy melyik megoldás használható. Mindenesetre legyetek élelmesek. Veletek van Varga Tibi és ő már jól ismeri az itteni helyzetet.

Többet már nem is tudtunk beszélni. A felügyelő őr befelé irányította a sétát és a halálraítéltek kígyójának eleje elindult az épület felé. Belépéskor még a sor végéről visszatekintve láttam, hogy kinyílik az udvarra vezető ajtó és Mihalicska kíséretében jön visszafelé Budai Pista. Csak egy pillanat volt az egész, de nekem úgy tűnt fel, hogy az arca fal fehér.

A folyosón hangtalanul haladtunk el a 11-es zárka mellett. Ajtaja, ahogy Ede megmondta, pár ujjnyira nyitva volt. Tudtuk, hogy mögötte két őr társaságában ott ül az öreg Kollár és várja az idő múlását, az órák lassú vánszorgását, hogy elérkezzék a holnap reggel hét óra, amikor számára befejeződik minden szenvedés.

— Amint beléptünk a sétáról, láttam Budai Pistát. Jött vissza az ügyvédi beszélőről. — ujságoltam, mikor becsukódott mögöttem a zárka ajtaja és ismét négyesben voltunk.

Király Bandi idegesen kapta fel a fejét:

— Tudtál vele beszélni?

— Áh! Akkor lépett be a kertbe, amikor mi már befelé jöttünk. De Edével megbeszéltem a sétán, hogy valami módon még ma átjuttatja nekünk az üzenetet.

— Nem tudom mi lehet az én ügyvédemmel.

Varga Tibi igyekezett megnyugtatni:

— Csak ne idegeskedjél. Lehet, hogy valami fontos tárgyalása van. Nem csak a te ügyedet csinálja. A fontos, hogy legalább a Pistáé itt volt. Ahogy én Edét ismerem, feltétlenül megkapjuk ma az üzenetét. Most már nyugodjál meg.

Bandit nem sikerült megnyugtatni. Sápadt arccal, szája szélét harapdálva járt fel és alá szótlanul, s mi, mind a hárman, a szalmazsákon üldögélve igyekeztünk csendben maradva nem zavarni őt. Kint a folyosón halotti csend volt. A máskor szokásos járás-kelés, takarítás zaja ma nem szűrődött be hozzánk. Tudtuk, hogy ennek a 11-es zárka lakója az oka s ma miatta fokozottabb éberséget rendeltek el az épületben.

Lassan váltak órákká a percek. Ma a házimunkás helyett Mihalicska sajátkezűleg adta be az ebédcsajkákat. Pedig abban reménykedtünk, hogy az ebédosztásnál kapunk valami hírt Edétől. Bandi rá sem tudott nézni az ételre és mi is teljesen étvágytalanul gyö-

möszöltünk le pár kanál lencsefőzeléket a torkunkon. Aztán folytatódott a némajáték: mi üldögéltünk a szalmazsákon, Bandi kóválygott a zárkában.

Délután két óra felé járhatott már az idő, amikor egyszercsak Tibi hegyezni kezdte mellettem a fülét. Én is fülelni kezdtem és hallottam, hogy a tágra nyitott ablakon keresztül halk füttyszó szűrődik be. Mintha valaki munka közben saját szórakoztatására fütyürészne.

— Ki a csudának van kedve ilyenkor fütyürészni? Amikor az öreg Kollár ott várja a reggelt a 11-esben? — fakadtam ki.

— Ez a kertész! — ugrott fel Tibi. — Megjött Edétől az üzenet!

Mindhárman visszafojtott lélegzettel lestük, hogy Tibi óvatos lassúsággal felágaskodik a magasan lévő ablakhoz. Vigyáznia kellett, nehogy a szemben sétáló őr észrevegye.

— Itt öntözi a virágokat az ablak alatt, — súgta hátra Tibi — de várni kell, mert éppen szemben sétál az őr... Unatkozik a piszok... Bámulja a kertészt... most lassan megy tovább... kezd hátat fordítani... Most vigyázzatok!

Még ki sem mondta az utolsó szót, amikor hangos koppanással vágódott be az ablak rácsai között egy papirosba csomagolt kődarab. Hárman ugrottunk egyszerre utána, csak Király Bandi állt sápadtan és mozdulatlanul: az ő sorsáról jött az üzenet.

Kibontottam a W.C.-papírt, a benne lévő követ kidobtam az ablakon, aztán elkezdtem betűzni Ede írását: « Budaiék másodfokú tárgyalásán az orosz hadbíróság is képviseltette magát. Eredmény: Budain és Királyon kívül még három halálos ítélet; Rózsavölgyi, Kecskeméti, Garamvölgyi. Tóth Zsiga ítéletét egy évről életfogytiglanra emelték fel. Kegyelmi kérvények futnak. Ede »

Nehéz csend ereszkedett a zárkára. Egyikünk előtt sem volt egy pillanatig sem kétséges, hogy Király Bandi sorsa teljesen reménytelenné vált. Még ha valami csoda folytán az ötből egy, vagy kettő kegyelmet is kapna, a másodrendű vádlottnak erre semmi reménye sem lehet.

Ezt Bandi is azonnal megértette. És most egyszerre elmúlt minden nyugtalansága, arca majdnem vídámmá változott, mintha valami jó hírt hallott volna.

— Talán jobb is így. — szólalt meg. — Legalább befejezzük gyorsan ezt az egész cirkuszt.

— Ki ez a három, akiket még halálra ítéltek? — kérdezte Tibi.

— Rózsavölgyi Jóska volt a század fegyvermestere, Garamvölgyi Ádám a szolgálatvezető és Kecskeméti Gergely a századkovács.

— Mit kaptak első fokon?

— Öttől tíz évig. De Tóth Zsiga is alaposan megkapta a káromkodásért!

Most Náci is közbeszólt:

— Mit jelent az, hogy az orosz hadbíróság képviseltette magát?

— Nyilván, miután orosz vonatkozású ügyről volt szó, kiküldtek egypár orosz hadbírót a tárgyalásra megfigyelőnek. — válaszoltam. — Ezeknek jelenlétében aztán a magyar bíróság kénytelen volt megmutatni lojalitását és hűségét. Ezt az eredményt láthatod most az ítéletekben.

Náci elkomorodott.

— A mienknek is van orosz vonatkozása. Lehet, hogy a mi tárgyalásunkon is megjelennek a ruszkik?

— Nagyon könnyen lehet. Már megtanulhattad volna, hogy Magyarországon az oroszok akkor és ott jelennek meg, ahol akarnak, és azt csinálnak, ami nekik jól esik.

Tibi megint a reális problémákhoz tért vissza:

— Mondd, Bandi, a többiek hol vannak most?

— Minket az ítélet után Pistával kettesben azonnal kihoztak ide, de úgy tudom, hogy a többiek is mind itt vannak valahol a « Csillagban ».

— Az mi? — érdeklődött Náci.

— Láthattad a sétán a kert túlsó falát határoló emeletes épületet. Ott a gombüzem, ahol a rabok egy része dolgozik. Azon túl emelkedik az a háromemeletes szürke börtönépület, melynek innen csak az egyik falát láthatod. Az a « Jobb Csillag. » Azért hívják « Csillagnak » mert az épület három egyforma szárnya csillag alakban fut össze. Több mint háromszáz zárka van benne. S pontosan ugyanilyen épület a « Bal Csillag » is.

Tibi magyarázatát én is érdeklődve hallgattam, mert soha sem voltam még a börtönnek ezen a területén.

— Honnan tudod ezt? Voltál ott?

— Persze. 1949 végéig ebben az épületben csak nők voltak. Mi, halálraítéltek a Jobb Csillag III. osztályán a földszinten voltunk. De úgy látszik nem voltunk eléggé elkülönítve a többiektől, mert a nőket elvitték Márianosztrára, ezt az épületet pedig a halálraítéltek, a fegyelmisek és a súlyos politikai elítéltek részére rendezték be.

Tibi halkan mesélt tovább. Elmagyarázta a börtön fekvését, melyben embertelen összezsúfoltságban öthatezer rab sínylődött és a lakóépületek, munkahelyek elhelyezését. Mi csak nagyníha tettünk fel egy-két kérdést és szinte észre sem vettük, elmúlt a délután. Bandi nem vett részt a beszélgetésben. Bakancsából egy selyempapirosba csomagolt kis fényképet vett elő és a szoba sarkában lekuporodva azt nézegette szótlanul. Közben félszemmel láttam, hogy le-lehúnyja szempilláit és teljesen elzárkózva a külvilágtól, üldögél tovább. Arcán néha-néha egy mosoly suhant át.

— A kisfia fényképe! — súgta Tibi. — Két hónapos és Bandi még soha életében nem látta.

— És nem is fogja látni. — tette hozzá Náci.

Valami szorongatta a torkomat, amikor Bandira néztem. Egy apa, amint itt gubbaszt a piszkos zárka sarkában és lehúnyt szemmel búcsúzik attól, akit nem is látott, akiről tudja, hogy már nem fogja soha megismerni, de aki a fia. Az ő elmúló életének folytatása.

Csak mikor felhangzott a takarodó, tért Bandi magához. Szótlanúl csináltuk meg az ágyakat és közben szakadatlanúl arra kellett gondolnunk, hogy pár zárkával odébb az öreg Kollár utóljára hallja a takarodó hangját, utóljára látja leszállni az estét. És amikor Tibi a sötétben el kezdte mondani a « Rab imáját », úgy éreztem, hogy az ima egyszerű szavait ma sokkal jobban értem és átérzem, mint előző este.

Reggel arra ébredtem, hogy valaki a vállamnál fogva óvatosan megráz. Kábultan nyitottam ki a szemem és néztem bele hunyorogva a világosságba. Tibi hajolt fölém:

— Hallod?!

Mintha messziről egy harkály kopácsolt volna.

— Mi ez a kopácsolás?

— Most állítják fel a bitófát az öreg Kollár számára.

Egyszerre hulltam vissza a valóságba: A tegnapi nap, az öreg Kollár, Bandiék tárgyalása. És közben ott dobolt a dobhártyámon a távoli kopogás, melyről tudtam, hogy Kollár is hallja és pontosan tudja, hogy mit jelent: pár perce van már csak az életből hátra.

— Keltsük fel a többieket és öltözzünk gyorsan fel! — súgta Tibi.

Amikor Bandi álomban kisimult arcára néztem, megráztam a fejem.

— Nem lehet. Nézd, milyen nyugodtan alszik. Kegyetlenség volna visszarángatni őt az ébrenlétbe!

— Azt hiszed, én nem tudom, hogy szent és sérthetetlen a rab álma? De van ennél egy még súlyosabb törvény! A halálbaindulót felöltözve, megmosakodva kísérjük imánkkal utolsó perceiben!

Éreztem, hogy igaza van. Ezt a törvényt nem lehet megszegni. Nem lehet becsapni a búcsúzót, akinek talán az is erőt ad utolsó perceiben, ha tudja, hogy társai ott állnak a zárkák ablaka alatt imára kulcsolt kézzel.

Bandi és Náci szótlanul ugrott ki az ágyból, amikor felébresztettük öket. Tibi szerint körülbelül félóránk volt még hátra. Egymás kezéből kapkodtuk ki az összehorpadt mosdótálat. Aki elsőnek készült el, már kezdte is a szinte használhatatlan seprűcsonkkal a fekvőhelyek alá kihullott szalmaszálakat és a durva hajópadló széles repedéseibe leülepedett port és piszkot összeseperni.

Gyorsan elkészültünk. Tibivel odaálltunk az ajtóhoz és hallgatóztunk. A zárkában néma csend volt. És ugyanolyan néma csend volt a folyosón is.

De egyszerre kemény, határozott léptek törték meg a folyosó csendjét.

— A pribékek! — súgta Tibi — Most jönnek érte. Összebilincselik a kezét és kétoldalról megragadva viszik ki a tanácselnök elé, aki mégegyszer felolvassa az ítéletetet és közli, hogy a kegyelmi kérvényt elutasították. Aztán az ügyész átadja őt a hóhérnak...

Egész halk beszédfoszlányok szűrődtek be a zárkába a folyosóról, majd újra felhangzottak a léptek. Távolodtak. És mégegyszer utóljára hallottuk az öreg Kollár gyenge hangján a búcsú szavait:

— Isten veletek bajtársak!

Aztán néma csend lett. Mind a négyen odaálltunk a nyitott ablak alá és visszafojtott lélegzettel hallgatóztunk. Alig pár másodperc telt el, amikor rövid kis csattanás hallatszott.

— Most!

Tibi hangja szinte megállt a levegőben. A csattanás egy élet végét jelezte.

S mi négyen csíkos ruhánkban, ott álltunk előrecsukló fejjel a nyári reggel ragyogásában és halkan mormoltuk búcsúnkat: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...

XIII. FEJEZET.

Alig történt meg a kivégzés miatt megkésett reggeli osztás és kiblizés, máris új események zavarták meg az egyhangú zárkaélet nyugalmát. Bandi a halálraítéltek tulajdonában lévő egyetlen imakönyvvel a zárka egyik sarkába vonulva készült a halálra, amikor hirtelen kivágódott az ajtó és megjelent Mihalicska.

— Na, válasszanak! Itt van Király a három új ürge a maga bulijából. Garamvölgyinek fegyelmije van, ő magánzárkán várja meg a hóhért. De a másik kettőt el kell helyeznem és csak egy üres helyem van. Befogadják ötödiknek, vagy rakjam azt is magánzárkára?

Egy pillanatig sem haboztunk. Ebben a szűk kis lukban négyünknek is alig volt hely, de ha arról volt szó, hogy valaki utolsó napjait egyedül töltse-e el, vagy a mi kényelmünk rovására legyen társasága, természetesen habozás nélkül a kényelmetlenséget választottuk.

— Rakja ide ötödiknek osztályvezető úr! — szólaltunk meg csaknem egyszerre.

— Jól van! Ne féljenek, nem tart sokáig, rövidesen kimennek az öreg Kollár után a sarokra. Válasszanak, melyik jöjjön?

Mindannyian Bandira néztünk, mert közülünk csak ő ismerte őket.

— Kecskeméti. — válaszolt habozás nélkül.

— Na Kecskeméti, bújjon be! — szólt hátra Mihalicska. — Itt már van egy haverja!

Magas, fekete, jóképű negyven év körüli férfi lépett be a zárkába. Az első, ami feltűnt rajta, hatalmas, szé-

pen ápolt bajusza volt. Két keze tele volt különféle csomagokkal.

— Aztán ha jön valami vizsgálat, nekem nehogy panaszkodni kezdjenek, hogy akaratuk ellenére raktam be ötödiket a zárkába! — búcsúzott Mihalicska, s rögtön megértettük, miért volt olyan udvarias eddig.

Új társunk lerakta a földre a kezében hozott csomagokat és sorba bemutatkozott. Látszott megzavarodott arcán, riadt pillantásán, hogy még mindig nem fogta fel teljesen, mi történt vele. Bandi azonnal kérdezősködni kezdett, hogy átsegítsük az első percek nehézségein:

— Hülye vicc, mi, Gergely? Mikor tudtad meg a jó hírt?

— Tíz perccel ezelőtt. — válaszolt mély hangján Kecskeméti. — Gyanútlanul dolgoztam a lakatosműhelyben, amikor értem jött egy őr azzal, hogy szedjem össze minden holmimat és menjek vele. Áthoztak ide. Először azt hittem, hogy valami fegyelmit kaptam, mert azt már tudtam, hogy itt vannak a fegyelmisek is. Itt aztán az osztályvezetői irodában összetalálkoztam Rózsavölgyivel és Garamvölgyivel és közölték velünk, hogy halálra vagyunk ítélve. Mondjátok, tényleg komoly ez a dolog?!

Olyan hitetlenkedve tette fel a kérdést, hogy akaratlanul elnevettünk magunkat.

— Sajnos ezzel itt nem viccelnek. — feleltem. — Még mi sem tudunk sokat, mert tegnap volt Budai Pista beszélője az ügyvédjével és azóta nem találkoztunk vele. De kaptunk egy rövid üzenetet tegnap délután.

— Mit üzent?

— Megüzente, hogy rajtunk kívül titeket is halálraítéltek, — vette át a szót Bandi, — és hogy a másodfokú tárgyaláson képviseltette magát az orosz hadbí-

róság is. Valószínűleg azért hoztak ilyen őrült ítéletet. Tudod mit kapott Tóth Zsiga? Életfogytot!

— A káromkodásért?!

— Azért! Emlékszel, az ügyvédje az elsőfokú tárgyalás után megesküdött, hogy szabadlábra helyezteti!

Kecskeméti szó nélkül lehuppant a szalmazsákra és maga elé bámulva ingatta a fejét.

— Nem!... Ezt nem tudom elhinni!... Teljesen kizárt dolog!... Ugye az nem lehet, hogy engem felakasszanak?!

— Miért ne lehetne? — kérdezte nyugodtan Bandi.

— Hiszen nem csináltam semmit! — tört ki belőle.

— Miért, azt hiszed, hogy ahhoz valamit csinálni kellett, hogy itt felakasszák az embert?

Kecskeméti olyan reménykedve pillantott ránk, hogy segítségére siettem.

— Hányad rendű vádlott vagy?

— Ötödrendű. Miért?

— Mert az nem valószínű, hogy egy ügyben hozott öt halálos ítélet közül senkinek se adjanak kegyelmet. Természetesen elsősorban neked van rá esélyed, mint ötödrendű vádlottnak.

— Na ugye! — derült fel az arca. — Mondtam neked Bandi, hogy engem nem akaszthatnak fel.

Tibor is beleavatkozott.

— Persze, hogy nem. Én mondom neked, szívesen elcserélném a sorsomat a tiéddel. Arra még nem volt példa, hogy öt halálraítélt közül legalább egy ne kapott volna kegyelmet.

— Persze, hogy megúszod Gergely! — bólintott most már Bandi is. — Ezek a disznók azért csinálták az egészet, hogy a végén még ők legyenek a jó fiúk, hogy neked, meg talán Rózsavölgyinek is megkegyelmeznek, minket pedig nyugodt lélekkel felhúzhassanak.

— Azért mégis gazemberség, hogy ilyen izgalmat

okoznak az embernek. — háborgott most már kissé megnyugodva Kecskeméti. — Már egészen jó helyem volt ott a lakatosüzemben, a saját szakmámban dolgoztam, kerestem egy kis pénzt és vásárolhattam valami ennivalót is, és most egyszerre emiatt a disznóság miatt oda minden.

— Csak nem azt akarod mondani, hogy ez a sok csomag mind ennivaló? — csapott le rögtön Bandi.

— Nem mind, de a legnagyobb része. Van közte fehérnemű is. De abban a csajkában olvasztott margarin van, a fehér zacskóban hagyma és lekvár és van ott vagy két egész kenyér is. Lássatok hozzá, ha éhesek vagytok, nekem úgy sincs étvágyam.

Margarin! Hagyma! Lekvár! Már a szavak hallatára is összefutott a szánkban a nyál. Régen nem látott ízes falatot jelentettek hosszú ideje moslékon tartott éhes gyomrunk számára. Csak kis ideig kérettük magunkat, pár perc múlva falatozva üldögéltünk a szalmazsákon.

Nem sokáig tudtunk nyugodtan enni, mert újra nyílt az ajtó. Mihalicska Gáspár Jenőnek, az írnoknak kíséretében állt ott.

— Na mi van itt? Népünnepély?

Felálltunk. Náci válaszolt elsőnek.

— Utolsó vacsora.

— Kecskeméti hozott egy kis ennivalót, — magyarázta Tibi, — és fél, hogy megromlik a melegben. Segítünk megenni.

— Na csak egyék meg, neki úgy sem sokáig lesz rá szüksége! — vigyorgott Mihalicska. — Borbély, maga meg jöjjön és írja ezt alá!

Idegesen vettem át a papírt, amit Gáspár Jenő nyújtott felém.

— Mi ez?

— Értesítés a másodfokú tárgyalásodról. Szeptember 7-én délelőtt 9 órára.

Átfutottam a cédulát. Szabályos értesítés volt, melyet a Jankó-tanács, mint másodfokú bíróság állított ki. Ügyem előadóbírója dr. Lázár György. S a cédulán vastag nyomással: «A vádlott meg nem jelenése a tárgyalás megtartását nem befolyásolja.» Villámgyorsan számoltam. Szeptember 7-éig már nem tudok az ügyvédemmel beszélni, így valami módon értesítenem kell. Először aláírtam az elismervényt, aztán Mihalicskához fordultam.

— Osztályvezető úrnak jelentem, volna egy kérésem.

— Magának mindig van valami kérése.

— Bocsánatot kérek, de ez lesz az első eset, hogy felakasztanak és még nem vagyok hozzászokva.

Elvigyorodott, én pedig igyekeztem eltitkolni, hogy dobog a szívem. Váratlanul jött ez az értesítés, mely életem utolsó felvonását jelenti.

— Na mit akar?!

— Osztályvezető úr ismeri az ügyemet. Nagyon fontos volna, hogy ezt az értesítést valahogy eljuttassam az ügyvédemnek, mert neki fogalma sincs arról, hogy ki van tűzve a tárgyalásom és addig már nem jöhet hozzám beszélőre.

Gáspár Jenő, aki pontosan ismerte az ügyemet, igyekezett segítségemre lenni.

— Hozok mindjárt egy kérelmi lapot és ha osztályvezető úr lenne olyan szíves azt felvinni a parancsnok úrhoz...

— Maga csak ne beszéljen bele! Tudom én, hogy mit lehet és mit nem! Maguk ujságírók mind összetartanak! Pedig szeretném tudni, mit csináltak volna nélkülem? Ha én nem adom el az ujságjukat, hiába irták volna!

Láttam, hogy Mihalicska jó hangulatban van. Úgy látszik Edének igaza volt, amikor azt mondta, hogy a kivégzéseknek mindig örül. Tovább próbálkoztam:

— Ha akkor segített rajtunk osztályvezető úr, most is segítségemre lehet.

Vigyorgott.

— Nagy gazember maga! Na hozzon Gáspár egy kérelmi lapot.

— Kettőt! — szóltam közbe.

— Mi a fenének kettő? — bámult rám Mihalicska.

— Mert úgy tudom, azt is külön kell kérnem, hogy vezessenek elő a tárgyalásra. Ez nem idézés, csak értesítés. Én pedig szeretném a saját fülemmel hallani, hogy biztosan fel fognak akasztani!

— Maga az előbb azt mondta, hogy egy kérése van!

— Egy. Ez a kettő összetartozik. Csak két kérelmilap kell hozzá.

— Na, már éppen ideje lesz Borbély, hogy magát is kikísérjem a sarokra! Sok bajom van magával! Hozzon két kérelmilapot!

Gáspár Jenő pillanatok alatt visszatért a két kérelmi lappal és a tintával. Megírtam mind a kettőt. Mikor átadtam, Gáspár Jenő szólalt meg.

— Az a baj, hogy az elővezetéshez kell az értesítés is. Ha azt elküldjük az ügyvédnek, nem fognak bevinni, mert nem lesz semmi bizonyíték, hogy tényleg tárgyalásod van.

Tanácstalanul bámultunk egymásra. Aztán eszembe jutott egy ötlet.

— Nem lehetne azt megcsinálni, hogy az értesítés borítékját itt tartsuk? Az úgy sem kell az ügyvédnek. Írd rá pontosan az értesítés adatait és megkérjük az osztályvezető urat, hogy írja alá, s azzal hitelesítse a szöveget. Nem hiszem, hogy akadna valaki, aki kétségbevonná az adatok valódiságát, ha Mihalicska osztályvezető úr aláírása is ott van.

Mihalicska rögtön kihúzta magát.

— Csak azt próbálja meg valaki! Csinálja csak meg Gáspár! S ha valami baj van, csak szóljon nekem. A

papír meg még ma elmegy az ügyvédjének, de aztán több kéréssel nekem ne jöjjön az akasztásáig.

Elmentek. S mire befejeztük a félbeszakadt evést, ismét nyílt az ajtó, de most már sétára. Kíváncsian léptem ki a zárkából, hogy lássam új társainkat. Szokás szerint azonnal Ede mellé álltam be, de közben még volt időm látni, hogy Budai, Király, Kecskeméti és egy ismeretlen értelmesarcú fiatalember egymás mögött sorakoznak fel. Rövid keresés után a sor első felében akadtam rá még egy új arcra. Furcsa ráncosképű, inkább asszonynak, mint férfinek látszó egészen világos hajú és szemöldökű, megállapíthatatlan korú alak volt.

— Budaiék négyen egy csomóban mennek, de ötödik társuk elől van. — súgtam Edének.

— Tévedsz. Csak négyen vannak itt a sétán. Garamvölgyi magánzárkás és külön sétál.

— Ne viccelj. Ott megy a sor elején.

— Az nem tartozik hozzájuk. Új halálos, tegnap érkezett. Mihalicska sajnos hozzánk tette be.

— Ki az?

— Csepi Jenőnek hívják. Dunaparti kivégzőlegény volt. Elég, ha azt mondom, hogy a véleményem szerint ez megérdemelte, hogy idekerült? Szadista módon önként vállalta a kivégzésket.

Elhallgattam, mert Mihalicska bement a sétáról és helyette egy hosszú, álmosképű tizedes vette át a felügyeletet, aki óriási lúdtalpán ténfergett az udvaron.

— Vigyázz, mert új őrünk van! — figyelmeztettem Edét.

— Ne törődj vele! — nevetett. — Én már ismerem. Kerekesnek hívják. Jó fiú, nem kell félni tőle. S nem is sokáig lesz itt.

— Honnan tudod?

— Már beszéltem vele. Pár nap múlva kész a második emelet és oda megy fel őrnek.

Kíváncsi lettem. Hetek óta találgattuk, hogy mi készül a második emeleten. Az egész emeletet homályos üvegtáblákkal szigetelték el az épület többi részétől és senki nem tudta, mi lesz a rendeltetése.

— Tudsz már valamit a második emeletről? Mi lesz ott?

— Tudok, de ezt egyelőre nem kell a többieknek megmondani. Valami irodát csinálnak oda. Úgy tudom, összeszednek egy csomó rabmérnököt és azok fognak ott dolgozni. Majd meglátjuk rövidesen. Megkaptátok az üzenetet tegnap?

— Meg. Köszönöm.

— Bandi hogy bírja?

— Belenyugodott már. De Kecskeméti, akit Mihalicska ma ötödiknek berakott hozzánk, nem hiszi el, hogy felakasztják. Lehet, hogy igaza van és mint ötödrendű vádlott végül kegyelmet kap.

— Nem tudom. Nagyon rondának látszik a dolog. Budai ügyvédje szerint semmi remény. Pista nagyon össze van törve. Perújrafelvétellel próbálkozik, sőt Sztálinhoz akar kegyelmi kérvényt írni.

— Van ennek valami értelme?

— Szerintem nincs. Az ÁVO-nak nagyon sürgős a dolog, mert addig nem tudják az ezredtörzset bíróság elé állítani, amíg Pistáék élnek. Szerintem egész rövid időn belül mennek mindannyan az öreg Németh után

— Kollár. — javítottam ki.

— Mi?

— Kollárt akartál mondani.

— Nem, Némethet.

— Ne viccelj. Reggel az öreg Kollárt akasztották.

— Ma reggel igen, de holnap Némethet fogják kivégezni.

Megdöbbenve pillantottam végig a soron: sehol nem láttam Némethet.

— Hol az öreg?

— Bevitték a Markóba. Holnap reggel kivégzik. Hiába, megindult az őszi szezón.

Csak nehezen jutottam ismét szóhoz. Számomra túl sok volt ennyi esemény egymás után.

— Nekem sincs már sok időm hátra. Megkaptam az értesítést a másodfokú tárgyalásról.

— Mikorra?

Elmeséltem pár szóval mindent.

— Jól van, — nyugtatott meg, mikor végighallgatta a történetet, — Mihalicska biztosan elintézi. S ne haragudjál, nekem ez nagyon jól jön, mert az az egyetlen megoldás, ha be tudsz jutni a Markóba, hogy egy fontos üzenetet eljuttassak oda.

—Miféle üzenetet?

— Figyelj ide! A Markóban a 21-es zárkában van az unokaöcsém, Félix, volt repülőtiszt, remek gyerek. Olyan ügye van, hogy egészen biztosan szabadul pár héten belül. Neked valahogy el kell intézned, hogy abba a zárkába kerülj és beszélni tudj vele.

— Ezt bízd csak rám. Ha a régi őrök még ott vannak, elintézem. Na, és mit mondjak neki?

— Az üzenetemre nagyon vigyázz, mert veszélyes a dolog. Meg kell mondanod, hogy szabadulása után intézze el az ügyvédem, hogy engem valamiért bevigyenek a Markóba. Ezt meg lehet csinálni. Könnyen meg tudják állapítani, hogy melyik rabomobillal visznek. A kocsi későn megy, amikor már sötét van. Félix pár társával a város külső területén valami csendes helyen meg tudja állítani az autót és ki tudnak szabadítani. Ez a egyetlen lehetőségem arra, hogy életbenmaradjak.

Egy pillanatra a lélegzetem is elállt, amikor a tervet végighallgattam. Arra még nem volt példa, hogy halálraítélt meg tudott volna szökni. De ahogy végiggondoltam újra a dolgot, elég kivihetőnek látszott.

— Rendben van. Mindent el fogok mondani, s remélem, hogy sikerül.

— Köszönöm. Gondold át mégegyszer az üzenetet, s ha van még valami kérdésed, lesz még időnk addig megbeszélni. Most már megyünk befelé.

A sor eleje már kanyarodott be az ajtón. Úgy látszott azért sietnek, mert nem akarják, hogy az öreg Némethet séta alatt hozzák vissza. Mikor együtt voltunk ismét mind az öten a zárkában, elmeséltem amit Edétől hallottam, de természetesen a második emeletről nem szóltam egy szót sem.

— Az biztos, hogy Németh nem ússza meg, — bólintott Tibi, — mert orosz ügye van. Reggel megint keres a Bogár kétszáz forintot.

— Ki az a Bogár? — kérdezte Kecskeméti.

— A hóhér. Minden akasztásért kétszáz forintot kap.

— Jó sok pénzt kereshetett az utolsó években. — szólt közbe Náci.

Bandit és Gergelyt teljesen a saját problémájuk kötötte le. Úgy látszott, Pista elmesélte nekik a perújrafelvétel és a Sztalinnak írandó kegyelmi kérvény ötletét, mert rögtön erről kezdtek tárgyalni. Mi hárman szótlanul hallgattuk, mert egyikünknek sem volt szíve elvenni tőlük a reményt. Belemelegedtek a vitatkozásba és megint Tibi éles fülére volt szükség, hogy idejében felfigyeljünk.

— Pszt! — ugrott fel hirtelen és az ajtóra tapadt.

Rögtön elhallgattunk és hallottuk az ismerős lánccsörgést: az öreg Némethet hozták vissza.

— Reggel kivégzik. — mondta csendben Tibor.

— Honnan tudod? Hátha kegyelmet kapott! — ellenkezett Náci.

— Ha kegyelmet kapott volna, nem hozták volna kéz-láb-bilincsen vissza, — válaszolt Tibi.

Neki volt igaza. Reggel ismét felhangzott a kisér-

teties kopácsolás és felkongott a néma folyosón Németh búcsúja.

— Isten veletek bajtársak!

S pár perccel később most már öten álltunk lehajtott fejjel a nyitott ablak alatt, hogy imánkkal búcsúztassuk távozó társunkat.

XIV. FEJEZET.

Az intezetvezető minden további nélkül aláírta a két kérelmi lapot. Engedélyezte a tárgyalási értesítés elküldését ügyvédem számára és a másodfokú tárgyalásra történő elővezetésemet. Pár nap múlva megérkezett a törzskönyvi irodából egy jóindulatú szakaszvezető és kérte tőlem a tárgyalási értesítést. Mikor elmondtuk neki a helyzetet, hogy az értesítést az ügyvédemnek küldtük el és itt csupán a boríték van, gondterhelten csóválta meg a fejét.

— Én elhiszem, hogy így van. Be is küldöm magát a Markóba. De ha az ügyvédje nem intézkedik, hogy elővezessék a tárgyalásra, nem hiszem, hogy ezzel a borítékkal ott el tudja intézni a dolgot.

Végre szeptember 6-án délután ott sorakoztunk a főépület folyosóján. Kántor alhadnagy, a börtön szadista őrsparancsnoka artikulátlan hangon ordítozott velünk, de amint odébb ment pár lépéssel, az őrzésünkre kirendelt őrök megnyugtattak minket:

— Ne törődjenek ezzel az állattal! Velünk szemben talán még gorombább, mint az elítéltekkel!

Aztán az alkonyati szürkületben végre megérkezett a rabomobil is, mely minket a Markóba szállított. Elsőnek két fiatal nő szállt be a kocsiba, aztán mi hatan férfiak. Végezetül egy tizedes is beült közénk, mert a rendelkezések értelmében őrnek is kellett velünk lennie, ha férfi és női foglyokat egyidejűleg szállítottak. Én a halálraítélteknek kijáró kéz-láb-bilincsben kapaszkodtam fel. A kocsi tele volt különféle pokrócokkal,

ruhaneműkkel, melyeket mind a Markó-utcai fogházba szállítottak. Éppen annyi hely maradt, hogy a két nő és a tizedes le tudott ülni.

Magán miért van ilyen bilincs? — kérdezte az idősebbik, huszonöt év körüli fiatal nő, aki mit sem törődve a férfiak jelenlétével, nyugodt mozdulattal gombolta fel blúzát és kínálta oda fiatal mellét szemmelláthatóan újszülött csecsemőjének.

— Mert halálra vagyok ítélve.

A két nő hatalmas szemeket meresztett rám.

— Miért? — kérdezték csaknem egyszerre.

— Hűtlenségért.

A fiatal anya csillogó szemmel nézett rám.

— Remélem életben marad. Látja, én is az ÁVO-sok miatt kerültem ilyen helyzetbe. Egy ÁVO-s őrnagy csábított el. Megígérte, hogy elvesz feleségül.

— Ezért még nem csuknak be senkit. — szólt közbe egyik társam.

— Nem. De én a kommunista párt lapjánál, a « Szabad Nép »-nél dolgoztam. A kiadóhivatalban. Nem volt pénzem és kölcsön vettem 200 forintot. Bár elsején visszatettem a pénzt, mégis feljelentettek és kaptam hat hónapot. Az őrnagy azt üzente, hogy hallani sem akar rólam, a családom pedig kitagadott. Itt szültem meg a kislányomat a rabkórházban.

Sajnálkozva néztem rá.

— Mennyi ideje van még hátra?

— Három hónap. Én majd csak megleszek valahogy. De magát arra kérem, ha fordul a helyzet, minden ÁVO-st akasszanak fel! A kislányom apját is!

Olyan gyűlölet lobogott a szemében, hogy végigfutott a hátamon a hideg. Szinte örültem már, amikor félórai autózás után megérkeztünk a Markó utcába. Mintegy félórát töltöttünk a befogadó irodában, aztán elindítottak minket a börtönépület irányába.

Ismét a jólismert lépcsőkön lépkedtem fölfelé.

Hangosan csörgött minden léptemnél a súlyos bilincs, amikor igyekeztem felfelé az első emeletre, ahol a nyár elején az elsőfokú tárgyalásom előtt már három hónapot töltöttem szigorú magánzárkán. Még fel sem értem az emeletre, már jött is felém mosolygó arccal az osztályvezető, aki annakidején az itt töltött három hónapot emberséges viselkedésével tette elviselhetővé.

— Na, mi újság Borbély? Hogy kerül maga ide?

— Holnap lesz a másodfokú tárgyalásom. A Jankó-tanács dönti majd el, hogy lesz-e akasztás.

Láttam, hogy elkomorodik, de mosolyt erőltetett az arcára.

— Na csak fel a fejjel és okosan csináljon mindent. Mondja meg bátran az igazat a bíróság előtt, hiszen magánál nem babra megy a játék. Ne törődjék vele, hogy az ÁVO-sok mit parancsoltak magának. Még mindig jobb, ha visszaviszik és összeverik, mintha hagyja magát felakasztatni.

Bólintottam.

— Majd meglátom, mit lehet csinálni. De most arra kérem, tegyen egy nagy zárkába, lehetőleg a 21-esbe, minél több ember közé, mert ma igazán nem szeretnék egyedül maradni a gondolataimmal.

Megértően biccentett és már indult is előttem. Megállt a 21-es zárkánál és kitárta előttem az ajtót. Nagyméretű cellába léptem be, ahol sűrűn egymás mellett sorakozó vaságyakon rendetlen kavarodásban a legkülönbözőbb korú, öltözetű és arcú férfiak hevertek. Rögtön láttam, hogy a zárka lakóinak a többsége közbűnténeyes és alig egy-két politikai fogoly lehet köztük. Az ajtó nyílására unott arccal tekintettek felém, aztán rögtön visszafordulva folytatták beszélgetésüket, mely őrült hangzavarban kavargott a helyiségben.

— Emberek! — kiáltott a szakaszvezető — Ennek az új társuknak adjanak helyet és vegyék gondjaikba. Halálraítélt!

Egyetlen pillanat alatt halálos csend lett. Minden fej az ajtó felé fordult és a szennybe, piszokba belefásult tekintetekből nemcsak az érdeklődés, hanem az emberi együttérzés és sajnálkozás fénye is csillogott felém. Az egyik ágyról magas, vállas alak emelkedett fel. Keresztbecsíkos rongyos ingén keresztül félelmetes izmok domborodtak ki, piszkos nadrágján folt hátán folt, rongyos tornacipőjéből kikandikáltak a lábujjai. Hintázó léptekkel közeledett felém, s közben csak úgy a válla fölött szólt hátra:

— Slajmi, puccolj le az ágyról és add át a kollégának!

Aztán, míg az egyik ágyról egy kis patkányképű fekete emberke mászott le, az izomkolosszus odalépett hozzám és barátságos mosollyal nyújtotta felém a kezét:

— Bingó vagyok. Érezze itthon magát és szóljon, ha valamire szüksége van.

Előzékenyen vezetett oda a felszabadult ágyhoz és amíg elhelyezkedtem, pillanatok alatt körülöttem tolongott a zárka csaknem minden lakója. A rongyos kabátbélésekből féltve őrzött cigaretták kerültek elő, a piszkos párnák alól hazai csomagok maradványait nyújtották felém, s közben mind sűrűbben záporoztak rám a kérdések: miért...? mikor?... hogyan?...

Lassan felelgettem. Pár szóval elmondtam a legszükségesebbeket. S közben nézegettem a körülöttem tolongó arcokat, melyekről egyszerre lemállott a betörő blazírtsága, a zsebtolvaj cinizmusa, a feketéző élelmessége, sőt valahonnan a lelkek mélyén eltemetett emberi érzések közül a segíteniakarás vágya bukkant fel.

Eszembe jutott Ede üzenete és érdeklődtem Félix után.

— Tegnap ment póterre! — válaszoltak egyszerre vagy öten, s én azonnal megértettem, hogy a « póter » a szabadulást jelenti...

Nem tudom hát átadni az üzenetet... Tovább beszélgettem velük, s ahogy pillantásom arcról-arcra vándorolt, a fejek fölött, tartózkodó távolságban tőlem, magas, égőszemű fiatal férfit pillantottam meg, kinek fekete hajfürtjei rakoncátlan rendetlenségben koszorúzták értelmes arcát. Zsíros, kopott fekete zakó, foltozott szürke nadrág volt rajta, de szegényes öltözéke ellenére is rögtön megéreztem, hogy nem tartozik ezek közé. Mellettem a kis fekete emberke mintha csak gondolataimra akart volna választ adni, váratlanul megszólalt:

— Holnap a tárgyalás alatt imádkozni fogunk magáért. Mert van ám nekünk papunk is! — s a fejek szinte egyszerre fordultak az égőszemű fiatalember felé.

Otthagytam a többieket és odamentem hozzá. Barátságos arccal nyújtott kezet:

— Raffai Alfonz katolikus pap vagyok.

Bemutatkoztam én is.

— Köszönöm neked, — folytatta, — hogy megerősítetted azt a hitemet, hogy a legerősebb emberi érzés a szeretet.

Rögtön megértettem, mire gondol. Egy kézmozdulattal mutatott helyet maga mellett és mintha csak önmagának beszélne, folytatta:

— Voltak napok az ÁVO pincéjében, amikor lázadoztam a sorsom ellen. Amikor úgy éreztem, hogy igazságtalanság történt velem. De azóta már hálás vagyok az Úrnak, hogy ide kerülhettem, mert érzem és tudom, hogy nemcsak nekem van szükségem ezekre a szenvedésekre, hanem mint pap is többet tehetek és nagyobb feladatot végezhetek itt, mint kint a híveim között.

Ahogy mélytüzű szemébe pillantottam, amelyben szinte fanatikus hit ragyogott, akaratlanul kibuggyant belőlem a kérdés.

— Miért kerültél ide?

Legyintett.

— Az én ügyem egyszerű. Kis falu lelkipásztora vagyok. Híveim istenfélő, szorgalmas, egyszerű emberek. Egy hónappal ezelőtt volt a falu védszentjének ünnepe. Bár vasárnapra esett, a kommunisták elrendelték, hogy a termés betakarítása érdekében mindenkinek a mezőn kell dolgoznia. Híveim kérték tőlem az ünnepi misét. Kérésüket teljesítettem. Mindenki ott volt a templomban. És éjszaka, titokban, hogy híveim ne vegyék észre, autóval hoztak el az ÁVO-sok. Izgatás és szabotázsra való felbújtás a vád ellenem. Most várom az ítéletet.

Azok után, amiket már fogságom ideje alatt hallottam, ez valóban egyszerű, mindennapi történet volt. De az első pap, akivel a börtönben találkoztam, nem volt egyszerű és mindennapi ember.

— Talán most nekem, mint papnak, ismerve helyzetedet, az volna a kötelességem, hogy vigasztaljalak, hogy lelki erőt adjak neked. De úgy érzem, erre most nincs szükség. Te legalább olyan erősen hiszed és tudod, mint én, hogy nekünk van igazunk. Mellettünk az igazság, miénk a hit. S ez több mindennél. És tudod azt is, hogy a mi sorsunk, életünk és szabadságunk az a mag, ami jó földbe hull és kalászba fog szökkenni. Mert jó a mag és jó a föld is. Igazi. S elkövetkezik a termés ideje is.

Felhangzott a takarodó. Csöndben feküdtünk le és álmatlan szemmel fekve a sötétben néztem az udvari reflektorok fényében az ablakrácsoknak a zárka piszkos fehér falára vetített árnyképét. S amikor a néma csendben a fiatal pap esti imáját mondta értünk, melyben az én számomra külön erőt és áldást kért Istentől az elkövetkező megpróbáltatásokra, a nagy közös zárka lakói, a betörők, zsebtolvajok és egyéb alvilági alakok mind egyszerű gyermekekké változtak.

Reggel öt órakor volt ébresztő és még sötét volt, amikor felhangzott a parancs: sétára!

Egy pillanatig gondolkoztam, lemenjek-e, mert tudtam, hogy az elővezetésemet kell minél előbb elintéznem. Végül láttam, hogy nyolc óra előtt, amíg a hivatalos munkaidő az irodákban meg nem kezdődik, úgy sem tudok semmit elintézni, így elindultam a többiekkel együtt az udvarra.

A hajnali szürkületben a jólismert udvaron megkezdtük a keringést. Két sor járt körben egymással szemben a szűk börtönudvaron, melyen én annakidején mindig teljesen egyedül, két fegyveres őr kíséretében végeztem napi sétámat. Most mintegy tíz őr ellenőrizte, hogy egy szót se tudjunk egymással beszélni.

Alig tettünk meg egy pár kört, fiatal szakaszvezető intett ki engem a sorból. Az arca ismerős volt, s azonnal rájöttem, hogy egyike azoknak az őröknek, akik nyár elején itt magányos sétámat ellenőrizték.

— Hogy kerül maga ide? — kérdezte barátságosan.

Pár szóval elmeséltem neki a helyzetet, s azt, hogy ma van a másodfokú tárgyalásom.

— Van idézése?

— Nincs. — feleltem. — Csak értesítést kaptam, de azt is elküldtem az ügyvédemnek. Nincs nálam más, csak ez a boríték.

Rápillantott a zsebemből előhúzott borítékra és gondterhelten megcsóválta a fejét.

— Intézkedik az ügyvédje, hogy elővezessék a tárgyalásra?

— Nem tudom. Nem tudtam vele megbeszélni a dolgot.

Összeráncolta a homlokát.

— Figyeljen ide! — válaszolt végül. — Én a törzskönyvin dolgozom és megpróbálom elintézni magának, hogy elvigyék a tárgyalásra. Nyolckor felhívom a Legfelső Bíróságot telefonon és ha azok igazolják, hogy

magának valóban ma van a tárgyalása, talán el tudom intézni a dolgot. Hagyja nálam ezt a borítékot.

A séta végén idegesen mentem vissza a zárkámba. Lassan múlt az idő és a nyolc órás tárgyalásokra egymás után szólították ki társaimat. Aztán elkezdték a kilenc órára kitűzött tárgyalásokra is hívni az embereket és hozzám még mindig nem szólt senki egy szót sem. Már azt hittem, hiába próbálkoztam, amikor felpattant az ajtó és bekiáltott egy hang:

— Borbély László! Tárgyalásra!

Gyorsan elbúcsúztam zárkatársaimtól. Raffai tisztelendőtől egy mosolyt kaptam útravalóul. Kint a folyosón rám tették a bilincset és pár percnyi autóút után két fegyveres őr között csörgő láncaimat vonszolva lépkedtem fel a Legfelső Bíróság néma márványlépcsőházában sorsom elé. És amikor felérkeztem a második emeletre, a folyosó egyik padjáról az aggódás izgalmát leplezve, bíztató mosollyal tekintett felém feleségem, anyósom, öcsém és sógornőm. Csak anyám hiányzott: megértettem rögtön, hogy az ő idegeinek és beteg szívének sok lett volna ez a találkozás.

Edittel egymásba kapcsolódott a szemünk. Nem beszélhettünk egy szót sem, de a pillantásaink mindent elmondtak egymásnak: szerelmet, hűséget, boldogságot, és fájdalmat. Köszöntöttük egymást és búcsúztunk egymástól. Én mint álomjáró mentem tovább a tárgyalóterem felé.

Késtünk pár percet. Már folyt a tárgyalás. Mikor megpillantottam az ügyvédemet egy pillanatra felengedett idegfeszültségem. Mint később megtudtam, csak az utolsó pillanatban sikerült engedélyt kapnia a védelmemre és így történt, hogy nem kirendelt védővel kellett várnom sorsomra. Leültem az őrök között a vádlottak padjára és szótlanul hallgattam dr. Lázárnak, az előadó bírónak száraz beszámolóját, mellyel az elsőfokú tárgyalás anyagát ismertette. Jankó Péter,

a politikai perek hírhedt tanácselnöke lehúnyt szemmel, nyilvánvaló unalommal üldögélt.

Pár perc múlva a monotón egyhangúsággal kopogó szavak elvesztették már számomra minden érdekességüket. A formaságok már nem voltak fontosak számomra, s szinte az is mellékes körülménnyé változott, hogy az életemről döntenek. Két szemet láttam csak magam előtt: Edit két szemét. Minden ízemben éreztem, mit jelentenek számára ezek a percek és órák, amikor ott kint, a törvényszék folyosóján ülve várja az unottarcú bírák döntését, mellyel nemcsak az én életem felett mondják ki az utolsó szót, hanem az ő további sorsa felett is határoznak. S ahogy most itt ezekbe a semmiből rámpillantó szorongó szemekbe néztem, minden erőfeszítésem ellenére valahonnan a lélek ismeretlen mélységeiből feltört az első könnycsepp. S az elsőt követte több.

Szégyenkezve nyúltam a zsebkendőm után. Nem magammal szemben szégyeltem ezeket a könnyeket: de attól tartottam, hogy ezek a faarcú bírák, akik nem látják az aggódó fájdalommal előttem égő szempárt, a könnyeket még utóbb a megbánás, vagy a félelem bizonyítékának tekintik.

Aztán végetért az előadóbíró beszámolója és az ügyész meggyőződés nélkül mondott rövid vádbeszéde, melyben kérte a halálos ítélet jogerőre emelését. Következett a védőbeszéd. Nem lehetett meg nem érezni öreg ügyvédem hangjában a meggyőződés erejét, amint az ellenem emelt vádat igyekezett megcáfolni, s azt az emberfeletti erőfeszítést, mellyel életemért harcolt.

A bíróság tudomást sem vett rólam. A védőbeszéd végén a tanácselnök is felébredt és összedugva fejét bírótársaival, kihirdette a döntést:

— Tekintettel arra, hogy a tanács mai tárgyalási rendje nagyon zsúfolt és ebben az esetben halálos ítélet helybenhagyásáról, vagy megmásításáról van szó, az

ítélet hirdetésére öt nap múlva, szeptember 12-én délelőtt kilenc órakor kerül sor, hogy a bíróságnak módja legyen ítéletét alaposan megfontolni. Az ítélet kihirdetésére a vádlottat nem szükséges elővezetni.

A döntés után ügyvédem azonnal kirohant a folyosóra, úgy, hogy mire mi is kibotorkáltunk, a családom már tudta a hírt: további öt napig kell várni, amíg eldől a sorsom.

Ott álltam a folyosó egyik szögletébe behúzódva, amíg az egyik őr elment telefonálni a rabszállító autóért. Edit öt méterre állt tőlem. Beszélni nem tudtunk egy szót sem. Néztük egymást. Perceken keresztül. S ezek a percek telve voltak boldogsággal és fájdalommal.

Aztán lekísértek az épület főkapujához és ott várakoztunk tovább. A nagy előcsarnok egyik sarkában leültettek egy padra, a másik sarokban a családom tagjai helyezkedtek el. S ahogy ott ültem és mereven néztem a könnyekkel rámszegezett szempárt, nem tudva találkozunk-e mégegyszer ebben az életben, egyszerre fülembe csendült a meggyőződéstől fűtött hang:

— A mi sorsunk, a mi életünk, a mi szabadságunk a mag, ami jó földbe hull és kalászba fog szökkenni. Mert jó a mag és jó a föld is. Igazi. És elkövetkezik a termés ideje is.

És amikor a mögöttem becsukódó rabomobil ajtajából utóljára néztem vissza, hinni akartam és hittem is, hogy igazak ezek a jövendölések.

XV. FEJEZET.

Mire visszaértem a tárgyalásról, a Markó utcai fogház földszintjén már sorakozott egy csoport, mely a Gyüjtőbe történő szállításra várt. Az első emeleten izgatott arccal sietett elém régi ismerősöm, a szakaszvezető:

— Na mi újság Borbély?

Elmondtam.

— Én bízom benne, hogy megússza. — igyekezett megnyugtatni. — De most azt mondja meg, hogy vissza akar már ma menni a Gyüjtőbe, vagy marad még egy napig nálunk?

— Ha lehet, mennék vissza. Ott már megszoktam mindent.

Bólintott.

— Jól van. Akkor induljon rögtön le a földszintre, mert mindjárt megy az autó. De előbb várjon egy pillanatig.

Elszaladt és két kenyérrel sietett vissza.

— Ezt vigye magával, biztosan jól fog esni. És sok szerencsét kívánok.

Jól esett ez az együttérzés és jóindulat. Vidámabb hangulatban botorkáltam le a lépcsőn és álltam be a sor elejére. Bikki törzsőrmester, a Markó utcai fogház réme, zsebredugott kézzel, gúnyos képpel fogadott:

— Na mi van híres? Mikor lesz az akasztás?

Nem válaszoltam.

— Tele a nadrág, mi?! — folytatta. — Nem baj, az a fontos, hogy egy piszok fasisztával kevesebb lesz a

világon! Az asszony is örülhet, hogy megszabadul egy ilyen csirkefogótól. Majd keres magának mást, de az is lehet, hogy már talált is valakit!

Most már elvesztettem a nyugalmamat.

— Szeretném látni, maga is olyan nyugodt lelkiismerettel megy-e majd az akasztófa alá, mint én.

Elsápadt és kimeredt a szeme. Aztán anélkül, hogy egy szót válaszolt volna, megfordult és elment.

Társaim, akikkel egy autón szállítottak, s akiknek a legnagyobb része közbűnténves volt, előzékenyen segítettek, hogy a nehéz láncokkal felmásszam az autóba. Egymással versenyezve adtak kényelmes ülőhelyet számomra, s alig indult meg a kocsi, előkerültek az elrejtett cigaretták:

— Gyujtson rá! — kínálgattak minden felől.

— Köszönöm, én nem dohányzom. — hárítottam el. — De a többi halálraítéltnek a Gyüjtőben nagyon jól esnék egy kis dohány. Nekik szívesen vinnék.

Már nyújtották is mindenfelől a börtönélet legféltettebb kincsét. Jó két tenyérre valót szedtem össze és egyikük egy papírzacskót is adott.

— Mikor megérkezünk, vigyázzon, mert nagy hipis lesz. Mindenkit levetkőztetnek és végigmotoznak.

Tanácstalanul néztem rájuk. Egy mellettem ülő ijedttekintetű idős férfi, akin meglátszott, hogy élete jelentős részét különböző börtönökben töltötte, szó nélkül kivette kezemből az egyik kenyeret. Cipője talpából vékony késpengét húzott elő és a kenyér héját felhasítva ügyes újjaival kikapart egy marokra való kenyérbelet. A résbe belegyömöszölte a papírzacskó dohányt, utána még egy kis kenyérbelet, majd összenyomva a kenyér héját benyálazott újjával elsimította a vágást.

— Így ni. — adta vissza elégedetten. — Ezt valószínűleg át tudja vinni, bár ha az a gazember Kántor ott lesz, az még a kenyereket is szétvagdossa.

Megérkeztünk. Legalább húsz őr sorakoztatott minket a főfolyóson az ügyvédi beszélőhelyiség előtt, élükön Kántor alhadnagy, az őrsparancsnok.

— Figyeljetek ide csirkefogók! — harsogta. — Igazolás után mindenki bemegy a beszélőszobába és meztelenre levetkőzik. A cuccot itt a folyosón letenni, azt majd én nézem át!

Erősen dobogott a szívem. Hogy viszem át a dohányt?

Az a jóindulatú szakaszvezető vett át minket, aki elővezetésemet intézte. A kísérő iratokból sorban olvasta a neveket, s a megszólítottnak születési adataival kellett válaszolni. Mikor hozzám ért, odasúgtam neki:

— Telefonáljon át kérem a Kisfogházba, hogy visszaérkeztem.

Nem válaszolt, csak a szemével intett, hogy megértette. S mikor megkezdődött a motozás, én a sor végére húzódtam. Nem számítottam rosszul. Alig pár perc múlva kinyílt a Kisfogház felé vezető ajtó, de Mihalicska helyett a hosszú, lúdtalpú Kerekes tizedes érkezett. Rögtön észrevett és odajött hozzám. Eszembe jutott, amit Ede mondott róla, s megkockáztattam az őszinteséget.

— Tizedes úr! Hoztam a többieknek egy kis dohányt és nem szeretném, ha itt elvennék tőlem. Vigyen be motozás nélkül.

— Mi van a tárgyalásával?

— 12-én lesz ítélet.

— Na jó, jöjjön velem.

Elindultunk, de Kántor észrevette.

— Hova viszi ezt a csirkefogót tizedes bajtárs?

— Hozzánk tartozik. Halálos.

— De még nem vizsgálták át!

— Majd mi átvizsgáljuk. Jogerős halálos, nem ténfereghet itt a többiek között. — válaszolt nyugodtan

Kerekes és már indultunk is tovább. Kántor kimeredt szemmel bámult utánunk.

A Kisfogház folyosóján már ott várt Mihalicska. Teljes csend volt az épületben, úgy látszik túl voltak már a záráson. Bevitt az osztályvezetői irodába és részletesen el kellett mindent mesélnem.

— Na jó, — bólintott végül, — majd meglátjuk. Most menjen be a zárkába. Tizedes bajtárs átvizsgálta már?

— Gondolja törzsőrmester úr, hogy a Markóban kenyér helyett géppisztolyt osztogattak nekünk?

Vigyorgott.

— Mindegy, ami szabály, az szabály.

— Már átnéztem, — szólt közbe Kerekes. — Nincs nála semmi.

A tizedes kísért a zárkához és ő nyitotta ki az ajtót is.

— Köszönöm tizedes úr. — súgtam oda neki, mielőtt beléptem.

Tibiék azonnal körülfogtak. Szótlanul hallgatták elbeszélésemet.

— Piszok dolog, hogy így játszanak az idegeinkkel. — mérgelődött Tibi, mikor végighallgatott. — Teljesen hiába mentél be, most sem tudsz többet.

— Azért egészen nem volt hiábavaló az út. Eltekintve attól, hogy láttam a családomat, hoztam is valamit.

— Két egész kenyeret! — örült meg Náci.

— Várjatok csak!

Óvatosan bontottam ki a megvágott kenyeret és halásztam elő a dohányt.

— Dohány! — derült fel Bandi arca. — Óriási!

Azonnal nekiláttak és W.C. papírba csavarva óriási cigarettát készítettek. Szivarnak is beillett volna. Mikor elkészültek vele, kérdően néztek rám:

— Gyufa?

Megvakartam a fejem. Nincs mivel rágyújtanunk.

— Ha nem szereztek valami tűzszerszámot, kidöntöm az ajtót! — kesergett Bandi. — Itt van a számban hónapok óta az első cigaretta és nem tudok rágyújtani!

Majdnem elnevettem magam, olyan komikus kétségbeeséssel néztek egymásra. Végül Tibinek felragyogott az arca.

— Mindjárt lesz tűz!

Felkapaszkodott az ablakhoz és kilesett. Nem tudtam elképzelni mit akar, s én is óvatosan felágaskodtam melléje. Szemben velünk az utcát elválasztó ötméteres kőfal tövében ott sétált lassú léptekkel az őr. Jóarcú parasztgyerek volt.

— Jóska! — hallottam megdöbbenve Tibi hangját.

Az őr felkapta a fejét és felénk nézett.

— Gyere ide! — kiáltott Tibi újra és lebukott az ablakból.

— Meg vagy te őrülve? — támadtam rá. — Minek hívtad ide?

— Hogy tüzet adjon. — válaszolt nyugodtan.

— A szolgálatban lévő őrtől akarsz tüzet kérni?

— Persze! Rendes gyerek. Földim.

Legnagyobb csodálkozásomra az ablak alatt meghallottam az őr suttogását:

— Mi van Tibi?

— Dobj be gyufát, mert nem tudunk rágyújtani. — szólt ki Tibi nyugodtan.

Kíváncsian vártam a válaszra. S már nem is nagyon csodálkoztam, mikor az ablak rácsai között egy gyufaskatulya repült be.

— Ha rágyújtottál, dobd vissza, mert megtalálják nálatok. — hallottam még az őr hangját, s Tibi amint rágyújtott, azonnal engedelmeskedett.

Kecskeméti szintén nem dohányzott, így hárman állták körül a szivarnak is beillő cigarettát. Tibi után Náci szívott nagyot, majd Bandi következett. Alig

szívta azonban le a füstöt, elsápadt és úgy huppant le a földre, mintha kirántották volna alóla a talajt. Ilyen sok idő után megszédítette a nikotin.

Vídám nevetéssel fogadtuk Bandi balesetét és ez a vídámság maradt meg egész délután. Este még egy cigarettára került sor, mert Tibinek volt annyi esze, hogy pár szál gyufát és egy kis darab dörzspapírt magánál tartott.

A reggeli sétánál mindenki kíváncsian pislogott felém. Ők még nem tudták, mi történt a tárgyalásomon. De mire az első kört megtettük az udvaron, máris körbe futott a hír. És ennél a sétánál tudtam meg azt is, hogy előző délelőtt itt volt Kucsera Imre ügyvédje, s meghozta a nagy újságot: Imre halálos ítéletét a másodfokú bíróság tíz évi börtönre változtatta át. Ő volt az első hűtlenségi ügy, melyet nem a katonai bíróság tárgyalt és melyben az elsőfokú ítélet halálos volt.

Edének persze részletesen elmeséltem mindent, elsősorban azt, hogy Félixel nem tudtam beszélni, mert előző nap szabadult. Keserűen nevetett:

— Úgy látszik a sors összeesküdött ellenem. Mégsem tudok kikerülni ebből a kutyaszorítóból.

Séta után ismét vídámabb volt a hangulat. Örültünk Kucsera Imre szerencséjének és mindnyájunkat bizakodóbbá tett, hogy annyi idő után megint sikerült valakinek megmenekülnie az akasztófától.

— Én biztosan életben maradok. — jelentette ki nyugodtan Kecskeméti. — Érzem, hogy nem fognak felakasztani. De ha egy kis szerencséd van, Bandi, még te is megúszhatod.

Bandi éppen tiltakozni akart a túlzott bizakodás ellen, mikor Mihalicska nyitott ránk:

— Király, sapkával!

— Ügyvédhez? — csillant fel Bandi szeme.

Mihalicska különös tekintettel csóválta meg a fejét. Bandi azonnal megértette. Elsápadt, de keményen tar-

totta magát. Egymás után lépett hozzánk, s mindegyikünket átölelt, csak Kecskemétit nem. Némán szorítottuk meg a kezét.

— Isten veletek és sok szerencsét! — szólt vissza az ajtóból.

Kecskeméti értetlenül bámult ránk.

— Miért búcsúzkodik ez, ha az ügyvédjéhez megy? Vagy másik zárkába teszik?

Nem válaszoltunk. Nem akartuk megmondani neki, hogy pillanatokon belül érte is jönnek. S ahogy a feszült csendben némán álltunk, hallottuk, amint a folyosón megcsörrennek ismerős hangon a bilincsek. Egy... kettő... három... Aztán nyílt a szembenlévő oldalon egy zárka... Tudtuk, hogy Rózsavölgyit viszik...

Nem bírtam tovább szótlanul az idegfeszültséget, s nem akartam, hogy Kecskemétit teljesen váratlanul érje a dolog.

— Gergely, szedd elő a sapkádat. — szóltam hozzá, s igyekeztem a lehető legközömbösebb hangon beszélni. — Valószínűleg téged is bevisznek most a Markóba, hogy kihirdessék, hányan kaptatok kegyelmet. Pár óra múlva visszahoznak hozzánk, s akkor majd elmesélsz mindent.

Már nem volt ideje válaszolni, mert nyílt az ajtó.

— Kecskeméti! Sapkával!!

Csak gyorsan kezet fogott velünk. Láttam az arcán, bár kicsit izgatott volt, hogy nyogodtan megy el. Egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy kegyelmet kap.

Hárman maradtunk. Tibivel kettesben szótlanul jártunk fel-alá, csak Náci üldögélt csendben. Ő szólalt meg először:

— Tényleg azt hiszitek, hogy Kecskeméti visszajön?

— Nem tudom. — válaszoltam. — Az kétségtelen, hogy neki van a legtöbb esélye. Ha valaki kegyelmet

kap közülük, az csak ő lehet. De nem tetszik nekem ez az orosz nyomás ebben az ügyben.

— Megússza! — bizonygatta Tibi. — Arra még nem volt példa, hogy öt halálraítélt közül egynek se adjanak kegyelmet. Én azt hiszem Kecskeméti és Rózsavölgyi visszajön. Még Garamvölgyinek is van valami esélye. De Pista és Bandi menthetetlen.

Tovább hallgattunk. S ez a csend akkor sem tört meg, amikor beadták az ebédet. Némán eröltettünk le pár falatot a tokunkon, s közben állandóan kifelé hallgatóztunk. Kint teljes csend volt. Tudtuk, hogy a folyosónak ezen az oldalán öt üres zárka áll elkészítve és várja utolsó éjszakára társainkat. Mert mindig annyi zárkát készítettek el, ahány halálraítéltet vittek be ítélethirdetésre. Az intézet vezetősége sem tudta előre, hány kivégzés lesz másnap.

Végre felhangzott a bilincs-csörgés. Tibivel rátapadtunk az ajtóra és próbáltuk megállapítani, hogy hányat hoztak vissza. De összefolytak a hangok és a léptek. Azt tudtuk, hogy legalább három jött meg.

— Ha Kecskeméti kegyelmet kapott, akkor most vissza kell jönnie. — súgta Náci.

Tibi megrázta a fejét.

— Az nem olyan biztos. Az is lehet, hogy csak azokat hozták most vissza, akiket holnap akasztanak, a kegyelmesek jöhetnek a rendes napi autójárattal is.

Lassan elcsendesedett kint a folyosó, de Kecskeméti nem jött. Most már csak halk suttogást, óvatos lépéseket hallottunk, amikor a raktárból a civilruhát hozták elő és osztották ki a halálba indulóknak. Mert az állam sajnálta a pár forint értékű kincstári ruhát és az akasztásra mindenkinek a saját ruhájába kellett öltöznie.

— Mikor tudjuk meg, hogy mi történt? — izgult Náci.

— Nemsokára jön az esti vizezés, talán akkor sikerül valamit megtudni. — tanácsolta Tibi.

Tovább várakoztunk. Végre elcsendesedett kint minden zaj, s felhangzott a vezényszó:

— Emeletek! Vizezni!

Aztán kezdték a földszinten is nyitogatni a zárkákat.

— Majd én kiadom a vödröt, — ajánlotta Tibi — és megpróbálom megkérdezni a házimunkást.

Az ajtót azonban Mihalicska nyitotta ki, s a házimunkás nem volt látható. Erre számíthattunk volna, mert ilyenkor mindig fokozottabb óvatossággal csináltak mindent, Tibi mégis csalódott arcot vágott. Én azonban hirtelen megszólaltam:

— Törzsőrmester úr kérem! Mind az öt?!

Mihalicska csodálkozva nézett rám. Szemmelláthatólag váratlanul érte ez a kérdés, s aztán, szinte önkénytelenül biccentett a fejével és becsapta az ajtót.

Sápadtan néztünk egymásra. Így tehát egyik sem kapott kegyelmet.

— Szegény Gergely, — szólalt meg Náci, — hogy fogadta vajjon? A többi legalább el volt készülve rá.

— Van ideje reggelig összeszedni magát. — vélte Tibi. — S meglátjátok, éppen olyan kemény lesz, mint a többiek.

Én is aggódtam.

— Budait és Királyt nem féltem. Ők elég sokáig voltak itt. De a többieknek nem volt idejük még megszokni a halál gondolatát. Garamvölgyit nem ismerem, de feltételezem, hogy egy egykori szolgálatvezető altiszt nem lehet nyápic legény. A másik kettő azonban inkább civil volt, mint katona. Értük aggódom.

Tibi tiltakozott.

— Mióta én itt vagyok, legalább hatvan társamat akasztották fel. Mindenféle ember volt köztük. De arra

még nem volt példa, hogy valamelyik gyáván halt volna meg. Ezek sem lesznek gyávák.

Neki lett igaza.

Másnap hajnalban szokatlanul korán kezdték meg a kopácsolást. Öt akasztófát kellett felállítani.

— Szegény Pista és Bandi. — jutott eszembe, miközben öltözködtünk. — Nekik a legrosszabb. Ők maradnak utoljára. S végig kell várniuk, amíg egymás után viszik ki a többieket... Hallani a lépteket... a búcsúszavakat...

— Nem tart sokáig. — nyugtatott meg Tibi. — Majd meglátod, milyen gyorsan csinálják. Tíz-tizenöt perc alatt vége lesz.

— Hogy lenne vége? — csodálkozott Náci. — Hiszen öten vannak!

— Na és? Én már átéltem itt hetes akasztást is. És nem tartott tovább negyedóránál. Kivisznek egyet, pár másodperc az ítélet felolvasása, megfogják és már lóg is. Eltakarják egy deszkafallal, s jön a következő. Aztán a deszkafalat eggyel idébb hozzák, s közben már viszik a harmadikat. Majd meglátjátok.

Mire rendbeszedtük a zárkát, a kopácsolás is befejeződött. A gyárak szirénái a börtön közelében egymás után szólaltak meg. Ismertük már valamennyit. A mély, szaggatott hangút, mely hat órakor hívja munkába az ipari munkásokat, a magas trillát, mely a félhetet és a háromszor egymás után hosszasan búgó gőzkürtöt, amely a háromnegyed hetet jelzi, majd végül a zenekarszerű hangzavart, melyet vagy tíz sziréna hétkor rendezett fájdalmas üvöltéssel búcsúztatva a halálba indulókat.

A három hosszú búgás már elhangzott. Behúnyt szemmel támaszkodtam az ajtó sarkához. Bár már két kivégzést átéltem, éreztem, hogy ez most egészen más. Nemcsak azért, mert egyszerre öt élet múlik el. Most két olyan társam halálának kellett tanujává lennem,

akik utolsó napjaikat velem együtt töltötték. Akik nemcsak sorstársak, de emberek is voltak számomra, akiknek ismertem egyéniségét, gondolkozásmódját, akiknek arcvonásai, arcuk változásai most itt rajzolódtak ki behúnyt szempillám alatt. Emberek, akiknek ismertem családi körülményeiket, életük egy-egy darabját. Akinek életébe belepillanthattam, mert megosztották velem boldog és fájdalmas emlékeiket, gondolataikat, soha be nem teljesülő reményeiket és álmaikat.

— Kezdődik! — súgta Tibi, s már mi is hallottuk a kemény lépteket.

Nem nyitottam ki a szemen. Nem volt erőm szembenézni a valósággal. S ebben a pillanatban kísérteties hűséggel jelent meg előttem Kecskeméti Gergely nagybajúszos arca. Szinte láttam magam előtt beszédre nyílni ajkát és ekkor egyszerre meghallottam mély, erős hangját:

— Isten veletek bajtársak!

De ez már a valóság volt. A búcsúja. Jóformán annyi időnk sem volt, hogy az ima első sorait elmondjuk, már kopogtak újra a léptek, s Rózsavölgyi halk, de nyugodt hangja hallatszott:

— Isten veletek bajtársak!

S mintha válaszolni akarnának a búcsúra, most szólaltak meg egymás után a hétórás szirénák s verték fel jajgatásukkal a csendet. De hangjuk nem volt olyan erős, hogy ne hallottuk volna meg a harmadik búcsúzó eddig ismeretlen hangját:

— Isten veletek bajtársak!

Keményen, katonásan csattantak a szavak. Bár soha nem láttuk, ő is hozzánk tartozott. S mire a szirénák elhallgattak, ismét feldobogtak a folyosón a léptek. Tudtuk, hogy most viszik Bandit. Negyedszer csendült fel a búcsú:

— Isten veletek bajtársak!

Úgy éreztem, hogy megáll az idő. Pistára kellett gondolnom, akinek végig kellett hallgatnia a négy búcsút, hogy az ötödiket ő mondhassa el. És mégis nyugodt volt a hangja, mikor elköszönt tőlünk:

— Isten veletek bajtársak!

És most már ötükért mondtuk az imát.

XVI. FEJEZET.

Különösen csendesen folyt a séta. Lehorgasztott fejjel róttuk a köröket. Mindannyian még a reggeli események hatása alatt voltunk, s a sorból minduntalan odavetődtek a pillantások az épület sarkára, ahol csak a gondosan elgereblyézett talaj emlékeztetett a reggeli ötös tragédiára. Senkinek sem volt kedve beszélgetni,, s úgy éreztem, mindenki arra a reggelre gondol, amelyen ő utána gereblyézik majd el a kavicsot. Ráadásul teljesen új őr vezette a sétát. Magas, tömpeorrú, vadtekintetű őrvezető volt akkora tenyerekkel, hogy a kezét nézve az ember önkéntelenül pofonokra gondolt.

— Ki ez? — súgtam Edének.

— Pelcznek hívják. Eddig Vácott szolgált. Nem sok jót nézek ki belőle. Úgy hallatszik, hogy Mihalicska állandó társa lesz, mert Kerekes rövidesen megy fel az emeletre.

— S mi van Mihalicskával? Ilyen ünnepnapon nem mutatkozik? Vagy áldomást iszik a reggeli örömre?

— Nem. Az irodában kotlik. Tervezi a zárkaváltoztatásokat. Séta után át fognak rendezni minket. Én már beszéltem vele és megígérte, hogy téged betesz hozzánk Budai Pista helyére.

Pelcz őrvezetőnek jó szeme volt:

— Mit fecsegnek maguk ott a sorban? Vigyázzanak, mert majd én megtanítom magukat a rendre!

Elhallgattunk, csak Ede morgott tovább a fogai között:

— A gazember! Jól kezdi!

Az őrvezető hamarosan beterelte a sétát. A folyosón már ott állt Mihalicska egy papírlappal a kezében.

— Varga, Borbély és Hrabák! Összeszedni a cuccot! Költöznek!

Pár perc múlva ott álltunk a kis batyukkal a folyosón. Mihalicska velem kezdte:

— Maga Borbély a 26-osba megy Temesváryékhoz. Az őrvezető úr majd beengedi.

Ede faarccal fogadott, mikor beléptem a zárkába. Csak akkor ölelt át boldogan, mikor becsukódott mögöttem az ajtó.

— Na látod, sikerült a dolog! Hova tették a többieket?

— Nem tudom, mert engem küldtek be elsőnek.

— Majd megtudjuk mindjárt, csak pár percet kell várnunk, amíg minden lecsendesedik. Addig ismerkedjetek meg Jenővel.

Kezet fogtam a másik zárkatársammal is.

— Hogy lehet az, hogy minket hármasban hagynak, mikor a többi zárkákban mindenhol legalább négyen vannak? — kérdeztem.

— Ma érkezik egy új ember. Domján Jenő. Csepi együtt volt vele mostanáig. Háborús bűnös, biztos a kötél. Mihalicskával megbeszéltem, hogy hozzánk teszi be negyediknek.

— Nem lett volna jobb az itteniek közül valakit idekérni, akit már ismerünk?

— Nem. Az a pár ember, akikkel szívesen lennék együtt, mind ragaszkodik a megszokott zárkatársaihoz. Jobban is szeretem, ha az új emberekkel vagyok együtt, akiktől megtudhatom a legújabb híreket. Ha véletlenül valami kibírhatatlan társat kapnánk, még mindig el lehet intézni egy cserét.

— Domján rendes fickó. — szólt közbe Csepi. — Voltam vele hosszú ideig a Markóban. Csendes alak.

Úgy összeverték az ÁVO-n, hogy megsüketült. Csak az egyik fülére hall. Nem lesz vele semmi baj.

Kint a folyosón hallatszottak a csizmás léptek, amint Mihalicska és Pelcz indultak visszafelé. Ede odaugrott az ajtóhoz és szemét az ételbeadó ablak egyik sarkához tapasztotta, aztán megelégedetten egyenesedett fel.

— Kész a rendezés. Visszamentek az irodába.

— Honnan tudod biztosan?

— Láttam őket.

— Láttad? Innen ki lehet nézni?

Nevetett.

— Gyere csak ide.

Félrehúzott egy rongydarabot, mely az ajtón lógott és akkor vettem észre, hogy a kisablak egyik sarka mellett keskeny rés van, amin nagyszerűen ki lehet látni a folyosóra. Éppen a szembenlévő zárkának, a 12-esnek az ajtajára.

— Te csináltad?

— Én. Hetekig tartott, de megérte. Kinézhetünk a folyosóra és láthatjuk a szemben lévő zárkát, ahol utolsó éjszakájukat töltik a kivégzendők. Ma éjjel Király Bandi volt benne.

— Láttad?

— Láttam. Jól bírta, de egész éjjel egyik cigarettát szívta a másik után.

— Honnan volt cigarettája?

— Utolsó éjjel kapnak. S kapnak egy pörköltöt is a szomszédos vendéglőből.

— Pap volt náluk?

— Mit képzelsz? A kommunisták rendelete értelmében ebbe a börtönbe sem Isten, sem Isten földi képviselője nem léphet be. A papok csak mint rabok jöhetnek ide.

— S az a rongy az ajtón?

— Le kell takarni a nyílást. Estefelé a folyosón

sötétebb van, mint a zárkában és a kint sétáló őr észrevehetné, hogy világít a luk. De most várjatok, meg kell tudnunk, hogyan helyezték el a többieket.

Odatámaszkodott a falhoz, s kezdte adni a már ismert hívójelet. Azonnal felhangzott a válasz.

— Névsort kérek a 23-asból. — kopogta Ede.

Alig tíz másodperc múlva már jött a válasz. Egyik név a másik után. Ede hangosan betűzte a neveket, mert Csepi nem tudott morzézni: Kiss ... Kelemen ... Varga ... Polcz ...

— 24-es? — adta az új kérdést.

Mikor megkaptuk a választ, és a szomszéd zárka, a 25-ös is közölte már a névsort, Ede átlépett a másik falhoz és a 27-esből kérte a neveket. Aztán egy pillanatig elgondolkozott.

— A 23-as rendben van. Kiss ugyan rövidesen elkerül, mert holnap lesz a másodfokú tárgyalása, azonban Varga még sokáig fogja húzni. A 24-essel azonban baj van. Kucsera már megkapta másodfokon a 10 évet, így ott valakinek gyorsan meg kell tanulnia morzézni. A 25-ösben ketten is vannak, akik tudnak, a 27-esben szintén. Látod ezért jó, hogy egy csomó tábori póstás került közénk. Kucserának átkopogok, hogy azonnal kezdjen tanítani valakit.

Átkopogta az üzenetet és rögtön megkaptuk a választ is:

— Tanítás felesleges. Én is tudok morzézni. Radinszky.

— Persze! — ütött a homlokára Ede. — Ez is a Polcz ügyhöz tartozik. Na akkor rendben van. Csomagolj ki és rakjunk szét mindent.

Elhelyeztem a szűk helyen szegényes kis batyumat, apró börtönkincseimet. Közben beadták a kenyeret is.

— Jenő, légy szíves vágd fel a kenyeret, amíg mi elrakunk mindent! — szólt Ede.

Felfigyeltem.

— Mit akartok csinálni? Felvágni? Mivel?

Ede nevetett.

— Természetesen késsel. Csak nem képzeled, hogy a fogunkkal marcangoljuk, mint a kutyák?

— Eddig én mindig így ettem, mert nem volt késünk. Mihalicska azt mondta, hogy szigorúan tilos halálraítéltek kezébe vágószerszámot adni.

— Tilosnak tilos. De azért nekünk van. Vedd elő Jenő!

Csepi matatott valamit a szalmazsákok körül és egy hatalmas borotvaéles bicskát húzott elő.

— Van mégegy. — nyugtatott meg Ede. — De az jobban el van dugva, hogy ha ezt elvennék, ne jöjjünk zavarba. Most, hogy elrakodtál, nézd meg a többi kincset is. Szeretsz sakkozni?

Bután bámultam rá.

— Persze hogy szeretek. Illetve szeretnék!

— Sajnos én nem nagyon tudok, de azért itt van egy teljes sakkészlet is. Gyere ide kicsit.

Odaléptem melléje. A három egymásra tett szalmazsák közül a legalsó egyik végén be volt hasítva és valami zsebkendőből készült zseb volt belevarrva. Ebben a zsebben rejtőztek a kincsek.

— Ez már ki van próbálva, hogy jó megoldás. — magyarázta Ede. — Ha átkutatják a zárkát, a szalmazsákot feltétlenül a varrásnál nézik át és eszükbe sem jut, hogy ezen oldalt egy zseb is van. Na és most nézz ide!

Először egy szépen megmintázott sakkészletet szedett elő. A figurák kenyérből nagyon ügyesen voltak elkészítve. A fekete babák sötétvörösek voltak.

— Miért van ezeknek ilyen buta színük? — kérdeztem.

— Mert fekete festékhez nem lehetett hozzájutni.

— Na és a pirosat honnan szereztétek?

— Hipermangán. Minden héten kérünk az orvostól

egy marékkal, hogy legyen ha szükség van valaminek a megfestésére. Csak egy kis torokfájást kell szimulálni és azonnal adnak, mert nagyon félnek attól, hogy valamelyikünk az akasztása előtt meg talál halni. Na de most folytassuk!

Előkerült egy sakktábla is, szintén vörös-fehér kockákkal. Ez egyszerű papírlap volt négyrét összehajtva. Ezen nem is csodálkoztam, mert így kisebb helyet foglalt el, s könnyebb volt elrejteni. Amikor azonban a másik felére fordítottam, csodálkozva fedeztem fel az ismert társasjátéknak, az « Ember ne mérgelődj » — nek pályáját.

— Vannak hozzá babák is?

— Minek? Könnyen lehetne csinálni, de felesleges. A sakkból négy fehér és négy fekete paraszt, a négy futó és a négy ló remekül megteszi. De kockánk az van három is.

Persze a kockák is kenyérből készültek.

— Honnan szereztetek ennyi kenyeret?

— Megkoplaltuk. Nem volt könnyű, mert ezekben a játékokban két embernek egész napi kenyéradagja van benne. De megérte! Így sokkal könnyebben megy az idő.

— Ki csinálta a figurákat?

— Teleki Gyula. Hihetetlen ügyes keze van! Nézz ide!

Szétnyitotta az inget a mellén és előhúzott egy kis barackmagot, mely vékony zsinóron lógott a nyakán. A barackmag tükör fényesre volt csiszolva, egyik oldalán művészi díszítés között Ede monogrammja és alatta a halálraítélés dátuma, a másik oldalon pedig egy felírás: « Halálos emlék ».

— Ilyesmivel szórakozik egész nap. A multkor egy egész kis szoborcsoportot csinált egyetlen barackmagból. Most ugyancsak magból egy kis kosarat gyárt, melynek a füle egy női akt. Az őrök egészen meg

vannak vadulva érte és egymás után rendelik nála titokban a magokat.

— Van hozzá szerszáma is?

— Egy rozsdás varrótű és egy ócska bicskának a pengéje. Azzal csinál mindent.

— És mondd, ezek között a kincsek között kártya nincs?

— Azt még nem csináltunk.

— Pedig milyen jó lenne még egyszer ebben az életben bridgezni! — sóhajtottam fel.

— Én nem vagyok komoly kártyás és bridgezni nem tudok. De lórumot szívesen játszanám. Azt hiszem nem is lehetetlen dolog kártyát csinálni. Majd megpróbáljuk.

Vídám tervezgetés és beszélgetés közben fogyasztottuk el az ebédet is és úgy viselkedtünk, mintha nem pár hónap, hanem hosszú évek lennének még hátra az életünkből. Éppen a kártyacsinálás lehetőségein vitatkoztunk, mikor kinyílt az ajtó, s Mihalicska megjelent egy alacsony csíkosruhás férfivel.

— Na Temesváry! Itt van a Domján!

Új társunk talán negyven éves lehetett. Mikor belépett, szemében még mindig ott ült valami rettegés, mely az ÁVO-n átélt szenvedések nyoma volt. Mikor meglátta Csepit, egyszerre felderült az arca. Jól esett neki azonnal ismerőssel találkoznia. Ede nem sokat hagyta őt gondolkozni.

— Szervusz! — nyújtott kezet neki. — Temesváry Ede vagyok. Ez itt Borbély Laci, Jenőt meg már ismered. Ő már hírül adta, hogy jössz.

Kezetfogtunk. Ede folytatta:

— Jenő mesélte, hogy te textilgyárban dolgoztál. Biztos van gyakorlati érzéked. Hát most figyelj ide! A probléma a következő!

Mielőtt új társunk magához térhetett volna, Ede szelíden kivette a kezéből kis batyuját, lehúzta őt maga

mellé egy szalmazsákra és olyan elmerülten kezdte vele a kártyacsinálás lehetőségeit és módozatait megbeszélni, mintha semmi más problémánk nem lenne. Domján kezdetben teljesen elképedve bámult rá, de fejét furcsán félretartva mégis figyelte Ede előadását. Mi már tudtuk, hogy ez a fejtartás szétvert dobhártyájának és rossz hallásának következménye. Ede oly meggyőző odaadással feszegette a kártyacsinálás problémáját, hogy hamarosan Domjánban is feltámadt az érdeklődés és pár perc múlva elmerülten tervezgetett már ő is. Ede nyilván nem akarta félbeszakítani a beszélgetést és csak a szemével intett nekem a szomszéd zárkák felé. Azonnal megértettem, hogy mit akar. Odatámaszkodtam a falhoz.

— Új társunk érkezett. — kopogtam át a falon. — Domján Jenőnek hívják. Háborús bűnös.

Ugyanezt megismételtem a másik falnál is, aztán én is odatelepedtem a többiek mellé a szalmazsákra. A beszélgetés és a tervezgetés egész estig tartott, s végül megállapítottuk, hogy másnap reggel hozzákezdhetünk a kártyagyártáshoz, mert minden szükséges kellék megvan hozzá, csupán még egy zöld ceruzát kell szereznünk. Aztán megcsináltuk a fekvőhelyeket és beosztottuk a fekvési sorrendet. Csepi helyezkedett el az ablak alatt, melléje Domján feküdt, utána én következtem, míg az ajtó felé eső szélre Ede került. Éppen elkészültünk, mire teljesen besötétedett. Gyorsan lefeküdtünk.

A beszélgetés lassan akadozni kezdett. Hamarosan csend borult a szobára. Tudtuk azt, hogy Domján most néz először szembe elítéltetése óta a rá váró halállal, de tudtuk azt is, hogy ezt a harcot önmagával most magányosan kell megvívnia a sötét zárkában. Nem akartuk megzavarni.

Egyszerre éreztem, hogy Ede a sötétben átnyúl hozzám és ujjai a csuklómra kapcsolódnak. Aztán

hirtelen ütemes nyomogatást érztem a karomon és hallottam Ede suttogását:

— Morze!

Feszülten figyeltem az ütemes nyomásokat és betűztem magamban a szöveget:

— Hagyjuk Domjánt magára! Most már átverekszi magát a megrázkódtatáson.

— Jó. — Válaszoltam ugyanezzel a módszerrel. — Fel fogják akasztani?

— Fel. Mi hárman biztosan meghalunk. Közülünk csak neked van esélyed az életbenmaradásra.

A következő kézszorítás már nem morze volt, hanem annak a tiszta barátságnak önkéntelen megnyilvánulása, melyet iránta éreztem.

XVII. FEJEZET.

Reggel mindnégyen vídáman ébredtünk. Domján szemmelláthatóan túljutott az első lelki megrázkódtatáson. Mindannyiunkat lekötött a tegnap kitervezett kártyagyártás. Ede az elmúlt hónapban élt azzal a lehetőséggel, mely minden rabnak megengedte, hogy havi öt forintért tisztasági szereket vásárolhasson magának, vett három csomag W. C. papírt. Erre a célra valamilyen felvágott hulladékpapírt adtak, mely körülbelül az írógéppapír vastagságának felelt meg. Egyik oldala tiszta volt.

— Ebből a papírból csináljuk a kártyát. — adta ki Ede a jelszót. — Csak ragasztót kell csinálnunk.

— Az nem probléma. — válaszolt Domján. — Kenyérből csinálunk, Aztán négy öt papírt egymásra ragasztunk. Az elég vastag lesz.

— Addig is, amíg beadják a kenyeret, szabjuk ki a papírokat. — ajánlottam.

— Annak nincs értelme. — ellenkezett Ede. — Úgy nehezebb összeragasztani.

Domján is helyeselt neki.

—Úgy van. Ellenben van itt egy fogpasztás doboz, addig abból kivágjuk a sablónokat.

— Miféle sablónokat? — kérdeztem.

— Amivel a kártyákat rajzolni fogjuk. Ha nem csinálunk sablónt, nem tudjuk egyformán rajzolni a kártyalapokat.

Beláttuk, hogy igaza van és nekiláttunk a munkának. Ede elővarázsolt a szalmazsákból egy ceruzát is,

s én megrajzoltam a sablónokat. A rajz szerint aztán Domján a bicskával kihasította a figurákat. Most láttuk, hogy a szerszámhoz szokott ember mennyire másképpen végzi el még az ilyen egyszerű technikai feladadot is, mint mi.

Mire befejeztük a munkát, elkövetkezett a séta ideje. Most, amikor már egy zárkában laktunk, semmi értelme nem lett volna annak, hogy Edével sétáljak, s minthogy a hírszerzés volt a séták legfontosabb célja, elszóródva a hosszú sorban, egymástól távol róttuk a köröket. Így észre sem vettem Ede mesterkedéseit, csak akkor bámultam el, mikor alig pár perccel a séta után az ablak alatt füttyszót hallottam és a következő pillanatban először egy kis darab piros, majd egy zöld színes ceruza darab repült be a rácsok között.

— Jól van, — bólintott Ede, ezt már a séta elején megrendeltem.

Szokás szerint hamarosan beadták a kenyeret is és mi nekiláttunk a ragasztó elkészítésének.

— A kenyeret nyállal kell összekeverni. — jelentette ki Ede. — Csepi, vedd az egyik csajkát és gyúrd össze benne nyállal a kenyeret.

Elfintorítottam az orromat. Ede ezt is észrevette és rögtön hozzátette:

— Természetesen a ragasztót is neked kell majd a papírra felkenni!

Csepi szó nélkül engedelmeskedett, s egy darab kenyérrel, melyet testvériesen összeadtunk a napi fejadagunkból, beült a sarokba és nagyokat köpködve gyúrta a ragasztót.

Már délfelé járt az idő, mire eljutottunk odáig, hogy a papírok összeragasztása megkezdődhetett. Mint Ede előre kikötötte, Csepinek kellett vékonyan felkennie a ragasztót, Domján pedig egymásra illesztgette a papírlapokat. Négy réteget ragasztottunk egymás fölé, aztán a lapokat beraktuk a szalmazsákok alá, hogy

a súly összepréselje őket. Javában dolgoztunk, amikor megszólalt a morze:

— Marnitz tárgyalása nyolc nap múlva.

— Megindult a nagyüzem. — A jövő hónap elején jól keres majd a hóhér.

— Na, értem hamarabb megkapja a kétszáz forintot. — szóltam.

Nem tudtuk tovább folytatni, mert egyszerre izgatott kopogással jelentkezett a 25-ös zárka:

— Most vitték el Pápát!

Egymásra néztünk.

— Akkor reggel újra kivégzés lesz. — állapította meg Ede.

— Nem kaphat kegyelmet? — kérdezte Csepi.

— Nem. Ezredesek nem kapnak kegyelmet.

Most már csendesebben folytattuk a kártyagyártást. Jóval ebéd után volt már, mikorra megszáradtak a kártyalapok és elkezdhettük egyforma darabokra vágni az összeragasztott papírokat. Alig vágtunk azonban fel párat, meghallottam a folyosó felől az ismerős lánccsörgést. Rögtön figyelmeztettem a többieket:

— Most hozták vissza Pápát.

— Honnan tudjuk meg, hogy kegyelmet kapott-e? — kérdezte Domján.

— Már tudjuk. — válaszoltam. — Hallottam a lánccsörgést. Ha kegyelmet kapott volna, biztosan lánc nélkül jött volna vissza.

Ede szótlanul odatérdelt a lukhoz. Mi némán figyeltük.

— Most hozza Mihalicska és két őr. — suttogta hátra. — Ide teszik be szembe velünk... Az őrök beülnek a zárkába... Mihalicska elrohan... sőt itt van az őrparancsnok, ez a piszok Kántor is... Mihalicska már jön is vissza és hozza a civilruhát... Pápa nyugodtan öltözik... Most mekapja a cigarettát is... Mohón gyújt rá, látszik, hogy kicsit ideges...

Aztán hirtelen felállt:

— Behajtották az ajtót, nem látok semmit. Úgy látszik kezdődik a vacsoraosztás és nem akarják, hogy a házimunkások belássanak hozzá.

Igaza volt. A szokottnál gyorsabb ütemben és nagyobb ellenőrzés mellett osztották szét a vacsorát, azután gyorsan elvégezték az esti zárást is. S alig csendesedett el a ház ismét kinyitották a szembenlévő zárka ajtaját, ahol társunk utolsó éjszakájára készült. Mi négyen egymás után hajoltunk le a lukhoz és vetettünk még egy utolsó pillantást feléje. Ott ült velünk szemben egy kis zárkaasztal mögött és elmerülten írt.

— Itt lehet búcsúlevelet írni? — kérdeztem Edét.

Keserűen nevetett.

— Írni lehet. De azt a család sohasem kapja meg. Ez is csak egy fogás, hogy nyugalomban tartsák a halálbaindulókat.

— Azt hazudják nekik, hogy elmegy a levél? — kérdezte Csepi.

— Persze. És a szerencsétlen minden szeretetét, fájdalmát, érzéseit belesűríti abba a pár sorba, amit aztán holnap az őrök harsány röhögéssel olvasnak fel egymásnak, hogy végül, amikor már mindenki kiröhögte magát, bedobják a szemétkosárba.

— Gazemberek. — morgott Domján. — Velem nem fogják végigcsinálni ezt a cirkuszt.

Ede savanyúan mosolygott:

— Majd meglátjuk! Én azt hiszem, hogy az ember még akkor is megírja ezt a búcsúlevelet, ha csak egyszázaléknyi esélyt lát arra, hogy a levél hazajut. Az utolsó sánszot nem olyan könnyü önként eldobni.

Közben a folyosón nagy járás-kelés kezdődött. Egymás után érkeztek a tisztek, altisztek, mint valami cirkuszi látványosságot bámulni a szerencsétlent, akiről tudták, hogy már csak órái vannak hátra. Különös be-

teges kíváncsiság hajtotta ezeket ahhoz, akiről biztosan tudták, hogy másnap meghal.

Mikor besötétedett, leraktuk a földre a szalmazsákokat és lefeküdtünk. Nem esett egyetlen szó sem, de nem tudtunk elaludni. Ahogy álmatlanúl hánykolódtam kényelmetlen fekvőhelyemen, hallottam, amint időnkint egyik vagy másik társam halkan odalopózik az ajtóhoz és átnéz a szemben lévő zárkába. Én is megtettem. S éreztem, hogy mint ahogy én, a többiek sem az utolsó óráit élő társunkat látják csupán ott tenyerébe támasztott fejjel a két fegyőr közt, hanem saját magukat is, ahogy majd mi fogunk ott ülni pár hét múlva, várva az életünk végét jelző reggeli szirénákat.

Aztán megszólalt a hatórás sziréna, s pár perc múlva felhangzott az udvar felől a kopácsolás. Ez a kopogás most olyan erős volt a hajnali csendben, mintha közvetlenül az ablak alatt ácsolták volna a bitófát. Valóban nem is volt sokkal messzebb: talán tíz méterre lehetett az akasztófa és a kivégzés helyét csupán az épület kiugró sarka takarta el a szemünk elől.

Mikor Ede felült a szalmazsákon, azonnal kinyitottam a szemem:

— Készülünk?

Bólintott. Csepinek és Domjánnak sem kellett szólnunk. Ők is ébren voltak. Én azonnal az ajtóhoz siettem és átnéztem a lukon. Pápa még mindig úgy ült a zárkában mozdulatlanul, ahogyan őt éjszaka utóljára láttam: jobb kezével az asztalra könyökölt, tenyerébe hajtotta fejét. A két őr mellette mint két ülő szobor.

Mire felöltöztünk, megkezdődött a folyosón a mozgás. Kemény léptek hallatszottak és ahogy kilestem a lukon, nagy darab férfi árnyéka takarta el előlem a kilátást.

— Ez a hóhér. — magyarázta Ede. — Mindig bejön előre, hogy szemügyre vegye áldozatát.

— Minek nézegeti? — kérdezte Csepi.

— Mértéket vesz, mint egy szabó. Persze csak a szemével. A kivégzendő testmagassága szerint kell az akasztófa megfelelő lukába csavarnia a csigát, amire aztán a hurok végét erősíti.

Idegtépő csikorgó hang igazolta Ede magyarázatát.

— Halljátok? Most csavarják be a csigát. Az előjáték ezzel befejeződött, s rögtön kezdődik az utolsó felvonás.

Felbúgott a hétórás sziréna is. Mintha csak erre vártak volna, hangos léptekkel érkeztek meg a pribékek. Jól láttam a lukon keresztül, amint két feketeruhás férfi, egy tagbaszakadt és egy zömökebb, megáll a zárka ajtaja előtt. Mihalicska vékony láncbilinccsel lépett be a zárkába és a néma csendben jól érthetően hallatszott a hangja is:

— Na Pápa, itt az idő! Jöjjön!

Az öreg ezredes nyugodt mozdulattal állt fel a helyéről. Arca semmit sem árult el. Teljesen nyugodtan nyújtotta oda két kezét Mihalicskának, aki azt a vékony lánccal összebilincselte.

— Minek teszik rá a bilincset? — kérdeztem Edét.

— Mert a bitófának alól is van egy csigája. A bilincshez kötik hozzá azt a kötelet, melyet az alsó csigán húznak keresztül. Mikor a zsámoly összecsukódik alatta, a két pribék ezt a kötelet húzza meg, hogy még jobban kifeszüljön a teste.

Azt még láttam, hogy Mihalicska szinte udvariasan tólja kifelé a zárkából Pápát, s mikor az ezredes kilép, a két pribék jobbról és balról közrefogja, belekarol és gyors léptekkel megindul vele. S ugyanebben a pillanatban hangzott fel kemény, nyugodt hangon:

— Isten veletek bajtársak!

Az ablak alatt állva kintről halk mormogást hallottunk.

— A tanácselnök most olvassa fel az ítéletet. — súgta Ede.

A tanácselnök még be sem fejezte, amikor ismét felhangzott az öreg ezredes kiáltása:

— Éljen a szentistváni, kommunistamentes Magyarország!

A gyönyörű szeptemberi reggelen csengő tisztasággal szállt az öreg katona búcsúkiáltása, mellyel a hazájáért eltöltött életétől vett búcsút. Óvatosan felágaskodtam az ablak széléhez, kilestem és láttam az akasztófával szemben felállított őrszázad legszélső két emberét. Az egyik vadtekintetű húszegynéhány éves fekete, a másik szőke, lányos képű fiatalember volt. Mindkettő kimeredt szemmel nézett abba az irányba, ahol az akasztófa állott. De a két arcon teljesen ellentétes érzések tükröződtek. A fekete szemében a kíváncsiság mellett a kegyetlenség, a szadizmus öröme is ott villogott, míg a szőke arcán valami undor, ijedtség és irtózat látszott. S amikor éles csattanással összecsuklott a zsámoly, láttam, hogy a szőke fiú sápadtan húnyja be szemét és ösztönös mozdulattal kapaszodik a mellette álló karjába.

— Bevégeztetett. — súgta halkan Ede, s egyszerre kulcsoltuk imára kezünket.

És délelőtt már újra nevetni tudtam, amikor közös erővel sikerült valahogy egy Mihalicskához hasonló fejet rajzolnunk a tökfilkóra. Csak egy pillanatra akadt el a vidámság bennem, amikor eszembe jutott, hogy alig pár órája halt meg itt az ablakunk alatt egyik társunk és, hogy holnap délelőtt mondják ki a végső szót az én életem felett is. Aztán elhesegettem ezeket a gondolatokat és tovább nevettem. Hiába, az életösztön még itt is erősebben élt bennünk, mint a halálfélelem és a közeli elmúlás gondolata.

Ebéd utánra elkészültünk a kártyával is. Türelmetlenül topogtunk Domján körül, aki az utolsó simításokat végezte a lapokon, s alig vártuk, hogy hozzákezdhessünk az első partihoz. Végre elkészült.

— Vigyáznunk kell a keverésnél, mert a ragasztás könnyen szétjön. — figyelmeztetett minket, mikor az utolsó lapot is letette a kezéből.

Óvatosan helyezkedtünk el, hogy az ajtó felé testünkkel takarjuk a kártyát. S alig pár perc múlva elfeledkeztünk mindenről és egymást ugratva, tréfálkozva örültünk az új szórakozásnak. A játék hevében észre sem vettük, hogy a mellettünk lévő zárkában nyílik az ajtó, csak a morze hívójelre lettünk figyelmesek. Ede azonnal odaugrott a falhoz és kopogta a választ.

— Új halálos érkezett. Marosvölgyi Lajosnak hívják.

Ede rögtön tovább kérdezett:

— Háborús?

— Nem. Csöves.

Nem akartunk hinni a fülünknek. Csöves?! Közönséges bűncselekményért valakit halálra ítélni, ez nem volt szokás a kommunizmusban.

— Mit csinált?

— Gyilkosság.

Ede összeráncolt homlokkal betűzte a választ, s mérgesen morgott:

— Nagy megtiszteltetés. Már gyilkosokat raknak közénk! — aztán tovább érdeklődött:

— Kit ölt meg?

— Ez valami egészen sötét alak. Állítólag kidobta a szeretője, egy negyvenéves özvegyasszony, akinek egy négyéves kisfia maradt. Marosvölgyi megleste az utcán, amikor a gyerekkel sétált és agyonszúrta a nőt egy konyhakéssel.

Ennyi bőven elég volt. Többre már nem voltunk kíváncsiak. Egy vadállat, aki képes egy asszonyt a kisfia szemeláttára meggyilkolni, megérdemli a kötelet.

— Majd meglátjátok, hogy ezt a gazembert nem fogják felakasztani. — jelentette ki Ede.

— Ugyan ne viccelj. — vitatkoztam. — Ha valaki, ez igazán megérdemli a kötelet.

— Majd meglátod! A kommunista igazságszolgáltatásnak az az elve, hogy mindenki megjavítható, aki nem politikai okból követett el bűncselekményt. Hidd el, nekem volt szerencsém személyesen megismerni ezt a rendszert a vörös paradicsomban.

— Lehet. De mindenesetre nagyon kíváncsi vagyok, hogy egy ilyen csirkefogó hogy bírja ki a halálos zárkát.

— Rosszul. Nekünk, politikai foglyoknak meg van az az elégtételünk, hogy a meggyőződésünkért halunk meg, és hogy a saját erkölcsi törvényeink szerint tudjuk ártatlanságunkat.

— Nem is hiszem, hogy ez a fickó olyan erkölcsi törvényt ismerne, mellyel saját ártatlanságát be tudná önmagának bizonyítani.

Csepi is közbeszólt:

— Kíváncsi vagyok az ábrázatára. Biztos valami henteslegény.

Ede a fejét csóválta.

— Nem hiszem. Egy henteslegény képes hirtelen felindulásban ölni, de egy nőt meglesni az utcán és agyonszúrni, pláne a kisfia mellett, erre csak valami félresikerült intellektuel képes.

— Az biztos, hogy abnormális dolog. — válaszoltam. — De én azt hiszem, ehhez kell valami primitív vad ösztön is.

Ede válasz helyett odalépett a falhoz és átkopott:

— Mi az új ember foglalkozása?

— Egy gyárban volt statisztikus. — jött a válasz.

— Az nem jelent semmit, — legyintettem, — ma-

napság két elemivel is lehet valaki statisztikus, ha « munkáskáder » és elég régi párttag.

— Mi volt azelőtt? — kérdezett tovább Ede.

— Református teológus. — kopogták vissza.

Ede mosolyogva nézett ránk:

— Na, mit mondtam?

Domjánt nem nagyon érdekelte a kérdés.

— Majd holnap a sétán meglátjuk a fickót, — zárta le a vitát, — most azonban már ki vannak osztva a lapok.

Folytattuk a játékot. S talán még soha olyan gyorsan nem múlt el egyetlen délután sem elfogatásom óta, mint a mai. Észre sem vettük, máris ránkesteledett.

— Azért én mégis kíváncsi vagyok, hogy ez a csirkefogó itt a szomszédban hogy tud aludni. — tért vissza gondolatom Marosvölgyihez, mikor már egymás mellett feküdtünk a szalmazsákon.

— Bár valószínűleg életben marad, én azért mégsem cserélnék vele. — válaszolt Ede.

— Nem megy a fejembe, hogyan képes valaki egy nőt megölni. Azt még talán inkább meg tudom érteni, ha egy nő gyilkol meg egy férfit. A nők sokkal inkább az érzéseik után mennek, mint a férfiak. S éppen azért, mert sokszor az ösztöneiknek engedelmeskednek, van valami ősi kegyetlenség, atavisztikus szadizmus a lelkük mélyén, amely vad indulatok hatására kitör.

— Ebben van valami. De nehogy azt hidd, hogy a nők csak vad indulatok hatására ölnek. Tudok olyan tragédiáról, amikor rajongásig szeretett férjének megmentése érdekében emberfölötti teljesítményre volt képes egy asszony és a végén mégis a férje halálát okozta.

— Ez hogy lehet?

— Kétségtelen, hogy ez csak a mi fejetetejére állí-

tott világunkban fordulhatott elő, de mégis megtörtént. A Konrád házaspár tragédiája volt ez.

— Ismerted őket?

— Csak a férfit. De ismerem az egész történetet. Hosszú történet.

— Nem baj, mondjad!

Csepi és Domján már csendben szuszogott mellettünk a sötétben. Ede felém fordult a szalmazsákon és halk suttogással kezdett a történetbe:

XVIII. FEJEZET.

Konrád János egy községben volt igazgatótanító a háború kitörésekor. Negyven év körül járt. Felesége húsz éve élt vele boldog házaséletet és csak pár évvel volt fiatalabb nála. Az asszonynak is tanítónői diplomája volt, de kis vagyonuk, egy kis családi ház, a pár hold szőlő, lehetővé tette, hogy az asszony csupán a háztartással törődjék. Gyerekük nem volt, csupán egymásnak éltek békés, boldog nyugalomban.

Aztán jött a háború. Konrád Jánost, a tartalékos főhadnagyot 1942-ben behívták és beosztották egy munkásszázad parancsnokának. Ő természeténél fogva békés, jószándékú ember volt, egyike lett azoknak a tiszteknek, akik még ilyen beosztásban is emberségesen viselkednek. Az alatta szolgáló katonák, munkaszolgálatosok rajongtak érte. Volt alkalmuk a fronton összehasonlítást tenni saját parancsnokuk és a hasonló beosztásban lévő többi tiszt között. Az ő századának is voltak persze veszteségei, de ez az akkori körülmények között elkerülhetetlen volt.

A háború vége felé, amikor a front mindjobban hátrahúzódott, Konrád főhadnagy is visszavonult. A háború végén sikerült hazatérnie feleségéhez.

Az iskolaigazgatónak, aki sokasem politizált, most is első gondja volt az iskola rendbeszedése és a tanítás megindítása. Nem sokat törődött azzal, hogy a községben a falu söpredéke, a csavargók és munkakerülők ragadták magukhoz a hatalmat. Először csak akkor vette észre a nagy változásokat, amikor egy reggel egy

alig húszéves siheder állított be igazgatói irodájába, ruháján vöröscsillagos pártjelvénnyel.

Megismerte rögtön a legényt. Emlékezett még jól Pintér Mihályra, a falu nagyszájú munkakerülőjére, akit ő annak idején az iskola padjai közül sok boszszankodás, gond és vesződség után engedett csak ki az életbe.

— Igazgató elvtárs...! — kezdte nagyhangon a legény, de Konrád közbeszólt.

— Ide figyelj Mihály! Annak idején már megtanultad tőlem, hogy ha tisztességes ember valahova beteszi a lábát, először leveszi a kalapját és köszön.

— Az a világ már elmúlt! — hepciáskodott Pintér Mihály.

— Az a világ még nem múlt el és nem is fog elmúlni, amíg tisztességes emberek élnek a földön. Aki nem becsüli meg embertársait, az nem várhat megbecsülést tőlük sem. És ha neked ilyen elveid vannak akkor te se mondd nekem, hogy elvtárs, mert én nem vagyok a te elvtársad.

Pintér Mihály nem szólt egy szót sem tovább, hanem kifordult az ajtón. S Konrád igazgató mosolyogva nézett utána. Akkor még nem sejthette ennek a beszélgetésnek következményeit.

Alig két három nap múlt el, amikor megállt egy autó a kis családi ház előtt és kiugráltak belőle az ÁVO-s legények. A házaspár még magához sem térhetett félbeszakított álma kábulatából, már ott ragyogott a fényes acélbilincs Konrád csuklóján.

— Megvagy piszok fasiszta! — vigyorgott a vezető ÁVO-s. — Most majd megtanulod, hogy milyen világ van!

Goromba rúgásokkal lökdösték az autóba, aztán felbúgott a motor, s a gépkocsi belefutott a sötét éjszakába. Elhagyva a kis családi házat, melynek falai kö-

zött csak egy feldúlt arcú, kétségbeesett asszony zokogott.

Hosszú hetek teltek el. Ezek alatt Konrád János megismerte az ÁVO legkegyetlenebb alakulatának, a háborús bűnösökkel foglalkozó osztálynak boszorkánykonyháját. Átesett ő is a kínzásokon, melyek során sokan nemcsak testi és szellemi épségüket, hanem életüket is elvesztették. S óráról órára, napról napra hallotta újra és újra a szavakat.

— Valld be piszok, hány munkaszolgálatost lőttél agyon! Valld be, hogy kínoztad, hogy éheztetted őket!

Konrád tiltakozott. Bízott ártatlanságában, tudta, hogy nem követett el semmi bűnt, s nem tudta elhinni, hogy ártatlan ember is börtönbe kerülhet. Ekkor jöttek a hamistanuk. Emberek, akiket soha nem látott és akik őt sem látták soha. Akiknek az volt a kötelességük, hogy, amikor az ÁVO-s nyomozók a kínzásokkal sem tudtak hamis beismerő vallomást kicsikarni a fogolyból, terhelő tanuvallomásokat tegyenek ellene, s a bírósági cirkuszok alkalmából eskü alatt valljanak olyan dolgokat, amik soha nem történtek meg.

Az asszony közben ügyvédtől ügyvédig rohant. Járt az igazságügyminisztériumban, az ügyészségen, heteken keresztül ámokfutóként rohangált a budapesti utcákon és kereste férjét. Hiába. Végül egy szűkszavú kis levelezőlap hozta az első hírt: «A Markó-utcai börtönben vagyok. Vasárnap meglátogathatsz. Kérek friss fehérneműt. Csókol János».

Vasárnap már ott állt Konrádné is a sok száz asszony és lány között, akik csomagokkal a karjukon sorakoztak fel a hajnali szürkületben, hogy kivárják azt a tíz percet, amíg a sűrű rácson keresztül apjukkal, férjükkel, testvérükkel, vagy fiúkkal beszélhetnek. Végül rá is sor került. Átjutott a nagy boltíves börtönkapun és beterelték őt is a ráccsal körülkerített beszélőszobába, ahol a hozzátartozók a középső részen to-

longtak, a rács külső oldalára pedig a foglyokat vezették fel. Itt pillantotta meg a férjét, megtörve, lefogyva, sápadtan. De ezen a sápadt arcon is felragyogott a boldog mosoly, mikor meglátta az asszonyt.

— Ártatlan vagyok édesem. Soha nem csináltam semmit, ami bármilyen isteni, vagy emberi paranccsal ellenkeznék.

Az asszony könnyes szemmel hallgatta. Érezte az izgatott hangon, hogy hosszú idők kínlódása után most mondhatja először a férfi úgy ki az igazságot, hogy azt el is hiszi neki valaki.

— Tudom drága. És bízom Istenben, hogy kiderül az igazság.

Ezzel a bizalommal ült be Konrádné 1947 őszén a tárgyalóterembe, ahol a népbíróság a férje ügyét tárgyalta. Tágranyílt szemmel, kóválygó fejjel hallgatta a sorban jelentkező hamis tanúk vallomásait, elakadó lélegzettel figyelte férje kétségbeesett küzdelmét az igazságért. S a tárgyalóterem padján még erősebben érezte, hogy a férje ártatlan. Érezte és tudta ezt akkor is, amikor a bíróság kihirdette az ítéletet: 10 év fegyház.

Konrádot az ítélet után nemsokára kiszállították a Gyüjtőfogházba. Itt látogatta őt az asszony, ide hordta számára a csomagokat. S ezeknek a rövid beszélgetéseknek során vígasztalta, biztatta a férfit: kiderül az igazság.

De nem érte be csak a szavakkal. Tudta azt, hogy senki más nem segíthet a férjén, csak ő. Érezte, hogy neki, mint asszonynak nincs más kötelessége, mint férje ártatlanságának bebizonyítása. 1948 nyarán nekikezdett a munkának.

Első dolga volt, hogy eladott mindent. Vevőt talált a kis családi ház, a húszévi boldog házasélet otthona. A pár hold szőlő, melyet még meghagyott a földreform, szintén gazdát cserélt. Eladta a bútorokat, a ruhákat,

mindent, ami megmozdítható és eladható volt, csupán annyi ruhaneműt tartott meg, ami neki és férjének a legszükségesebb volt.

A ruhaneműk közül csak annyit csomagolt be magának, amennyire feltétlenül szüksége volt, a többit a rokonoknál hagyta. Aztán kis kofferjével a kezében nekiindult az országnak. Férjével folytatott rövid börtönbeszélgetések során gondosan megjegyzett minden nevet, adatot a Konrád keze alatt szolgált katonákról, munkaszolgálatosokról. Sokszor csak egész bizonytalan adatokra támaszkodott. De elkezdte a munkát, mert hitt abban, hogy megmentheti a férjét.

A következő esztendőben Kondrádné bejárta csaknem egész Magyarországot. Vasúton, autóbuszon, szekéren, gyalog utazott egyik faluból a másikba, egyik városból a következőbe és kereste, kutatta a régi katonatársakat. Várótermekben, piszkos kis fogadókban, szénapajtákban aludt, vándorolt perzselő napsütésben, zuhogó esőben, viharos hófúvásban. Ahogy múlt az idő, úgy nőtt a reménye is. Ahol sikerült rátalálnia valamelyik katonára, munkaszolgálatosra, az azonnal készségesnek mutatkozott nyilatkozatot írni és igazolta volt parancsnokának emberséges bánásmódját, ártatlanságát. S valamennyien vállalták, hogy szükség esetén személyesen is megjelennek tanúskodni a bíróság előtt.

S ezek mellett a nyilatkozatok mellett a volt beosztottak mind tudtak valami újabb adatot adni, kiegészítették Konrád főhadnagy hiányos visszaemlékezéseit, s elősegítették, hogy az asszony újabb és újabb katonatársakat kutasson fel. S mire elmúlt egy esztendő, hatalmas iratcsomóval a hóna alatt állított be Konrádné az ügyvédjéhez. Letette az íróasztalra a férje ártatlanságát bizonyító iratcsomót, a perújrafelvétel egész anyagát.

Az ügyvéd mind növekvő csodálkozással lapozgatta a nyilatkozat-halmazt, aztán hirtelen felugrott:

— Nagyságos asszonyom! Ha ezek után nem engedik szabadon a férjét, akkor nincs igazság a földön!

Az asszony boldog fáradtsággal mosolygott. Csak ő tudta egyedül, micsoda emberfeletti munka volt ennek a sok papínak az összegyűjtése. Azonnal megszerkesztették a perújrafelvételi kérvényt, s az ügyvéd azt még másnap benyújtotta. A perújrafelvétel jogosságának elbírálását a László tanácsra bízták, mely egyike volt a leghírhedtebb vészbíróságoknak. A bizonyítéktömeg hatására még László tanácselnök sem tudott elutasító végzést hozni, elfogadta a perújrafelvételt és kitűzte Konrád főhadnagy ügyében az új tárgyalást.

Nagy esemény volt ez a tárgyalás a budapesti bíróság történetében. Valahogy már kitudódott Konrádné emberfeletti harca férje ártatlanságáért. Vadidegen emberek lepték el már korán a folyosókat, hogy tanúi legyenek ennek a rendkívüli tárgyalásnak. S a közönség között ott várakoztak a tanúk is, akik beváltották igéretüket és teljes számban eljöttek, hogy volt parancsnokuk ártatlanságát bebizonyítsák. Ott várakozott sápadt arccal, de ragyogó szemmel Konrádné is, várva a nagy pillanatot, amikor szabadlábrahelyezett férjét annyi idő után végre megölelheti.

Aztán elkezdődött a tárgyalás. Zsúfolt volt a tárgyalóterem. A tanácselnök elfogadta a védelem bizonyításkiegészítési indítványát és egymás után hallgatták ki a tanukat, akik sorra cáfolták meg a hamistanúk terhelő vallomásait és igazolták Konrád teljes ártatlanságát. Az ügyész, hatalmas pártjelvénnyel a gomblukában, mind idegesebben figyelte a tárgyalás menetét, de hiába igyekezett keresztkérdésekkel zavarba hozni a védelem tanúit, a volt katonák, munkaszolgálatosok nyugodt, megfontolt vallomásain meghiúsult minden próbálkozása.

Öt óra hosszat tartott a tárgyalás. Amikor a bíróság ítélethozatalra vonult vissza, az ügyész idegesen felug-

rott helyéről és elrohant. Senki sem törődött vele. Mindenki tudta, hogy ez után a tárgyalás után csak felmentő ítélet következhet. De mégis halálos csend borult a tárgyalóteremre, mikor egy órai tanácskozás után ismét megjelent a bíróság és László tanácselnök kihirdette az ítéletet:

— A magyar népköztársaság nevében! A népbíróság a Konrád János vádlott ügyében benyújtott perújrafelvételi kérelmet elfogadva a ma megtartott tárgyaláson a vád és a védelem tanúinak kihallgatása után megsemmisíti a vádlott terhére hozott előző ítéletet és Konrád Jánost bűncselekmény hiányában a vád és következményei alól felmenti.

Éles sikoltás szakította félbe a tanácselnök szavait. Ebben a sikoltásban egy meggyötört és sokat szenvedett asszony boldogsága tört ki, aki annyi erőfeszítés és küzdelem után megérhette, hogy visszakapta férjét. S mintha ez a sikoltás jeladás lett volna, felborult minden rend a tárgyalóteremben. A tanúk szinte egyszerre rohantak a vádlottak padjáról boldogan felugró Konrád felé és csak akkor nyitottak utat, mikor a boldogságtól zokogó asszony furakodott oda, hogy nem törődve a körülötte kiabáló tömeggel végre ismét férje karjába simulhasson. A közönség soraiban pedig idegen emberek szorongatták egymás kezét, ölelgették egymást.

Az ujjongó emberek nem vették észre, hogy egyszerre egy fiatal tiszt vezetésével ÁVO-s legénység állja el a tárgyaló terem ajtaját, sőt a tanács tárgyalószobájának bejáratát is. Csak akkor támadt néma csend, mikor felharsant az éles parancsszó:

— A termet senki sem hagyhatja el!

Mindenkibe belefagyott az öröm. Rémült arccal álltak meg helyükön az emberek és nézték végig az ÁVO-sok tevékenységét. Azok pedig haladéktalanul megkezdték munkájukat. Elsőnek Konrád Jánost

bilincselték meg, s állították a fal mellé, közvetlen utána felesége és ügyvédje került az oldalára. Sorban igazoltattak mindenkit és gondosan összeszedték a tárgyaláson szereplő valamennyi tanút. Amikor kitelerték a közönséget a tárgyalóteremből, rákerült a bilincs a tanácselnöknek és a tanács tagjainak a kezére is. S a hosszú menet az ÁVO-s katonák fegyveres fedezete mellett végigkanyargott a törvényszék folyosóin, be az ügyészségi börtön épületébe, ahol az ÁVO őrizte foglyait.

Még aznap elkezdődtek a kihallgatások. S ezeknek során az ÁVO-s nyomozók elővették minden tudományukat, a lelki és testi kínzások minden eszközét. Így is egy hétbe telt, amíg elérték céljukat. De akkorra kezükben voltak a szükséges hamis bizonyítékok: a tanácselnök vallomása, mely szerint Konrádné és ügyvédje őt nagy összeggel megvesztegette, hogy fogadja el a hamis mentőtanúk vallomását és hozzon felmentő ítéletet. Az ügyvéd vallomása, melyben beismerte, hogy segítséget nyújtott ügyfelének ahhoz, hogy meg nem engedett eszközökkel befolyásolja az igazságszolgáltatás munkáját, megvesztegesse a tanúkat és a bíróságot és ezzel egy veszedelmes fasiszta gonosztevő szabadlábra helyezését tegye lehetővé.

A tanácselnök tört meg először. Ő úgy látszik tapasztalatból tudta, hogy teljesen reménytelen dolog az ÁVO-sokkal szemben okoskodni és ragaszkodni az igazsághoz. Előbb utóbb mindenki megtörik és végül úgyis az történik, amit az ÁVO akar. S talán keserű szájízzel gondolt arra, hogy bírói pályafutása alatt most hozott elsőízben az igazságnak megfelelő ítéletet, s ez bírói munkásságának végét jelenti.

Az ügyvéd is elég jól jól ismerte ezt a boszorkánykonyhát ahhoz, hogy nem sokáig tagadott. Védőügyvédi gyakorlata során volt már annyi tapasztalata, amellyel be tudta látni helyzete reménytelen voltát, s nem egy

olyan embert védett már a bíróság előtt, aki önmaga tett saját maga ellen terhelő vallomást az ÁVO kínzásainak hatására.

Aztán a tanúkat vették kezelés alá. Megcsillogtatták előttük a két lehetőséget: hamis vallomás után a szabadulás, vagy a legkegyetlenebb kínzások és bebörtönzés. S akik haboztak a választással, azok mindjárt megkapták a kóstolót a rájuk váró kínzásokból is. Megtörtek ők is. S egymás után írták alá a hamis jegyzőkönyveket, melyben vallották, hogy Konrádné nagy összegekkel vesztegette meg és beszélte rá őket, hogy a valóságnak meg nem felelő vallomást tegyenek.

Csak a Konrád házaspárral nem boldogultak. A férj és feleség ellenállt minden kínzásnak. Mert egyik sem önmagát féltette, hanem a párját. S ez érzés adott erőt megkínzott testüknek ahhoz, hogy vérbefagyva, félig eszméletlenül is csak ezt az egy szót ismételjék: nem... nem... nem...!

De az ő tagadásuk kevés volt. Ott volt a többi hamis vallomás és amikor tíz nappal később megrendezték a következő tárgyalási cirkuszt, már gondosan előkészített bíróság foglalkozott az üggyel. A tanácselnök valószínűleg értesült kollégája sorsáról, mert pillanatnyi habozás nélkül fogadta el az ÁVO által kicsikart hamis vallomásokat, s megvetően legyintett minden tagadó szóra, mellyel a Konrád házaspár harcolni próbált egymás szabadságáért.

Az egész tárgyalás talán egy óráig tartott. S a bíróság tíz percet sem tanácskozott, máris visszatért és kihirdette az ítéletet:

— A népbíróság bűnösnek mondja ki Konrád János elsőrendű vádlottat háborús és népellenes bűncselekményben, közokirathamisításban és hatósági személyek félrevezetésének bűncselekményében, Konrád Jánosné másodrendű vádlottat közokirathamisítás,

vesztegetés és hatósági személyek félrevezetése bűntettében . . .

A többit már jóformán nem is hallották. Álltak egymás mellett, köztük egy fegyőr, s várták az ítéletet. De a bíróság még bűnösnek találta a védőügyvédet, s a volt tanácselnököt is, sőt egy-kettőt a tanúk közül is. S aztán folytatták az ítélet kihirdetését:

— . . . ezért a népbíróság az elsőrendű vádlottat összbüntetésként kötéláltali halálra, a másodrendű vádlottat tizenkét évi fegyházra . . .

Ezt már nem bírta tovább az asszony. Felcsukló zokogással tört ki belőle a hang:

— Édesem! . . . Bocsáss meg! . . . . Meg akartalak menteni és én öllek meg!

A férjen kívül senki nem törődött a zokogó asszonynyal. A tanácselnök megállás nélkül folytatta az ítélet kihirdetését, az ügyész pedig csak egy gúnyos mosolyt küldött a vádlottak padja felé. A szigorúan zárt tárgyalás üres termében talán csak a kísérő őrök lelke mélyén mozdult meg egy húr. Talán még az ő elfásult, közönyös szívüknek is sok volt a kétségbeesett asszonyi zokogás.

Konrádék nem tudtak egy szót sem beszélni egymással. Az ítélet kihirdetése után az őrök azonnal közrefogták és lekísérték őket a börtönépületbe. Konrád mozdulatlan arccal haladt a fegyveres őrök között, s mögötte pár méterre ott bugyborékolt asszonyának görcsös zokogása.

Egy pillantás volt a búcsújuk. A könnyben úszó női szempár még ebben a pillantásban is bocsánatért könyörgött. A férfi szeme megértette, abban semmi szemrehányás nem volt, csak végtelen szeretet és fájdalmas búcsú.

S talán ezt a könnyes szempárt látta maga előtt utóljára Konrád János, amikor a komor börtönudvaron nyakára fonódott a hóhér kötele.

A női foglyok pedig, akik a márianosztrai börtönben Konrád Jánosnéval vannak egy zárkában, nem is értik meg soha, hogy ez a zilálthajú, önmagával semmit sem törődő emberi roncs, ez a hajdan oly boldog szerelmes asszony miért ül napról napra, hétről hétre, évről évre mozdulatlanul a szalmazsák sarkában és maga elé bámulva miért mormolja folytonosan ezt az egy mondatot:

— Én öltem meg a férjem!

XIX. FEJEZET.

Idegesen sétáltam a zárkában. Tegnap délelőtt hirdettek ítéletet az ügyemben és még mindig semmi hírt nem tudtam arról, hogy mi a döntés: élet vagy halál? Csepi és Domján elmerülten kártyázott a szalmazsák egyik sarkában, Ede lehúnyt szemmel, szemmelláthatóan gondolataiba merülten üldögélt. Egyszerre felnézett:

— Gyakoroljuk egy kicsit a morzét. Próbáljuk ki, melyikünk tud gyorsabban morzézni.

Megütközve néztem rá és már éppen a nyelvemen volt, hogy elutasító választ adjak, mert igazán nem éreztem most semmi kedvet ilyen szórakozásra, amikor észrevettem, hogy rámkacsint. Azonnal megértettem, hogy olyasmiről akar beszélni velem, ami nem tartozik másik két zárkatársunkra.

— Jól van. — bólintottam. — Kezdd el. Először én veszem a szöveget.

Kezébe vette a bádogpoharat és az ujján lévő aluminiumgyűrűvel gyors ütemben kopogni kezdett. Tovább sétáltam a zárkában és figyeltem a jeleket. A frissen felsúrolt padlón mezítláb jártam, így a lépéseim nem zavarták a vételt.

— Van egy ötletem, melyet meg akarok beszélni veled. Meg kellene kísérelni egy szökés megszervezését.

Azt hittem rosszul értettem a jeleket. De csak egy pillantást kellett az arcára vetnem, hogy lássam, komolyan gondolja a dolgot. Figyeltem tovább az adást:

— Jól átgondoltam mindent. Figyelj ide. Ezen a

börtönudvaron két őr van szolgálatban. Puskával. Az egyik az utcára vezető kőfal tövében sétál, a másik ezen az oldalon az irodai épületek aljában, ahol az akasztás folyik. Nem látják egymást. Első feladat ennek a két őrnek az ártalmatlanná tevése.

Most én nyúltam egy pohár után és közbekopogtam:

— Hogy tudod ezt megcsinálni?

— Ezt a kertésszel el lehet intézni. A főkertész Cságoly, a volt kispuskalövő világbajnok. Ismerem jól, kemény gyerek. Ő minden nehézség nélkül megközelítheti az őröket. A benti főházi, Orosz Tomi, szintén benne lenne a dologban. Ő ki tudja nyitni a zárkánkat. Kulcsot nem nagy vicc csinálnia hozzá. Itt bent az épületben két őr van: Mihalicska és egy beosztottja. Csak pisztolyuk van, nem jelent semmi nehézséget lefegyverezni és egy zárkába csukni őket.

— Ez rendben van. De hogy méssz ki? A fal öt méter magas, a kapu felé pedig többszörös őrség van.

— Ezt is átgondoltam. Láttad azt a kis épületet ott az udvaron? Az a tűzoltószertár. Abban van a felcsavarható tűzoltólétra. Pillanatok alatt ki tudjuk nyitni, odatoljuk a falhoz, felcsavarjuk a létrát és már sétálhatunk is ki rajta. S ami a legfontosabb, az épület elfedi az egész manővert a folyosók felé. Az irodákból nem láthatnak meg semmit.

Ahogy hallgattam a tervet, mind jobban be kellett látnom, hogy egész könnyen megvalósítható. De hátra volt még egy fontos kérdés:

— Jó. De feltéve, hogy mindez sikerül, mit képzelsz, milyen messzire tudunk eljutni csíkos rabruhában?

— Ez a terv második fele, de már ezt is átgondoltam. Ide feltétlenül kell valami külső segítség. Valakinek ide kell jönnie előre megbeszélt időpontban egy teherautóval és felszedni minket.

— De hogy a csudába tudsz innen ilyen üzenetet kiküldeni?

Vídáman rámkacsintott és kopogott tovább:

— Már azt is elintéztem. Utolsó ügyvédi beszélőmön megbeszéltem, hogy a következő ügyvédi levelem rejtjeles lesz. Minden tizedik szót kell összeolvasni. Mihalicskával elintéztem, hogy ma megírhatom a levelet. Majd közösen megszerkesztjük. Az a kérdés, tudsz-e valakit, akire rá lehet bízni az autó megszerzését és idehozatalát?

Egymás után ugrottak elő az emlékezetemből nevek és arcok. Családtagok, barátok, ismerősök. S egymás után vetettem el őket. Úgy éreztem, hogy mi, akiknek már igazán semmi vesztenivalónk nincs, nem ránthatunk veszélybe senkit a kintiek közül. Hiszen mindegyiket család, feleség, gyerekek siratnák, ha őket bajba kevernénk. S magányos fiatalembert, aki erre kapható lett volna, nem találtam. Megcsóváltam a fejem:

— Ne haragudj, de én nem tudok senkit.

Bólintott.

— Ezt meg is értem. Nagy felelősség valakit belerángatni ebbe a tervbe. Én Félixben bízom. Neki viszont csak a családomon keresztül tudok üzenni, mert nem tudom most hol van. Van azonban egy nagybátyám. Ügyvéd. Agglegény. Teljesen egyedül él. Ha van egy kis bátorság benne, ő is meg tudja csinálni. Neki fogom elküldeni az üzenetet.

Kezdtem bízni a terv sikerében.

— Képzeld, milyen felhördülés lenne, ha egyszerre húsz halálraítélt megszöknék innen!

— Arra nem kerülhet sor. Véleményem szerint nem sokan lennénk, akik vállalnánk ezt a kalandot. Még azok is, akiket minden emberi számítás szerint biztosan ki fognak végezni, az utolsó pillanatig reménykednek valami csodában és ha kinyitnád az ajtót előttük, bent maradnának a zárkában.

— Ezt én nem hiszem. Mégis csak biztosabb megszökni.

— Tavaly még a jobb háromban voltak a halálosok. A séta az autóbejáratnál folyt. Egyetlen öreg őr állogált ott puskával a kezében és nála volt a kapu kulcsa is. A halálraitéltek ötvenen voltak. Összebeszéltek, hogy megkísérlik a szökést. Ráadásul akkor még civilruhában volt mindegyik. S mikor a megbeszélt jel elhangzott, az ötvenből hárman kezdték el az akciót. A többi visszament a zárkájába.

— És a három?

— Persze, hogy nem sikerült nekik. Kevesen voltak. Három nap múlva mind a hármat felakasztották. De az elkövetkező hetekben kivégezték a többiek legnagyobb részét is.

— Most nekünk mégis csak meg kell beszélnünk a többiekkel a dolgot!

— Nem. Csak egy párral. S ha sikerül, majd kinyitjuk az ajtókat és aki akar, jön velünk. Én már ismerem az embereket. Majd megmondom, kivel érdemes beszélni.

— Csepi és Domján?

— Esetleg. De velük ráérünk. Velük akármikor tudunk beszélni. Szerintem a fiatalokkal kell kezdeni: Marnitz, Kiss, Mayering, Kucsera...

— Kucsera?! Neki már megjött a kegyelem!

— Na és? Majd meglátod, hogy ennek ellenére szívesen részt vesz a dologban. Beszélj vele mindjárt most.

S félbeszakítva a morzézást, felállt:

— Tegyétek el a kártyát, már nyitják az ajtókat a sétához!

Mikor felsorakoztunk a folyosón, beálltam Kucsera mellé.

— Akarok veled beszélni! Maradj előttem! — súgtam neki.

Nem sikerült a tervem. Mikor kifelé mentünk, Mihalicska megállított és kihívott a sorból. S mikor intett, hogy menjek vele az irodába, elszorult a szívem. Rögtön éreztem, hogy a tárgyalásommal kapcsolatban akar mondani valamit.

— Figyeljen ide! — fordult hozzám. — Elmondok magának valamit, de fogja be a száját és még a zárkatársainak se beszéljen róla! Az ügyvédje küldött egy táviratot. Én véletlenül láttam meg a cenzurán. Azt táviratozta, hogy az ítéletét életfogytiglani kényszermunkára változtatták át.

Lehúnytam a szemem, s hirtelen úgy éreztem, hogy valami csodálatos könnyűség önt el. Szinte azon sem csodálkoztam volna, ha hirtelen a levegőbe emelkedem. De alig egy-két pillanatig tartott az egész, s aztán rögtön eszembe jutott az a sok hazugság és csalás, amit már megértem, s kételkedni kezdtem.

— Miért nem adják ide azt a táviratot? — kérdeztem.

— Bolond maga? Tudja jól, hogy félévenkint csak egy levelet kaphat.

— Akkor ha osztályvezető úr nem látja meg azt a táviratot, félévig nem tudom meg, hogy fel fognak-e akasztani?!

— Fenét! Az ítélete egy-két hét alatt lejön és akkor kikerül a halálos zárkából. S akkor majd megszűnik az úri élet is! — tette hozzá fenyegetően.

Szótlanul csatlakoztam a sétához. Csak a sor végére tudtam beállni, de láttam, hogy Ede valahogy Kucsera mellé került és elmerülten tárgyalnak valamiről. Rögtön sejtettem, hogy a szökésről van szó.

— Mit akart tőled Mihalicska? — kérdezte rögtön Ede, amint visszaértünk a zárkába.

— Semmit. A személyi adataimhoz hiányzott valami, azt kérdezte meg. — válaszoltam.

Rögtön megértett.

— Akkor folytassuk a morzegyakorlatot. Te következel.

Kezembe vettem a poharat és kopogni kezdtem:

— Mihalicska szerint a cenzúrán van egy távirat az ügyvédemtől, melyben értesít, hogy az ítéletemet életfogytiglanra változtatták át.

Őszinte öröm villant fel a szemében, mikor rámnézett. De én folytattam:

— Nem tudom, hogy hazudnak-e. A táviratot nem adják kézbe.

— Az biztos, hogy ezek minden disznóságra kaphatók, de nem hiszem, hogy erre gondolnának. De ez pár héten belül úgyis elválik.

Félbeszakadt a beszélgetés. Az írnok hozta a tintát és a papírt, hogy Ede megírja az ügyvédi levelet. Csepiék tovább kártyáztak, mi pedig a zárka másik sarkában először egy darab W. C. papírra megfogalmaztuk az üzenetet: « Szökés előkészítve. Teherautót kérünk később megbeszélendő időpontra a falhoz. Terv Félix segítségével megvalósítható ».

— Na, most úgy kell megfogalmaznunk az ügyvédi levelet, hogy ez a szöveg benne legyen. Minden tizedik szót fogják összeolvasni.

Nem volt könnyű munka. Nagyon kellett vigyáznunk, hogy a szöveg értelmes legyen, ne akadjon benne indokolatlan szó, ami felhívja esetleg a cenzúra figyelmét. Jó két órát dolgoztunk a hosszú levélen, míg végre sikerült összeállítani. Utána az üzenet fogalmazványát gondosan apró darabokra tépve a kiblibe szórtuk, a levelet pedig kiadtuk Mihalicskának.

Domján és Csepi közben elmerülten kártyázott, így megkockáztattam súgva a kérdést:

— Miben állapodtál meg Kucserával?

— Pontosan úgy történt minden, ahogy gondoltam. Benne van a dologban. Sőt, ha kikerül közülünk és felrakják az emeletre, megpróbáljuk elintézni Orosz

Tomin keresztül, hogy Mihalicska őt kivegye házimunkásnak. Akkor lesz kint a folyosón is segítségünk.

Rövidesen kiderült, hogy ez a beszélgetés az utolsó pillanatban történt. Még nem múlt el dél, amikor megjött a falon keresztül a hír:

— Kucserának megérkezett az ítélete. Felvitték az emeletre.

Ebéd után már nem volt kedvünk játszani. Csepi szokás szerint lefeküdt kicsit aludni, Domján szótlanul üldögélt a lócán, mi pedig Edével egymást kerülgetve keringtünk a zárkában.

Gondolataim szakadatlanul az ítéletem körül forogtak. Valahogy annyira beleéltem már magam, hogy annyi társam után én is itt a sarkon fejezem be hamarosan az életemet, hogy egyetlen percig sem tudtam komolyan foglalkozni az életbenmaradás lehetőségével. De most, ha nem is biztosan még, felcsillant előttem a remény és eszembe jutott a jövő is. Mi várhat rám? Ha igaz a hír és valóban életfogytiglanra változtatták át az ítéletemet, meddig tart még ez a helyzet? Egy pillanatig sem volt kétséges előttem, hogy ez a rendszer nem enged ki a börtönből. És most valahogy megéreztem, hogy még nagyon hosszú idő van hátra, amíg ismét beléphetek a Csörsz utcai lakás ajtaján és szabad emberként járhatok az utcán a többi emberek között. Talán, ha tudtam volna, hogy még milyen hosszú idő és mennyi szenvedés van addig hátra számomra, irigyeltem volna azokat, akik a további szenvedésektől a kivégzés árán meg tudnak szabadulni.

— Hogy hívják ezt a vigyorgó fiút itt szomszédban? — zavarta meg Domján a gondolataimat a 27-es zárka felé bökve.

— Marnitz Péter. — válaszolt Ede.

— Vele sétáltam ma, — folytatta Domján, — s panaszkodott, hogy egész éjjel nem tudnak aludni a csöves miatt.

— Mit csinál? — kérdeztem.

— Sikoltozik. Kiabál. Állandóan látomásai vannak és a meggyilkolt asszonnyal küzd álmában. Azt mondja Marnitz, hogy meg fognak bolondulni mellette.

— Lelkiismeretfurdalás. — bólintott Ede. — Látjátok, ez a különbség köztünk és a csövesek között. Én még nem találkoztam olyan politikai fogollyal, akinek lelkiismeretfurdalásai lettek volna.

— Marnitz is azt mondja, hogy ez nem a kivégzéstől fél. Állandóan arról beszél, hogy a túlvilágon ismét találkozni fog az asszonnyal, s az majd számon kéri tőle, hogy a kisfiát árvává tette és ott is üldözni fogja.

— Elég ellenszenves fráternek látszik. — szóltam közbe. — Én is megfigyeltem a sétán. Én már eleve nem szeretem azt, ha egy fiatalember kalocsnit hord. S amellett van valami alattomos a szemében és valami undorító puhányság a mozdulataiban.

— 1944-ben a Duna-Tisza közén folytak a harcok. — szólalt meg Ede. — Harcfegyelembiztosító alakulat parancsnoka voltam, s az egyik nagyközségben elfogtunk két cigányt, akik bestiális kegyetlenséggel meggyilkoltak egy öregasszonyt. Tetten értük őket, amikor a rablott holmival akartak menekülni. A rablógyilkosság légvédelmi elsötétítés alatt történt, egy pillanatig sem volt vitás a sorsuk. Azonnal összeült a rögtönítélő bíróság. Ha láttátok volna milyen vinnyogást, sírásrivást vittek véghez a kivégzés előtt. Ahhoz volt bátorságuk, hogy teljesen szétdarabolják azt a szerencsétlen vénasszonyt, de meghalni nem tudtak. Ilyenek a csövesek.

— Akasztották őket? — kérdezte Domján.

— Nem volt idő akkor sok ceremóniára. Kivittük őket a főtérre a templom mellé és egy kivezényelt szakasz agyonlőtte őket. Az aztán más lapra tartozik, hogy jelenleg a tér róluk van elnevezve, mint a kommunista ellenállási mozgalom két mártírjáról, nekem meg a

vádiratomban többek között szerepel a két rablógyilkos cigány is, mint az illegális baloldali mozgalom két prominens áldozata.

— Rablógyilkos cigányok, mint kommunista mártírok? — csodálkoztam.

Ede nevetett.

— Persze. A kommunista mozgalomnak annyira kevés tagja volt és oly jelentéktelen volt a háború alatt az egész működésük, hogy a mostani kommunista vezéreknek, akik ezekben az időkben Moszkvában biztonságban üldögéltek, mártírokat kell gyártaniok, s ezzel is igazolniok kell, hogy a bolsevizmusnak volt komoly tömegbázisa a régi Magyarországon: volt vezére, komoly illegális szervezete és persze hősei is. Erre a szerepre pedig nagyon jó volt még a két cigány is, akiknek fogalmuk sem volt azon az éjszakán, amikor a vénasszonyt meggyilkolták, hogy ők kommunista hőstettet visznek végbe. Én sajnos nem láthattam előre a jövőt, de ha tudom, feltétlenül megvigasztalom őket a kivégzés előtt, hogy ez a tér róluk lesz elnevezve.

Belemelegedtünk a témába. Mindegyikünknek voltak már személyes élményei, pontos értesülései a magyar kommunisták átlátszó és hazug propagandájáról, mellyel kétségbeesetten igyekeztek hatalomrajutásuk után minél dicsőbb múltat és történelmet szerkeszteni önmaguk számára. Soha ilyen tömegben még nem jelentkeztek az « ellenállók », a « hősök », a « politikai meggyőződésükért üldözött elvtársak », mint most, amikor már csak a koncon kellett marakodniok. S minthogy sokan voltak, természtes, hogy a legnagyobb gazemberek, a legraffináltabb csirkefogók halászták el a legfontosabb pozíciókat, a legzsírosabb falatokat. Az a pár idealista, aki hitte a múltban a kommunista világnézetet, napról napra mindjobban kiábrándulva és háttérbe szorulva figyelte a világot, amelynek eljövetelét oly reménykedve várta.

Közben beadták a vacsorát, megtörtént a zárás és kezdett alkonyodni. Már éppen neki akartunk látni az ágyazásnak, amikor egyszerre Ede macskaugrással az ablaknál termett és kilesett rajta. Azonnal elcsendesedtünk. Most már mi is hallottuk, hogy többen járkálnak az udvar csikorgó kavicsos útján.

— Őrjárat! — súgta Ede, majd lehúzta a fejét. — Itt mentek el az ablak alatt.

— Mit jelenthet ez? — kérdeztük hárman csaknem egyszerre.

Megvonta a vállát.

— A legkülönfélébb okai lehetnek. Lehet, hogy csak egyszerűen próbariadó, lehet, hogy megszökött valaki a csillagból...

Nem fejezhette be a különböző lehetőségek felsorolását, mert hirtelen vakító fényvsugár vágódott be az ablakon, s mikor óvatosan felágaskodtunk, láttuk, hogy a kivégzések helye teljes fényárban úszik.

— Akasztás lesz. — állapította meg Ede.

— Most? Este?! — csodálkoztunk.

— Most. A reflektor nem jelenthet mást. Ez pedig csak statáriális kivégzés lehet.

— Akkor nem közülünk végeznek ki valakit. — nyugodott meg Domján.

— Nem hát. Minket csak reggel hétkor akasztanak. Ilyenkor csak statáriális itéletet hajtanak végre.

Utolsó szavai alatt már hallottuk is az ismerős kopácsolást, ami a bitófa felállítását jelezte. S ahogy tovább hallgatóztunk, meghallottuk a második bitó felállításának zaját is.

— Kettős akasztás lesz. Kik lehetnek? — kérdezte Csepi.

— Ezt nem tudhatjuk. — válaszolt Ede. — Azt sem tudom, milyen bűncselekményekre szól a statárium. Azt hiszem valami gazdasági dolog lehet a háttérben.

— Hátha csövesek. — találgatta Domján.

— Lehet, bár nem hiszem. Hacsak fegyverrejtegetésre nincs most statárium. De csönd, most hozzák őket!

Tisztán lehetett hallani a bejáratnál megálló autó motorjának búgását és rögtön utána a lépéseket a csöndes folyosón. Odakuporodtunk a lukhoz, de nem láttunk semmit. Úgy látszott, közvetlenül a bejárat mellett helyzték el őket, mert úgyis csak percekig maradnak a zárkában. Már hallottuk is a csigák csikorgását, aztán hangos lábdobogással megérkezett az őrszázad, s végül a sok lépésből arra következtethettünk, hogy a bíróság is a helyén van. Alig csendesedett el minden az udvaron, alig hangzottak fel a folyosón a jólismert kemény léptek, hátborzongató sikoltás verte fel a csendet:

— Nem...! Nem...! Nem megyek...! Nem akarok meghalni...! Kegyelem...!

Artikulátlan férfihang volt, melytől a hideg futott végig a hátamon. Aztán az udvaron hangzott fel a jajveszékelés:

— Kegyelem...! Csak most az egyszer...!

— Gyáva! — morogta Csepi maga elé. — Ez sem tudja, hogyan kell meghalni.

— Nem volt ideje a szerencsétlennek hogy idegileg felkészüljön a halálra. — súgta Ede.

S már hallottuk is a zsámoly roppanását. Egyszerre fullasztó csend lett.

— Akárki volt, akármit csinált, mégis csak egy ember halt meg. — kulcsoltam össze a kezem. S láttam, hogy a többiek is imára hajtják a fejüket.

A második már hang nélkül botorkált ki. Csak az utolsó pillanatban tört ki belőle a rémület:

— Jaj!... Jaaa...

A többit már a hóhér kötele fojtotta belé.

Máig sem tudom, kik voltak.

XX. FEJEZET.

Gyorsan múltak a hetek. Most, amikor az ítélethirdetés után már a negyedik hét múlt el, mind idegesebb lettem. Ezekben a napokban kellett eldőlnie, hogy Mihalicska hazudott-e a távirattal. Bármelyik nap várhattam, hogy közlik velem az ítéletet, s amennyiben hazudott, úgy bármelyik reggel sor kerülhetett a kivégzésemre. Csepinek és Domjánnak nem mondtam el semmit, Ede pedig, ha szótlanul is, de velem együtt drukkolt.

Ezek a hetek sem múltak eseménytelenül. A hóhér nagy ritkítást végzett köztünk és jóformán alig múlt el nap, hogy valamelyik társunktól ne kellett volna végső búcsút vennünk. Legérzékenyebben Kelemen kivégzése érintett. Ő volt az első ember, akivel halálraítélésem után beszéltem, ő volt első zárkatársam is. A bíróságok azonban gondoskodtak róla, hogy a halálraítéltek létszáma ne csökkenjen. Megérkezett Budaiék második csoportja is, a magas, kissé már ütődött Réthy ezredes, Draskóczy őrnagy, a jóvágású ezredsegédtiszt és Dobai Jóska tartalékos főhadnagy, volt tanító. Mindhárman Budaiék állítólagos vallomásai alapján kapták a halálos ítéletet.

A zárkaéletet igyekeztünk annyira kellemessé tenni, amennyire csak lehetett. A sakk, a társasjátékok és a kártya jó időtöltésnek bizonyultak, sőt Domján javaslatára megszerveztük a társaság pénzgazdálkodását is.

— Mégiscsak szamárság igy a levegőbe kártyázni.

— jelentette ki egyik nap. — Kellene valami pénzt csinálni.

Az ötletet egyetlen délután meg is valósítottuk. Az összeragasztott papírokból kerek darabokat vágtunk ki. Szereztünk piros és zöld papírt is, s azokból csináltuk a négyszögletes és téglalap alakú nagyobb pénzeket. A kerek fehér egy egység volt, a zöld öt, a piros tíz. Nevet is adtunk a pénznek: « Halálkának » keresztel-tük el.

Ede rögtön tudományos alapra fektette a pénzgazdálkodást.

— Pénznemnek csak akkor van értéke, ha fedezete van. Azt nem csinálhatjuk meg, hogy élelmiszert nyerjünk egymástól, vagy azt a pár ruhadarabot tegyük kockára, amire mindegyikünknek olyan nagy szüksége van. De mégis ki kell találni valamit, hogy értelme legyen annak, ha valaki nyer, vagy veszít.

— Térjünk rá a munkavalutára. — ajánlottam.

Csodálkozva néztek rám, de én tovább magyaráztam:

— Itt állandóan van olyan munka, amelyet felváltva végzünk el. Minden héten kétszer súrolni kell, mosogatni, ablakot tisztítani, mosni, stb. Járjon minden munkáért fizettség. Például: aki súrol, kap a másik háromtól öt-öt Halálkát. A mosogatásért jár fejenkint kettő, s így tovább.

Kezdték megérteni.

— Ha az eddigi módszer szerint végezzük a munkát, mindenki visszakapja a pénzét. Ha viszont valaki nyer, módja van a vesztessel elvégeztetni a ráeső soros munkát, a vesztes pedig ismét pénzhez jut és tovább tud játszani. A munkába egyikünk sem hal bele, s mégis biztosítjuk a játék érdekességét.

Azonnal elfogadták a javaslatot. S ettől kezdve nem egyszer csendült fel zárkánkban a vidám nevetés, ha

a kártyalapokon két súrolás, vagy öt mosogatás forgott kockán.

Azokban az órákban azonban, mikor figyelmemet nem kötötte le az együttes játék, feszült idegekkel vártam sorsom változását. Egy délelőttön kivágódott az ajtó és amint Mihalicska megjelent, azt hittem szétpattannak az idegeim.

— Borbély! Nyomás!

Egy másodpercig nem tudtam megmozdulni. A fejemben teljes zűrzavarban ugráltak a gondolatok: Mi lesz most? A Markóba visznek kihirdetni hogy holnap akasztanak? Vagy csak azt közlik, hogy tényleg életfogyotot kaptam?

Elsápadhattam. Ede tért először magához:

— Sapkát vigyen? — kérdezte.

Ez volt a döntő kérdés. Ha sapka is kell, akkor a Markóba visznek és holnap meghalok. Szinte örökkévalóságnak tetszett amíg meghallottam Mihalicska válaszát:

— Nem kell.

Most már nyugodtabban léptem ki a zárkából. Az osztályvezetői iroda előtt egy tizedes várakozott rám papírlappal a kezében. A parolinján láttam, hogy a zenekarhoz tartozik, azt pedig már tudtam, hogy a zenészek a börtön törzskönyvi irodájában dolgoznak. Egyeztette a papírlapról a személyi adataimat, aztán intett, hogy induljak az udvaron keresztül. Alig léptünk ki az épületből, megszólalt:

— Maga halálra van ítélve?

— Igen.

— Figyeljen ide. Egy ÁVO-s nyomozó van itt, hogy kihallgassa magát. Én csak egyre figyelmeztetem: akármit mond, az a maga sorsán valószínűleg már nem sokat változtat, de gondolja meg, nehogy másokat is bajba keverjen.

Jól esett ez az emberi hang, s mosolyogva bólintottam feléje:

— Legyen egészen nyugodt. Eddig sem sokat tudott meg tőlem az ÁVO, most sem lesz nagyobb szerencséjük!

— Hát csak vigyázzon. Én nem lehetek bent a szobában a kihallgatásnál, s nem tudok segíteni magán, ha esetleg bántalmazza a kihallgató.

Közben felértünk a folyosóra. Egy szobába vezetett. Bent az íróasztal mögött fiatal, alig huszonötéves civil férfi ült és kíváncsian vett szemügyre.

— Foglaljon helyet! — mutatott az előtte álló székre. — Tessék cigaretta, gyújtson rá.

— Köszönöm, nem dohányzom. — hárítottam el.

— Soha nem dohányzott? — kérdezte csodálkozva.

— De igen. A letartóztatásomig. Itt azonban tilos és annak semmi értelme, hogy most egy cigarettát elszívjak.

— De remélem az nem zavarja, ha én rágyújtok? — kérdezte nagyon udvariasan.

Aztán elkezdődött a macska-egér játék. Rögtön arra terelődött a szó, hogy mint ujságíró mikor milyen lapoknál dolgoztam és kik voltak a kollégáim. Az első kérdések után tudtam már, hogy itt meghatározott személyre megy az egész játék. A nyomozó kezdte szűkíteni a kört és a rendőri ujságirók után érdeklődött. Felsoroltam mindazokat, akikkel mint rendőri rovatvezető együtt dolgoztam. Közömbös arccal tett fel egypár kérdést, aztán megállította a felsorolást dr. Magyar Pál nevénél.

— Mondjon nekem erről a Magyarról pár dolgot. Jellemezze, milyen ember.

Mély lélegzetet vettem, aztán válaszoltam:

— Nézze kérem, ez a próbálkozás teljesen reménytelen. Nyilvánvaló, hogy én nem akarok maguknak segíteni. Nem véletlenül vagyok itt, nem véletlenül ítél-

tek halálra. Ha bárkiről bármit is tudok, semmi esetre sem fogok olyasmit mondani, amiből az illetőnek baja lehet.

Láttam, hogy csak nehezen uralkodik magán.

— Úgy látszik maga nem akarja megbánni, amit csinált.

— Nem! Vagy gondolja, hogy hálából, amiért felakasztanak, pont itt a siralomházban leszek kommunista?

Felállt.

— Maga meg is érdemli, hogy felakasszák! Remélem, hogy ez hamarosan meg is történik!

Dühösen megnyomott egy csengőt, s rövid várakozás után belépett a tizedes. Szótlanul hagytuk el a szobát és indultunk visszafelé.

— Látom, hogy maga rendes ember. — súgta nekem.

— Honnan látja?

— Nagyon dühös volt az ÁVO-s.

Elnevettem magam.

— Hát okosabb nem lett ettől a kihallgatástól.

Mire visszaértem a zárkába, Ede már idegesen várt. Pár szóval beszámoltam az eseményekről. Szótlanul hallgatott végig.

— Amíg távol voltál, elvitték Marnitzot és Kisst.

— Hova?

— Fel az emeletre. Mind a kettőnek megérkezett az új ítélete. Életfogyt.

Csodálkozva néztem rá.

— Most már igazán nem értem a dolgot. Az én tárgyalásom több mint egy héttel hamarabb volt, mint az övék. S én még mindig itt vagyok.

— Én sem értem. A te ügyedben valami zavar van. Valami rejtély. Veled minden másképpen történik.

Késő délután újabb esemény izgatta fel a kedélye-

ket. Már régen túl voltunk a záráson, amikor felhangzott a falon a hívójel, s rögtön utána érkezett a hír is:

— Most vitték el Bánky Lacit!

Értetlenül néztünk egymásra.

— Ilyen későn?! — csodálkozott Ede. — Hiszen ilyenkor már vége van a Markóban a munkaidőnek.

— Úgy látszik egyszerre nagyon sürgős lett Bánky kivégzése. — sóhajtottam. — Reggel ezek szerint megint akasztás lesz.

Szótlanul ültünk a zárkában. Ezek az utóbbi hetek, melyeknek csaknem minden napján hallottuk reggelenkint a szokásos búcsúkiáltásokat, állandó idegfeszültségben tartottak minket. Nem tudtunk szabadulni a gondolattól, hogy valamelyik reggel mi kiáltjuk az épület csöndjébe ezeket az utolsó szavakat, s a többiek az alattunk összecsukló zsámoly csattanására kulcsolják majd imára a kezüket. Ezen az estén, amikor ilyen későn váratlanul ismét elvittek közülünk valakit, lélegzetvisszafojtva vártuk az ismerős lánccsörgés hangját, mely mindig az utolsó éjszakájára visszaérkezőt jelezte.

Most hiába hallgatóztunk órákon keresztül a zárka sötétjében, a folyosón kisérteties maradt a csönd. Csak a gumitalpú cipőkben surranó őrök alig hallható léptei törték meg.

Végül elnyomott az álom. Reggel az első pillanatban a kis luk felé igyekeztem, de Ede megállított:

— Én már kinéztem. Nincs semmi. Minden csendes.

— Hol van akkor Bánky?

— Fogalmam sincs. Megint valami rendkívüli dolog történt.

Eltelt az egész nap, és semmi hír nem érkezett. Nyomott hangulatban próbáltunk belemerülni a játékba, de félfüllel mindig a folyosó felé figyeltünk, vagy a falon érkező üzenetre vártunk. Hiába!

Végre a második nap délutánján, az alkonyati szürkületben hangos lépések verték fel a folyosó csendjét, aztán a közelünkben ajtócsapódás hallattszott, s alig pár másodperc múlva felhangzott a kopogás a falon:

— Bánky visszajött! Az Andrássy-út 60-ban volt kihallgatáson.

Fellélegeztünk. Talán még sincs veszve minden, talán még sikerül életben maradnia. A csendőrtisztek nagyrészét kivégezték a háború után, s talán éppen a további nyomozások érdekében meghagyják az ő életét.

Hogy mi történt, azt csak másnap a sétánál tudtam meg. Amikor felsorakoztunk, Bánky megállt mögöttem:

— Szeretnék veled beszélni.

Bólintottam. Az udvaron folytatta:

— Arra szeretnélek kérni, — kezdete — hogy addig a pár napig, amíg még esetleg életben vagyok, egyetlen szót ne szólj arról senkinek, amit most mondok el neked. Te vagy az egyetlen, akinek mindent őszintén elmondok, mert úgy érzem, hogy életben maradsz, s egyszer, még alkalmad lesz, hogy anyámnak mindent elmesélj. Talán egyszer elkövetkezik az az idő, amikor a becsületemet tisztázni lehet. A családom számára sem lesz mindegy, hogy miért akasztottak fel.

— Megigérem neked, — súgtam hátra, — hogy mindent megteszek, ami rajtam múlik, s minden a kívánságod szerint fog történni.

— Köszönöm. Megnyugtat, ha az utóbbi napok titkát nem kell magammal vinni a sírba, és hogy egyszer a családom is megtudja ezt a történetet. De hogy mindent megérts, pár szót el kell mesélnem az előzményekről. Azt ugye tudod, hogy a háború előtt és alatt csendőrtiszt voltam. Legutóljára százados. A háború elején az országos csendőrnyomozó főparancsnokság egy kiterjedt kommunista szervezkedést göngyölített

fel. A nyomozást Árbócz ezredes vezette. Engem, mint fiatal tisztet, beosztottak a jegyzőkönyvek elkészítésére. Ennek a nyomozásnak a során, melyet mostanában az « alagi nyíltnyomozás » megjelöléssel emlegetnek, többek között Péter Gábor, az ÁVO jelenlegi főnöke is hurokra került. Abban az időben ő még nem volt olyan fontos személy, hogy meg ne úszhatta volna a dolgot.

— Élég ügyetlenek voltatok. — szóltam közbe.

— Az egész dolog nem volt túlságosan érdekes. Abban az időben az egész kommunista illegális munka nevetséges gyerekség volt. Csak ma csinálnak nagy dolgot belőle. A kommunisták most mégis, mindenkit, akinek valami köze volt ehhez a nyomozáshoz irgalom nélkül kivégeztek, kivéve magát Árbócz ezredest.

— Pont a parancsnok úszta meg?

— Igen. De ezt is csak egy véletlennek köszönhette. Amikor annakidején belépett az egyik kihallgató szobába, meglátta hogy egy gyanusítottnak lekennek pár pofont. Azonnal lehordta a nyomozót és megtiltotta, hogy bármiféle kényszert alkalmazzanak az őrizetbe vettekkel szemben. Fogalma sem volt arról, hogy az, akit a további pofozástól megmentett, Péter Gábor volt és nem tudhatta, hogy milyen körülmények között fog vele ismét találkozni. Mikor aztán Árbócz ezredest halálra ítélték, Péter Gábor felhívatta magához és emlékeztette erre a jelenetre. És kijelentette, hogy hálából megakadályozza a kivégzését.

— Na és megtette?

— Meg. Árbócz kegyelmet kapott és jelenleg Vácott van. Az persze más lapra tartozik, hogy jobban járt volna, ha kivégzik. Annyit kínozzák, ütik, verik még ma is. Ő tehát életben maradt. De én meg fogok halni. Most, az utolsó három nap után ez már egészen biztos.

— Miért?

— Én a többieknek csak annyit mondtam, hogy az ügyemben hallgattak ki az ÁVO-n. Valóban az And-

rássy-út 60-ban voltam, de nem a magam ügyében. Mikor délután bevittek, belöktek egy cellába, s csak késő éjszaka hívtak ismét. Kacskaringós folyosókon vezettek keresztül, s végül egy pazarul berendezett teremben találtam magam. Mindenfelé párnázott ajtók, hangfogó berendezések. Aztán a termen keresztül, mely tikári iroda lehet, egy még fényesebb szobába kerültem. Ott hatalmas íróasztal mögött maga Péter Gábor terpeszkedett.

— Mit akart tőled?

— Ezt elég gyorsan megtudtam. Közölte velem, hogy jogerősen halálra vagyok ítélve, a kegyelmi kérvényem itt fekszik előtte és kizárólag tőle függ, hogy fel fognak-e akasztani.

— Biztosan hazudott. A kegyelmi kérvény nem az ÁVO-hoz, hanem a köztársasági elnökhöz megy.

— Nem hazudott. Megmutatta nekem a kérvényt. A saját szememmel láttam.

— Mit kért az életedért?

— Nem sokat, csak egy aláírást.

— Mit kellett volna aláírnod?

— Elém tett egy nyiltkozatot, amiben én, mint volt csendőrszázados eskü alatt vallom, hogy a szövegben szereplő személy éveken keresztül a csendőrség besúgója volt és állandóan adatokat szolgáltatott számunkra az akkori munkásmozgalomról.

— És ki volt az?

— Kállai Gyula.

— Kicsoda?! A jelenlegi külügyminiszter?!

— Az. A jelenlegi kommunista külügyminiszter.

— Meg vannak ezek őrülve? Én nagyon jól ismertem Kállait, együtt voltunk ujságírók a parlamentben. Ő a szociáldemokrata párt lapjának, a « Népszavának » volt parlamenti tudósítója « Gyufa » volt a szerkesztőségi beceneve.

— Lehet. Én nem ismertem.

— Mit feleltél Péter Gábornak?

— Az igazat. Hogy soha életemben nem láttam Kállait, sőt a nevét sem hallottam addig, amíg a háború után nem kezdett szerepelni.

— Na és?

— Azt mondta, hogy az nem is fontos. Nem érdekes, hogy valóban tudok-e arról, hogy Kállai besúgó volt, még az sem fontos, hogy tényleg az volt-e, a lényeg az, hogy vagy aláírom a papírt, vagy meghalok. Szerinte az ember az életéért mindent megtesz.

— A dologban az a szép, hogy Kállai ma is külügyminiszter és fogalma sincs róla, hogy rövidesen ide kerül. Mi történt aztán?

— Megmagyaráztam Péter Gábornak, hogy téved. Hogy van eset, amikor az ember az életének megmentésére sem tesz meg valamit. Megmondtam neki, hogy nekem semmi érdekem Kállait védeni, tudomásom szerint kommunista és egyetlen nyugtalan pillanatom sem lenne, ha megtudnám, hogy meghalt, vagy felakasztották. De van valami, ami az életnél is többet ér, s az a becsület. Én a saját életemet sem mentem meg hazugság árán, nem okozom egy ismeretlen ember halálát még akkor sem, ha az kommunista és történetesen a jelenlegi kormány külügyminisztere.

— Képzelem milyen képet vágott!

— Azt hiszem nem hitte el, hogy komolyan beszélek. Azt mondta bolond vagyok. Hogy gondoljam meg a dolgot. Kaptam huszonnégy óra gondolkozási időt. S aztán visszavittek a cellába. Következő éjszaka megint felvittek. Megismételték az ajánlatot, s én megismételtem az elutasitást. Erre csak ennyit felelt: « Rendben van Bánky, maga választotta a halált. Nézzen ide! » S a szemem előtt ráírta a kegyelmi kérvényemre: « Kivégezni! » És aláírta.

Elhallgatott. Éreztem, hogy vége a történetnek.

— Biztos, hogy semmit sem változtatott volna a

sorsodon, ha aláírod. Régi ÁVO-s recept, hogy csak a halottak nem tudják visszavonni a terhelő vallomásokat.

— Lehet.

Befelé mentünk a sétáról, amikor mégegyszer megszólalt Bánky:

— Az édesanyám Debrecenben lakik... Bízom benne, hogy meg fogod találni... Mondd meg neki, hogy ártatlan voltam... Ezt még Péter Gábor is elismerte...

És ez volt talán az első pillanat, amikor határozottan és biztosan éreztem, hogy életben fogok maradni. Éreztem, hogy át kell élnem mindazt, ami rám vár, lesz erőm elviselni az elkövetkezendő megpróbáltatásokat és el fogom juttatni Bánky Laci utolsó üzenetét könnyező édesanyjának éppen úgy, mint ahogy a többiek utolsó szavait, gondolatait is elmondhatom majd az árván maradt családoknak. És egyszer még el tudom majd beszélni az egész világnak ennek a pokolnak minden titkát és borzalmát.

Edének sem meséltem el mindent.

— Nézd, Bánky arra kért, hogy amíg él, hallgassak a mai beszélgetésről. Félek, hogy ez a tilalom nem fog sokáig tartani.

Igazam lett. December elsején délután ismét elvitték. S december másodikán a hajnali szürkületben ő búcsúzott el tőlünk. Utolsó szavai sokáig csengtek a fülemben:

— Ártatlanul halok meg! Ezt még Péter Gábor is elismerte! Meghalok, de a becsületem megmarad!

XXI. FEJEZET.

— Temesváry!

A nyitott zárkaajtóban Mihalicska állt. Mulatságosan nézett ki, törzsörmesteri egyenruhában, nyakában fehér köténnyel. Olyan mosollyal állt ott, hogy aki nem ismerte, feltételezte volna róla, hogy emberi érzése is van. Tudtam, hogy ez a mosoly Edének szól, akit az összes halálraítéltek közül a legjobban kedvelt, a fehér kötény pedig elárulta, hogy a csomagok felbontásával foglalkozik. Nem volt nehéz kitalálni: Edének megérkezett a karácsonyi csomagja. Ráadásul korán, mert ma még csak december 20.-a volt.

Ede azonnal felugrott és ruganyos lépteivel sietett kifelé. Amikor az ajtó becsukódott mögötte, kellemetlen csend támadt. Domjánnal kettesben maradtunk.

Csepi pár nappal ezelőtt úgy távozott közülünk, mintha Villon valamelyik cimborája indult volna az akasztófa alá. A siralomházban egész éjszaka vicceket mesélt az őröknek, zárkánkba behallatszott vidám fütyülése, amivel utolsó óráin önmagát és az őröket szórakoztatta, és a hetyke, pattogó füttyszó volt az utolsó amit búcsúszavai után reggel hallottunk tőle, amikor a két pribék között az akasztófa felé indult.

A mai reggel is rosszul kezdődött. A mellettünk lévő zárkából Szmóla Manót akasztották föl, aki csupán egy hetet töltött közöttünk. 1945 óta jogerős tizenötéves büntetését töltötte, s nem is tudott róla, hogy felesége perújrafelvételi kérelmet nyújtott be. A perújrafelvételi kérelem hivatkozott az annakidején kín-

zással kicsikart beismerő vallomására. Az ügyészség az iratot az ÁVO-nak továbbította. Tíz nappal ezelőtt gyanútlan társunkat késő este beültették egy rabszállító-autóba és elvitték az Andrássy-út 60-ba. Ott még utoljára viszontláthatta véresre vert feleségét és meghallhatta az ÁVO határozatát:

— Mi elfogadtuk a perújrafelvételét! Majd holnap meglátja!

Másnap félórás tárgyalás után halálra ítélték. Három nappal később a másodfokú bíróság jogerőre emelte ítéletét, ma reggelre pedig kegyelmi kérvényét is elutasították.

A kivégzés után alig fél órával meglátogatott minket Mihalicska. Arcán az az elégedett büszkeség ragyogott, melyet már jól ismertünk. Minden kertelés nélkül azonnal a tárgyra tért:

— Egyelőre nem teszek magukhoz negyediket és nem rendezem át a zárkákat, mert a hóhérnak ezekben a napokban még sok dolga lesz. Neki is több pénzre van szüksége, mert jön a karácsony.

Bután nevetett a saját viccén, de mi tudtuk, hogy mégis igaza van.

— Itt vannak például Polczék, — folytatta — őket karácsonyig biztosan felakasztják és akkor újra hét hely megüresedik. És maga Domján, maga is kimegy most valamelyik reggel a sarokra. A maradékot aztán karácsony után átrendezem.

Minden gorombasága ellenére tisztában voltunk vele, hogy igazat beszél. De ez az érzés most karácsony előtt még kellemetlenebb volt mint más napokon.

— Akkor hát kettesben maradtok karácsony estére. — mondta halkan Domján amikor az ajtó Mihalicska után becsukódott.

Domján annyira tisztában volt a saját helyzetével, hogy a családjától még karácsonyi csomagot sem kért. Érezte biztosan, hogy nem éri meg már ezt az estét.

Bár Edével elhatároztuk, hogy mi, ha megkapjuk a csomagot, karácsony estig nem nyúlunk, hozzá, természetesen ezt most Domján miatt nem tehettük meg.

— Piszok gazember ez a Mihalicska! — mérgelődött Ede, mikor karján a csomaggal visszaérkezett. — A disznó kivette a fenyőfagallyat, amit édesanyám küldött a csomagban.

— Tudod nagyon jól, hogy ezt mindekitől elkobozzák. — igyekeztem megnyugtatni. — A karácsony sem lehet ünnep a mi számunkra és nem kaphatunk fenyőfagallyat sem.

— Bárcsak akasztanák fel karácsonyi díszként ezt az egész bandát a legmagasabb fenyőfára! — mérgelődött Ede tovább. — Azonban ne féljetek, megbeszéltem a házimunkással, hogy az elkobzott gallyakból lop egyet a számunkra. Persze egészen más lett volna, ha azt az ágat kaphattam volna, amelyet anyám a saját kezével tett a csomagba.

A kibontott csomagot letette a szalmazsákra és ő is leült. Azonnal odaültem melléje és ujjaimat csuklójára kulcsolva morzézni kezdtem:

— Jenő miatt nem várhatunk karácsony estig a csomaggal.

Bólintott.

— Már osztják kint az ebédet. Megint ez az átkozott babfőzelék kaviccsal keverve! Azt ajánlom, dobjuk ki az egészet és végre együnk valami normális ételt.

— Természetesen! — csatlakoztam az ötlethez. — Már teríthetünk is.

Jenőt azonban nem tudtuk félrevezetni.

— Gyerekek, miattam ne nyúljatok hozzá a csomaghoz. Várjatok vele karácsonyig.

— Te csak ne dirigálj! szakította félbe Ede — Csak nem képzeled, hogy ezt miattad tesszük? Neked már könnyű! Pár nap múlva itt hagyod ezt az egész disznóólat és karácsonykor odafönt nektárt és ambróziát

eszel. És majd hasrafekszel egy bárányfelhőn és úgy fogsz nevetni rajtunk.

— De ha most megkezdjük a csomagot, nem marad karácsonyra nektek. — ellenkezett tovább Jenő.

— Csak ne izgasd magad! — szóltam közbe — Én is kapok még egy csomagot. És különben sem fogjuk Ede csomagját az utolsó falatig fölfalni. Gyerünk Ede, te vagy a házigazda!

Nem kellett sokáig biztatnom. A csomagból kolbászt, süteményt halászott elő és kihúzta a szalmazsákból az elrejtett zsebkést is. De a régen érzett ízek még sem estek jól. A gondolat, hogy Jenőnek talán ezek az utolsó otthoni falatjai, megkeserítette a szám ízét. És ahogy Edére pillantottam, láttam, hogy neki sem izlik az étel.

Közben beadták az ebédet. Megbeszélésünk szerint az egészet kidobtuk és folytattuk a lakomát. Amikor jóllaktunk, Ede egy papírdobozt húzott elő a csomagból:

— És most következik a lakoma fénypontja: a diós-és mákosbeigli. Senki sem tudja olyan jól sütni, mint az anyám...

Szavait kemény kopogás szakította félbe a zárka ajtaján:

— Domján, készülni! Sapkával!

Jenő sápadtan állt fel és a mi szavaink is a torkunkon akadtak. Tudtuk, hogy ez mit jelent.

— Sajnálom Ede, — szólalt meg Jenő halkan — úgy látszik a beiglit én már nem tudom többé megkóstolni. Köszönök nektek mindent... és... Isten áldjon benneteket!

Egymás után megöleltük.

— Csak bátran Jenőkém! — búcsúztam suttogva — És gondolj reggel arra, hogy mindannyian érted imádkozunk!

— És kérlek ne felejts el ott fent egy jó helyet biz-

tosítani. Rövidesen jövünk utánad és mindig jobb, ha az embernek már összeköttetése van. — igyekezett Ede kedves mosolyával a búcsú utolsó másodperceit megkönnyíteni.

Jenő savanyú mosollyal hallgatta a szavakat, de mielőtt válaszolhatott volna, már nyílt az ajtó. Mihalicska ragyogó arccal állott előttünk:

— Na, mit mondtam ma reggel? A maga ideje is elérkezett Domján!

Kettesben maradtunk. Perceken keresztül nem szóltunk egy szót sem. Mindketten ismertük már ennek a boszorkánykonyhának minden titkát és beszéd nélkül is el tudtuk kísérni gondolatban Jenőt utolsó útjára.

— Add tovább! — súgta Ede és a falhoz lépett.

Én a másik falon kezdtem el kopogni és egyidejűleg adtuk le a hírt.

— Kérdezd meg mi van Polczékkal! — figyelmeztettem Edét, mialatt a válaszra vártunk. Arra gondoltam, hogy esetleg őket is bevitték. A 27-es zárkában, ahova az üzenetet adtam, azelőtt ketten tudtak morzézni: Marnitzot azonban már felvitték az emeletre, s csupán Hetényi maradt ott, aki szintén a Polcz ügybe tartozott. A hívójel után rögtön kérdéssel folytattam az adást:

— Ki ott?

— Hetényi.

— Rendben van! — szóltam oda Edének. — Polczék még itt vannak.

Aztán folytattam:

— Domjánt elvitték... holnap akasztják.

Mikor mindketten befejeztük, anélkül, hogy egy szót is beszéltünk volna egymással, a csomaghoz léptünk és mindent visszapakkoltunk. Most igazán nem volt semmi étvágyunk folytatni a lakomát.

Lassan, néma csendben ment az idő. Már besötétedett, de a frissen hullott hó misztikus fénnyel

enyhítette a leszálló sötétséget. Azután kiosztották a vacsorát is. Nemsokára felhangzott a folyosón a lánccsörgés.

— Visszajött. — szólalt meg Ede halkan.

Azonnal az ajtóhoz térdeltem. A zárkában már teljesen sötét volt, s most jól jött számunkra a fogházparancsnok villanyspórolási rendelkezése, mert a kis lukon keresztül innen a homályból mindent tökéletesen láttam a rosszul megvilágított folyosón is.

Láttam, amint kinyitják a szemben lévő zárka ajtaját, felkattintják a villanyt és bevezetik a zárkába Domjánt. A két őr leült az ajtó mellett, és Mihalicska is megérkezett a civilruhával.

Jenő sápadt, de nyugodt volt. Átöltözött, azután leült a kis asztal mellé és fejét tenyerébe hajtva mozdulatlan maradt. Térdeim már kezdtek elzsibbadni és hátraszóltam Edének:

— Gyere kicsit te ide. Én közben elrendezem a szalmazsákokat.

Helyet cseréltünk. És mialatt a sötétben szétraktam a szalmazsákokat és elkészítettem a fekvőhelyeket, Ede suttogva mesélte el, amit látott:

— Kezdődik a cirkusz!... Már jönnek a gazemberek bámulni... már itt van a főgazember, Kántor őrsparancsnok... megérkezett a nagyhasú Pusztai főtörzsőrmester, az őrsparancsnokhelyettes is... és most maga a fogházparancsnok érkezik... Milyen boldogak ezek a bitangok, hogy egy halálbaindulót bámulhatnak!... Most Mihalicska hozza a cigarettát... Jenő rágyújt... Most beszélnek valamit... a két fiatal smasszer megilletődött arccal üldögél ott... és most hozza egy szakaszvezető Jenő utolsó vacsoráját... a szokásos pörkölt két deci borral... Jenő eszik... És nézd ezt a piszok Mihalicskát! Jenővel is eljátsza a cirkuszt!... Tintát és levelezőlapot hoz... azonban Jenő nem hisz neki... vitatkoznak,... Mihalicska esküdözik... és látod,

sikerül neki becsapnia Jenőt... szegény már ír is!... Lesz min röhögni holnap reggel az őröknek!...

Közben elkészültem az ágyazással és csendben feküdtünk le. Ezen az estén nem esett közöttünk egyetlen szó sem.

Reggel Ede ébresztett fel.

— Kezdődik!

Kint még koromsötét volt, de már hallatszott a jólismert kopácsolás. Gyorsan felkeltünk és rendbeszedtük a zárkát. Mire elkészültünk, már jöttek is érte. Felhangzott a csendben a búcsúkiáltás, majd a gyenge hajnali fényben felcsendültek utolsó szavai is:

— Éljen egy szabad, kommunistamentes Magyarország!

Ezek voltak az utolsó szavai. És amikor lehajtott fejjel imára kulcsoltuk a kezünket, nem csak őt búcsúztattuk, hanem azért is imádkoztunk, hogy Polcz ezredes és hat társa legalább a karácsony estét megérje. Mi éppen olyan jól tudtuk, mint ők, hogy kivégzésük elkerülhetetlen, de hozzátartozóikra gondoltunk. Legalább karácsony estig maradjon meg számukra a remény és ne frissen megsebzett szívvel, ne a fájdalom könnyeivel szemükben kelljen meggyújtaniuk a karácsonyi gyertyákat!

Izgattottan figyeltünk minden ajtónyitást. Csak 23-án estig ne vigyék el őket, akkor már a karácsony estét megélhetik! Nem drukkoltunk hiába.

22.-én megérkezett az én csomagom is. Mihalicska bevezetett az osztályvezetői irodába és amint ez elő volt írva, az én jelenlétemben bontotta fel a csomagot. És ugyancsak az előírásoknak megfelelően apró darabokra vagdosta egy hatalmas késsel a csomag tartalmát, s átvizsgálva egy másik dobozba hajigált minden darabot. Senki sem kaphatta meg az eredeti csomagolást, mert attól féltek, hogy abban valami fekete levél van elrejtve. Mihalicska az én kis fenyőágamat

is elkobozta és unott képpel dobta a sarokba, ahol már egész hegyben állott a sok zöld gally.

— Törzsőrmester úr kérem, jöjjön gyorsan, mert egy fegyelmis fel akarja akasztani magát! — lépett be Orosz Tomi, a fiatal házimunkás az irodába és beszéd közben rámkacsintott.

Mihalicska mindent otthagyott és elrohant. Egyedül maradtam. Nem haboztam egy pillanatig sem, hanem először a fenyőágat rejtettem a nadrágomba, majd még arra is volt időm, hogy leszakítsam és elrejtsem a csomagolópapírról a címzést. Edit írása mégiscsak velem lesz karácsony este!

— Ezek a marhák azonnal megrémülnek, ha valamelyik csibész kinyitja a száját! — jött vissza Mihalicska dohogva. Aztán gyorsan kezembe nyomta a csomagomat és visszakísért a zárkámba. Amikor belül voltam, kitört belőlem a nevetés. Egymás után húztam elő az elrejtett kincseket és tartottam Ede csodálkozó szeme elé.

— Hát ezt hogy csináltad?

— Tomi segített. Elcsalta Mihalicskát és közben mindezt el tudtam lopni.

Először a kincseket helyeztem biztonságba, csak aztán vizsgáltam meg a csomagomat. A legkülönbözőbb dolgok voltak benne, de mindegyikből csak egy kevés, minthogy a háromkilós súlyhatár szigorúan meg volt szabva. Azonnal láttam, hogy a csomag összeállításában a család összes tagjai, rokonaim és ismerőseim résztvettek. Mindenki akart nekem valamit küldeni, még ha csak egy falatot is. A jólismert sütemények elárulták készítőiket: a linzer anyósom specialitása volt, a beiglit a sógornőm sütötte, a lepényt pedig csak a feleségem nagynénje küldhette. El tudtam képzelni, milyen fejtörést okozhatott az otthoniak számára a csomag összeállítása, hogy mindenki adhasson hozzá valamit és az mégse haladja meg a súlyhatárt.

Tudhatták otthon, hogy ez az utolsó csomag, amit nekem küldhetnek.

Nem nyúltunk hozzá a csomagokhoz. Az enyémet is leraktuk Edéé mellé a sarokba, s nagyokat nyelve kerülgettük, várva a karácsony estét. Edit kézírását sem vettem elő. Ez lesz az én karácsonyi ajándékom.

Végre elérkezett 24-e. Az ebédet és a vacsorát gyors egymásutánban osztották ki. Vacsorára ismét a félig főtt, zsírtalan, ehetetlen babfőzeléket kaptuk. A börtön vezetősége nagyon vigyázott arra, hogy ezen az estén nehogy valami jobb kosztot adjanak a raboknak. Az ő világukban a karácsony sem jelentett ünnepet.

Sietnünk kellett. A börtönben ez a nap sem különbözött a többitől és tudtuk, hogy ma sem fogunk világítást kapni. Amint megtörtént a zárás, azonnal készülődni kezdtünk. Az előző héten közösen használtunk egy törülközőt, mert a másikat erre az estére tettük el. Most ezzel terítettük le a kis zárkaasztalt és aztán megkezdődött az ünnepi lakoma.

— Csomagoljunk ki mindent és aztán mindegyikünk abból eszik, amihez kedve van. — ajánlotta Ede.

Így is tettünk. Én megtöltöttem a bádogpoharat vízzel, beleállítottam a kis fenyőgalyat, s a pohár oldalához támasztottam Edit írását. Ez volt a karácsonyfánk. Fátyolos szemmel néztem a kis ágat és a pár betűt.

Ede észrevette:

— Az én számomra talán könnyebb ez az este. Tíz éve van már annak, hogy a karácsony estét utóljára otthon töltöttem. Azóta mindig idegenben, fronton, hadifogságban ért ez a nap. A te számodra ez az első, amelyet családodtól távol töltesz.

Bólintottam.

— Igen, mostanáig mindig úgy alakult, hogy karácsony estére azelőtt a szüleimhez, utóbb a fele-

ségemhez haza tudtam jutni és velük töltöttem ezt a napot.

Hallgattunk. A zárkában mind jobban besötétedett.

— Látod Ede, ma egy éve ebben az időben siettem hazafelé az utolsó csomagokkal...

— Én a bukaresti ÁVO pincéjében ültem...

— Két évvel ezelőtt volt az első közös karácsonyesténk Edittel. Kórházban volt, de megengedték, hogy karácsonyra autóval hazavigyem. Beteg és gyenge volt, mégis boldogak voltunk... Shakespeare összes műveit kaptam tőle karácsonyi ajándékul...

— Én azt az estét Moszkva környékén töltöttem a hadifogolytáborból menekülve a román határ felé...

— Milyen jól emlékszem az én régi karácsonyestéimre!!... A nagy forgó és zenélő karácsonyfára az Attila-körúti lakásunkban!... Az izgalomra, a várakozásra, az örömre!... talán jobb is lett volna nem megérni ezt a mai estét,... ezt az utolsó karácsonyt!...

Közben teljesen sötét lett. Megcsináltuk a fekvőhelyeket és végigfeküdtünk a szalmazsákon.

— Napok óta nem tudok egy emléktől megszabadulni.—folytatta tovább Ede. — Ez még 1942-ben történt.

Lehúnytam a szemem, s mintha a hangja nagy távolságból jönne, úgy hallgattam a történetet.

— Az orosz fronton voltunk. Karácsonykor, délben, kaptam a parancsot, hogy tíz emberrel váltsam fel egy előretolt bunker legénységét. Hasoncsúszva tettük meg az út nagyobbik részét, mert a bunker egészen az orosz állások előtt volt. Ennek ellenére magunkkal vittünk egy kis karácsonyfát, italt és ennivalót, mert ott is meg akartuk ünnepelni az estét.

Hirtelen elhallgatott és felugrott.

— Látod, a legfontosabbat majdnem elfelejtettem! Csukd be kicsit a szemed!

Engedelmeskedtem. Hallottam, hogy matat a sö-

tétben, majd mintha egy gyufa hangját hallottam volna, s még a fényt is éreztem lehúnyt szempillámon keresztül. S aztán egyszerre a karácsonyfa jólismert illata árasztotta el a zárkát és ölelt körül. Csodálkozva nyitottam fel a szemem, s láttam, hogy Ede a sarokban térdelve egy valahonnan elővarázsolt gyufaszállal egy kis darab fenyőgallyat perzsel.

Szótlanul feküdt vissza. A zárkát teljesen megtöltötte az égett fenyőfa kellemes illata. Hálásan szorítottam meg a kezét, ő pedig halkan folytatta a történetet:

— A bunkerben mindent előkészítettünk, felállítottuk a karácsonyfát és előre örültünk a szép estének. Alig lettünk azonban készen, orosz pergőtüzet kaptunk. Voltam már párszor kellemetlen helyzetben az életben, de ilyet még nem láttam. Azt hittem, hogy az ég szakadt ránk. Ez teljes huszonnégy óráig tartott. Végül négyen maradtunk életben... És mi négyen, akik ezt az estét átéltük, elhatároztuk, hogy továbbra is tartjuk egymással a kapcsolatot. Egy őrmester, egy tizedes és egy honvéd volt a másik, három... A honvéd 1943-ban elesett,... a tizedes hadifogságban halt meg,... Bukarestben pedig megtudtam, hogy az őrmester átélte a háborút, megmenekült a hadifogságtól is, de két évvel ezelőtt egy autó halálra gázolta... Én vagyok a negyedik,... Talán pár hét, esetleg pár hónap, s már nem lesz senki életben azok közül, akik ezt a hajdani karácsonyestét ott a bunkerben túlélték...

Éreztem, hogy még nem mondott el mindent.

— És azóta a karácsony este óta talán egyetlen boldog pillanata sem volt az életemnek. Csak szenvedés, fájdalom. És nem hagy békében egy kérdés: miért kellett nekem azon az éjszakán életben maradnom és az elkövetkező időt átélnem? Miért kell nekem egy nyakamba vetett huroktól meghalnom, mint egy

rablógyilkos cigánynak és miért nem eshettem el harc közben, fegyverrel a kezemben?

— Talán kapunk egyszer... s talán nem is olyan sokára választ erre a kérdésre...

— Talán... és ez már nem lehet messze...

Éreztem, hogy még mindig nyugtalan e miatt a probléma miatt és tovább szeretne beszélni velem erről a kérdésről. De nem volt hozzá erőm. Valami különös félálomban feküdtem a szalmazsákon. A homály, az illat, mind jobban elkábított: ismét Budán voltam, a Csörsz utcában. Láttam anyósomat, amint a konyhában készülődik, s Editet, ahogy megteríti a asztalt... Négy terítéket tesz az asztalra... Rám várnak? Nekem is terítenek?... A sarokban ott áll már a karácsonyfa... Minden kész.... A lámpák kialszanak... és hirtelen felvillan az első csillagszóró, fellobban az első gyertya lángja... Ott állnak mind a hárman, egymást átölelve... Csak hárman... hallom szavait a karácsonyi imának... s velük mormolom én is... Most hirtelen előre bukik Edit feje, s vállát hangtalan zokogás rázza... Kétségbeesve erölködöm... Hiszen itt állok mellette! Miért nem néz rám?... Megsímogatom a haját... és... nem érzi?... Megcsókolom a homlokát... és nem csókol vissza!... Érzem, hogy könnye a kezemre hull... s most... mégis... végre!... megszorítja a kezem... s érzem, hogy a szorítás mind erősebb... érzem, hogy hozzámsímul... és már a hangját is hallom, amint a fülembe súgja: « Édesem, ugye tényleg itt vagy mellettem? ».

És én így minden rács, zár, fal, őr ellenére ezen az utolsó karácsony estén mégis otthon voltam.

XXII. FEJEZET.

A két karácsonyi ünnepnapon még séta sem volt. Rossz hangulatban próbáltunk beszélgetni egymással, de mindketten éreztük, hogy csak erőltetjuk a dolgot. Egyetlen percig nem tudtam megszabadulni az emlékektől, a gondolatoktól, melyek mind a kinti világgal, az otthonnal kötöttek össze.

Nagy könnyebbség volt, mikor végre túlestünk az ünnepeken és ismét kimehettünk napi sétánkra a havas udvarra. A sorakozónál láttam, hogy a többiek sincsenek jobb hangulatban, s ez a két ünnepnap őket is megviselte. A folyosón mindjárt Heténvi csatlakozott mellém, a Polcz ügy másodrendű vádlottja.

— Szeretnék tanácsot kérni tőled, hogy mit tegyek. suttogta. — Napok óta nem tudom lehúnyni a szemem.

Vártam a folytatást. Riadt, ideges pillantásáról rögtön észrevettem, hogy komoly a helyzet.

— Értsd meg, én nem a haláltól félek. Ez talán könnyebbség lenne a számomra. De otthon egyedül van a feleségem a kisfiammal és a kislányommal. A másodfokú tárgyalás előtt kaptam tőlük egy levelet. Mihalicska elfelejtette visszavenni, még ma is nálam van. És most megjött a másik levél is. Akkor írták, amikor megtudták, hogy jogerőre emelték az ítéletemet. Itt van nálam mind a két levelezőlap. Szeretném, ha elolvasnád, s tanácsot adnál, hogy mit csinálhatok. Muszáj valakivel beszélnem erről, különben megbolondulok.

Vállaltam a dolgot. S mikor befelé mentünk a sé-

táról, a kezembe csúsztatta a két levelezőlapot. Beérve a zárkába leültem háttal az ajtónak, nehogy észrevegyék nálam a lapokat és elolvastam az elsőt.

« Pistukám drágám! Még most is a tárgyalás hatása alatt vagyok. Nem tudom elhinni, hogy ez megtörténhetett. Tudom, hogy ártatlan vagy. Imádkozom érted. Tudom, hogy a Jó Isten nem engedheti, hogy ez a borzalom megtörténjék. Ki fog derülni az igazság, érzem, hogy itt leszel ismét kis családod között és elfelejtjük az egészet, mint egy rossz álmot. A gyerekek jók, sokat emlegetnek és nagyon várnak haza. Együtt imádkozunk esténkint Érted. »

A második levél alig tíz napos volt.

« Pistám! Nem hiszek már semmiben! Nem bízom semmiben! Érthetetlenül és borzalommal nézem az eseményeket! Megtörténhet ez? Engedi ezt az Isten? Nem törődik a mi imáinkkal? Bár csak mi is meghalhatnánk veled együtt! Mi értelme lesz ezek után a mi életünknek? Mit csinál nélküled a te kis családod? Örökké szeretlek és gondolatban mindig ott vagyok veled.

Édes Apukám! Megígérem neked, hogy mindig szófogadó kislánya leszek anyukának és vigyázni fogok Öcsire is. Kislányod.

Én is jó leszek. Öcsi. »

Könnyes lett a szemen, amikor átfutottam a sorokat. A kislány elemista írása után girbe gurba vonalakkal, melyen meglátszott, hogy az írni még nem tudó gyerekkéz csak az anyja segítségével karcolta oda a betűket, szívfájdítóan megható volt ez a pár szó. Egy család minden fájdalma, tragédiája ott lüktetett az egyszerű levelezőlap soraiban.

Átnyújtottam Edének. Elolvasta, aztán kérdőleg nézett rám.

— Hetényié. — magyaráztam. — Tanácsot kér,

hogy mit tegyen. Nem bírja idegekkel már a dolgot ez után a két levél után.

Bólintott.

— Ezt nem csodálom. De szegénynek már nem sokáig kell várnia. Rövidesen megszűnik minden problémája.

— Tudom. Hét halálos ítélet egy ügyben és ő másodrendű vádlott. De valamit mégis csak mondanunk kell neki. Harcolni akar az életéért. Nem maga miatt, hanem az otthoniak érdekében.

— Tanácsold neki a perújrafelvételt.

— Van értelme?

— Semmi. De mást úgy sem tud csinálni. Azt nem kell megmondanod, hogy teljesen reménytelen a dolog.

— Azt hiszem ezt ő maga is tudja. De azért megpróbálom.

Odaléptem a falhoz és leadtam a hívójelt. Hetényi rögtön jelentkezett a túlsó oldalon.

— Elolvastam. — adtam a szöveget. — Próbálkozzál perújrafelvétellel.

— Mit csináljak?

— Jelentkezzél Mihalicskánál, kérj soronkívül engedélyt ügyvédi levélírásra és írd meg az ügyvédednek, hogy azonnal adjon be egy perújrafelvételt.

— Van ennek értelme?

— Varga Tibinek már kimondták, hogy másnap reggel akasztják és mégis elfogadták a perújrafelvételét.

— Köszönöm. Megpróbálom.

Kíváncsian vártam, mi lesz ebből. Másnap reggel a sétánál visszaadtam a leveleket.

— Beszéltél már Mihalicskával?

— Még nem, de most megpróbálom.

Mihalicska szokás szerint a két lépcsőfok tetején állt és csípőretett kézzel figyelte a sétát. Hetényi kilépett a sorból és feszes vigyázzállásban megállt előtte.

Nem hallottam, hogy mit beszélnek, de mikor a következő körben mellettük mentünk el, meghallottam Mihalicska szavait:

— Minek ugrál maga Hetényi? Nyugodjon bele, hogy valamelyik reggel kimegy a sarokra. Az asszony miatt meg ne fájjon a feje. Régen ringyó lett már és talált magának rendesebb legényt.

Még nekem is ökölbeszorult a kezem, s úgy éreztem, ha Hetényi helyében vagyok, nekiugrom a törzsőrmester torkának. Hetényi is fal fehér lett, láttam, hogy megremeg az egész teste, de aztán összeszedi minden önuralmát és tovább beszél. Az ő szavait már nem hallottam.

A következő körre befejezték a vitát és Hetényi beállt megint mögém a sorba.

— Ez a piszok gazember! Hiába rimánkodtam neki, nem engedélyezi az ügyvédi levelet. Azt mondja kár a gőzért, meg kell halnom.

Tudtam, hogy Mihalicskának a maga szempontjából igaza van. Volt annyi tapasztalata már, hogy meg tudta ítélni a helyezetet, s nyilvánvaló volt, hogy a perújrafelvételnek semmi értelme sincs. Arra pedig nem volt semmi érzéke, hogy ezt az elutasító választ megfelelő formában közölje a szerencsétlennel.

Elmodtam Edének is a történteket. De mielőtt bármit válaszolhatott volna, meghallottuk, hogy a szomszéd zárkában nyílik az ajtó. Aztán a másik oldalon lévő zárkát is kinyitották, és távolabbról is hasonló zaj hallatszott. Megmerevedve figyeltünk.

— Attól félek Heténynek különben sem lett volna ideje megírni az ügyvédi levelet.

A lukhoz térdeltem, de csak annyit láttam, hogy rövid időközökben rabruhás alakokat vezetnek az iroda felé. Annyira közel mentek el az ajtónk előtt, hogy az arcok kívül estek a látószögön.

És szinte ugyanabban a pillanatban amikor meghallottuk a láncok csörgését megszólalt a fal is:

— Polczékat elvitték.

Rövidesen a másik oldalról is meghallottuk az ügyetlen, gyakorlatlan kopogást. Marosvölgyi jelentkezett, akit Hetényi már hetek óta tanított morzézni, hogy átvegye a helyét a póstahálózatban:

— Hetényit elvitték.

— Látod, milyen disznó ez a Mihalicska, — fordultam Edéhez, — Mibe került volna neki magadni az engedélyt?

— Azt hiszed törődik ő ilyen apróságokkal?

— Mit gondolsz, kivégzik mind a hetet?

— Ezen sem csodálkoznám.

— Kellemes születésnapom lesz holnap! Hetes akasztás — mondtam csendesen.

Közben hallottuk a folyosón a nagy sürgés- forgást. Mihalicska hangosan osztogatta a parancsokat. Nem volt nehéz kitalálni, hogy a hét zárkát rendezik be, melyekben a szerencsétlenek utolsó éjszakájukat töltik. Mihalicska hangjából pedig következtetni tudtunk jó hangulatára: ez még az ő gyakorlatában is ritkán fordult elő, hogy egyszerre hetet végeznek ki.

Mintegy két órai várakozás után meghallottuk a lánccsörgést. Egymás után vezették a halálbaindulókat az elkészített zárkákba, de a lukon keresztül sem tudtuk megállapítani, hogy hányan érkeztek. Azt azonban tisztán láttuk, hogy a szembenlévő zárkába Hrabák Náci kerül. Minthogy ő volt a negyedrendű vádlott, nem volt nehéz kitalálni, hogy legalább négyen meghalnak reggel.

Alig fejeződött be a rendezkedés a folyosón, a mi oldalunkon is nyílt pár ajtó. S rögtön utána megjött a hír:

— Polczék közül az első négyet akasztják. Hárman kegyelmet kaptak, már vissza is érkeztek.

— Na, képzelem min mentek keresztül ezek a szerencsétlenek. — sóhajtottam fel. — De szegény Hetényit nagyon sajnálom. Nehéz lesz neki az utolsó éjszakája.

— Nehéz. — bólintott Ede. — De legalább számára már befejeződik az egész cirkusz. Szinte irigylem.

Már késő este volt és én még mindig nyitott szemmel feküdtem a szalmazsákon. Megint egy családi ünnepnap! A saját születésnapom előestéje. A huszonnyolcadik. Az utolsó?!

Hirtelen mintha görcsös férfizokogást hallottam volna. Megdöbbenve ültem fel a szalmazsákon. És a hang tovább tartott.

— Alszol? — súgtam Edének.

— Nem.

— Hallod?

— Hallom. Egyikük sír. Van eset, amikor nem bírják már az idegek a megterhelést.

— Rémes! Ez csak Hetényi lehet. Ez lesz az első eset, hogy valaki közülünk gyáván megy az akasztófa alá.

— Ne aggódjál. Reggelre összeszedi magát. Majd meglátod, hogy nem kell szégyenkeznünk miatta.

De reggel mégis drukkoltam. Feszült idegekkel vártam, amíg megkezdődött a kivégzés. Elsőnek a negyedrendű vádlottnak, Hrabák Nácinak kellett kimennie az akasztófa alá. Őt nem féltettem, mert a lukon keresztül jól láthattuk, hogy teljesen nyugodt. Még viccelődni is volt kedve az őrökkel. Bátor hangon mondta el a szokásos búcsúszavakat, de mikor a nyitott ablak alatt hallgattuk a kinti zajokat, azt hittem rosszul hallok. Mikor Hrabák megérkezett a bíróság elé az akasztófa alá, s a tanácselnök elkezdte hadarni az ítéletet, ő nyugodt, vídám hangon odaszólt a hóhérhoz:

— Na, Bogár! Boldog újévet kívánok és gyors, pontos kiszolgálást kérek!

Megkapta. S pár pillanattal később már Marján búcsúszavait hallgattuk. Még jóformán el sem haltak léptei a folyosón, még ott remegett a levegőben hangja, mikor már jöttek Heténviért.

— Isten veletek bajtársak!

Az ő hangja volt. Bátor, nyugodt. Edének lett igaza. S valamivel halkabban, gyengébb hangon, de érthetően búcsúzott Polcz ezredes is. Alig tartott tíz percig az egész.

— Varrhatod a kereszteket. — szólalt meg Ede séta után.

Elővettem legféltettebb kincsemet. Augusztus óta dolgoztam rajta. Abban az időben mindent megpróbáltam, hogy az unalmat elűzzem és a napokat valamivel agyonüssem. Rákényszerültem, hogy a harisnyastoppolást is nagyszerű időtöltésnek tekintsem. Minthogy hivatalosan tű sem lehetett nálunk, hosszas utánjárással sikerült csak egy tűt szereznem, s hozzá lassankint különböző színű cérnát. Elhasznált, lukas zoknikat kaptam, kimosva őket, felfejtettem a kötést és úgy jutottam cérnához. Amikor együtt volt a felszerelés, kihirdettem, hogy minden lukas zoknit megstoppolok. Rövidesen már úgy el voltam látva munkával, hogy néha alig győztem.

Persze Ede is hamarosan tudomást szerzett a dologról és gyakorlati érzékével mindjárt más irányban is gyümölcsöztette varrókészségemet.

— Tudnál hímezni is? — kérdezte az egyik sétán.

Csodálkozva néztem rá:

— Csak nem akarsz kézimunkákat rendelni nálam?

— Nem. Lehet, hogy nem is hímzésnek hívják azt az izét, tudod, amikor elő van rajzolva egy minta és színes cérnával kivarrják.

— Még soha nem csináltam, de nem hiszem, hogy nagyon komplikált lenne.

— Jól van. Akkor szerzek egy fehér zsebkendőt.

Többet még nem árult el. Másnap azonban észrevettem, hogy egy fehér rongyot csúsztat Marnitz Péter kezébe. És talán négy nap múlva hozzám is elkerült a kendő, belecsomagolva egy kis darab ceruza.

— Írjátok ti is alá, aztán nézd meg, ki tudod-e varrni.

Alig vártam, hogy kibonthassam a zárkában. Mikor végre megnézhettem, akkor értettem csak meg Ede nagyszerű ötletét. A zsebkendő egyik sarkában a magyar címer volt szépen megrajzolva ceruzával, alatta pedig félkörben írás húzódott: « Halálraítéltek. 1950 ». A szöveg alatt pedig mindenfelé elszórva a fehér anyagon társaink aláírásai.

Néztem az írásokat. Temesváry hegyes, éles betűi, Bánky, Marnitz, Kucsera, Pápa, Teleki, Bugsch intelligens írása, mely messziről elárulta a betűhöz szokott embert, s közte az egyszerű és még egyszerűbb betűk, aszerint, hogy ki mennyit forgatta életében a tollat. De ezekről az aláírásokról a magyar társadalom minden rétegének betűi néztek rám.

A harisnyastoppoláshoz csak szürke és barna cérnám volt. Ezt a munkát azonban szépen akartam megcsinálni, így kiadtam a jelszót: szükségem van a legkülönbözőbb színű cérnákra. Kéket könnyen szereztünk, mert a csíkos rabruha anyagából nem volt nehéz pár szálat észrevétlenül kihúzni. Piroshoz a kincstári törülköző piros csíkjából jutottunk, a többi színt pedig pulloverek, zoknik, sálak, kesztyük anyagából gyűjtöttük össze.

Aztán hozzáláttam a munkához. Félretettem minden harisnyastoppolást és három nap alatt készen voltam a kendővel. A szivárvány minden színében ragyogott, jóformán egyetlen aláírás sem volt, mely egy másikkal azonos színű lett volna. És ettől a naptól kezdve minden újonnan érkezett halálraítélttel a legelső alkalommal aláirattuk a nevét, s azt én rögtön kihí-

meztem. Mikor valakit kivégeztek közülünk, fekete cérnával kis keresztet varrtam a neve után.

Most is behímeztem a négy kis fekete keresztet Polcz apró betűi, Hetényi ritmikus aláírása után, mely egy élet megszokásából Dr.-ral kezdődött, s aztán Marján és Hrabák egyszerűbb írása mellé.

— Nézd Ede! A zsebkendő majdnem megtelt!

Kiterítettem a szalmazsákra és egymás mellet állva néztük. A színes vonal mellett a vezető tónus az apró kis fekete keresztekből tevődött össze.

— Igen. — mondta Ede inkább magának. — Megtelt. De vége is van az évnek. Ez 1950-re szólt. Újévkor elkezdjük az 1951-est csinálni.

— És ezzel mi lesz?

— Kiküldjük.

— Hogy akarod kiküldeni?

— Ezt bízd csak rám! Ez a zsebkendő ki fog jutni a börtönből. És talán valamikor megható emlék lesz hozzátartozóinknak. Most pedig írd be az adatokat.

Elővettem a másik kincsemet. Ez is fehér zsebkendő volt, de ha valaki csak úgy futólag pillantott rá, nem vett rajta észre semmit. Ez is egy váratlan ötletből született három hónappal ezelőtt.

— Tudod Ede, — mondtam egy napon, — én néha úgy érzem, hogy nekem életben kell maradnom. Letartóztatásom első pillanatától kezdve a velem történő eseményeket, a körülöttem előforduló borzalmakat mindig egy kicsit a kívülálló ujságíró szemével nézem. Mindig az jár az eszemben, hogy talán egyszer elkövetkezik az az idő is, amikor mindezt megírhatom, s a nyilvánosság is megismeri ennek az egész pokolnak minden titkát, borzalmát.

— Adja Isten, hogy sor kerüljön rá. Hidd el, mi is nyugodtabban halnánk meg, ha tudnók, hogy utolsó napjaink, érzéseink, gondolataink megmaradnának, s valami emléket állíthatnál nekünk. De hogy akarod

ezt a sok eseményt, nevet, időpontot fejben tartani?

— Eddig még ment valahogy. Pontosan emlékszem mindenre. De most már kezd túl sok lenni.

— Miért nem csinálsz naplót?

— Meg vagy őrülve? — néztem rá. — Hogy a csudába csináljak itt naplót?

— Van ceruzánk és van W. C. papírunk is.

— Ezt te sem gondolod komolyan! Hiszen ha megtalálják, agyonvernek. Még sem mondhatom, hogy egy egyszer megírandó könyvemhez jegyzem fel az adatokat. Előbb-utóbb megtalálják és elveszik.

— Te tudsz gyorsírást is.

— Persze hogy tudok. De ha egy sztenogramot találnak, az még gyanúsabb lesz és felolvastatják velem.

— Akkor felolvasol valami más szöveget nekik.

— Hogyne! Mert az ÁVO olyan bolond! Felolvastatják velem háromszor, négyszer egymás után, s rögtön kiderül, hogy hazudom.

Belátta, hogy igazam van. De egyszerre felderült az arca:

— Megvan! Tudom már, hogy lehet megcsinálni a dolgot! Mondd, tudsz te gyorsírást is hímezni?

Rögtön megértettem, hogy mit akar.

— Persze! Nagyszerű ötlet. Fehér anyagra fehér cérnával fogom csinálni, így kevés a valószínűsége, hogy felfedezik.

Rögtön nekiláttam a terv megvalósításának. Nem volt könnyű dolog. A sztenogramban igen fontos volt a vonalak törése, hogy hegyesen, vagy legömbölyítve fordul-e a vonal, valamint, hogy vékony-e, vagy vastag. De sok türelemmel és próbálgatással sikerült megoldani a problémát. A vastag vonalakat dupla szállal varrtam. A naplót letartóztatásom napjától kezdtem, rávarrtam a zsebkendőre minden fontosabb eseményt, s külön egy részre az idekerülésem óta itt volt, vagy

még ittlévő halálraítéltek « büncselekményét », elítélési napját, a kivégzés időpontját és utolsó szavaikat. Ezért kellett most a naplóba is bevezetni a kivégzéseket, utolsó szavakat, illetve a kegyelem időpontját.

XXIII. FEJEZET.

A szilvesztert még Edével kettesben töltöttem, de január másodikán már megcsinálta Mihalicska a tervbevett zárkarendezést. A mi zárkánkba Varga Tibi és Dobay Jóska, a Budai-féle ügy második csoportjának harmadrendű vádlottja került. Jóérzésű, csendes ember volt, vidéki tanító, tartalékos főhadnagy, akinek minden gondolata, fájdalma otthon maradt felesége és kisfia körül forgott. A mellettünk lévő zárkában Marosvölgyi, a gyilkos maradt, hozzá került a nemrégen érkezett Sédelyi Gyula rendőrtábornok, aki a háború utolsó idejében Budapest főkapitánya volt. Idős kora és a többéves orosz hadifogság után is nagyszerűen tartotta magát, s meglátszott fiatal éveinek sportolással eltöltött ideje, melynek során többek között európabajnokságot is nyert a magyar kardvívócsapatban. Magas, igen értelmes arcú, komoly ember volt, széles látókörű, s a sétákon sok érdekes dolgot mondott el.

— Itt Budapesten estem hadifogságba az ostrom végén — mesélte megérkezése után egyik nap. — Kivittek Oroszországba és ott egy tábornoki fogolytáborban voltam Moszkva mellett. Eltekintve a fizikai kényelmetlenségektől, aránylag a többi hadifogolyhoz viszonyítva jó dolgunk volt. Nagyon érdekes volt ez a pár év. A német hadsereg legértékesebb tábornokaival, román, bulgár, olasz és japán magasrangú katonatisztekkel voltam együtt. Rendszeres szellemi életet éltünk, a táborban majdnem minden tudományágnak volt egy-egy világviszonylatban is elismert szakértője, akik

előadás-sorozatokat tartottak. Sokat olvastam, tanultam, bridgeztem.

— És a bánásmód?

— Jobb volt, mint máshol. Az oroszok a főváros közelében tartottak minket, s úgy látszik, rajtunk akarták bemutatni, hogy tiszteletben tartják a genfi nemzetközi egyezményeket. Meghagyták egyenruhánkat, rangjelzésünket, sőt legényeink is megmaradtak.

— Meddig? —

— Egészen végig. Nekem egy nagyon rendes parasztgyerek volt a legényem, aki örült, hogy jobb körülmények között lehet. Még hazafelé az úton is velünk voltak a legények. Persze a hazaszállítást megelőzően nagy vizsgálat volt és csak azokat engedték el, akikről megállapították, hogy nem követtek el bűncselekményt.

— Akkor miért vagy most itt?

— Mert itthon az ÁVO oroszabb az oroszoknál. Egészen a magyar határig udvariasan, kényelmes vasúti kocsikban utaztunk, s a transzportot egy orosz ezredes vezette. A magyar határon az ÁVO vett át minket. Egy húszegynéhány éves hadnagy. Mikor meglátta a legényemet, első dolga volt, hogy két hatalmas pofont kent le neki, majd közölte velem, hogy ennek a világnak vége van, a piszok fasiszták kiszolgálása megszünt, s majd itt megtudom, hogy mit jelent a nép uralma.

— Meg is tudtad.

— Meg. Bevittek az ÁVO-ra és ott megmagyarázták nekem, hogy háborús bűnös vagyok, én vagyok a felelős a második világháború megindulásáért, folytatásáért, én tehetek róla, hogy annyi ember halt meg ezekben az években, s mindezért elég kevés büntetés lesz, hogy csak fel fognak akasztani. Először azt hittem tréfálnak, bár az ütéseket elég komolyan oszto-

gatták. A bírósági tárgyaláson rájöttem, hogy nem vicc a dolog. Tényleg halálraítéltek.

De mindezek ellenére valami életbölcseségen, sok sok tapasztalaton nyugvó akasztófahumorral fogadta sorsát. A hadifogságban sokat foglalkozott az okkult tudományokkal is. Minthogy több nyelven beszélt tökéletesen, sokat érintkezhetett a japán tisztekkel is, s élményeiről érdekesen és részletesen tudott beszélni. Mintha semmi más gondja nem lenne a világon.

Marosvölgyivel és Sédelyivel Réthy ezredes, Dobay egykori ezredparancsnoka és Draskóczy őrnagy, az ezredes segédtisztje lakott együtt. Az ezredes egészen egyoldalú, régivágású katonatiszt volt, aki összeköttetései révén jutott el az ezredesi rangig. Mint alezredes ment nyugdijba, a háború alatt saját kérésére protekcióval reaktiválták és léptették elő ezredessé. Kinevezték egy vonalbiztosító alakulat parancsnokává, mely a front mögött egy partizánvidéken az egyik utánpótlási vasutvonal védelmét látta el. A magyar katonaság állandó harcban volt a partizánokkal. Most ezért kerültek ide mind a hárman, hogy a már kivégzett öt társuk után ők is az akasztófa alá menjenek.

Nyolcan maradtunk hát 1951 elejére a halálraítéltek közül. Mi nyolcan kezdtük meg az új zsebkendő aláírását, s én rögtön nekiláttam a hímzésnek. S alig helyezkedtünk el a zárkarendezés során, alig raktuk el szegényes kis holminkat, osztottuk be a fekvőhelyeket, ismét nyílt az ajtó, s megjelent a hosszú Pelcz őrmester alakja.

— Na Borbély, írja alá!

Ezekben a napokban, amikor még mindig nem tudtam biztosan semmit ítéletemről, minden váratlan esemény, minden hivatalos dolog megdobogtatta a szívemet. Tudtam, hogy a kivégzésemről nem értesít-

hetnek írásban, mégis izgatottam léptem az őrvezető elé:

— Mi ez?

— Idézés. Tárgyalásra.

— Miféle tárgyalásra? Nekem már megvolt a tárgyalásom!

— Most kivételesen nem vádlott lesz, hanem tanu.

Elémtartotta a papírt. Átfutottam. Szabályos idézés volt, melyben a budapesti katonai törvényszék arról intézkedik, hogy Lovass Árpád ügyében engem mint tanut 1951 január 12-ére vezessenek elő. Aláírtam az idézést.

— Most már érthetőbb a te dolgod is. — fordult hozzám Ede, amint az őrvezető kiment. — Itt két eset lehetséges. Vagy ki fognak végezni, de várnak a dologgal, mert arra számítanak, hogy ezen a tárgyaláson terhelő vallomást teszel a bűntársad ellen, vagy valóban megváltoztatták az ítéletedet, de az iratokat Lovass ügye miatt azonnal áttették a katonai bíróságra és így ide még mindig nem jutott el a halálos ítélet megszüntetése.

— Ha az előbbi eset áll fenn, akkor rosszul spekulálnak. Most, amikor már tudom, hogy Lovass mivel akar védekezni, hiszen hallottam őt az én tárgyalásomon, természetes, hogy az ő érdeke szerint fogok vallani. Ezért igazán nem volt érdemes az ÁVO-nak életben hagynia engem.

De ezen a napon nemcsak számomra érkezett értesítés. Ebéd után Mihalicska személyesen hozott Edének egy ügyvédi levelet. Három sor volt az egész, de mikor Ede elolvasta, dühösen dobta oda nekem:

— Nézz ide! A nagybátyám! A vén kukac! Nem vállalja a dolgot.

Hivatalos stílusban megírt ügyvédi levél volt, de a bélyegzőről rögtön tudtam, hogy Ede nagybátyjától

jött. A levélben értesíti « ügyfelét », hogy « legnagyobb sajnálatára védelmét a feltételek alapján nem tudja elvállalni » s kéri, hogy « ilyen irányú kérésekkel tovább ne zavarja ». A szökési terv tehát kútbaesett. Nem tudtunk találni senkit, akivel a teherautós tervet el lehetne intézni.

A délután hátralévő részét azzal töltöttük, hogy két új zárkatársunkat avattuk be a zárka titkaiba. Megmutattuk a játékokat, a rejtekhelyeket, melyeknek egyrészét Tibi, aki egyszer már hónapokig lakott ebben a zárkában, ismerte. Este pedig Dobai Jóska kezdte el a mesélést minthogy megállapodtunk abban, hogy felváltva, minden este másikunk fog a többieknek valami élményt, vagy könyvet elmondani, s így igyekszünk szórakoztatóvá tenni azt az időt, mely a besötétedéstől az elalvásig tart.

Csendesen hallgattuk Jóska elbeszélését, mikor egyszercsak lépések hangzottak fel a folyosón és nyílt a mellettünk lévő üres zárka ajtaja. Ede a mellettem lévő szalmazsákon feküdt, én közte és Dobay között, az ablak alatt pedig Tibi. A zajra Ede emelte fel elsőnek a fejét és fekvőhelyén felülve, félbeszakította Jóska elbeszélését:

— Az új ember mellettünk csak halálraítélt lehet.

Feszülten figyeltünk mind a négyen: a falon keresztül halk zajt hallottunk, majd ismét csend lett.

— Tibi, — súgta Ede, — cseréljünk helyet!

Tudtuk azonnal, hogy mit tervez. Meg akarja próbálni, hogy az új társunkkal a falon keresztül morzéval felvegye a kapcsolatot. Megvártuk, amíg az őr felkattintja a lámpát és elvégzi az ellenőrzést, aztán a sötétben Ede és Tibi gyorsan helyet cserélt. Visszafojtott lélegzettel hallgattuk, amint Ede hosszú perceken keresztül adja halk kopogással a hívójelet: .—. .—. .—.

Végre hosszú próbálkozás után felhangzott a válasz: .—. .—. .—.

— Válaszol! — suttogta Dobay a fülembe.

Ede azonnal adta az első kérdést. Lassan és óvatosan, hogy a mi új társunk könnyen megérthese:

— Ki ott?

Együttesen betűztük a választ:

— B-a-j-o-m-i-B-é-l-a.

— Te, — súgta Tibi, — ez csak Bajomi Misi apja lehet. Tudod, annak a fiatal fiúnak az apja, aki itt ül a földszinten a nagy közös zárkában és rögtön a megérkezése után az apja után érdeklődött.

Ede közben már a második kérdést kopogta:

— Ítélet?

— Halál.

— Többit holnap a sétánál. — kopogta át Ede és már állt is fel, hogy visszafeküdjön a helyére, amikor a tulsó oldalról váratlanul tovább folytatódott a kopogás:

— Nem tudtok valamit a fiamról, Bajomi Mihályról? — jött a kérdés.

— Na, mit mondtam?! — örült Tibi.

Ede rögtön válaszolt:

— Itt van. Ítélete tíz év.

Ezzel be is fejeződött az első beszélgetés. És mi tudtuk, hogy most a fal túlsó oldalán egy apa fekszik álmatlan szemmel a sötétbe meredve, aki régen elveszett fiáról végre a halálraítélése napján kapja meg az első hírt.

Türelmetlenül vártuk a másnapi sétát. Amikor már mindannyian felsorakozva álltunk, Mihalicska felnyitotta a 25-ös zárka ajtaját. Középmagas, mintegy hatvanéves, sápadtarcú férfi lépett ki onnan és állt be Mihalicska intésére a sor végére. Ede mögé került, én pedig előttük mentem, mert hallani akartam őket.

Kint az udvaron Ede azonnal megkezdte a beszélgetést. Óvatosan súgta hátra:

— Mi itt valamennyien halálra vagyunk ítélve. A fiad is ebben az épületben van, a földszinten egy nagy zárkában. Ott jobbra az a két ablak az övék. A körülményekhez képest jól érzi magát, csak miattad aggódott sokat. Tíz évet kapott szervezkedésért.

— Hála Istennek, hogy végre megtaláltam! Szegény miattam van itt.

— Hogyhogy miattad?

— Én a háború végéig a Ganz hajógyár igazgatója voltam. Külföld felé nagyon jó összeköttetéseim vannak, mert sokat kellett utaznom üzleti ügyekben, ezt megelőzően pedig még az első világháború alatt a haditengerészetnél szolgáltam, majd az olasz kereskedelmi hajózásnál voltam kapitány. Két évvel ezelőtt egyik nap bevittek az ÁVO-ra és közölték velem, hogy két lehetőség között választhatok: vagy letartóztatnak és bíróság elé állítanak mint háborús bűnöst azért, mert a háború alatt a német hadiipart kiszolgáltam és segítettem, vagy vállalom, hogy Ausztriába utazom és ott az ÁVO részére dolgozom. Rövid gondolkozás után az utóbbit választottam, mert nem volt erőm feleségemtől, fiamtól és kislányomtól véglegesen elszakadni.

Ede már nagyon jól ismerte a halálraítéltek pszichológiáját és nem adott időt az elérzékenyedésre:

— Na, és hogy kerültél akkor ide?

— Amikor Bécsbe megérkeztem, ott azonnal megtaláltam a módját annak, hogy illetékes személyeknek mindent elmondjak. Megmondtam azt is, hogy a családom miatt, akik otthon maradtak, nekem valamit produkálnom kell az ÁVO számára, de természetesen én nem akarok a nyugatiak ellen kémkedni és nekik bármi kárt okozni. Így azután kaptam tőlük különböző adatokat, információkat, melyeknek természetesen

csak a jelentéktelenebb része volt helytálló és ezeket én tovább jelentettem az ÁVO számára.

— Persze erre az ÁVO is rájött előbb utóbb?

— Rá. Egy darabig jól ment minden, de aztán megtudták. Azonnal letartóztatták Budapesten a fiamat. Amikor erről értesültem, felültem az első vonatra és hazajöttem. A pályudvarról, anélkül, hogy a családomat értesítettem volna megérkezésemről, egyenesen az ÁVO-ra siettem és jelentkeztem, azzal a kéréssel, hogy a fiamat engedjék szabadon, velem pedig csináljanak, amint akarnak.

— Természetesen a fiadat nem engedték szabadon, veled pedig mégis azt csináltak, amit akartak.

— Nekem azt igérték, hogy a tárgyalásom után szabadon engedik a fiamat. Kijelentették, hogy csak pár évet fogok kapni, ha engedelmeskedem az utasításaiknak és a tárgyaláson egyetlen szót sem ejtek ki arról, hogy engem maga az ÁVO küldött ki nyugatra kémkedni.

— A pár év helyett pedig kötelet kaptál!

— Igen. De a tárgyalás után a zárkámban tegnap felkeresett az ÁVO-s kihallgatóm és közölte, hogy ez az elsőfokú ítélet csak formalitás és a másodfokon megváltoztatják a büntetésemet, ha továbbra is engedelmeskedem az utasításaiknak. Végül becsületszavát adta, sőt a rendszer becsületszavát, hogy nem fognak kivégezni és a második tárgyalás után a fiamat is szabadon engedik.

— Majd meglátjuk! Én a magam részéről nem hiszek sem az ÁVO, sem a rendszer becsületszavában. De légy nyugodt, a magánzárka már nem tart sokáig és rövidesen bekerülsz közénk. Igaz, hogy most rossz elosztásban vagyunk, mert már mind a két zárkában négyen vagyunk, azonban majd megpróbálunk Mihalicskával beszélni.

Rögtön a séta után megpróbáltuk. Mihalicska nem volt hajlandó végleges választ adni:

— Meg kell még néznem, hogy mi van irataiban. Lehet, hogy szigorú őrizetes.

— Tudja nagyon jól törzsőrmester úr, hogy ítélet után ez már nem érdekes. — ellenkezett Ede. — Mi vállaljuk szívesen ötödiknek, csak ne kelljen neki egyedül lennie.

— Magának csak ne fájjon a feje más miatt. Majd meglátjuk.

Végül mégsem úgy sikerült a tervünk, ahogy akartuk. Még aznap délután észrevettük a lukon keresztül, hogy a szembenlévő üres zárkába két új embert hoznak, s a zárkaajtókra kiteszik a táblát: « Halálraítélt! Gyakran ellenőrzendő! » Reggel pedig még a séta előtt megjelent Mihalicska az ajtóban:

— Na, ide hozok egy új embert, maguk közül pedig át kell mennie valakinek a 25-ösbe!

— Egymásra néztünk. Aztán hirtelen Dobay szólalt meg:

— Megyek én. Ők hárman már nagyon összeszoktak, maradjanak együtt.

Nem tudtunk közbeszólni. Jóska máris indult kis batyujával kifelé. Alig ért a szomszéd zárkába, Mihalicska máris hozta új társunkat: huszonötév körüli szemüveges, jóarcú fiatalember lépett be hozzánk tétova, kissé zavart mozdulatokkal. Amint becsukódott mögötte az ajtó, Ede rögtön hozzá lépett:

— Szervusz. Temesváry Ede vagyok.

— Csáky Ferenc. — nyújtott kezet a jövevény. — Ti is halálra vagytok ítélve.

— Mind a hárman. — nyugtattam meg, mikor kezet fogtunk.

— S mikor lesz a kivégzés?

Olyan komikus tanácstalansággal és érdeklődéssel

tette fel a kérdést, hogy egyszerre tört ki belőlünk a nevetés.

— Tibi több mint két éve, Ede tíz hónapja, én pedig hét hónapja vagyok halálra ítélve.

Csodálkozva, de szemmelláthatóan megkönnyebbülve nézett ránk.

— Ilyen sokáig tart?

— Na, nem minden esetben. De még ha nagyon gyorsan megy is, akkor is legalább három hónap. Csak fel a fejjel, te még nem is képzeled, mennyit fogunk mi együtt nevetni itt, amíg elérkezel az akasztás napjáig. — biztatta Ede.

— Nevetni? — mormolta inkább önmaga elé.

És ez a kételkedő mormolás jutott eszembe, amikor még ugyanezen a délutánon megjelent arcán az első mosoly.

XXIV. FEJEZET.

Január 11-én, röviddel ebéd után jöttek értem. Most már teljesen nyugodtan mentem, mert tudtam, hogy a másnapi tárgyalás miatt visznek be a Markó utcába, s onnan holnap reggel fognak továbbszállítani a katonai törvényszék budai épületéhez.

— Nézz körül alaposan, tudd meg a legújabb politikai híreket és hozz cigarettát. — búcsúztak tőlem zárkatársaim.

A törzskönyvi iroda előtti folyosón már álldogáltak egypáran. Csak egy pillantást kellett vetnem a társaságra és rögtön láttam, hogy legnagyobb részük közbűntényes. Egyetlen politikai fogoly volt rajtam kívül, egy vállas, jóképű harmincas férfi, aki nagy izgalommal várta a szállítást.

— Fogalmam sincs, mit akarnak tőlem. Jogerős ítéletem van, semmiféle idézést nem kaptam, egészen váratlanul rángattak ki a zárkámból és visznek a Markóba.

Dvorszkynak hívták, s mint az autóban megtudtam, háborús bűncselekmény miatt volt elítélve. Mikor beszálltunk a rabomobilba, úgy helyezkedtünk, hogy egymás mellé kerüljünk, mert bár a közbűntényesek kéz-lábbilincsemet meglátva és megtudva, hogy halálraítélt politikai fogoly vagyok, mindent elkövettek, hogy könnyítsék helyzetemet, mégis jobban esett egy másik politikaival beszélgetni. A másik oldalamon alig húszéves jóarcú fiatal fiú ült, akin a téli hideg időjárás ellenére csak egy könnyű rövid vászonnadrág volt.

— Kinyissam? — kérdezte váratlanul a bilincsemet lezáró lakatra mutatva.

— Minek? — csodálkoztam. — Innen akkor sem tudok kimenni, ha bilincs nélkül lennék. Ránk van lakatolva kívülről a kocsi ajtaja.

— Igaz. Csak gondoltam, a vicc kedvéért kinyitom. Egy mozdulat az egész. Elég sok ilyen lakatot nyitottam már ki életemben.

— Hol?

— Ezért vagyok itt. Volt egy bandám, rámenős fiatal srácok, tizenöt, tizenhat évesek, s velük rámoltuk ki a raktárakat.

— Miket?

— Raktárakat. Élelmiszer, meg egyéb árúcikkek raktárait. Irtó jó buli volt. Csak úgy dőlt hozzánk a dohány. És soha nem bukunk le, ha nem lesz egy kis liba szerelmes belém.

— Chercher la femme! — bólintottam.

— Tessék?

— Mindennek a nő az oka — fordítottam le kicsit szabadon.

— Úgy van. Már másfél éve melóztunk és nem volt semmi balhé. Soha nem tudtak meg semmit, nem találtak a hekusok semmi nyomot. Tudom, mit dühöngött az apám.

— Miért dühöngött?

— Mert ő volt a csoportvezető a hekusoknál, akik ebben a buliban nyomoztak.

— A te apád?

— Persze. S irtó jó volt, mert otthon mindig kikérdeztem, hogy találtak-e valami nyomot. Így mindig tudtam, hogy fenyeget-e minket valami veszély.

Most már nagyobb figyelemmel néztem meg a fiút. Kezdett érdekelni a történet, amikor egy rendőrtiszt fia a vezetője annak a bandának, mely után az apja vezetésével egész detektívcsoport nyomoz.

— Na, és min buktatok le?

Legyintett.

— Nagy marhaság volt. Egyik alkalommal egy élelmiszerraktárt rámoltunk ki. Először nekiálltunk a fiúkkal enni. Valamivel elronthattam a gyomromat, mert hirtelen hasgörcs jött rám. Elmentem az egyik sarokba. Csak későn vettem észre, hogy nincs a kéznél papír. Kotorásztam a zsebemben és a kezembe akadt egy szerelmeslevél, melyet egy lány írt nekem. Hülye fejjel azt használtam fel. Ki a fene gondolt volna rá, hogy a hekusok megtalálják és ezen keresztül felgöngyölítik a bandát? Az apámtól megtudtam idejében, hogy nyomra akadtak, akkor persze neki még sejtelme sem volt, hogy ez a nyom hozzám vezet. De már késő volt, nem tudtunk csinálni semmit. Pár nappal később beütött a krach.

— Mit szólt az apád ehhez?

— Képzelheti! Kitagadtak. Azért vagyok most ebben a shortban, mert a család tudni sem akar rólam, s nyáron ebben fogtak el.

Elnéztem ezt a fiatal gyereket.

— Miért csináltad? Pénzre volt szükséged?

Maga elé meredt.

— Nem is azért. Jó volt, hogy tele volt a zsebem pénzzel, de kaptam én otthon is. Az izgalomért.

Nagy zökkenéssel állt meg az autó, s ez szakította meg a beszélgetést. Aztán lassan begördült velünk a rabomobil a jólismert boltozat alatt és kiszálltunk a Markó-utcai fogház udvarán. Betereltek minket a folyosóra, majd a társaság felét, közte engem és Dvorszkyt is, az első emeletre irányítottak. Legnagyobb csalódásomra nem láttam egyetlen ismerős őrt sem, s a mogorva osztályvezető négyünket a 21-es nagy zárkába irányított.

A zárkában már nagy zsúfoltsággal feküdtek a többiek. Borzalmas, áporodott szag fogadott, amikor be-

léptünk a gyengén megvilágított helyiségbe. Borotválatlan, fáradt arcok meredtek ránk, s gyűröttruhás toprongyos alakok emelkedtek fel az ágyakról. A szobagazda, egy egyenruhás vasutas jött elénk. Amikor megtudta, hogy politikai foglyok vagyunk és főleg, hogy halálra vagyok ítélve, azonnal intézkedett, hogy kapjak egy fekvőhelyet. A többiek minden zúgólódás nélkül csináltak helyet számomra, s mire leraktam kis csomagomat, máris nyújtották felém mindenfelől a cigarettát.

Mikor kissé körülnéztem, az egyik sarokban csíkosruhás fiatalembert pillantottam meg, akinek vastag lánccal volt a két bokája összekapcsolva. Tudtam mit jelent ez a lánc, melynek kísérteties hangját halálraítélésem másnapján reggel olyan borzongva hallgattam magányos cellám ajtaján keresztül: szökevény.

Közelebb húzódtam hozzá, mert valahogy ujságíró ösztönömmel megéreztem, hogy ez a megláncolt férfi érdekes lehet.

Gyorsan megindult köztünk a beszélgetés. Kiderült, hogy valami lopásért van elítélve, s a láncot meg két hónappal ezelőtti eseményekért kapta.

— A Gyűjtőből jártunk ki dolgozni a Drasche téglagyárba — mesélte. — Jó dolgunk volt, a munka sem volt nehéz. Az őrök mind haverok voltak, hozták hazúlról a pénzt és a csomagot feketén. Sokat ittunk. Egyik nap elküldtük az őrt, hogy hozzon rumot. Már nem emlékszem hány üveggel hozattunk, de az biztos, hogy délre hulla részegek lettünk. Az őr is. Lefeküdtünk a téglarakások mögé és elaludtunk.

Furcsa volt hallani ezt a történetet. Ugyanabban a börtönben éltünk, s ezeknek a közbűnténveseknek mennyivel jobb életük, mennyire más lehetőségeik voltak, mint nekünk!

— Délután volt, mikor felébredtem. — folytatta. — A többiek még aludtak. Úgy látszik még nem alud-

tam ki az alkoholt, mert hirtelen eszembe jutott, hogy meg kellene nézni, mit csinál az asszony otthon. Hátha megcsal? Felráztam egy haveromat, s elmondtam neki az ötletet. Benne volt. Szép óvatosan felkeltünk és pár perc múlva már a villamoson ültünk.

— De akik kijártak dolgozni, azok csíkos ruhában voltak!

— Persze. Mi is abban voltunk!

— Akkor hogy sikerült villamosra szállni?

— Csíkos ruhában! Be voltunk rúgva, nem törődtünk vele. És rabruhában nyugodtan átutaztunk a fél városon, senki nem szólt egy szót sem. A haver aztán továbbment, én pedig ottmaradtam az asszonynál.

— És közben megérkezett a rendőrség?!

— Áh! Az őr éjjel kettőig keresett minket és csak akkor mert a többiekkel visszamenni. Reggel azonban megijedtem, hogy baj lesz és gyorsan visszamentem a börtönbe.

— Csíkos ruhában?

— Nem. Civilben. Józan fejjel nem lett volna bátorságom rabruhában az utcára menni. A baj azonban ott kezdődött, hogy nem akartak beengedni a börtönkapun. Nem hitték el, hogy szökevény vagyok. Végül jött egy ismerős őr, aki már tudott a szökésről is, s az vitt be. Egy óra múlva már behozták a havert is. Az még aludt otthon.

— És most mi lesz?

—Velünk semmi. Megkaptuk a három hónap vándorláncot, s ezzel vége az ügynek. Most tárgyalásra visznek tanunak, mert az őr került katonai bíróság elé. De a smasszer klasz hapsi volt, s kidobjuk a balhéból.

Közben ismét nyílt az ajtó és megérkezett a második autó is a Gyűjtőből. Ezen a napon nagy volt a forgalom. Amikor az új emberek beléptek, azonnal láttuk, hogy

a börtönarisztokráciával van dolgunk. Vadonat új csíkos ruha, hófehér vászonsapka, fehér szőrmellény. Viselkedésük, hangjuk is teljesen más volt.

— Felügyelő úr! — harsogta egy kövérre hízott harmincas férfi, — Kérem a panaszkönyvet! Miféle istállóban akar minket elhelyezni? Szóljon le a telefonközpontba, hogy kapcsolják nekem az igazságügyminisztert! Mondják csak neki, hogy Pufók Karcsi keresi. Jó haverom, éppen elég aktám futott már a minisztériumában!

Az őr is nevetett:

— Figyeljenek ide! Akinél cigaretta van, az adja le, mert itt nem lehet dohányozni.

Hangos nevetés volt a válasz.

— Mit képzel? Látott már olyan vagányt, aki önként odaadta a spangnit? Azért melózni kell! Keresse meg! S ha csinál olyan hipist, hogy előkerül a szajré, megérdemli. De kár a gőzért, mert úgy el van makézva, hogy soha nem találja meg.

Láttam az őr arcán, hogy semmi kedve a motozáshoz. Ismerhette már annyira az embereket, hogy reménytelen vállalkozás lett volna ezektől bármit is elszedni. Inkább viccre fordította a dolgot.

— Ha ilyen nagy legények, biztos nincs maguknál cigaretta! Majd bolond vagyok egy óra hosszat hipiselni. — zárta be nevetve maga mögött az ajtót.

A következő pillanatban már legalább tízen füstöltek a zárkában.

— Ez nem Auswitz! — vigyorgott az egyik fehérsapkás, s a többiek harsány nevetésben törtek ki.

— Mi az, hogy nem Auswitz? — kérdezte a szobagazda, akinek szemmelláthatóan imponáltak a nagyhangú vagányok.

— Ahhoz maga nem ért, szaki! — intette le Pufók Karcsi. — Sánta Franci, a mackódöntő csinált tegnap egy jó balhét kint a Gyűjtőben!

Mindenki csendben figyelte szavait. Úgy látszik tetszett neki a népszerűség, mert tovább folytatta.

— Még tegnapelőtt este kezdődött a dolog. Franci este a zárkában vette észre, hogy nincs tüze, nem tud rágyújtani. Odaszólt a haverjának, hogy kopogjon ki és kérjen az őrtől tüzet.

— Miért? Maguknál lehet spanglizni? — kérdezte csodálkozva egy fiatal fiú.

— Fenét! De Franci rá akart gyújtani. Mondta a haver, hogy nem lehet tudni milyen őr van kint, de végül mégis engedelmeskedett és kikopogott. A zörgésre az egyik leggorombább őr ment az ajtóhoz. A haver megijedt, s azt hazudta, hogy Francinak fáj a feje, fájdalomcsillapitót kér. « Dögöljön meg! » válaszolta az őr és otthagyta őket. Franci irtó dühös lett és mérge még másnap reggel is tartott. A bútorgyárban dolgozott, s a fekete levelek mindig a bútorszállító kocsival mentek ki. Franci is írt egy dühös levelet, melyben megírta haza, hogy Auswitz az ehhez kismiska, itt kínozzák az embereket, szadista gazemberek uralkodnak, s ebben a börtönben csak szenvedni és meghalni lehet. Aztán bedugta a levelet a kocsiba.

Halálos csendben, szájtátva hallgatták a történetet.

— Váratlanul áthipiselték a kocsit és elkapták a leveleket. — folytatta Pufók Karcsi. — Egy óra múlva Francit már vitték az intézetvezetőhöz. « Figyeljen ide, maga feketelevelet akart kiküldeni » — fogadta az alezredes. Franci tagadott. Erre elővette a levelet és elkezdte olvasni: « Ehhez képest Auswitz szanatórium volt... kínoznak minket, ...szadista gazemberek uralkodnak... » Franci nyugodtan hallgatta. « Na, ráismer? » kérdezte diadalmasan az alezredes. « A levélre nem, de az intézetre igen » válaszolt nyugodtan Franci.

Hálás nevetés csattant fel a történet végén. Ennél a társaságnál nem számított más, csak a bátor-

ság, talpraesettség. Ezeknek egész élete állandó harc volt a társadalom erkölcsei, a törvény paragrafusai ellen, állandó harc embertársaikkal szemben, s ebben a harcban nem számított más, csak ügyesség, talpraesettség, arcátlanság.

Borzalmas bűzben, horkolásban eltöltött éjszaka után hajnali négy órakor volt ébresztő. Mikor feltápászkodtam, úgy éreztem, mintha agyonvertek volna. Minden porcikám fájt a kényelmetlen fekvéstől. A három mosdótálnál sorba kellett állni és mosdáshoz fejenkint egy csajkányi víz jutott. Még az volt a szerencse, hogy a társaságnak legalább a fele fölöslegesnek tartotta a mosakodást. Aztán még sötétben, ködös, hideg börönudvaron megkezdődött a séta.

Az utolsó órák, a folyosón sétára sorakozó árnyak, majd a börtönudvaron a szűk körben keringő alakok mintha az orosz regények valószínűtlenül nyomorult figurái, álomszerűen kísérteties világába sodortak volna. Borotválatlan arcok, érzéstelen, reményvesztett tekintetek, rongyos ruhák, fiatalok, öregek, izomkoloszszusok és nyomorékok, alattomos ravaszsággal csillogó patkányszemek, az alvilág nyelvén suttogott félmondatok, lopva továbbított papírszeletkék és cigarettacsikkek, mind mind ott kavarogtak körülöttem.

A séta után megkezdődtek az előkészületek a tárgyalásokra. Az elsők között jöttek értem is és egy magas fiatal őrmester kisért le a kapu alatt álló kis rabszállítóhoz. Az első, ami feltűnt nekem, hogy nem tették rám a kéz-lábbilincset. Rámzárta az ajtót, hallottam, hogy beül a vezető mellé és már berregett is a motor. De hirtelen ismét kinyílt az autó ajtaja.

— Mi a maga ítélete? — szólt be.

— Kötél.

Káromkodni kezdett.

— Miért nem mondta fent? Ha most visszamegyek a kéz-lábbilincsért, elkésünk a tárgyalásról!

— Benne van a kísérőiratomban, csak el kellett volna olvasnia. — válaszoltam nyugodtan.

— A fene sem böngészi ezeket a hülye papírokat. El ne árulja, ha visszajövünk, hogy csak karpereccel vittem! — szállt be a kocsiba és a zsebéből elővett bilincset rákapcsolta a csuklómra. — Ami biztos, biztos, itt maradok útközben magával.

Előrekopogott a vezetőnek és már indultunk is.

— Aztán miért ítélték el? — kezdte a kívácsiskodást.

— Ujságcikkekért.

— Irta?

Bólintottam.

— Na látja, minek kellett magának ilyen marhaságot csinálni? Most aztán szorul a kapca.

— Hát tudja, ha újra kezdeném és előre tudnám, hogy ez lesz a vége, akkor is ugyanígy csinálnám.

Fürkészve nézett rám:

— Csak tudnám, hogy maguk politikaiak honnan veszik ezt a nyugalmat és bátorságot! Még eggyel sem beszéltem, aki megbánta volna azt, amit tett.

— Ezt maga nem is értheti. — válaszoltam. —Majd ha egyszer maga is hinni fogja, hogy helyes az, amit tesz, vagy ha érezni fogja, hogy meg kell valamit tennie, akkor majd talán megérti azt is, hogy én miért nem bánom mindezt. És hogy miért nem sajnálom, amit csináltam.

Hallgatott egy kicsit.

— Gyújtson rá! — tartotta hirtelen elém a cigarettáját.

Nem akartam megbántani, elfogadtam.

— Valami igazságnak kell abban lennie, amit mond. — folytatta. — Mert akik még az akasztófa alatt sem bánják meg, amit csináltak, azoknak kell, hogy valami igazságuk legyen. De tudja, az én egyszerű fejem nem tud sehogysem kiigazodni ezekben a politikus

dolgokban. A fene sem érti, amit a szemináriumokon tanulni kell. Az egész, azzal az izével, dialektikával, meg tudja, a mensevikiek, meg bolsevikok, meg Trockij, meg a kapitalisták, aztán a Tító, meg hogy szabadok és függetlenek vagyunk, s hogy milyen jól élünk, meg minden! Itt az Úristen sem ismeri ki magát! De valami nem kóser!

Számomra már nem volt meglepetés a beszélgetésnek ilyen fordulata. Megszoktam már, hogy eltekintve egypár elvakult őrülttől, maga a kommunista szempontból megbízható őrség, paraszti és munkásszármazású emberek, ha négyszemközt lehetett beszélni velük, s az ember kicsit megkaparta őket, mindjárt kibújt az elégedetlenségük az élettel, a kommunista rendszerrel szemben.

Az autó hirtelen fékezett le a főutcai katonai törvényszék előtt. Nem mentünk be a fogházépület autóbejáróján, hanem kiszálltunk az utcán és a főkapunak tartottunk. A géppisztollyal őrködő ÁVO-s szótlanul nézett el mellettünk. Csak az utcai járókelők körében keltett feltűnést csíkos rabruhám és öszebilincselt kezem.

Hosszas keresgélés után találtunk rá a tárgyalóteremre, ahol az Andó-tanács működött. Az idézésből nem volt megállapítható, hogy a napi ügyrendben csak a harmadik tárgyalás lesz Lovassé, s mikor megérkeztünk, még mindig az elsőnél tartottak. Az őr rábízott pár percre egy ott lődörgő ÁVO-sra, amíg bement jelentkezni a tanácselnökhöz és további utasításokat kérni. Az ÁVO-s szinte visszafojtott lélegzettel meresztette rám a szemét. Biztosan megsúgta kísérőm, hogy halálraítélt vagyok.

Az őrmester gyorsan visszatért és intett, hogy menjünk vissza a földszintre.

— Még legalább másfél órát kell várni. A tanácselnök parancsára addig leviszem magát a fogdába.

— Nem bánom, de itt ne felejtsen. — tréfáltam

vele. — Ennek a börtönnek nagyon rossz híre van szakkörökben.

A földszinten egy folyosó vezetett át börtönrészhez. Kísérőm jelentkezett az ügyeletes tisztnél, s az máris áladott egy ÁVO-s őrnek. A földszinti börtönfolyosón kisértek végig és belöktek egy zárkába. A hirhedt főutcai börtönben voltam. Bár tudtam, hogy semmi bajom nem történhetik, hogy az egész vendégszereplés csak másfél óráig tart, mégis kellemetlen szorongó érzés fogott el, mikor becsukódott mögöttem az ajtó. Kíváncsian néztem körül a szűk zárkában. Nem volt sok látnivaló. A földön egy piszkos, lapos szalmazsák, a sarokban egy W.C. s egyéb semmi. A piszkos, szürke falak. S két méter magasságban az ablak, sűrű drótháló val biztosítva, melyen keresztül éppen csak látni lehetett a vastag vasrácsot.

Még körül sem néztem, újra nyílt az ajtó.

— Van magán nadrágszíj? — ordított rám az ÁVO-s.

— Van.

— Azonnal vegye le.

Kezdtem dühös lenni. Mihalicska ilyesmiben nagyvonalú volt, s bár tudtam, hogy a szabályok szerint nem lehet ilyesmi foglyoknál, már megszoktam, hogy ez rám nem vonatkozik.

— Jó, de akkor leveszem a nadrágomat is. Vigye el azt is! Csak nem képzeli, hogy egész idő alatt tartani fogom ebben a lukban, ahol még leülni sem lehet!

Szemmelláthatóan meglepte ez a hang. De nem szelídült meg.

— Mit bánom én, mit csinál a nadrágjával! De a szíjat azonnal adja ide! Még az kell nekem, hogy itt felakassza magát! A főhadnagy elvtárs külön figyelmeztetett, hogy maga halálos és ügyeljek magára.

— Mondja meg a parancsnokának, hogy annyi türelmem még van, hogy megvárjam, amíg a Bogár vég-

zi el ezt a munkát. — feleseltem, de miután láttam a szemén, hogy nem lehet alkudni, beszéd közben átadtam a szíjat.

— Ha elmegy, majd visszakapja. — csukta rám ismét az ajtót.

Lassan múlt az idő. A zárkaéletben élessé vált hallásommal nem volt nehéz megállapítani, hogy az ÁVO-s komolyan veszi a főhadnagy parancsát. Minden percben félrecsúszott a kémlelőnyílás borítólapja és belesett hozzám.

Közben a vékony vízvezetékcsövön, mely függőleges irányban futott végig a zárkában, távoli gyors kopogást hallottam. Minden figyelmemet megfeszítve hallgatóztam, de képtelen voltam bármiféle értelmet találni a jelekben. Nem volt morze, hanem valami egyéni börtönnyelv, amivel ketten, vagy többen érintkeztek egymással.

Végre ismét megérkezett az őrmester és visszamentünk a bírósági épületbe a tárgyalóterem elé. Mikor felértünk, hihetetlenül vékony, beesettarcú kísértetet pillantottam meg két ÁVO-s között. Szürke rendőrnadrág volt rajta, amilyet azelőtt a forgalmat irányító rendőrök viseltek, hozzá szürke lumberjack. Ehhez a szürke ruhához nagyszerűen illett az ólomszürke arc is. Az első pillanatban nem ismertem meg, s csak amikor felcsillanó szemmel köszöntött, akkor döbbentem rá, hogy Lovassal állok szemben. Kísérteties volt! Mintha a saját nagyapja lett volna, mintha egy sirból kiszálló kísértet jött volna szembe velem a folyosón. Mindez a változás alig félév alatt!

Mindkettőnket a falhoz állítottak. Persze arccal a fal felé. Engem a folyosó egyik oldalára, őt a másikra. Teljesen lehetetlen volt, hogy egyetlen szót is válthassunk egymással. Éreztem pontosan, hogy milyen idegfeszültségben várja ezt a tárgyalást, hiszen nagyon könnyen megkaphatja a katonai bíróságon a kötelet.

Szegénynek fogalma sem volt arról, hogy mit fogok vallani. A júniusi polgári bírósági tárgyalás után, ahol csak azt látta, hogy ragaszkodom az igazsághoz, valószínűleg nem sok reménye volt tanúvallomásommal kapcsolatban.

Még legalább egy teljes órát kellett várnunk, amíg az előző tárgyalás végetért. Rövid szünet következett, aztán először Lovasst, majd rögtön utána engem is bevezettek a tárgyalóterembe. A padsorok teljesen üresek voltak, hiszen a katonai bíróság mindig zárt ajtók mögött tárgyalt, csupán két egyenruhás tiszt ült az első sorban: könnyű volt kitalálni, hogy ezek az ügy nyomozói.

A tanácselnök ötven év körüli férfi volt. Ragyogott rajta az alezredesi egyenruha. Négy ülnök ült a két oldalán, egy fiatal repülőhadnagy, egy tüzérfőhadnagy, egy ÁVO-s főhadnagy és még egy százados, akinek páncélos csapatjelzése volt. A vádat egy sötétképű hadbíró százados képviselte, mellette szakértőként egy ÁVO-s százados terpeszkedett. Az egyetlen civilruhás férfi a védő volt. Fekete ruha, fekete haj, sötét arcbőr, az egész emberről valami gyászos hangulat sugárzott, melyhez nagyszerűen illett szerény, szinte félénk testtartása, viselkedése: mintha bocsánatot kérne azért, amiért itt van, amiért a védelem hálátlan szerepét elvállalta.

A tanácselnök rövid kérdésekkel egyeztette személyi adataimat.

— Magát tanúként fogjuk kihallgatni Lovass Árpád bűnügyében. — folytatta. — Az iratok szerint a maga ügyében már a polgári bíróság meghozta az elsőfokú ítéletet. Igaz?

Bólintottam.

— Mire van ítélve?

— Halálra. — válaszoltam nyugodtan.

A négy fiatal katonatiszt a bírói emelvényen egy-

szerre kapta fel a fejét és bámult rám. Szemmelláthatóan meglepte őket ítéletem.

— Figyelmeztetem, hogy a törvények értelmében csak olyan kérdéseimre köteles válaszolni, mellyel saját magának nem súlyosbítja a helyzetét. Sőt arra is joga van, hogy megtagadja a vallomást. Értette?

— Igen.

— Akkor nyilatkozzék, hogy kíván-e vallomást tenni?

— Kívánok. Tessék kérdezni.

— Mondja el időrendi sorrendben, honnan ismeri Lovasst, milyen kapcsolatban volt vele, s mennyiben felel meg az a vallomása az igazságnak, melyet Lovassal kapcsolatban a polgári bíróság előtt tett.

Tudtam, hogy most kell okosnak lennem.

— Elítélésem óta, — kezdtem, — volt időm és alkalmam átgondolni a történteket és a polgári bíróság előtt tett vallomásomat. Úgy érzem, hogy a halálos ítélet után, amikor esetleg már csak órák választanak el a kivégzésemtől, meg kell mondanom az igazat és meg kell változtaztatnom a vallomásomat, mellyel saját magam helyzetét igyekeztem a tárgyaláson könnyíteni, s amelynek során Lovassra terhelő és valótlan állításokat adtam elő.

Megdöbbenve, de szemmellátható érdeklődéssel néztek rám. A tárgyalóteremben néma csend volt, s meghallottam a mögöttem pár lépésre a vádlottak padján ülő társammak megkönnyebbült sóhajtását.

— Figyelmeztetem, — szólt közbe a tanácselnök, — hogy jegyzőkönyvbe kerül mindaz, amit most el fog mondani, s ebből esetleg saját magának lesz kellemetlensége. A másodfokú tárgyalásán a bíróság maga ellen értékelheti mostani vallomását.

Örültem, hogy az iratokban nyoma sincs annak, hogy megvolt már a másodfokú tárgyalásom. Igy nagyobb hitelt fognak adni vallomásomnak.

— Tudom kérem, de ennek ellenére a lelkiismeretem szerint meg kell mondanom az igazat. — válaszoltam.

Aztán, amilyen tömören csak lehetett, gondosan igazodva ahhoz a védekezéshez, melyet Lovass a polgári bíróság előtt adott elő, tettem meg vallomásomat. Ennek során kijelentettem, hogy előre megfontolt ravaszsággal hálóztam be Lovasst, felhasználtam ellene italos állapotban tett könnyelmű kijelentését, melynek ugyan nem volt komolyabb jelentősége, de amely munkájával kapcsolatban állt. Azzal zsaroltam őt, hogy amennyiben nem teljesíti követeléseimet, feljelentem a fecsegésért, de zsarolásom ellenére sem volt hajlandó követeléseimnek eleget tenni, s bár nyíltan nem merte azt megtagadni, állandó kibújókat keresett és nyilvánvaló volt viselkedésén, hogy nem szándékszik segítségemre lenni.

Néma csendben hallgatták vallomásomat. A bíróság érdeklődésén, az ügyész elkomorult arcán és a védőügyvéd mosolygásán láttam, hogy vallomásom nem volt teljesen hatástalan. Még a védőügyvéd is vérszemet kapott és pár kérdéssel még jobban kihangsúlyozta vallomásomnak Lovassra nézve kedvező részleteit.

— Amennyiben nincs több előadnivalója, — jelentette ki a tanácselnök, — a tanúkihallgatást befejeztem. Elvtárs, — fordult az engem kísérő őrhöz, — elvezetheti a tanút.

Lovass hálától sugárzó pillantása volt az utolsó, melyet a tárgyalóteremből magammal vittem. Nem volt módom megvárni az ítéletet, de éreztem az egész kihallgatás légköréből, hogy itt halálos ítéletről ezek után szó sem lehet. S csupán ez volt a fontos. Öt év, vagy életfogyt, az már igazán nem sokat számít.

— Na, maga jól kihúzta ezt a Lovasst a pácból, — fordult hozzám a lépcsőn lefelé menet az őrmester —

csak arra lennék kíváncsi, hogy ebből mi volt igaz.

— Gondolja, hogy felakasztatom magam a bűntársam kedvéért? — tértem ki a válasz elől.

Kutatva nézett rám:

— Gondolom.

Nem válaszoltam.

A földszinten, a nagy előcsarnokban odaállított a fal mellé.

— Telefonálok a rabszállítóért a Markóba!

Lassan múlt az idő. Ott álltam összebilincselt kézzel a fal mellett, arccal a vakolatot bámulva, s csak félszemmel tudtam oldaltsandítani a körülöttem zajló szabad világ felé. Az őrmester pár méterre tőlem egy fiatal, csinos lánnyal kezdett beszélgetni, aki nyakába akasztott hordozható tálcán süteményeket, szendvicseket árult. Nyilván eldicsekedhetett vele, hogy milyen veszélyes gonosztevő kiséretével bízták meg, mert egyszer elkaptam a kislány kíváncsi, de ugyanakkor sok szánakozást is kifejező pillantását.

Már vagy félórája álldogáltam a falnál, amikor hirtelen suttogást hallottam meg a fülem mellett.

— Ne forduljon hátra! Fogadja el ezt tőlem! Az őrmestert megfőztem és megengedte, hogy odaadjam. De vigyázzon, csak az autóban egye meg!

Mikor kicsit oldalt pillantottam, láttam, hogy a kis büfféslány áll mellettem és egy papírba csomagolt szendvicset, s valami süteményt csúsztat a csíkos rabruha kabátzsebébe.

— Sok szerencsét! — súgta búcsúzóul és ringó, fiatalos léptekkel már szökdécselt is felfelé a lépcsőn.

XXV. FEJEZET.

Már délután háromra járt az idő, amikor visszaérkeztünk a Markóba. Alig pár perccel utánam kisérték vissza a zárkába Dvorszkyt. Eltorzult arccal, könnyben úszó szemmel lépett be, s szótlanul roskadt le az egyik ágy szélére. Arcát kezébe temetve rázkódott a válla a zokogástól.

Odasiettem hozzá.

— Mi történt?

Percekig tartott, amíg meg tudott szólalni.

— A feleségem!... A feleségem!... — hajtogatta.

— Meghalt?

Csak a fejét rázta.

— Számomra meg!... S a gyerekek!...

Kezdtem rájönni a dologra. Itt csak válóperről lehet szó.

— Hátha kényszerítették? Talán nem tud megélni, ki akarják dobni az állásából?

— Nem!... Nem!... Akkor legalább egy pillantással jelezhette volna!... Éreztem volna, hogy szeret!

Szaggatott elbeszéléséből lassan derült ki az igazság. A törvények értelmében mindenkit azonnal elválasztanak, akinek házastársa politikai okból öt évet meghaladó szabadságvesztésre van ítélve. Dvorszky nem sejtett semmiről semmit. Váratlanúl bevitték egy tárgyalóterembe, ahol ott volt régen nem látott felesége is. A bíró közölte, hogy az asszony válókeresetet nyújtott be, a törvények szerint azonnal kimondja a válást.

— Még a tanácselnök volt az, aki rá akarta beszélni

a feleségemet, hogy várjon... Hogy gondolja meg a dolgot... — mesélte a szerencsétlen — Hangsúlyozta, hogy neki kötelessége kimondani a válást, de kérte a feleségemet, hogy ne hamarkodja el a dolgot.

— Biztosan régi bíró volt még!

— Persze!... Én pedig nem tudtam uralkodni magamon, s kibuggyantak a könnyeim... Ez volt az utolsó dolog, ami még az élethez kötött... Hogy vár a feleségem, s várnak a gyerekek...

— Mit mondott a feleséged?

— Hogy ragaszkodik a válás kimondásához, hogy már nem szeret, s máshoz akar feleségül menni!

Ökölbe szorult a kezem. Nem ismertem eddigi életüket, nem tudtam, milyen érzések kötötték össze őket, de képtelen voltam megérteni, hogy egy asszony ilyen helyzetben miképpen vághatja teljesen védtelen és kiszolgáltatott férje szemébe, hogy mást szeret, hogy el akarja hagyni.

Nem találtam vígasztaló szavakat. S ahogy ezt az összetört, könnyesszemű férfit néztem, arra a sok sok tragédiára kellett gondolnom, ami eddig elkövetkezett és el fog még következni. Szétdúlt családi otthonok, egymástól elszakadó hitvestársak. S talán ebben a helyzetben a teher súlyosabb részét azok hordják, akik ott kint maradtak, akiknek harcolniuk kell a megélhetésért, ellenállni az erőszaknak, presszionak, mely mind mind azt a célt szolgálja, hogy jogilag, érzelmileg is elszakítsa egymástól a családtagokat.

Tudtam, hogy nemsokára indul vissza az autó a Gyűjtőbe. Csak egy szót kellett szólnom, s máris ruhák válltöméséből, kabátok béléséből, sapkák varrásából, s egyéb rejtekhelyekről előkerültek a cigaretták: a halálraítéltek kérték! Aztán még pár kerek kenyér, amiktől az éhes emberek nagyokat nyelve váltak meg. De ideadták. S így megrakodva élelemmel, cigarettával, agyamba elraktározva a legújabb politikai híreket,

a kóreai front állását, a belpolitikai eseményeket, a Nyugatról érkezett híreket, ültem be a rabomobilba és indultam vissza a Gyűjtőbe.

Most maga Mihalicska mentett meg a motozástól. Soronkívül vitt magával, egyenesen az osztályvezetői irodába.

— Na mi volt? Mit akartak magától a katonai bíróságon?

Hazudnom kellett. Az ő számára nem lett volna érdekes egy egyszerű tanukihallgatás.

— Most a katonai bíróság piszkálja az ügyemet. Úgy látszik mindenképpen fel akarnak akasztani.

Láttam, hogy tetszik neki a dolog. Az ő szája íze szerint folytattam:

— Alaposan kifaggattak megint az egész ügyről és minden szavamat jegyzőkönyvbe vették.

— Gondolja, hogy ők is piszkálják az ügyet? — kíváncsiskodott.

— Hát biztosan nem ok nélkül vittek el oda. Most már csak az a kérdés, hogy itt akasztanak-e fel, vagy a Fő-utcában.

— Jobb volna mi, ha itt akasztanák?! Itt már megszokta a dolgot!

— Persze! S mégis csak más volna, ha az osztályvezető úr tenné rám utóljára a bilincset! Jobb, ha az ilyesmit ismerős csinálja!

Vigyorgott.

— Hát én szívesen felteszem, ha csak azon múlik!

Tudtam, hogy őszintén beszél.

— Amíg maga nem volt itt, — folytatta, — addig csináltunk raktáregyeztetést. Holnap figyelmeztessen, hogy a maga letéti holmiját is nézzük át.

Visszakísért a zárkámhoz, anélkül, hogy átnézett volna. Így sikerült mindent magammal vinni, s azonnal szétosztottam a többiek között a kincseket. Aztán kényelmesen hanyattfeküdtünk a szalmazsákokon, a

többiek rágyújtottak egy-egy cigarettára, én pedig elkezdtem beszámolni a kirándulásról és a Markóban hallott politikai hírekről. Szótlanul hallgatták, s csak amikor mindent elmeséltem, kezdte el Ede a falon a kopogást. Pontosan továbbította a másik két zárkának azokat a híreket, amelyeket én hoztam magammal.

Másnap nem kellett Mihalicskát figyelmeztetnem. Éppen mezitláb, hatalmas víztócsa közepén guggolva súroltam a padlót, amikor rámnyitotta az ajtót.

— Jöjjön Borbély a letéti raktárba!

Az egyik nagyobb földszinti zárka volt a raktár. Ismertem már, hiszen itt kellett kikeresnem annakidején az idézésemet az ügyvédem számára. Sipos, a második emelet félszemű házimunkása volt a raktárba beosztott segítség, s Mihalicska hiába adta ki az utasítást, hogy vegye elő az én holmimat, sehol sem találta.

— Ott a sarokban van egy csomó gazdátlan rongy, nézze meg, nem keveredett-e azok közé!

Átnéztem a ruhákat, s egyszerre előhúztam a ballonkabátomat. Piszkosan, gyűrötten, de színéről és szabásáról azonnal ráismertem.

— Akkor ott kell lennie a többinek is! Milyen ruhája volt?

— Szürke nadrág és egy barna sportzakó.

Most már együtt néztük át a holmit, de nem találtunk még csak hasonló ruhadarabot sem.

— Osztályvezető úr, — szólt le a létra tetejéről Sipos, — itt van egy ruhacsomag B. L. monogrammal.

— Dobja le!

Kibontottuk. Kopott, foltozott, régi fekete tisztinadrág és egy hajdani tisztizubbonyból készült zakó volt. S ahogy a ruhadarabokat néztem, egyszerre rájöttem a megoldásra.

— Na ezt ügyesen csinálták! — fordultam Mihalicskához.

Bután bámult rám.

— Tudja kié ez a ruha? — kérdeztem. — Bánkyé! Ha pedig az övé itt van, s az én csomagomból pedig csak a ballonkabát, akkor nyilvánvaló, hogy az én ruhámban akasztották őt fel.

Mihalicska idegesen tólta feje tetejére a sapkáját és vakarta meg a homlokát.

— A fene egye meg! Magának van igaza! De az a Bánky is nagy marha volt, hogy hagyta, hogy más ruhájában akasszák fel!!

— Miért? Maga az ő helyében azzal törődött volna, hogy milyen ruhában kell az akasztófa alá menni?

— Na Sipos! Most mit csinálunk?! — aztán hozzám fordult. — Magának nem jó a Bánky ruhája?

— Nézze, ha akasztani visznek, nekem igazán mindegy, hogy miben akasztanak fel. De ismeri az ügyemet, előfordulhat, hogy egyszerre jön egy parancs, hogy szállítsanak át minden holmimmal a katonai fogházba. S akkor mi lesz? Azt csak nem kívánja tőlem, hogy ezt a piszkos, rongyos ruhát vegyem magamra?

Láttam Mihalicskán, hogy nagy zavarban van. Ismertem már annyira a szabályokat, hogy ilyen esetben anyagilag is ő a felelős, s ha nagyon ugrálok, kénytelen nekem egy új ruhát venni, természetesen a saját pénzén. Idáig azonban nem akartam vinni a dolgot. Egyrészt el akartam érni, hogy ne ezt a piszkos, rongyos ruhát kelljen magamra húzni, ha sor kerül rá, másrészt azt akartam, hogy Mihalicska le legyen nekem kötelezve.

— Én igazán sajnálom a ruhát, — folytattam, — de nem akarok senkinek kellemetlenséget okozni. Ha el lehetne valahogy intézni, hogy hazulról egy másik ruhát hozassak be, akkor minden rendben lenne.

Elgondolkozva vakarta az orrát.

— Szóval nem követel semmi kártérítést?

— Nem én! Ilyesmi akárkivel megeshetik ebben a nagy forgalomban.

Szemmelláthatóan megkönnyebbült.

— Majd elintézem valahogy a dolgot. S legyen nyugodt, kárpótolni fogom még a veszteségért, meg azért, hogy ilyen rendesen viseli magát. Mert tudja, most mégis csinálhatna nekem kellemetlenséget.

Korán ebéd után Pelcz, a hosszú őrvezető lépett be a zárkába. Odadobott elém egy öltönyt.

— Próbálja fel, hogy jó-e ez magának. A rabsegélyből hoztam, ez volt a legjobb ruha.

Világos, nyári anyagból készült öltöny volt, de kifogástalan állapotban és teljesen tiszta. Csak amikor felpróbáltam, akkor derült ki, hogy eredeti tulajdonosa legalább egy fejjel magasabb és húsz kilóval több volt nálam. Ede nevetve nézett rám.

— Jó lesz ez! — legyintettem. — Az a fontos, hogy tiszta. A korzóra meg úgy sem megyek benne.

Betették a letétembe. S már a következő pénteki kihallgatáson bebizonyosodott, hogy okos taktikát követtem. Jelentkeztem kihallgatásra. Mihalicska jóakaratúlag nézett rám:

— Maga miért jelentkezett kihallgatásra?

— Ügyvédi levélírásra kérek engedélyt.

Összeráncolta a homlokát.

— Tudja jól, hogy ha már megvolt a másodfokú ítélete, akkor nem írhat ügyvédnek.

— Először is semmi értesítést nem kaptam még a másodfokú ítéletről, márészt pedig nem a bűncselekménnyel kapcsolatban kérek levélírásra engedélyt, hanem válóperes ügyben.

— Miféle válóper?

— A feleségem válni akar, s ezzel kapcsolatban kell az ügyvédemet tájékoztatnom.

— Honnan tudja, hogy az asszony el akar válni?

— Tudom. A Markóban kaptam meg a múltkor az üzenetet.

Nem érdeklődött tovább.

— Rendben van, írja meg a kérelmi lapot. Engedélyezem.

Vídáman nevettünk össze, mikor becsukódott az ajtó.

— Már ez egymaga is megérte a ruhát! — nevetett Ede.

— Tényleg kaptál hírt a Markóba? — kérdezte Tibi.

— Dehogy kaptam! De az ügyvédi beszélőkön nem volt módom erről a dologról részletesen elmondani a véleményemet. Már pedig mindenképpen szeretném, ha a feleségem beadná a válópert.

— Azt úgyis hiába várod! — szólt közbe Ede.

— Nézd, ha csak egy kicsit tárgyilagosan nézzük a helyzetet, be kell látnia, hogy mindkettőnk számára ez lenne a jobb megoldás. Természetes, hogy az első lépést nekem kell megtennem. Állása, pénzkereseti lehetőségei miatt meg kell tennie. Azt aztán a jövő dönti el, hogy ez a válás csak formaság marad-e. Ha kivégeznek, még mindig jobb a számára, ha elvált asszony és nem egy felakasztott fasiszta özvegye.

— Ha te huszonhétéves fejjel még mindig azt hiszed, hogy az asszonyok a fejükre, a logikus gondolkozásra hallgatnak és nem az érzéseiket, hangulataikat követik, akkor nem lehet rajtad segíteni! — nevetett Ede — Próbáld meg, úgyis hiába!

Megpróbáltam. Nemsokára megkaptam a tintát és a papírt és hosszú, az ügyvédemnek címezett levélben megírtam mindazt, amit ezzel a problémával kapcsolatban éreztem, gondoltam. És amikor aláírtam a nevem, megkönnyebbülten tettem le a tollat: úgy éreztem, hogy ezt meg kellett tennem, s helyesen teszem, ha Edit számára kinyitom ezt az ajtót.

XXVI. FEJEZET.

— Új halálos van a 13-asban! — súgta az ajtón keresztül Orosz Tomi.

Csodálkozva néztünk egymásra. Késő este hozhatták, mert ezeken a februárelejei estéken a korai sötétedés ellenére hosszú ideig beszélgettünk még minden nap. Csáky Feri nagyszerű zárkatársnak bizonyult és kifogyhatatlan volt a vídám történetekben, melyek mind szűkebb hazájában, Kecskeméten történtek.

— Emlékszel az első napra, amikor olyan savanyú képpel és megszeppenve léptél be ebbe a zárkába? — kérdezte Ede.

— Emlékszem. És akkor igazán nem hittem volna, hogy az akasztásom előtt mégegyszer megtanulok nevetni. Azt hiszem, aki ezt nem élte át, nem hinné el, hogy mint mindent, a kivégzés gondolatát is meg lehet szokni.

— Hát aki a mi nevetésünket hallja, az igazán nem gondolná, hogy az akasztásunkra várunk! — állapította meg Tibi.

De Feri bűntársa, az öreg Horák professzor, már nem tudta ilyen vídáman nézni a helyzetet. Komoly, gondolkodó ember volt, az ő korában már hiányzott a fiatalság akasztófahumora. Két zárkatársa, Bajomi Béla és Dobai Jóska, szintén csendes, nyugodt ember volt. Bajomi számára nagy segítséget jelentett az öreg professzor, aki, bár a kecskeméti jogakadémia tanára volt, fiatal korában Rómában elvégezte a teológiát is

és hosszú éveken keresztül volt középiskolai tanár Olaszországban. Bajomi, az olasz kereskedelmi flotta volt kapitánya, vallásos meggyőződésében talált egyedül erőt. Csak így tudott ebben a helyzetben, várva a kivégzését, pár zárkával teljesen ártatlanul elítélt egyetlen fia mellett, nyugodt maradni. Órákon keresztül beszélgettek olaszul Horákkal azokról a problémákról, melyek mindannyiunk számára a legfontosabbá és legérdekesebbé váltak: mi vár reánk a halálon túl.

Horák professzornak egyetlen szenvedélye volt: a sakk. Számomra úgy hozta a sors, hogy egyetlen zárkatársam sem tudott jól sakkozni, viszont a 27-es zárkában Sédelyi tábornok lelkes sakkozó volt. Megszerveztük hát három zárkán keresztül a szimultán sakkpartikat. Mindegyikünk két táblával játszott egyszerre és a partnerek más-más zárkában voltak. A falon keresztül morzéval közöltük a lépéseket. És ettől kezdve kora reggeltől késő délutánig folytak az izgalmas sakkpartik és magunk sem vettük észre, milyen gyorsan repül az idő.

Horák és Bajomi kérésére reggel, délben és az esti lefekvés után mindanyian egyszerre imádkoztunk. Közösen eddig csak az egy-egy kivégzett társunk lába alatt összecsukló zsámoly csattanására kulcsoltuk minden zárkában egyszerre imára kezünket. Különös erő, az összetartozásnak, a sorsközösség vállalásának különös varázsa volt ezekben az imákban. A magárahagyva vergődő emberi lélek, a múlttal leszámoló, a jövő titokzatos kérdőjele felé forduló, a szeretteitől elszakított és sorsának minden fájdalmát, kínlódását egyedül hordani kényszerülő ember talált új közösségre, új összetartó erőre ezekben a közös imákban. Így vált a bennünk lévő, a megpróbáltatás

napjaiban olykor elgyengülő individuum ismét emberi kollektívummá.

— Ki lehet ez az új ember? — töprengett Ede. — Semmi hír nem jött az utóbbi időben a Markóból, hogy ott valami komolyabb dolog készülne. Nagyon későn hozhatták, mert észre sem vettük érkezését.

Hiába lestük a sétára sorakozva a 13-as zárka ajtaját, Mihalicska nem nyitotta ki. De az ajtón ott lógott a tábla: « Halálraítélt! Gyakran ellenőrizendő »!

— Az új ember nem sétál? — szólt oda Ede a csak számára megengedett bizalmaskodással Mihalicskához, mikor kifelé indult.

Mihalicska a homlokára ütött:

— Jó, hogy szól! Egészen elfeledkeztem a vén csirkefogóról!

Az első kör végénél tartottunk, mikor Mihalicska kíséretében megérkezett új társunk. Még civilben volt. Kopott, hatalmas csizmák, kifényesedett csizmanadrág, foltos bekecs, zsíros nagyszélű fekete kalap és alatta, gondosan kipödört, őszülő bajusz. A bajuszt keretező arc időjárástól cserzett bőrével, milliónyi apró ráncával, a szelíden minden kíváncsiság nélkül a világba tekintő kék szempárral az egyszerű magyar parasztember típusa volt. Mihalicska utasítására az udvar sarkában, a kis körben sétált egyedül.

— Na mit szólnak a tábornok úrhoz?! — kérdezte tőlünk gúnyosan Mihalicska.

Megint Ede volt az, aki válaszolt:

— Úgy tábornok az öreg, ahogy maga püspök!

Mihalicska röhögött:

— Azzal a marha nagy bajusszal csak álcázza magát! De majd nézzék meg, ha levágatom neki! Éppen olyan vén marha lesz, mint maga Réthy!

Megsajnáltam nagyon az öreget. Mihalicska hülye viccei egy pillanatra sem vezettek félre, de tudtam azt, hogy bár erre semmi joga sincs, csupán a vicc ked-

véért le fogja vágatni az öreg bajuszát. A rendelkezések értelmében csak a jogerősen elítélt volt lekopaszítható. Ennek köszönhettük, hogy nekünk még meghagyták a hajunkat, míg a többiek, akik jogerősen voltak már elítélve, biliárd-golyó símaságú fejjel jártak a börtönben. Nem volt nagy művészet új társunkban felfedezni a szabad levegőhöz, szabad élethez szokott magyar parasztembert, aki nyilván az állán kiütköző első legénytollak korszaka óta növesztette, gondozta, ápolta bajuszát.

Kíváncsian találgattuk a séta után, mi lehetett az öreg paraszt bűncselekménye. Ahhoz túlságosan idős volt, hogy a háborúban valami szerepe lehetett volna, külseje után pedig nem volt valószínű, hogy valami szervezkedésbe, kémkedésbe keveredett volna bele. És különösen nem, mint vezető, már pedig halálraítélt bűntársa nincs.

Nem kellett sokáig várnunk a rejtély megfejtésére. Alig mostuk el ebéd után a csajkákat, jelentkezett a 25-ös zárka. Először arra gondoltam, hogy Horák akarja szokásos sakkpartinkat elkezdeni, de a válasz után rögtön folyamatos szöveg következett:

— Betették hozzánk negyediknek az új embert. Kovács Boldizsárnak hívják, kecskemétkörnyéki parasztember.

Feri rögtön hegyezni kezdte a fülét. Földije volt az öreg.

— Mi van a bajuszával? — kopogtam vissza.

— Mihalicska levágatta. Emiatt szomorúbb az öreg, mint a halálos ítélet miatt.

— Miért van elítélve?

— Valami orosz ügy. Még nekünk sem mondta el. Ha elmesélte, továbbadjuk.

Így már érthetőbb volt a dolog.

— Akkor biztos a kötél. — mondta ki mindnyájunk gondolatát Tibi.

Talán egy óra múlhatott el, mikor ismét jelentkezett a 25-ös.

— Kifaggattuk az öreget. Adjam?

— Hosszú? — kérdezte vissza Ede.

— Hosszú, de érdekes.

— Adják csak — súgtam Edének, mert nagyon érdekelt az öreg.

— 1945 elején kezdődött a dolog, — betűztük a kopogást, — mikor az orszok megszállták Kecskemét környékét. Az öreg Kovácsnak kis tanyája volt a határban, ahol a menyével lakott. Fia katona volt és fogságba esett. Egyik délután valami csapattestétől elcsavargott orosz állított be a tanyára és italt követelt. Az öreg megetette és inni is adott neki. Az orosz felfedezte a menyecskét és erőszakoskodni kezdett vele. Az öreg féltette a lányt, s azzal a kifogással, hogy van az istállóban eldugva még jó pálinkája, kicsalta az oroszt, s mikor beléptek az istállóba, az ajtó mellé támasztott vasvillával átszúrta. A ruszki meghalt, Kovács bácsi áthívatta a szomszédból a sógorát és közösen eltemették a hullát.

Megértő pillantást váltottam Edével. Most már értettünk mindent és tudtuk azt is, hogy menthetetlen az öreg.

— Félévvel ezelőtt a sógor elszántott egy darabot Kovács bácsi földjéből. — betűztük tovább a morzejeleket. — Összevesztek miatta, mire a sógor elrohant Kecskemétre és feljelentette az öreget. Másnap bevitték őt a rendőrségre. Hosszú vizsgálat után három nappal ezelőtt volt meg a tárgyalás a kecskeméti bíróságon. A tárgyaláson a tanács megállapította, hogy szökött orosz katona volt a tettes, hogy az önvédelem jogos volt és felmentette az öreget.

Most már kíváncsian hegyeztük a fülünket: három nappal ezelőtt felmentette a bíróság és most mégis itt van halálraítélve!

— A tárgyalás után boldogan ment haza. Alig ölelte meg a menyét, tette le a kabátját, egy autó száguldott be a tanyára ÁVO-sokkal megrakva. Beültették a kocsiba és egyenesen Budapestre hozták a Markóba. Másnap reggel a sétán ott látta a többi rab között a kecskeméti tanácselnököt, a bíróság tagjait és a védőügyvédet. Tegnap reggel felvezették egy tárgyalóterembe, ahol a bíróság félórás tárgyalás után halálraítélte és azonnal kihozták ide.

— És mielőtt befejeződnék ez a hónap, az öreg már nem él! — tette hozzá Ede.

Csáky Feri izgatottan ugrott fel:

— Ez már mégis csak disznóság! Az egész ország, az egész világ tudja, hogy mit csináltak ezek a disznók a háború alatt! Én is ott voltam Kecskeméten, amikor bejöttek! Amikor végigrabolták az egész várost! Hány lány és asszony vált szerencsétlenné és került a részeg kirgizek és egyéb vadállatok karmai közé! Hány férj és apa halt meg, mert védelmezni akarta feleségét és lányát, s végül ott az ő holttestük mellett becstelenítették meg az asszonyokat!

Nem volt ez újdonság a mi számunkra sem. Hiszen mindannyian átéltük ezt az időt, mindannyian láttuk ennek az országot elözönlő hordának rémtetteit, s mindannyian ismertünk lányokat, asszonyokat, akiknek egy-két borzalmas óra alatt egy egész életre kialudt a fény a szemükből, akik egy egész életre elfelejtettek nevetni, s még most, annyi év után is sikoltozva hánykolódnak éjszakánként, mert lidércnyomásos álmukban visszatér a múlt. És hányan voltak, akik inkább a halált választották, semhogy ezzel az emlékkel, bemocskolt testtel és összetört lélekkel éljenek tovább!

— Most pedig magyar emberek, magyar nyelven, a magyar nép nevében ítélik halálra és küldik az akasztófára azokat, akik a legszentebb emberi érzést követve

a családját féltő apa, vagy férj jogos önvédelmét teljesítették! — tettem hozzá.

— Higyjétek el, — szólt közbe Ede, — sokszor nem is bánom, hogy meg fogok halni. Ebben a világban, ebben a társadalomban, ahol minden jogtalanságot és embertelenséget törvény « szentesít », ahol szégyen, sőt bűn az erkölcs és a becsület, ahol a társadalmat összetartó legminimálisabb emberi érzések mind kiirtásra vannak ítélve és ahol helyettük mindent a gyűlölet és az erőszak kormányoz, képtelen lennék élni.

— De mit gondolsz, meddig mehet ez? — folytattam gondolatait, — Hiszen ezek saját halálos ítéletüket, saját rendszerük teljes csődjét készítik elő. Ez ámokfutás. Elmélet, mely a gyakorlatban teljesen megvalósíthatatlan. S pont ők, akik napról napra kézzelfoghatóan bizonyítják be, hogy mindaz az utópia, melyet az öreg Marx és Engels elméleti alapon kifundált, semmiképpen sem életképes, pont ők azok, akik tele torokból fújják Lenin híres szavait: « Az elmélet próbaköve a gyakorlat! »

— Hát ha ez a gyakorlat az elmélet próbaköve, Marx biztosan pörög a sírjában! — nevetett keserűen Feri.

— Tudjátok, hogy én ott voltam és láttam a saját szememmel a szovjet paradicsomot. Aki nekem ezek után azt próbálja bebizonyítani, hogy ez a rendszer jó, és hogy a nép számára boldogságot, kultúrát, magas életszínvonalat jelent, s hogy a nép ennek örül, az vagy engem néz hülyének, vagy ő maga őrült.

— Nézd Ede, — folytattam, — arról, ami ott van, én is éppen eleget hallottam. De én láttam azt is, ami itt folyik. Te pedig ezt csak azokból a tapasztalatokból ismered, amiket a börtönben szereztél.

— Köszönöm, az éppen elég volt nekem!

— A kommunizmus csődje itt még nyilvánvalóbb,

diktatúrával csak alacsony kultúrnívón élő emberek felett lehet uralkodni.

— Hát ezen az alapon tényleg Oroszország a legalkalmasabb terület a kommunizmus számára még ma is! — bólintott Ede.

— A ma diktatúrája természetesen egészen más, mint volt Nagy Sándoré, Augustusé, vagy Napoleoné. A társadalom technikai fejlődése mind kollektívebbé teszi az egyes ember életét is. A diktatúra ennélfogva sokkal jobban beleavatkozik az egyén életébe, a közösség érdekeire hivatkozva mind szűkebb korlátok közé szorítja az egyén szabadságát. Nem tudom, hogy a régi diktatúrák szenvedői hogy érezték magukat. De akkor elég volt, ha valaki megtartotta a diktátorok törvényeit, melyek nem nagyon nyúltak bele a mindennapi élet apró kérdéseibe. A ma diktatúrája bemegy az otthon falai közé, szabályaival, törvényeivel előírja minden lépésedet, szavadat, sőt gondolataidat is. A ma diktatúrája száz százalékos rabszolgákat követel, s ha élni akarsz, részt kell venned a színházban. Nem alkuszik és nem tűr meg semmi ellenvéleményt, semmi érzést, semmi más emberi közösséget, összetartó erőt. Kiírtásra ítélte a vallást, a családi kötelékeket, a szerelmet.

— Nana! — vágott közbe Feri. — A szerelem ellen nincs kifogás!

— Én nem a puszta testi szerelemről beszélek. A kommunista jelszó szerint « Gyermeket szülni asszonynak kötelesség, lánynak dicsőség! ». A 13-14 éves kislányok az úttörőtáborokban szabadon ismerkednek a ma szerelmével. Kommunista álszeméremmel feloszlatják a nyilvánosházakat, de ugyanakkor kihúzva minden erkölcsi talajt a mai fiatalság lába alól, egész generációkat prostituálnak. Testileg is és lelkileg is, Mert ahogy a testüket odadobják a pillanat örömeért, legtöbbször minden érzelmi alap nélkül, ugyanúgy a

lelkiismeretüket, a meggyőződésüket a napi kenyérért, a megélhetésért adják fel és együtt táncolnak és énekelnek a többiekkel ebben a förtelmes vásári cirkuszban.

— Pedig én úgy tudom, hogy a kommunisták igen szigorú morális szabályokat állítottak fel. A párttagokat például házasságtörés esetén szigorúan büntetik. — ellenkezett Feri.

— Ide figyelj Ferikém! Lassan kétezer éve annak, hogy az emberiség morális szabályok között él. Ezek a szabályok előírják azt is, hogy bűn a házasságtörés. Persze sohasem lehetne azt állítani, hogy ezt a törvényt senki nem szegte meg. Mégis ezek a morális korlátok, a bűnnek a vallás által definiált fogalma volt az, ami eddig kordában tartotta az embereket. Erre jöttek a kommunisták. Megpróbálják bebizonyítani, hogy nincs Isten, nincs vallás. A morális törvényeket, melyek az érzésekben, a misztikumban gyökereztek addig, egyszerre mondvacsinált racionális, értelmi síkra akarják terelni. Ez lett belőle.

— De nekik is van « hitvallásuk ».

— Van! Az ideológiának tartalmat kellett adni. Így született meg a gyűlölet ideológiája, az embertelenség, a szadizmus győzelme. Egy primitív nép legprimitívebb ösztöneit, a gyűlöletet és kegyetlenséget törvénnyé tették. És most, amikor majommódra mindent másolva, a mi magasabb kultúrájú népünkre akarják rákényszeríteni ezt az életformát, még jobban kiütközik ennek minden életképtelensége és tarthatatlansága.

— Mindennek azonban az az ára, hogy emberek ezrei pusztulnak el. Arról nem is beszélve, hogy mi is az ezrek közé tartozunk. — fűzte hozzá irónikusan Ede.

— Az öreg Kovács is. — szólalt meg végre Tibi is. — Mert akinek orosz ügye van, az már annyi, mintha nem is élne.

— Csak egyetlen egynek sikerült megmenekülnie

ilyen üggyel. De azóta ismeri a bíróság a trükköt. — nevetett Ede.

— Miféle trükköt? — kérdeztem.

— Te nem hallottad? Híres eset volt, s talán a legnagyobb ügyvédi siker ebben a rendszerben. Még az ősszel egy férfi valami jóakarójának följelentése következtében bekerült az ÁVO-ra. 1945 elején két orosz katona hatolt be abba a kis családi házba, ahol lakott és ahol a felesége egyedül volt otthon. Nekiestek az asszonynak. Ekkor ért a férj haza. Volt nála pisztoly, mind a kettőt agyonlőtte, s aztán eltemették őket.

— Ezt megúszta? Nem ítélték halálra?

— Várj csak! Minden szakértő megesküdött a tárgyalás előtt, hogy a szerencsétlen lógni fog. Egészen a védőbeszédig így is festett a dolog. Akkor felállt az ügyvéd. Azzal kezdte, hogy védence semmiféle bűnt nem követett el és kéri a bíróságot, hogy ítéletében állapítsa meg, hogy a vádlott cselekedetével a népi demokráciát szolgálta és védelmezte. Nyilvános tárgyalás volt, mindenkiben megfagyott a vér. A bíróság is megdermedt a meglepetéstől. Aztán nyugodtan kijelentette, hogy a tényállás ismeretében ő legjobb lelkiismerete szerint ki kell jelentse, hogy a két férfi, aki behatolt a házba és erőszakoskodni kezdett a fiatalasszonynyal, semmi esetre sem lehetett orosz katona, hiszen a dicsőséges felszabadító vörös hadsereg barátként jött hozzánk és kizárt dolog, hogy annak bármelyik tagja is felsőbbrendű szocialista embertípus létére ilyesmire vetemedett volna, s ezzel jogot és alkalmat adott volna a férjnek felesége védelmében fegyverét használni. Minthogy ez kizárt dolog, kézzelfogható az a föltevés, hogy orosz ruhába öltözött fasiszták követték el ezt a visszataszító erkölcstelenséget és csak azért beszéltek oroszul, hogy megtévesszék a lakosságot és cselekedetükkel ártsanak a dicsőséges orosz hadsereg tekintélyének és jó hírének. Én tehát büszke vagyok védencem-

re, aki bátor fellépésével nemcsak felesége becsületét mentette meg, hanem megvédte az orosz hadsereg és a demokrácia becsületét is

— Remek! És a bíróság?

— Mit tehettek volna? Ezekután igazán nem lehetett azt mondani, hogy de igenis, mi feltételezzük az orosz hadsereg tagjairól, hogy nőkkel erőszakoskodnak és rabolnak, ítéletben bélyegezzük meg a dicsőséges vörös hadsereget és halálraítéljük a vádlottat! Felmentették. De ettől kezdve a bíróság ismeri a trükköt és az ügyvédeknek nincs módjuk azt mégegyszer alkalmazni.

XXVII. FEJEZET.

Hosszú hónapok óta az öreg Kovács volt az első, aki búcsú nélkül ment el. Ő érkezett legkésőbben és most mégis őrá került elsőnek a sor. Ügyét soronkívüli gyorsasággal tárgyalták, kegyelmi kérvényét szokatlanul rövid idő alatt utasították el és Ede próféciája ismét beteljesedett. Február 28-án hajnalban ő is elindult végig a folyosón az épület sarkához, ahonnan nem volt többé visszatérés.

Ittlétének pár hete alatt nem volt kivégzés. Nem is ismerte a búcsú szavait, melyek oly sokszor hangzottak már fel itt a néma folyosón. Halkan, ugyanolyan szelíden, csendesen ment el, ahogy közénk érkezett, s ahogy köztünk élt. Dobai Jóska, aki tanító létére jól ismerte az egyszerű falusi emberek nyelvét, volt az ő egyetlen bizalmasa, s azok a szűkszavú rövid beszélgetések, melyekben élete egy-egy darabját, színtelen, munkával teli napjai egy-egy emlékét mesélte el a « tanító úrnak », jelentették utolsó heteinek egyetlen örömét.

Egy darabig nem értettük a körülöttünk lévő csendet. Az öreg Kovács érkezése óta nem jött új halálraítélt. Pedig tudtuk, hogy ezekben a hónapokban, 1951 elején tovább éleződik kint a világpolitikai helyzet, s a mi kommunistáink, az ÁVO nyomozói még harapósabb kedvvel vetik rá magukat a legtöbbször általuk koholt « bűncselekményekre » és állítják a bíróságok elé foglyaikat.

Március közepe felé járt már az idő, mikor végre

megértettük a dolgot. Halk köhögés jelezte az ablak alatt, hogy valami üzenet érkezett számunkra.

— Pár héten belül átveszi az ÁVO az intézetet! — hallottuk a kertész hangját.

Sápadtan néztünk egymásra. Tudtuk mindannyian, hogy ez mit jelent, hiszen éppen eleget hallottunk a váci börtönről, melyet 1950 elején vett át az ÁVO s ahova összegyűjtötte a legfontosabb politikai foglyokat. Teljes elzártság a külvilágtól, kínzás, fizikai és lelki gyötrelem, éhezés, szenvedés. Ezt jelentette az ÁVO börtöne.

— Ha ez igaz, — szólalt meg halkan Ede, — akkor csak azt kérem az Istentől, hogy engem előbb akasszanak fel.

— Ne légy ideges, — szólt Tibi, — ha addig nem húznak fel minket, légy nyugodt, az ÁVO majd gondoskodik róla, hogy erre gyorsan sor kerüljön. Vagy azt hiszed, ők el fogják tűrni, hogy itt nyugdíjas halálraítéltek éldegéljenek?

— Én pedig értem végre, miért nem hoznak új halálraítéltet — jelentettem ki.

Csodálkozva néztek rám.

— Mert ha mi tudjuk már, akkor ők is tudják, hogy átveszik az intézetet. Nyilván nem akarják a régi halálosokat az újakkal összekeverni. Ismeritek konspirációs őrületüket. Valahol gyűjtik addig őket, s majd akkor hozzák ki, ha megérkeznek ők is.

Ede nem szólt semmit, csak odalépett a szalmazsákhoz és kihúzott egy cigarettát. Tibi rögtön észrevette.

— Nincs még itt az ideje. A következő cigaretta csak ebéd után esedékes.

— Mit bánom én! Már úgy sem élünk sokáig, szívjuk, amikor van.

Már ebből az apróságból láttam, hogy Edét komolyan aggasztja a hír. Eddig mindig szigorúan állták a megállapodást, amióta pár hete rendszeresen érkezett

a cigarettaküldemény. A második emeleten dolgozó mérnöki iroda a fontos és bizalmas munkára való tekintettel megkapta az engedélyt a dohányzásra. Első dolguk volt, hogy legfiatalabb tagjuk, Fehérváry Pista kezdeményezésére megszervezzék a halálraítéltek cigarettaellátását, bár nekik sem volt sok. Ha több kézen keresztül is, minden nap megérkezett hozzánk egy kis csomag dohánnyal, cigarettával és gyufával. A készletet Edéék hárman igazságosan beosztották, de természetesen a másik két halálos zárkának is átadtuk az őket megillető részt.

— Lehet, hogy már én sem érem meg az ÁVO honfoglalását. — szólalt meg Feri.

— Te még itt leszel. — ellenkezett Ede. — Bajomi és Réthyék azonban megmenekülnek. Őket hamarabb ki fogják végezni.

— Kíváncsi vagyok, mi lesz Marosvárival. — találgattam.

— Őt úgy sem akasztják fel. De hogy meddig lesz itt, az teljesen kiszámíthatatlan.

Pár nap múlva már tele volt az egész börtön különböző hírekkel. Arról beszéltek, hogy a közeljövőben nagy szállítások lesznek. Nyilvánvaló volt, hogy az ÁVO nem veszi át az intézettel a közbűntényeseket, sőt valószínű volt, hogy a kisidős politikai foglyokat sem tartják itt. Csupán az ítélet határa volt teljesen bizonytalan. Voltak, akik öt évről, mások tízről tudtak. Mindenki idegesen találgatott, drukkolt, mert mindenki tudta, hogy az élete múlhat a következő hetek döntésén: marad-e, vagy elszállítják.

Számunkra nem volt semmi kétely. Tudtuk, hogy mi maradunk. Tudtam én is, hogy még abban az esetben is, ha az a távirat igazat mondott és valóban megváltoztatták az ítéletemet, életfogytiglani büntetésemmel, mint volt halálost az ÁVO nem enged ki a karmai közül. De azt, szerencsémre még legborúlátóbb pillana-

taimban sem tudtam elképzelni, ami az elkövetkezendő években rám várt.

Március elején Bajomi is megkapta az értesítést a másodfokú tárgyalásáról. A rendszer és az előadó becsületszava ellenére jogerősen is halálra ítélték. Tudta már, hogy nincs semmi reménye és készült a halálra. Horákkal minden nap órákon keresztül beszélgetett, imádkozott. Főként az kínozta, hogy feloldozás nélkül kell meghalnia. Ha ritkán is, azt sikerült elintézni, hogy pár soros írást, szóbeli üzeneteket kapjon a fiától. Látni azonban nem láthatták egymást egyszer sem.

Március közepén került sor Réthyiékre. Az öreg ezredes gyengén bírta már és megviselt idegei nehezen várták az elkerülhetetlen sorsot. Draskóczy szintén izgatott volt. De ennek más oka volt.

— Majd megmutatom ezeknek a csirkefogóknak, hogy ha nem eshettem el a fronton, akkor sem fognak egy Draskóczyt, a magyar hadsereg volt őrnagyát az akasztófa alá cipelni! — súgta nekem az egyik sétán.

— Mit tudsz csinálni ellene?

— Már elintéztem. Az utolsó ügyvédi beszélőn megüzentem a feleségemnek, hogy szerezzen gyorsan ölő mérget és küldje be.

— Hogy a csudában tudja beküldeni?!

— Azt is megüzentem. Edének engedélye van, hogy hazulról egy pár cipőt kapjon, mert az övé tönkrement. Közös ügyvédünk van. Azt üzentem, hogy egy ismerős suszterral tetessék bele a cipő sarkába a mérget. Így biztosan becsúszik. Ha pedig elkövetkezik az utolsó éjszaka, majd módját találom annak, hogy bevegyem.

Elgondolkozva hallgattam. Ismertem jól már a körülményeket és tudtam azt, hogy a terv nem kivihetetlen. De tudtam azt is, hogy ha ez sikerül, borzalmas botrány lesz belőle és a többiek sorsát a megtorlással és a fokozott ellenőrzésekkel pokollá fogják tenni. De végeredményben mindenkinek joga van ahhoz, hogy

úgy kerülje el az akasztófát, ahogy tudja. Edének mégis megpendítettem a kérdést.

— Igaz. Draskóczy tényleg megkért rá, hogy ezt az üzenetet kiküldhesse.

— Megengedted?

— Hát lehet ilyen kérést megtagadni? Tudom, hogy botrány lesz belőle, de mit csináljak? Még sem kívánhatom tőle, hogy kisétáljon az akasztófa alá, ha el tudja kerülni.

De nem tudta elkerülni. Megérkezett a cipőcsomag, de nem volt benne a méreg. Hiába szedtük szét a sarkát, nem volt benne semmi. Ez a hír talán jobban leverte Draskóczyt, mint a halálos ítélet.

— Úgy látszik mégis gyalázatosan kell meghalnom. — mondta szomorúan a következő sétán. — Csak azt nem értem, miért nem küldték be?!

— Én talán értem. — válaszoltam. — Azt hiszed, olyan könnyű lenne a feleséged számára a tulajdon kezével küldeni azt a mérget, amiről tudja, hogy a halálodat okozza? Biztosan bízik az utolsó pillanatig és nem akarja elhinni, hogy meg kell halnod.

— Egy katonatiszt feleségének tudnia kell, hogy van eset, amikor neki is segítenie kell, mert így jobb a halál — tört ki indulatosan, de láttam, hogy a szemében könny csillog.

Így ezen a márciusi hajnalon hárman várták a halált. S az el is jött értük pontosan, mint eddig mindenkiért. Hét órakor indult el Réthy ezredes az akasztófa felé. Minden idegfeszültség, minden fel-feltörő rettegés, mely az utóbbi hetekben mutatkozott viselkedésében, elmúlt erre a reggelre. Az öreg ezredes összeszedte magát, ismét katona tudott lenni. Remegés nélkül, nyugodtan mondta el a búcsúszavakat. Draskóczy is halkan, de érthetően és nyugodtan búcsúzott tőlünk. Amikor pedig harmadiknak Dobayra került a sor, erős, nyugodt hangon csendült fel a kiáltása:

— Isten veletek bajtársak! Isten veled kisfiam, feleségem!

Éreztük, hogy a rajongásig szeretett kis Jóska és a galgamácsai tanítólakban zokogó asszony képével indul az akasztófa alá. Minden indulat nélkül, sorsába beletörődve és azzal megbékélve lépett a hóhér elé, s mintha csak egy iskolai ünnepélyen szavalta volna tanítványai előtt a szózat szavait, hallottuk utóljára a hangját:

— « Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned s halnod kell! »

Heten maradtunk összesen. Sédely másodfokú tárgyalásáról még nem érkezett semmi értesítés, Horák és Csáky sem tudtak semmi közelebbit. Bajomi volt az egyetlen, akinek számára közvetlen közel volt már a vég. De most, hogy az utánpótlás teljesen megszünt, amióta tudtuk, hogy mi heten egy hosszú sor végét jelentjük s mint baromfiudvaron a libák kerülünk egymásután sorra, nyomottabb hangulatban vártuk az eseményeket.

Az események pedig április első napjaiban elkezdődtek. Egyik délelőtt kivágódott a zárka ajtaja és Mihalicska hétrét görnyedő alázattal állott szerényen egy csoport előtt. Az intézetvezető alezredes volt az egyetlen, aki a fegyőrök egyenruháját viselte. Társaságában öt ÁVO-s tiszt volt, a legalacsonyabb rangú is őrnagy volt. Gúnyos kíváncsisággal bámultak be a zárkánkba és látszott arcukon a megelégedettség. Mintha hangosan kimondták volna a gondolataikat: « Na, ugye nem dolgoztunk hiába? ».

Ez volt az első jele a készülő átvételnek. Aztán jóformán nem múlt el nap, hogy egy-két ÁVO-s tiszt egyedül, vagy csoportosan meg ne látogatott volna minket. Mikor végül az egyik nap ÁVO-s gazdasági tisztek végigleltározták a zárka szegényes berendezését is, tudtuk, hogy most már egészen közeli az átvétel.

Ezekben a napokban Mihalicska nagy izgalomban szaladgált. Hozzánk is ritkán jött be, szemmelláthatóan tartott tőle, hogy kérdezősködni kezdünk. Egyik délben azonban valami nyilvántartási adat felvétele miatt meg kellett minket látogatnia. Ede nem habozott, rátámadt:

— Átveszik?

Értelmetlenül bámult ránk, s mi is csodálkozva néztünk Edére. Nem értettük a kérdést.

— Úgy értem, hogy átveszi-e magát is az ÁVO?

— Miért venne át engem az ÁVO?

Ede gúnyosan nevetett.

— Ugyan ne vicceljen! Most mit titkolózik? Ismerhet már annyira, hogy én is tudok sok mindent. Csupán azt nem tudom, hogy magát is átveszik-e az ÁVO-sok az igazságügytől.

Mihalicskának elborult az arca.

— A fene tudja.

— Mégis csak nagy dicsőség volna, ha a kékcsíkos sapkát húzhatná fel! — öntötte Ede az olajat a tűzre. — Nem is beszélve a több fizetésről.

— Nekem mondja?! Azt hiszi én nem szeretném? Be is adtam a kérvényemet, de lehet, hogy amiatt a szajha miatt nem sikerül a dolog!

— Ki miatt?

— A feleségem. Tudja tavaly nagyon beteg volt és úgy látszott, hogy elpatkol. Azt kívánta, hogy ott a betegágyánál esküdjünk meg pappal. Mégiscsak van egy csomó gyerek, hát beleegyeztem. Hát nem meggyógyult az esküvő után! Most meg itt állok és lehet, hogy emiatt a marhaság miatt nem sikerül az ÁVO-hoz kerülni.

— Mikor dől el a dolog? — próbálta Ede kiugratni a nyulat a bokorból, hogy megtudjuk az átadás időpontját.

— Nem mondják meg még nekünk sem. — vála-

szolt röviden Mihalicska és mint aki megijedt, hogy máris sokat mondott, kifordult a zárkából.

Ebben a feszült idegállapotban, a várakozás bizonytalanságában búcsúzott el tőlünk Bajomi Béla. Napok óta folyt már a közbűntényesek és a kisidős politikaiak elszállítása a börtönből. Ezek a nagyobbrészt dolgozó elítéltek a nagy közös börtönépületben a Jobb és Bal Csillagban voltak eddig elszállásolva, onnan jártak munkára a börtön különböző üzemeibe és a külső munkahelyekre. Ezek megürült munkahelyére most azok a politikai rabok kerültek, akik eddig tétlenségre kárhoztatva ültek a felettünk levő emeleten zárkáikban. Napok óta szinte minden órában sorakoztatták a különböző csoportokat zárkánk előtt a földszinti folyosón, olvasták a névsorokat és irányították át őket a Csillagokba. Mi bent a zárkáinkban néma csendben hallgattuk a nevek felolvasását. Sok ismerősünk volt köztük, sok olyan nevet hallottunk, akikről fogalmunk sem volt, hogy szintén a börtön falai között vannak és hónapok óta talán éppen a felettünk lévő zárkában élnek.

Egyik nap a névsorolvasásnál ismét ismerős név ütötte meg a fülünket:

— Bajomi Mihály!

Egymásra néztünk. Aztán Ede átkopogott a 25-ösbe. De Bajomi Béla is meghallotta a nevet. Tovább figyeltünk.

— Osztályvezető úr, — hallottuk a fiatalos hangot, mikor Mihalicska végigment a sor előtt, — itt a 25-ösben van az apám halálraítélve. Tessék megengedni, hogy most, mielőtt elvisznek, legalább egy pillanatra láthassuk egymást.

— Nem! — harsant fel Mihalicska goromba hangja.

— Lehet, hogy soha többet nem láthatjuk egymást!... — próbálkozott újra Bajomi Misi.

— Kuss! Pofát befogni! Jobbra át, indulj!

Elmentek.

— Ez a Mihalicska is megérett az akasztófára! — morgott Ede.

Mert tudtuk mindannyian, hogy Bajomi Béla is hallott minden szót. S tudtuk azt is, hogy most már nem látják egymást többé!

így történt. Két nap múlva ő is elment a többiek után. Bátran, felemelt fejjel, mint a többiek. És amikor felcsendült búcsúkiáltása a folyosón, még nem tudtam, hogy ez az utolsó, amit a halálbaindulóktól hallok:

— Isten veletek bajtársak!

Elhalkultak a léptek és mi odaálltunk a nyitott ablak alá. Hallottuk, amint a tanácselnök sietve mormolja az ítéletet, de szavait elnyomta Bajomi Béla kiáltása:

— Isten nevével halok meg hazámért!

Szavai után rögtön az ügyész hangját hallottuk:

— Ítéletvégrehajtó! Teljesítse kötelességét!

Tudtuk mindannyian, hogy most éri őt utól a halálraítéltek sorsa: a hóhérok megragadják, az akasztófa alá viszik, összekötözött kézzel és lábbal a zsámolyra állítják és a hurkot a nyakába vetik. Ekkor mégegyszer felharsant a hangja, hirdetve a lélek győzelmét:

— Jézus!... Jézus!... Jé...

Mindannyian éreztük, hogy ez már nem nekünk szólt. Nem búcsú volt, hanem köszöntés. Nem távozás, hanem érkezés.

XXVIII. FEJEZET.

1951 május 5.-e csodálatosan szép nyári reggellel kezdődött. Az épület már csaknem teljesen üres volt, csupán mi,halálraítéltek és a második emeleten a mérnöki iroda foglyai voltak a házban. Már a házimunkásokat is elvitték és a mérnökök maguk végezték nálunk is a házimunkás feladatokat: a vízhordást, az ételosztást.

A zárkában már régóta ébren voltunk. A tétlen zárkaélet, a sok pihenés után ezeken a gyönyörű reggeleken már hajnalban kiment az álom a szemünkből és halkan heverve, beszélgetve vártuk a felkelést jelző csengőszót.

Ezen a napon vártuk a csengetést. Éppen úgy elmaradt az ébresztő, mint ahogy a kivégzések alkalmával sem ébresztették időben fel a házat.

— Úgy látszik olyan kevesen vagyunk, hogy számunkra már ébresztőt sem érdemes csinálni. — tréfált Feri, amikor a reggeli szirénák hangjából hallottuk, hogy hétre jár az idő.

Tibi álmosan nyújtózkodva állt fel és megszokott mozdulattal ágaskodott fel az ablakhoz, hogy az arramenő hétórás őrségváltás tagjait végignézze. Jóformán minden őrt ismert már. De most, amikor az őrség léptei alatt csikorogni kezdett a kavics, Tibor izgatottan kiabált felénk:

— Gyertek gyorsan! Gyertek ide!

Hangjából rögtön éreztük, hogy valami szokatlan dolog történt. Egy emberként pattantunk fel a szal-

mazsákokról és ágaskodtunk Tibi mellé. S amint kitekintettünk a rácsok között, azonnal megértettük izgalmát: a reggeli őrségváltás tagjai, valamennyien teljesen ismeretlen őrök, ÁVO-s egyenruhában, puska helyett csillogó géppisztolyokkal vonultak fel. Az ÁVO átvette az intézetet!

Néztük a menetet. Fiatal, szemmelláthatóan falusi származású ÁVO-s legények, arcukon az egyenruha adta büszkeség és biztonság. Kezük a csillogó géppisztoly agyán, lábukat egyszerre emelve masíroztak el az ablak alatt.

— Finita la commedia! — szólalt meg halkan Ede. — Tibi, készülhetünk a kivégzésünkre.

Nem tudtunk válaszolni. Szavai ott lebegtek a hallgatásban, a friss nyárreggeli levegő csendjében. Éreztük, hogy befejeződő életünknek még egy teljesen új szakasza kezdődik. Nekik az utolsó napok, nekem pedig, ha életben maradok, borzalmas végtelenség.

— Hogy lehet az, hogy egyetlen ismerőst nem láttam a váltásban? — törte meg végül Tibi a csendet.

— Pedig azt mesélték, hogy a mi őreinkből sokat átvesz az ÁVO! — folytattam a gondolatot. — Azért mégis más lenne, ha ugyanazok az emberek maradnának, csak a ruha változnék meg.

— Biztosan marad egypár. — válaszolt Ede — De majd te fogsz a legjobban csodálkozni, hogy az új ruhában hogy átalakul az ember is.

— Kíváncsi vagyok, hogy Mihalicskát átveszik-e. — találgatta Feri.

— Nem válaszoltunk neki, mert ebben a pillanatban az ablakunkkal szembenlévő irodaépületek felől harsány éljenzés csendült fel. S ahogy visszafojotott lélegzettel hallgatóztunk, tisztán hallottunk egy erős, keményen pattogó férfihangot:

— ... mert elvtársak, mi itt a dolgozó népet, a proletariátust képviseljük és szolgáljuk. Ránk bízta a

párt és Rákosi elvtárs, hogy ezeket a fasisztákat elszigeteljük a szabad élettől és kizárjuk a dolgozók társadalmából. Mert tudnunk kell elvtársak, hogy ezek a munkásság, a magyar nép ádáz ellenségei, a kapitalizmussal és az imperializmussal szövetkezve orvul hátba akarták támadni a nép államát. A magyar nép ide küldte őket. De a magyar bíróságok polgári előítéletektől befolyásolva meghagyták az életüket ezeknek a bitangoknak. A párt döntése az, hogy ezek a fasiszták soha többé nem térhetnek vissza a szabad életbe. Bármilyen ítéletük van. És a nép államának, a dolgozók társadalmának szolgálunk, ha gondoskodunk róla, hogy ezek etetése és életbentartása ne sokáig jelentsen megterhelést az államnak. Ezt kell szem előtt tartanotok elvtársak, amikor átveszitek az őrszolgálatot. Teljesen szabad kezetek van fenyítésben, büntetésben, soha senki felelősségre nem fog vonni titeket és nem dughatja be ide egyetlen civil sem az orrát. Itt az történik, amit mi akarunk! Az itteni fasisztáknak nincsenek jogaik, csak kötelességeik. Elsőrendű kötelességük pedig az, hogy minél hamarabb megdögöljenek!

Harsány éljenzés fogadta a szavakat. Ede elgondolkozva bámult maga elé, majd hirtelen hozzám lépve kezét a vállamra tette:

— Most már szinte sajnállak, hogy esetleg életben kell maradnod!

A szomszéd zárkák izgatott kopogással jelentkeztek. Ők is észrevették, hogy ma valami szokatlan dolog történt, de sem az őrségváltást nem látták, sem a beszédet nem hallották. Mielőtt közölhettük volna velük a történteket, kemény lábdobogás hallatszott a folyosó felől és rögtön utána fordult a kulcs a zárban. Feszült idegekkel vártuk az ajtónyitást és majdnem Mihalicska nyakába borultunk a boldogságtól, amikor ismerős rókaképét megpillantottuk. Ott állt előttünk rosszul szabott ÁVO-s egyenruhában, rangjelzés nélkül. Újra Ede

volt közülünk az első, aki magához tért a meglepetéstől:

— Engedje meg osztályvezető úr, hogy gratuláljak új egyenruhájához és a szerencséjéhez, hogy az ÁVO tagja lett.

Mihalicska elégedetten vigyorgott, de azért kimért maradt. Biccentett a fejével:

— Köszönöm.

— De mintha ez az egyenruha nem egészen passzolna. — kezdett bizalmaskodni Ede. — Pedig az ÁVO-sok mindig híresek voltak az eleganciájukról.

Mihalicska erre már kizökkent kimért modorából:

— Tudják, nagy konspirációval történt minden. Ma reggelig nem tudtuk, hogy kit vesz át az ÁVO. Reggel olvasták fel a névsort és a bajtársaknak, akiket nem vettek át, azonnal el kellett hagyniuk az épületet. Így persze ruhákat sem lehetett csináltatni, de már dolgoznak a szabóműhelyben és délre készen lesz az első öltöny saját ÁVO-s ruhám.

— Milyen rangjelzéssel? — kérdeztem.

— Nekem meghagyták az eddigi rangomat! — húzta ki magát.

— És sokat nem vettek át az őrségből? — kérdezte Tibi.

Ezzel a kérdéssel elrontotta a dolgot. Mihalicska észrevette, hogy faggatjuk és ismét bezárkózott, mint egy csiga.

— Majd meglátják! Most tegyék ki a vizesvödröt!

— Ki gondolta volna, — jegyeztem meg, mikor becsukódott ismét az ajtó, — hogy még annak is örülni fogunk, ha Mihalicskát láthatjuk?

— Nem sokáig lesz mellettünk. — jósolta Ede.

— Miért?

— Az ÁVO-nál a szadisták gyorsan mennek előre. Meglátjátok Mihalicska hamarosan magasabb beosztást kap. Egyike a legjobban képesített őröknek, régi

párttag, kegyetlen vaddisznó és amellett ismeri az intézetet, mint a tenyerét.

— Na és a házasság?

— Úgy látszik, azt most nem firtatják. De ahogy az ÁVO-t ismerem, fel van az gondosan jegyezve és szükség esetén kíméletlenül előszedik.

Délig senki nem törődött velünk ezen a napon. Egyetlen esemény a 11-órás őrségváltás felvonulása volt. Ismét teljesen ismeretlen ÁVO-sok masíroztak az udvaron keresztül. Az ebédet a mérnökök adták be egy idegen őr ellenőrzése mellett. Már késő délutánra járt az idő, amikor ismét nyílt az ajtó és megjelent Mihalicska. Ragyogó világosbarna kamgarn egyenruha feszült rajta, antantszíj, törzsőrmesteri rangjelzése pedig az ÁVO-sok kék csapatjelzésén csillogott.

— Rendben van minden? — kérdezte szigorú képpel, de mi rögtön tudtuk, hogy új egyenruháját jött csak megmutatni.

— Így már egészen másképpen fest. — vigyorgott rá Tibi. — Mégis csak más ez, mint a fegyőrök egyenruhája.

— Meghiszem azt! Tudja micsoda tekintélye van ennek a ruhának kint is?! Tudja hogy félnek ettől a civilek?!

— De utálják is. — szaladt ki Ede száján.

— Na és aztán? Kit érdekel az? Csak féljenek a rohadtak! Miénk a hatalom és miénk a pénz! Kell ennél több?!

— Hát maga már elérte azt, amit akart, — bólintott Ede, — de most már mi is szeretnénk tudni, hogy velünk mi lesz.

— Mi lenne? Kimennek egymás után a sarokra és a Bogár majd elintézi a többit. Ne féljenek, most már nem tart sokáig! Nálunk nem lesz időhúzás!

— Hallottam! — jegyezte meg Tibi.

— Mit hallott?

— Azt a szép beszédet, amit maguknak tartottak ma reggel! Rólunk!

— Túl jó füle van magának. De annyi baj legyen! Mi igazán nem titkoljuk ezt! Itt mindenki meg fog dögleni! Ha nem akasztófán, akkor másképpen! Innen nincs menekülés!

— Senkinek? — kérdeztem.

— Még magának sem! És jobban jár, ha a Bogár intézi a dolgot, mert a másik módszer fájdalmasabb lesz!

— Jól van, — szólt közbe Ede, — akkor majd megmutatjuk, hogy kell bátran meghalni.

— Na hát azt el is várom magától, Temesváry! Majd szólok előre a haveroknak az akasztásánál, hogy minél többen lássák! De nehogy szégyent hozzon rám, tudja mindenki, hogy magát kemény gyereknek tartom!

— Legyen nyugodt! Még maga is tanulhat majd tőlem, hátha egyszer szüksége lesz rá!

Mihalicska gyanakodva meredt Edére, de nem értette el a célzást. Bután vigyorogva hagyott faképnél minket.

Nyomott hangulatban telt el a nap hátralévő része. Nem volt kedvünk sakkozni, kártyázni, még beszélgetni sem. Mindenki a saját gondolataival volt elfoglalva és a takarodó jele után azonnal lefeküdtünk. Tudtam azt, hogy a többiek is csak szimulálják az alvást, mert senki nem akarta a csendet, saját gondolatait beszélgetéssel megzavarni. Pedig az álom ezen az estén sokáig elkerült minket.

Reggelre azonban kezdett minden ismét a rendes kerékvágásba jönni. Ismét volt ébresztő, a reggelit idejében kaptuk meg és a szokásos sétára is sor került. Sőt mintha Mihalicska kárpótolni akart volna minket, legalább egy órán keresztül hagyott az udvaron sétálni. Beszélni azonban egy hangot sem lehetett. Öt méteres

közzel haladtunk egymás előtt, szigorúan hátra tett kézzel, lehajtott fejjel s a séta egész ideje alatt négy géppisztolyos ÁVO-s figyelte minden lépésünket és mozdulatunkat az udvar négy sarkából, az ötödik pedig egy golyószóró mellett hasalva az udvar ajtajából vigyázott ránk.

De ma valahogy nem is bántuk ezt a szigorúságot. Szinte vártuk, hogy az ÁVO honfoglalása ilyen rendszabályokkal jár, amellett a falon keresztül úgyis meg tudtunk beszélni mindent egymással. Most jól esett szavak és gondolatok nélkül, üres aggyal, nem gondolva sem a jelenre, sem a jövőre, keringeni a napsütésben, érezni a virágok illatát, fel-fel pillanatni a ragyogóan kék égboltra.

— Minket is átvisznek ma a Csillagba — súgta oda az egyik mérnök, aki bevonulásunkkor a folyosót söpörte.

— Úgy látszik mi maradunk itt magnak! — találgattam a zárkába visszaérve.

— Mi sem sokáig! — morgott Ede a foga között.

De most az egyszer a jóslata nem úgy következett be, mint ahogy gondolta. Alig egy órával később Mihalicska rontott be a zárkába:

— Minden cuccot azonnal összeszedni! Költöznek!

— Hova?

— Majd meglátják! Semmit ne hozzanak magukkal, ami nincs engedélyezve, mert nagy hipis lesz!

— De remélem továbbra is törzsőrmester úr gondjaira leszünk bízva! — mondtam.

Zavarba jött egy pillanatra, látszott, hogy szívesen beszélne, de végül csak úgy a válla felett szólt vissza:

— Nem úgy mint eddig, de azért gondom lesz magukra. Én magasabb beosztást kaptam.

— Mit jelenthet ez? — találgatta Feri.

— Na mit mondtam, hogy ez a vadállat gyorsan

karriert csinál az ÁVO-nál! — diadalmaskodott Ede.

— Jójó, — intettem le, — de most elsősorban az az érdekes, hogy mi hova kerülünk. Gondoljátok, hogy elvisznek innen minket?

— Nem valószínű, de lehet. Talán az ÁVO-nak szüksége van erre az egész épületre és nem akar senkit itthagyni a régiek közül.

— Szerintem most a legfontosabb kérdés, hogy mit vigyünk magunkkal. — tért rá Tibi a lényegre.

Ede összeráncolta a homlokát:

— Nem hiszem, hogy Mihalicska hazudnék, de meg kell próbálni. Marhaság lenne itthagyni mindent. Legfeljebb elveszik tőlünk. De szerintem vigyünk mindent magunkkal.

Mi is hozzájárultunk a tervhez és azonnal elkezdtük a csomagolást. Kiürítettük az összes rejtekhelyeket és a tiltott holmikat gondosan elosztva egymás között, hamarosan készen álltunk a költözésre. A cigarettakészletet Edéék elosztották maguk között.

— Mi legyen a kereszttel? — kérdezte Tibi.

Mindannyian egyszerre pillantottunk az ajtó fölé. Ott lógott megszürkülve már a portól az a kenyérbélből készült kis kereszt, melyet hosszú hónapokkal ezelőtt raktunk fel.

— Visszük! — mondtuk csaknem egyszerre Edével.

Óvatosan levettük és az ingembe dugtam.

— Természetesen ha mód van rá, igyekezzünk továbbra is együttmaradni és egy zárkába kerülni! — adta ki a jelszót Ede.

Alig csomagoltunk össze mindent, hallottuk, hogy nyílik a szomszéd zárka ajtaja és behallatszott hozzánk Mihalicska hangja:

— Nyomás! Kifelé!

Pár másodperc múlva már a mi ajtónkban csikorgott a kulcs:

— Gyerünk! Felállni a folyosón!

Egymás után léptünk ki. Sédelyi és Marosvölgyi már ott állt a fal felé fordulva, mindegyiknek a kezében kis csomagja. A folyosón legalább húsz géppisztolyos ÁVO-s bámult ránk kimeredt szemmel, felénk irányított fegyvercsövekkel.

Mikor mindannyian együtt álltunk, Mihalicska vezényszavára elindultunk. Jobbról és balról egy-egy ÁVO-s kísért mindegyikünket, a többiek a sor előtt és mögöttünk jöttek. Végig az udvaron és bent a folyosón egészen a Bal Csillag ajtajáig géppisztolyos sorfal várt minket. Hang nélkül mentünk végig közöttük.

Az eddigi épület után a hatalmas háromemeletes börtönszárny, még börtönszerűbben, még nyomasztóbban hatott. Rabot nem láttunk egyetlen egyet sem, de az ajtónyitásra kövér ÁVO-s őrmester lépett ki a közeli osztályvezetői irodából.

— Ez Szuhár őrmester! — hallottam mögöttem Tibi suttogását. — Őt is most vették át! Nagyon rendes gyerek!

Mihalicska pár percig halkan tárgyalt az őrmesterrel, azután az felnyitotta a bejáratnál fekvő három zárka ajtaját. Még éppen annyi időm volt, hogy felpillantottan az ajtó fölött lévő zárkaszámokra: 69, 70, 71, aztán máris megszólalt Mihalicska:

— A 69-esbe bemegy maga vén marha és ez a csöves gyilkos — intett Sédelyi és Marosvölgyi felé.

Ede azonnal mellém lépett:

— Legalább mi ketten maradjunk együtt! — súgta.

Mihalicska végigmustrált minket:

— Temesváry, Borbély, Varga! Maguk hárman a 70-esbe. Maguk maradjanak együtt mint a legrégebbiek.

Megkönnyebbült sóhajtással léptünk be a kis zárkába és hátrapillantva még láttuk, hogy Horák professzort és Csáky Ferit a 71-esbe terelik be. A zárka, ami-

be beléptünk egy méterrel rövidebb volt, mint régi otthonunk: két méter széles, három méter hosszú.

— Jól van gyerekek! — dörzsölte Ede a kezét, — Sikerült együttmaradni. És amilyen szerencsénk van, mi kaptuk a középső zárkát, így mind a két oldalra azonnal beszélni tudunk!

Nevettem:

— Szerencsének szerencse ez is, de még nagyobb, hogy megúsztuk hipis nélkül a költözködést!

Vídáman kacsintottunk össze. Majdnem elfelejtettük a nagy izgalomban, hogy tiltott holmik egész tömege van nálunk. De Ede most egyszerre óvatos lett:

— Gyorsan eldugni mindent, hátha eszükbe jut ezeknek a disznóknak, hogy elfelejtettek átkutatni minket.

Pár másodperc múlva már minden kényes kincsünk a szalma közé volt rejtve. Csupán a keresztet nem dugtuk el, hanem azonnal felakasztottuk a zárka ajtaja fölé. Felesleges volt az aggodalmunk. Pár perc múlva nyílt ugyan az ajtó, de Szuhár őrmester egyedül lépett be.

— Hogy vannak emberek? — kérdezte barátságos mosollyal. — Van mindenük? Szalmazsák, pokróc, csajka, minden rendben van? Csak szóljanak nyugodtan, ha hiányzik valami.

Egész viselkedése jóindulatot sugárzott.

— Na ezt is megtanította Mihalicska az ő elméletére: kesztyűs kézzel bánni a vadállatokkal, mert ezeknek már nincs vesztenivalójuk! — nevetett Ede, mikor magunkra maradtunk. — Itt már nem valószínű, hogy hipis lesz.

A nap hátralévő részét berendezkedéssel töltöttük el. Ablakunk hatalmas, parkírozott börtönudvarra nézett, melynek egyik szélén nagy fészerekben rengeteg deszka és különböző faanyag volt felhalmozva. Csíkosruhás kopaszfejű rabok kis kézikocsikon hordták a

fát, míg egy másik csoport különböző fűrészeken dolgozott.

— Ez a hajlított bútorüzem faraktára. — magyarázta Tibi, aki már otthonos volt az egész intézet területén. — Az üzem a másik oldalon van. Ide hozzák először az anyagot, itt darabolják fel és szállítják méretre vágva a gépekhez.

Eddigi lakóhelyünkhöz képest szokatlan elevenség és zaj fogott körül minket. Az udvaron megállás nélkül folyt az élet, jöttek, mentek a különböző csoportok, de akár egyesével, akár csoportosan haladt egy rab, legalább egy géppisztolyos ÁVO-s ment a sarkában.

Délben az ablakunktól nem messzire eső kis harang adta meg a jelt az ebédszünetre. Ugyanez a harang jelezte a napi munkaidő végét is. Rögtön utána elhallgattak a börtön minden részéből felénk morgó, zakatoló gépek és kevéssel utóbb elindultak a munkáscsoportok a lakóépületek felé. Ablakunkból a garázsnak és az asztalosüzemnek az ajtaját láthattuk és megfigyelhettük, hogy a munka végén minden rab felemelt kézzel lép ki egymás nyomában az ajtón. Ott a várakozó ÁVO-s őrök végigmotozták őket.

— Szép kis világ ez, — jegyeztem meg, — ezeknél a szerencsétleneknél minden nap van hipis.

— Az üzemekben mindig. — bólintott Tibi. — Nagyon vigyáznak, nehogy felvigyenek valamit magukkal a zárkákba. Majdnem mindenhol szerszámokkal, reszelőkkel dolgoznak, és ez segítségükre lehetne egy szökési kísérletnél.

Aztán beértek a munkacsoportok és kint a folyosókon kezdődött meg a rumli. Szaladgálás, kiabálás, lábdobogás, mindez teljesen szokatlanul hatott az eddigi csend után.

— Látjátok, — magyarázta Tibi, — ez a különbség

a zárt osztály és egy dolgozó osztály között. Itt azért elevenebb az élet.

— Ez rendben van, — bólintott Ede, — csak azt szeretném tudni, hogy minket halálraítélt létünkre miért hoztak ide?

Erre a kérdésre nem tudtunk válaszolni. De még akkor is ez járt az eszünkben, amikor először hajtottuk álomra új otthonunkban fejünket.

XXIX. FEJEZET.

— Holnap reggeltől éhségsztrájk!

Sápadtan néztünk egymásra, amikor Ede egymás után kopogta át a szomszédos zárkába az utasítást. Tudtuk, hogy ebből nagy botrány lesz. Ez még a fegyőrök korában sem lett volna mindennapi dolog, hogy a halálraítéltek éhségsztrájkba kezdenek, hát még az ÁVO uralma alatt.

— Lesz ami lesz! — fordult hozzánk Ede, amikor leadta az üzenetet. — Ezt tovább nem tűrhetjük.

— Disznóság is! — tüzelt Tibi, — Egy hete ülünk itt és még ki sem dughattuk az orrunkat a zárkából. Sem séta, sem fürdés! Még jó, hogy egyszer kegyeskedtek megborotválni minket!

— Természetesen én is benne vagyok a dologban, — szóltam közbe, — de véleményem szerint itt most nem rosszindulatról van szó, hanem technikai nehézségről. Légy nyugodt Szuhár sétáltatna minket, ha rajta múlnék.

— Akkor miért nem teszi? — pattant fel Tibi — Eddig Mihalicska minden nap megcsinálta.

— Mert nincs hol. Az nyilvánvaló, hogy nem engednek minket a többiek közé. Már pedig itt a munka kezdetétől késő estig állandó nyüzsgés van minden sétaudvaron.

— Ne tartsanak foglyokat, ha nem tudják gondjukat viselni. Apám sem tartott soha lovat, csak amennyire helye volt az istállóban!

Erre már nevetnünk kellett. Tibinek néha egészen váratlan hasonlatai voltak.

Kissé idegesen, de elszántan vártuk a másnap reggelt. És amikor kinyílt az ajtó és az ÁVO-s őr az ajtó elé tett csajkákra mutatott, melyben két ujjnyi undorító barna lötty úszkált kávé címén, Ede nyugodtan kiszólt:

— Köszönjük, nem vesszük be az ételt!

Villogó szemmel ordított ránk:

— Szóval maguk is megtagadják az étkezést?!

Ebből azonnal megértettük, hogy Csáky Feriék sem vették be a megbeszélés szerint a reggelit.

— Meg!

— Milyen okból?

— Azt majd az intézetvezető úrnak mondjuk el. Vagy legalább az osztályvezetőnek.

Bevágta az ajtót. S alig pár másodperc múlva Szuhár rontott be rémült arccal:

— Mi baj van emberek? Miért nem veszik be az ételt? Ne csináljanak marhaságot! Ezzel elsősorban maguknak ártanak, de ártanak nekem is.

— Magának nem akarunk ártani őrmester úr! — válaszolt Ede. — Nem tételezzük fel, hogy magán múlik csupán, hogy mióta itt vagyunk, még egyszer sem sétáltunk, fürödtünk.

— Persze hogy nem! Értsék meg, hogy ez átmeneti nehézség és hogy egyelőre nem sikerült helyet kapni a maguk sétájára.

— Mi elhisszük. De semmi kedvünk kivárni, amíg átmegyünk a másvilágra. Addig legalább sétálni és fürdeni akarunk. Jelentse csak nyugodtan a parancsnoknak, hogy addig nem eszünk egy falatot sem, amíg ezt el nem intézik.

Szuhár kétségbeesve ment el. Nem telt el tíz perc, megérkezett Mihalicska. Ő már tisztában volt a dolgokkal és azonnal hozzánk nyitott be:

— Mi van itt, Temesváry? Micsoda marhaságot csinálnak?

Ede neki is elmondta a dolgot.

— Figyeljenek ide! Vegyék be a reggelit és még ma sétálni fognak!

— Séta után azonnal felvesszük az ételt. — jelentette ki határozottan Ede.

Mihalicska is elment. S alig tíz perc múlva kivágódott az ajtó és bekiabált az őr:

— Sétára sorakozó!

— Na látjátok! — kacsintott ránk Ede.

Tíz géppisztolyos és Mihalicska várt ránk. Kivezettek egy udvarra, ahol arra a tíz percre, amíg sétáltunk leállítottak minden forgalmat. A séta befejezése után Mihalicska mégegyszer bejött a zárkánkba:

— Nézzék Temesváry! Ne csináljanak marhaságot! Vegyék fel az ebédet, el fogom intézni a fürdő kérdését is. Erről pedig nem is teszünk jelentést az őrnagy elvtársnak, mert akkor maguk is nagyon megjárnák.

Kiadtuk a vezényszót a falon keresztül: éhségsztrájk egyelőre felfüggesztve. Ismertük Mihalicskát és ő is ismert minket. Biztosak voltunk benne, hogy ha egy módja van rá, tényleg elintézi a fürdőt is.

Másnap reggel hatalmas dézsákban forró vizet kaptunk, hogy addig is, amíg a fürdés ügye elintéződik, valamilyen módon tisztálkodni tudjunk. De az elkövetkező napokban semmi további eredménye nem mutatkozott tiltakozásunknak. Szuhár őrmester csak kétségbeesetten vonogatta a vállát:

— Értsék meg emberek, hogy egyelőre megoldhatatlan a kérdés. Már kértem utasítást, de csak azt válaszolták, hogy várjak.

— Akkor elkezdjük újra az éhségsztrájkot! — jelentette ki határozottan Ede. — És most már azt is követeljük, hogy mint a börtön dolgozó elítéltjei

számára újabban engedélyezték, mi is dohányozhassunk.

— De maguk nem dolgoznak!

— Az nem rajtunk múlik. Ha engednek, akkor dolgozunk. De az akasztás előtti hetekben igazán megérdemelünk annyit, hogy cigarettázhassunk.

Az őrmester széttárta a karját:

— Azt hiszik ez rajtam múlik? De higyjék el, nincs értelme az éhségsztrájknak. Az ÁVO másképpen intézi el az ilyen dolgokat, mint a fegyőrök.

Mi Tibivel nem szóltunk bele a dologba. Döntsön Ede. És láttam rajta, hogy elgondolkozva mérlegeli az esélyeket.

— Rendben van. — szólalt meg végre. — Nem kezdünk éhségsztrájkot, mert elsősorban magának nem akarunk kellemetlenséget. Higyje el, nekünk már igazán mindegy. De akkor azonnal kérek egy kérelmi lapot és ha megírtam, soronkívül továbbítsa az intézetvezetőhöz.

Szuhár megkönnyebbülten sietett ki és pár másodperc múlva már jött vissza a kérelmi lappal és ceruzával.

— Tíz perc múlva készen leszek, akkor kiadom. — szólt oda neki Ede.

Kíváncsian vártuk, amíg kimegy az őrmester.

— Mit akarsz a kérelmi lappal? — kérdeztem.

— Majd mindjárt meglátjátok! — válaszolt, aztán minden további magyarázat nélkül leült a szalmazsákra és írni kezdett.

Szótlanul figyeltük. Végül befejezte az írást.

— Na, hallgassatok ide! A következőket írtam: Tisztelt Intézetvezető Úr! Tisztelettel kérek engedélyt arra, hogy a Legfelsőbb Bírósághoz beadványt intézhessek, melyben kérhessem fellebbezésem visszavonásának tudomásulvételét és a halálos ítélet soronkívüli, azonnali végrehajtását, tekintettel arra, hogy az

Intézetvezető Úr irányítása alatt álló börtönben a legelemibb emberi jogokat lábbal tiporva, a tisztálkodás, a séta, az olvasás, a cigarettázás lehetőségét előlünk elzárva olyan körülmények közé kényszerítettek, melyre semmiféle törvényes joguk nincs, mely ellenkezik az Önök által hangosan hirdetett humanitás legminimálisabb követelményeivel és amelynél az akasztás sokkal kellemesebb megoldás lesz számomra.

Elhülve hallgattuk a felolvasást.

— Meg vagy őrülve? — kérdeztem. — Ezt megüti a guta, ha elolvassa.

— Ez lenne a legjobb! — nevetett Ede. — De mindenesetre legalább tudomásul veszi, hogy velünk sem lehet mindent csinálni. És talán kényelmetlen lenne neki egy ilyen tartalmú kérvény továbbítása.

Mielőtt tovább vitatkozhattunk volna, megérkezett Szuhár. Ede szó nélkül átadta a kérelmi lapot. Az őrmester gondosan végigolvasta, aztán megcsóválta a fejét.

— Igaza van Mihalicskának! Kemény legény maga Temesváry! És ki tudja, talán magának van igaza!

Kíváncsian vártuk a dolog folytatását. Ede a falon keresztül természetesen tájékoztatta a többieket is az eseményekről. De ezen a napon nem történt semmi és a másnap délelőtt is eseménytelenül múlt el. Közvetlen ebéd után azonban kinyílt az ajtó és egy alacsony ÁVO-s őrnagy lépett be mogorva arccal a zárkába. Mihalicska megmerevedve állt meg mögötte az ajtóban, vállai fölött pedig Szuhár őrmester lesett befelé. Ekkor láttam életemben először Bánkuti őrnagyot, az egykori diósgyőri darukezelőt.

Ede tartotta a formaságokat:

— Őrnagy úrnak jelentem a zárka létszáma három fő halálraítélt.

Nem válaszolt. Szótlanul sétált végig a szűk zárkában és szeme elsőnek a szalmazsákokon egymás

mellé állított « cuccoszsákokon » akadt meg, melyekről egy-egy halálfej, a tulajdonos neve és az elítélés időpontja vigyorgott rá.

— Ezek mik? — szólalt meg.

— Ezekben a zsákokban vannak az engedélyezett személyi holmijaink. — válaszolt Ede.

— És miért hímezték rá ezeket a halálfejeket?

— Mert halálra vagyunk ítélve!

Fürkészve nézett Edére:

— Hogy hívják magát?

— Temesváry Ede.

Jelentősen bólintott, aztán visszatért az előbbi tárgyhoz:

— De minek szomorítják és idegesítik magukat ezekkel a halálfejekkel? Miért kell állandóan a halálra gondolni?

— Biztosítanom kell őrnagy úrat, hogy minket ez egyáltalában nem idegesít és nem szomorít. És amióta őrnagy úr vezeti ezt az intézetet, azóta a halálra gondolni nem is olyan kellemetlen.

Bánkuti arcán gúnyos mosoly jelent meg.

— Ezt maga írásban is kifejtette nekem. Ezzel kapcsolatban közölhetem, hogy elrendeltem a halálraítéltek számára is a cigaretta kiadását, könyvet, s utasítást adtam, hogy a fürdés és séta kérdését a legrövidebb időn belül meg kell oldani. Ugyanakkor utasítottam az őrmester elvtársat, hogy önnek papírt, tollat és tintát adjon, hogy a Legfelsőbb Bírósághoz megírhassa a kérvényét.

Ede könnyedén meghajtotta a fejét. Ekkor akadt meg Bánkutinak a szeme az ajtó fölött lógó kereszten.

— Az mi?

— Kereszt.

— Az látom. Miből csinálták?

— Kenyérből.

— Tudják azt, hogy ezért fegyelmi büntetés jár?

Az élelmiszert kizárólag étkezési célra lehet felhasználni.

Most Ede arcán jelent meg a gúnyos mosoly.

— Ha ezért fegyelmi büntetés jár, akkor vállaljuk. De közben feltétlenül az az érzésünk lenne, hogy nem az élelmiszer pocséklásáért, hanem felhasználásának módjáért kapjuk a büntetést. Mi pedig úgy érezzük, hogy életünk utolsó napjaiban éppen olyan jogunk van ragaszkodni meggyőződésünkhöz, mint őrnagy úr ragaszkodik a sajátjához. Ha a meggyőződésünkért vállaljuk a halált is, akkor igazán könnyen vállaljuk hitünkért a fegyelmi büntetést.

Bánkuti ravaszul pislogott. És a válaszából jöttem rá, hogy nem egészen buta emberrel állunk szemben.

— Nem szeretném, ha a fegyelmi büntetésnek más okot tulajdonítanának. Éppen ezért eltekintek tőle. S ha maguknak ez a vacak jelent valamit, miattam otthagyhatják.

Elmentek.

— Na most mi lesz? — kérdezte Tibi.

Ede megvonta a vállát.

— Mi lenne? Kapunk cigarettát, olvasnivalót, fürdőt és sétát. Amit kértünk.

— De a kérvény?

— Természetesen megírom. Így is, úgy is felakasztanak, pár nap, vagy hét igazán nem számít.

Az őrmester már jött is vissza.

— Hányan dohányoznak itt?

— Hárman. — válaszoltam habozás nélkül.

Átnyújtott három cigarettát.

— Mikor kapjuk a következőt? — kérdezte Ede.

— Holnap. Az őrnagy elvtárs rendelkezésére mindegyikük naponta kap egy cigarettát.

Elhülve bámultunk egymásra.

— És nem szakad bele a szíve az őrnagy úrnak ebbe a nagy jóságba? — tört ki Tibi.

Szuhár kacsintott.

— Csak nem kétségbeesni! Lesz ebből több is. Már szóltam a háziaknak, hogy ha valaki küldeni akar a halálosoknak cigarettát, csak hozzák hozzám nyugodtan. Maguk segítettek rajtam és nem csináltak éhségsztrájkot, én is segítek magukon!

— Gyufa? — kérdeztem.

— Azt nem kaphatnak. De az őrség utasítást kapott, hogy ha bármikor kikopognak, mindenkor kötelesek tüzet adni.

— Kényelmes dohányzás lesz! — sóhajtott Ede. — De köszönjük ezt is. Az őrnagy úr különben közölte velem, hogy megkaptam az engedélyt a kérvény megírására.

— Tudok róla. De velem azt is közölte, hogy maga nem köteles a kérvényt megírni, tekintettel arra, hogy a panaszok egyrészét már orvosolta és a többiekkel kapcsolatban is ígéretet tett.

— Akkor ne írd meg! — vágott közbe Tibi.

— De megírom! — jelentette ki határozottan Ede. — Azt nem éri meg egyetlen ÁVO-s sem, hogy rajtam mulasson. Hogy azt higyje, én csak legénykedem, s mikor a veszélyről van szó, megijedek. Megírom én még akkor is, ha holnap reggel már felakasztanak!

Láttuk, hogy hiábavaló minden rábeszélés. Megírta a kérvényt.

XXX. FEJEZET.

Még nem hallottuk a reggeli ébresztőt jelző csengőt, amikor halk kopogással jelentkezett a szomszédos zárka. Álmosan tápászkodtam fel a földön fekvő piszkos szalmazsákról. Mellettem kétoldalt Ede és Tibi még javában aludt. Ede feküdt a jobboldalamon, mert szalmazsákja a kis cellában már csak a W.C. kagyló mellett fért el és ezt a kellemetlen illatú fekvőhelyet most neki kellett vállalnia, mert éppen náthás volt.

— Mi a csudát akarhatnak ilyen korán reggel? — gondolkoztam, amikor a falhoz léptem. Kint gyönyörű nyári reggel volt. Mindenfelé néma csend. Nem hallatszott a környező gyárak hajnali dudálása sem, hiszen vasárnap volt.

Adtam a jelzést, hogy veszem az adást, aztán fülemet a falhoz tapasztva figyeltem:

— Ma húsvét van. Most hallottuk az ajtó előtt az őrök beszélgetését.

Kellemetlen érzés volt ezt megtudni. A karácsony este és az azt követő Szilveszter már megtanított arra, hogy ezek az ünnepek a legfájdalmasabbak a börtönben. S most, ebben a teljes elzártságban, amikor az őrökön kívül senkivel sem beszélhettünk és fogalmunk sem lehetett arról, hogy ebben az évben melyik vasárnapra esik húsvét ünnepe, a szomszédos zárka lakói megtudják ezt az őrök beszélgetéséből.

Jobb lett volna meg nem tudni. Megint ünnep, hogy sokszorosan rontson ránk a fájdalom, hogy gyermekkorunk emlékei támadjanak ismét fel és hogy a sira-

lomházban szótlanul gubbasztva ismét az elvesztett otthon, a nélkülünk ünneplő feleség, szülők és gyermekek képe, mozdulatai elevenedjenek meg bennünk.

— Nem kopogtak előbb a szomszédból? — hallottam Ede álmos kérdését.

— De. Most hallották az őrök beszélgetéséből, hogy ma húsvét van.

Erre Tibi is felébredt.

— Mi van ma?

— Húsvét.

Hallgattunk. Pontosan tudtam és éreztem, hogy mi megy végbe bennük.

— Az utolsó húsvétunk. — törte meg Ede a csendet.

— Tovább adjam? — kérdeztem.

— Add.

Odaálltam a másik falhoz és továbbkopogtam az üzenetet. Aztán mikor megszólalt a csengő, szótlanul raktuk egymásra a szalmazsákokat, söpörtük fel a zárkát, mosdottunk meg. Máskor mindig volt miről beszélnünk, a reggeli készülődés vídám tréfák között történt, de most egyikünknek sem volt kedve megszólalni. Némán vettük át az őrtől a reggeliként beadott « feketekávét », elfogyasztottuk, aztán lekuporodva a szalmazsákra szótlanul üldögéltünk.

És jöttek az emlékek... A gyermekkor nyuszivárásának minden izgalma, a délelőtti templombakészülődés, a családi ebéd, a fontos tárgyalások, melyek évről évre mind nagyobb jelentőséget kaptak: hétfőn melyik kislányt locsoljuk meg?

Lassan múlt az idő. Kintről, a folyosóról halkan szűrődött be a vasárnaponkint szokásos nagytakarítás zaja. Bár gondolataim messze jártak, a hosszú zárkaélet során kiélesedett hallásommal önkéntelenül felfigyeltem a legkisebb zajra is. Hallottam a söprűk zaját, mellyel a folyosót söpörték, a kefék zizegését, me-

lyekkel az emeleti « fatrepniket » súrolták. S aztán meghallottuk a zárkaajtó túlsó oldalán a halk dörzsölést: most törli valaki a port az ajtóról.

De hirtelen a megszokott tompa zajokba alig hallható kopogás vegyült. Ede mint a macska, ugrott talpra és surrant az ajtó mellé. Tudtuk, hogy ez a jelzés csak kint dolgozó rabtól származhatik és csak fontos dologról lehet szó, ha valaki meg meri kockáztatni a legkegyetlenebb veréseket és kínzásokat, melyeket nem kerülhet el, ha észreveszik, hogy a hermetikusan elzárt halálraítéltekkel kapcsolatot próbált felvenni.

— Halálra vagytok ítélve? — hallottuk a halk suttogást az ajtón keresztül.

Egymásra néztünk. Ez csak valami kisegítő rabmunkás lehet, hiszen a rendszeresített házimunkások nagyon jól tudják, hogy ezek halálos zárkák. És a tábla is ott lógott az ajtón.

Láttam Edén, hogy habozik. Egy ügyetlen és tapasztalatlan rab sokkal hamarabb bajba kerülhet.

— Igen. — válaszolt végül.

— Nem akartok gyónni? — hallatszott a következő kérdés.

Megdermedtünk. Hát teljesen megőrült ez a rabtársunk? Hiszen ha felfedezik, feltétlenül agyonverik őt. De láttam Ede és Tibi arcán fellobbani a megdöbbenés mellett az örömet, ugyanazt, melyet én is éreztem.

— Ki van ott? — suttogta Ede.

— Ez most mindegy. Egy katolikus pap. Készüljetek fel, tíz perc múlva visszajövök.

Aztán megint csend lett. Ede és Tibi összenéztek. Aztán anélkül, hogy egyetlen szót beszéltünk volna egymással, mindketten szótlanul leültek és láttam, hogy imára kulcsolt kézzel gondolataikba merülnek.

Nagyon jól ismertem már mindkettőjüket. Tudtam, hogy itt ebben a zárkában, a halálvárás napjaiban, ami-

kor már mindnyájunkról lekopott minden társadalmi máz, megszűnt minden színjátszás, amivel alkalmazkodni próbáltunk a körülöttünk élő világ izléséhez, teljesen elvesztettük érdeklődésünket ezzel a földi világgal szemben és kíváncsisággal, hittel, vagy gyanakvással kizárólag egy túlvilági élet lehetősége foglalkoztatott bennünket. Számunkra nehéz probléma volt, hogy földi életünktől, cselekedeteinktől, bűneinktől búcsúzva nem juthatunk hozzá az egyház vigasztalásához, mely a halállal testben és lélekben szembenézőt az utolsó percek elhagyatottságában megerősithetné.

És most újra felhangzott a halk kopogás:

— Elkészültetek?

— Igen.

— Tekintettel a rendkívüli körülményekre felmentelek titeket a részletes gyónás alól. — hallottam a halk suttogást. — Imádkozzunk!

Ede és Tibi teljesen betöltötte a mély boltozatos nyílást az ajtónál. A rácsos ablakon beszűrődő nyári napfény élesen megvilágította mindkettőjüket.

— Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...

Az ima szövege betöltötte a kis zárkát. Tibi és Ede ott álltak egymással szemben és mereven nézték egymást. De éreztem, hogy nem látnak semmit: a nyitott szemek teljesen lezárultak a külvilág számára és most minden érzés bent a lélek mélyén kavargott. Onnan mélyről indulhatot el az a könnycsepp is, ami fátyolossá téve tekintetüket lassan kigördült szemük sarkából.

Amikor végetért az ima, egy pillanatra néma csend lett. Aztán egy bátor, határozott, az eddiginél erősebb hang szólalt meg az ajtó túlsó oldalán:

— Ego te absolvo...

És peregtek egymás után a feloldozás szavai. Még ma is látom őket, amint akkor arccal mindketten az ajtómélyedés egy-egy sarka felé térdelve emelték sze-

mük elé imára kucsolt kezüket, mintha nem akarták volna, hogy a napfény, melytől örökre búcsúztak, összekeveredjék azzal a fényességgel, amely bennük lobbant fel és amelyet magukkal akartak vinni a nagy útra.

— Isten segítsen benneteket és adjon erőt a megpróbáltatásokhoz! Imádkozunk érettetek.

Nem tudtak válaszolni. Nem tudták megköszönni. Nem tudtak elbúcsúzni. Csak térdeltek hangtalanul. Lélekben talán már ezekben a pillanatokban megtették annak az útnak egy részét, amelyen, pár héttel később mindketten elindultak.

Ez a húsvét délelőtt mintha megváltoztatta volna gondolkozásunkat, érzéseinket. Kevesebb volt a tréfa, a vidámság, de valami nyugodt, mindennel megbékélt sorsvárás és sorsvállalás született bennünk. Edénél és Tibinél éreztem, hogy ennek a csodának hangulatát őrzik az utolsó napokra, ennek az utolsó gyónásnak tisztító érzésével szeretnének elindulni az akasztófa alá. Mert mindhárman tudtuk, hogy nem sok idejük van már hátra.

Helyzetünk nem sokat javult. A séta és fürdetés még mindig megoldhatatlan probléma volt a börtön vezetősége számára, csupán a napi egy-egy cigaretta jelentett könnyebbséget. Ez a hivatalosan kapott egy cigaretta volt a jogcím, mely lehetővé tette, hogy a többi raboktól oly sok szeretettel és együttérzéssel küldött cigarettaküldeményeket, melyeket Szuhár őrmester pontosan továbbított számunkra, szintén elszívhassuk. És minthogy én továbbra sem dohányoztam, Ede és Tibi bőven el volt látva szívnivalóval.

Aztán május 30-án elkövetkezett a második kellemes meglepetés. Szuhár őrmester mosolygó arccal állított be:

— Na, itt van ez a lista, válasszák ki, hogy mit akarnak olvasni.

Mohón ragadtuk kézbe a papírt, melyen mintegy

száz könyvcím volt gépírással feltüntetve. Végre könyv, végre betű! Leültünk a szalmazsákra és egymás után olvastam fel a könyvcímeket. Amelyiket valamelyikünk olvasni akarta, azt azonnal feljegyeztük. A száz könyv között körülbelül húsz olyan volt, ami érdekelt. Nehéz volt kiválasztani az elsőt. De végül diákkori emlékeim hatására Gárdonyi Géza « Egri csillagok » — ját kértem először.

Másnap délelőtt megkaptuk a könyveket. Én egyszerre mind a két kötetet. Soha könyv még olyan gyönyörűséget nem okozott számomra, mint ez. Úgy elmerültem a török világ hangulatában, hogy teljesen elfeledkeztem hol vagyok, mi van velem. Repült az idő, de fogytak az oldalak is. A délután közepén arra tértem magamhoz, hogy elolvastam az első kötetet. Erőszakkal tartottam vissza magam az olvasástól, mert nem akartam egyetlen nap alatt elfogyasztani az egész regényt. A hátralévő időben órákon keresztül sétáltam a zárkában, engedtem, hogy gondolataim kergessék egymást, s egész idő alatt ott élt bennem tudat alatt annak a kellemes érzésnek boldogsága, hogy másnap folytathatom az olvasást.

Reggel alig vártam, hogy elkészüljünk. Amikor túl voltunk a takarításon, mosakodáson és reggelizésen, azonnal végigdőltem a szalmazsák sarkában és beletemetkeztem az olvasásba. Múlt az idő, fogytak az oldalak.

De egyszerre megcsikordult a zár és Szuhár őrmester lépett be. Végignézett rajtam, ahogy derékig mezтelenül a nyári hőségben ott álltam előtte, aztán jóakaratú mosollyal szólalt meg:

— Vegye fel a kabátját és jöjjön velem.

Csodálkozva követtem.

— Ne féljen, nincs semmi baj — súgta nekem, amikor végigvezetett a folyosókon.

Elhagytuk a börtönrészt, végigmentünk a főkapu

felé vezető folyosón, majd balra kanyarodva egy lépcsőn felmentünk az első emeletre. Tudtam, hogy itt a parancsnokság irodái vannak. Az őrmester kopogott egy ajtón, majd engem előreengedve ő is belépett. Nagy íróasztal mögött Bánkuti őrnagy ült ingujjra vetkőzve és kíváncsian nézett ránk.

— Őrnagy elvtársnak jelentem, az elítéltet előállítottam. — állt meg feszes vigyázzállásban Szuhár.

Bánkuti végignézett rajtam.

— Hogy hívják?

— Borbély László.

— Ítélete?

— Halál.

— Azért hivattam, hogy közöljem magával, az intézet megkapta a belügyminisztérium értesítését, mely közli, hogy a Legfelső Bíróság a maga ügyében jogerős ítéletet hozott.

Megállt a beszéd közben és kíváncsian figyelt. Teljesen nyugodt voltam. Nemcsak az őrmester megjegyzéséből tudtam, hogy megmenekültem az akasztástól, de ismertem annyira már a helyzetet, hogy kivégzés esetén nem az intézetvezető, hanem a tanácselnök hirdeti ki az ítéletet. Így hát nyugodtan vártam a folytatást.

— Az értesítés szerint a maga halálos ítéletét életfogytiglani kényszermunkára változtatták át. Az ítélet jogerős. Megértette?

— Meg.

— Most el fogja hagyni a halálos zárkát és engedélyezem, hogy dolgozzék. Figyelmeztetem, hogy becsülje meg magát, dolgozzék szorgalmasan, mert csak ezzel hozhatja helyre azt a súlyos bűnét, amelyet a magyar nép ellen elkövetett. A legkisebb fegyelmezetlenséget rendbontást a legsúlyosabban fogjuk megtorolni. Megértette?

Az őrnagy intett Szuhárnak és indultunk visszafelé.

Alig értünk le a folyosóra, lovaglócsizmás ÁVO-s jött szembe ingujjban, rangjelzés nélkül. Dagadt fején kefefrizurát viselt.

— Mi van őrmester elvtárs? — állított meg minket.

Szuhár pár szóval elmagyarázta. A kefefrizurás gúnyos, rosszindulatú mosollyal fordult felém.

— Szóval maga most dolgozni fog? Jó! Mi a foglalkozása?

— Ujságíró.

A vigyorgás még szélesebb lett az arcán.

— Azt tudja, hogy mi mindenkit szakképzettségének megfelelően állítunk munkába! Őrmester elvtárs, — fordult Szuhár felé, — vigye át a Bal III-ba. A hajlított bútorüzembe kerül, de ott is a hajlítóba!

Tovább mentünk.

— Ez ki volt?

— Az operativ főnök — válaszolt az őrmester. — Nagyobb úr, mint az intézetvezető. Peche van, hogy találkoztunk vele, most mehet a hajlítóba.

— Miért?

— Majd meglátja! Azt nem lehet elképzelni! Az maga a pokol!

Szomorúan mentem vissza a zárka felé. Nem a hajlító bántott, úgy éreztem, ha a többiek kibírják, én sem halok bele. De most ébredtem rá, hogy el kell szakadnom Edétől. Annyi idő után el kell válnom a legjobb baráttól. Én életben maradok, s ő hamarosan meghal. Szégyeltem magam.

— Szedje össze gyorsan a holmiját a zárkában. — mondta Szuhár.

Beléptem. Ede és Tibi várakozva néztek rám.

— Megyek.

Felvillant a szemük. És valami megkönnyebbülés öntött el, amikor láttam, hogy ebben a pillantásban csak őszinte öröm van. Sem irigység, sem szemrehányás. Összeszedtem gyorsan a holmimat. A nyitott

könyv ott feküdt a szalmazsákon. Kár volt tegnap spórolni vele! Most már nem fejezhetem be.

— Tibikém, sok szerencsét! — öleltem át először Vargát, aztán Edéhez léptem.

— Lacikám, boldog vagyok, hogy legalább te életben maradsz!

Éreztem, hogy szívből örül.

Tudtam, hogy köztünk nincs szükség kíméletre:

— Amíg élek, nem felejtek el egyetlen napot sem ebből az évből. — szóltam csendesen, — És ezt a te barátságodnak köszönhetem .

Ede a feszült pillanatban is meg tudott maradni annak, aki mindig volt. Még most is igyekezett egyszerűsíteni mindent:

— Úgysem sokáig maradhattunk volna együtt. Eljön hamarosan az én időm is.

Már csak nehezen nyílt szóra a szám:

— Én tudom, hogyan fogsz viselkedni. Majd akkor is arra gondolj, hogy imádkozunk érted.

— Arra fogok gondolni. És én is köszönök neked mindent.

Végül utolsó, hozzámintézett szavai:

— Ha egyszer módod lesz rá, keresd fel az édesanyámat... És mondj el mindent neki...

Megöleltük egymást. Aztán egy utolsó kézszorítás, mialatt mélyen mégegyszer egymás szemébe néztünk.

Kifordultam az ajtón. Gyermekkorom óta először történt, hogy torkomat sírás fojtogatta.

— Mi az, csak nem sajnálja, hogy magát nem akasztják fel? — fogadott Szuhár.

Nem válaszoltam.

Elindultunk a folyosón a másik épületszárny felé.

Elindultam további öt évi börtönélet felé. Akkor még nem is sejtettem, hogy ez több borzalmat és szenvedést tartogat számomra, mint amennyit eddig átéltem.

LA FIACCOLA per le Arti Grafiche - Borgo Pio 70, Roma